

Sfântul

MAXIM

Mărturisitorul și tovarășii săi întru martiriu

papa Martin
Anastasia Monahul
Anastasia Apocrisiarul

vieți
actele
procesului
documentele
exilului

hagiographica

DEIST

Sfântul Maxim Mărturisitorul (580–662)

și tovarășii săi întru martiriu:
papa Martin, Anastasie Monahul,
Anastasie Apocrisiarul

*„Vieți” — actele procesului
— documentele exilului*

Traducere și prezentare

diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS

Sibiu
2004

Cuprins din pdf

Texte ilustrative – Botezul fortat al evreilor si samarinenilor in 632 – pag.26

Viata greaca scrisa de monahul Mihail Exabulitis de la manastirea Studiu - pag.30

Actele procesului, martiriului si exilului papei Martin - Pag.44

Actele procesului Sf. Maxim si ucenicilor lui - Pag. 57

Viata siriaca a Sf. Maxim – pag.105

Lector și coperta: Maria-Cornelia Ică jr
Tehnoredactori și corectori: Paul și Violeta Morar

I. „Viețile” Sfântului Maxim Mărturisitorul: probleme și lumini

Grație curentului neopatristic din prima jumătate a secolului XX — în primul rând prin traduceri, studiile și *Liturghia cosmică*¹, monografia fundamentală pe care i-a dedicat-o în 1941 Hans Urs von Balthasar (1905–1988) — opera Sfântului Maxim a început să fie dezgropată și valorificată tot mai mult în teologia contemporană. Astfel, dincolo de un autor de scrieri monahale și de opusculer hristologice antimonotelite, Sfântul Maxim a apărut drept culmea gândirii patristice a Bisericii vechi, cel care a reușit să sintetizeze vizionar toate curentele duhovnicești și teologice ale epocii patristice într-o perspectivă hristocentrică grandioasă extinsă la dimensiuni cosmice. Despre această amplă redescoperire cu multiplele ei fațete și interpretări care constituie fenomenul „maximologiei” moderne s-a putut scrie recent o monografie specială². Prin eforturile monumentale ale părintelui profesor Dumitru Stăniloae

¹ H. U. VON BALTHASAR, *Kosmische Liturgie*, Freiburg i. Br., 1941, ed. II, Einsiedeln, 1961.

² A. NICHOLS, *Byzantine Gospel. Maximus the Confessor in Modern Scholarship*, Edinburgh, 1993. Cea mai recentă și comodă prezentare de sinteză a vieții, operelor și învățăturii maximiene e cea a lui J.-CL. LARCHET, *Saint Maxime le Confesseur (580–662)* (Initiations aux Pères de l'Église), Cerf, Paris, 2003, care oferă și bibliografia exhaustivă (p. 229–283).

(1903–1993), teologia ortodoxă românească s-a integrat și ea în acest fertil și înnoitor demers neopatristic: pe parcursul a aproape o jumătate de secol, mai precis între anii 1944–1990, părintele Stăniloae a pus la dispoziția cititorilor români, în traduceri extins comentate, cvasitotalitatea operelor teologice și duhovnicești ale marelui Părinte al Bisericii din secolul VII³. Amplele introduceri care prefăteză cele patru masive tomuri ale operelor maximiene (1947, 1948, 1983, 1990) insistă, cum era și firesc, asupra articulațiilor, dimensiunilor și semnificațiilor nebanuite ale *gândirii* Sfântului Maxim pentru teologia contemporană. În ce privește *viața* Sfântului Maxim, părintele Dumitru Stăniloae se limitează, fără să insiste, la această „scurtă notă biografică”:

„Sfântul Maxim Mărturisitorul s-a născut la anul 580 în Constantinopol, dintr-o familie nobilă și a avut parte de o educație aleasă. Pe la anul 610 împăratul Heraclie l-a chemat la curte, încredințându-i slujba de prim secretar. Dar încă după trei sau patru ani a părăsit postul și a intrat în mănăstirea Chrysopolis (azi Scutari) de pe țărmul opus Constantinopolului. Mai târziu a călătorit mult. Pe la începutul anului 632

³ Astfel în 1944 pr. prof. D. Stăniloae publica în *Revista teologică*, Sibiu, 34 (1944), p. 162–181, 335–356, traducerea *Mystagogiei* (ed. II, București, 2000). În *Filocalia* românească vol. II, Sibiu, 1947, 285 p., apăreau în traducere „Cuvântul ascetic”, „Cele 400 de capete despre dragoste”, „Cele 200 de capete gnostice [teologice și economice]”, „61 de întrebări și nedumeriri” și „Tâlcuirea la Tatăl nostru”, iar în *Filocalia* românească vol. III, Sibiu, 1948, 460 p., publica traducerea integrală a faimoaselor 65 de „Răspunsuri către Talasie”. După aceste publicații din deceniul al cincilea, întrerupte de paranteza comunistă, părintele Stăniloae revenit în deceniul al nouălea al secolului XX reușind să publice la București în două masive volume din seria „Părinți și Scriitori Bisericești” (*PSB*) mai întâi celebrele „Ambigua” sau „Tâlcuiri ale unor locuri dificile din Grigorie din Nazianz și Dionisie Areopagitul”, opera speculativă capitală a Sfântului Maxim și apogeul teologisirii patristice: *PSB* 80, Ed. IBMBOR, București, 1983, 353 p., și, în sfârșit, „Scrierile și epistolele hristologice și duhovnicești”: *PSB* 81, Ed. IBMBOR, București, 1990, 367 p.

se găsea în Africa, împrietenit cu monahul Sofronie, viitorul patriarh al Ierusalimului. Acesta începuse lupta împotriva noii erezii monotelite ce-și făcea apariția la orizont.

Patriarhul Serghie din Constantinopol dăduse sfatul împăratului Heraclie să caute să câștige pe monofiziții de la granița răsăriteană a imperiului, pentru a se putea sprijini pe ei împotriva amenințării perșilor. Împăcarea trebuia să se facă pe baza unui compromis care, lăsând pe al doilea plan problema celor două firi în Hristos, obliga cele două partide să admită o singură lucrare în El. Dintre episcopii ortodocși fu câștigat pentru această idee Cyrus din Phasis, care la 630 fu ridicat pe scaunul de patriarh al Alexandriei. La 633 se și încheie pactul formal în acest sens între ortodocși și monofiziți.

Dar Sofronie sesiză cel dintâi pericolul acestui compromis. El se prezentă patriarhului Cyrus și-l rugă în genunchi să renunțe la publicarea pactului. Nereușind, se duse la patriarhul Serghie din Constantinopol, de la care obținu ca cel puțin să nu se vorbească nici de o lucrare, nici de două în Iisus Hristos. Potrivit acestei învoieli, Serghie publică la 634 o epistolă sinodală. Îndată după aceasta, Sofronie ajunse patriarh la Ierusalim. Serghie se adresează papei Honoriu, cerându-i să consimtă cu epistola lui sinodală și cu trecerea sub tăcere a chestiunii de este o lucrare sau două în Iisus Hristos. Papa se declară de acord cu Serghie, admitând însă că în Iisus Hristos este o singură voință.

Îndată își publică însă și Sofronie epistola sa sinodală (634), în care în fond face distincție clară între cele două lucrări în Hristos, fără să spună apriat că sunt două. În următorii patru ani a domnit o relativă liniște. Frământările încep cu putere abia la 638, când împăratul Heraclie publică așa-numita «Ekthesis», prin care poruncind de asemenea tăcere asupra chestiunii de este o lucrare sau două în Hristos, dispune ca toți să mărturisească o singură voință în El.

În lupta pe care aderenții dreptei credințe o pornesc acum împotriva acestui decret împărătesc se angajează cu toată puterea și Maxim. Ba întrucât patriarhul Sofronie moare tocmai în anul în care apare «Ekthesis», Maxim devine conducătorul acestei lupte. Între 642–645 el dezvoltă în Africa o activitate intensă pentru întărirea episcopilor de acolo împotriva ereziei. «El este sufletul mișcării care pornește din Africa pentru păstrarea curată a credinței». În iulie 645 poartă în Cartagina o mare dispută cu Pyrrhus, fostul patriarh monotelist al Constantinopolului, în prezența a numeroși episcopi. În același timp ia parte la mai multe sinoade în Africa, convocate la îndemnul lui pentru osândirea monotelismului. La finea anului 646 e în Roma, unde rămâne până la 649, determinând pe papa Martin să convoace sinodul din Lateran, prin care de asemenea se condamnă monotelismul.

La 648 împăratul Constantin II (641–668) dăduse un nou decret, prin care oprea sub grea pedeapsă de a se mai discuta dacă în Hristos este una ori două lucrări și voințe («Typos»). Maxim și papa Martin au fost primele victime ale acestei dispoziții. La 653 Maxim este arestat și adus la Constantinopol, unde, fiind condamnat, la 655 e exilat la Bizya în Tracia. O nouă audiere încă în același an la Bizya, are ca urmare trimiterea lui în Perberis. La 662 fu adus din nou cu Atanasie Aprocrisiarul roman și cu un alt Atanasie, ucenic al său, la Constantinopol pentru o audiere. Întrucât nu voiau să tacă asupra chestiunii de este în Hristos una sau două lucrări și voințe, li se tăie în fața mulțimii limba din rădăcină și mâna dreaptă, ca să nu mai poată comunica adevărul nici cu graiul, nici în scris. Astfel se adeveri din nou că fiecare părticică din dogmele Bisericii s-a impus prin sângele celor ce-au fost gata să-și dea viața pentru mărturisirea ei, fiind o chestiune de viață, nu o simplă speculație teoretică. Cei trei fură trimiși apoi într-un al treilea exil în țara Lazilor, pe coasta răsăriteană a Mării Negre, unde

Maxim, rămas simplu monah până la sfârșitul vieții, trecu în același an, în ziua de 13 august, la Domnul, în urma chinurilor suferite, în vârsta venerabilă de 82 de ani⁴.

La atât se reduce tot ceea ce se știe în general despre viața Sfântului Maxim Mărturisitorul în teologia românească modernă. Cu excepția precizărilor cronologice stabilite de cercetarea istorică modernă, cam tot atât știau despre biografia Sfântului Maxim și simpli credincioși și monahi ortodocși cântători sau cititori atenți ai *Mineielor*. Căci, dacă operele maximiene au început să fie cunoscute de fapt abia în secolul XX, Sfântul Maxim, ucenicii și tovarășii săi, inclusiv papa Martin, erau cinstiți liturgic ca sfinți de peste un mileniu de Biserica Ortodoxă care i-a inclus în *Mineiele* și *Sinaxarele* ei. Memoria liturgică a sfântului mucenic și papă al Romei Martin Mărturisitorul e celebrată anual pe 14 aprilie, iar cea a Sfântului Maxim, părinte al monahilor și mărturisitor al Ortodoxiei, în două rânduri (ce-i drept într-o răsturnare cronologică a datelor reale): pe 21 ianuarie, mutarea la Domnul, și pe 13 august, mutarea moaștelor⁵. Prăznuirea solemnă a Sfântului Maxim Mărturisitorul în Biserica Ortodoxă are loc, așadar, pe 21 ianuarie⁶, unde *Mineiul* are următoarea notiță:

⁴ FR II, Sibiu, 1947, p. V–VII. Notă redactată în esență pe baza cercetărilor istorice și cronologice ale părintelui asumpționist V. GRUMEL, „Notes d'histoire et de chronologie sur la vie de saint Maxime le Confesseur”, *Échos d'Orient* 26 (1927), p. 24–32 și „Maxime de Chrysopolis ou Maxime le Confesseur”, *Dictionnaire de théologie catholique* X, 1 (1928), col. 448–459.

⁵ Cf. *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. H. Delehay, Bruxelles, 1902, p. 409–410, 888–890. Înversarea datelor reale — fiindcă Sfântul Maxim a murit de fapt pe 13 august 662, și atunci 21 ianuarie poate fi doar data aducerii moaștelor sale la Constantinopol — se explică probabil din rațiuni liturgice: 13 august fiind și data după-prăznuirii Schimbării la Față și preserbarea Adormirii Maicii Domnului, acestea eclipsau cu totul prăznuirea mărturisitorilor ortodoxiei Maxim și a celor doi Anastasie, ucenicii și tovarășii lui de martiriu.

⁶ Cf. textul grec al slujbei în PG 90, 205–221.

„Întru această lună [ianuarie] în 21 de zile, pomenirea preacuviosului părintelui nostru Maxim Mărturisitorul.

Stih: Lipsindu-te de mână și de limbă, iarăși mâna și limba îți răsar Părinte,
Și sufletul în mâinile lui Dumnezeu îți dai Maxime cinstite.

În a douăzeci și una trupul lui Maxim cel cinstit,
Pământul prin moarte l-a acoperit.

Acesta a fost în zilele rău credinciosului împărat Consta[ns], ce a fost tată împăratului Constantin, ce s-a numit Bărbosul, nepotul lui Heraclie; care, fiind cinstit de la cei mai dinainte împărați, era iscusit la lucrurile politicești, învățând și îndreptând cele ce trebuiau a se face. Cu înțelepciunea și cu firea cea bună și mintea ce avea, s-a suit la cinstea protasicitului și s-a făcut sfetnic împăraților. Pe atunci ivindu-se eresul monofiziților și dându-se porunci, care au fost lipite pe pereții bisericilor, Maxim nesuferind un asemenea eres, s-a lepădat de toată cinstea lumească, alegând mai bine a fi lepădat și nebăgat în seamă în casa lui Dumnezeu, decât să locuiască în sălașurile păcătoșilor. Și mergând la mănăstirea din Hrisopoli, s-a călugărit, unde a fost egumen. De aicea ca de foc aprinzându-se de dumnezeiasca râvnă, s-a dus la Roma cea veche, și a plecat pe fericitul papa Martin, ca să strângă Sinod local și să anatemizeze pe începătorii și pe pricinuatorii păgâneștii acelei dogme, celor ce bârfeau o voie singură a fi la Hristos, încă și spre musturarea și rușinarea acelor ce credeau așa; a scris cuvinte și cărți, care adevereau temerile credinței noastre cu dascălești dovediri ale sfintei Scripturi, de le-a trimis pretutindeni în lume. Iar întorcându-se de la Roma cu cei doi Anastasie ucenici ai săi, s-a numărat ca un vinovat dinaintea sfatului, care era tot la acel gând cu împăratul, despre partea acelui eres. Și de vreme ce toți țineau cu împăratul, numai Sfântul Maxim sta împotriva și îndemna și pe alții cu scrisorile

lui, ca să nu se supună, nici să-și schimbe gândul lor, s-a trimis la închisoare în Tracia și stând tare în credință, i-a tăiat mâna și limba. Și de acolo a fost izgonit la Lazica, unde petrecând trei ani și singur servindu-se la trebuințele trupului său și plin fiind de zile, bolnăvindu-se puțin, a răposat în Domnul și s-a îngropat în mănăstirea Sfântului Arsenie, într-acea țară a Lazilor, făcând în toate zilele multe minuni. Și spun că după tăiere, iarăși i-a venit limba la loc cu minune de la Dumnezeu și a vorbit curat până la moarte. Iar din cei doi ucenici ai lui, Anastasie celui mai mare cu vârsta tăindu-i-se și lui asemenea ca și dascălului mâna și limba, s-a trimis departe la închisoare. Iar cel mai tânăr Anastasie, trimițându-se la oarecare cetate din Tracia, și-a săvârșit viața și s-a odihnit întru Domnul”⁷.

Pe lângă această scurtă notiță de sinaxar reluată în *Mineie* (sau în antologia *Proloagelor*), cititorul român interesat avea încă de la începutul secolului XIX la dispoziție și relatarea mult mai amplă a „Vieții Cuviosului Părintelui nostru Maxim Mărturisitorul și Mucenicul” cuprinsă în volumul pe ianuarie, ziua 21, al *Vieților Sfintilor*, a căror primă ediție integrală a fost publicată prin purtarea de grijă a mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi în 12 volume la Neamț între anii 1807–1813⁸. Traducătorul acestei monumentale opere fusese un ucenic al Cuviosului Paisie Velicickovski († 1794), ierodiaconul Ștefan Dascălul († 1803/7), harnic traducător din slavonă și greaca veche. Așa cum se precizează, corpusul nemțean al *Vieților Sfintilor* „s-au tălmăcit din limba rusească în cea românească, lângă care s-au adăugat oarecare și din cea grecească”. Baza după care a

⁷ *Mineiul pe ianuarie*, ed. 1909, p. 348–349; textul grec al sinaxarului în PG 90, 209A–212A.

⁸ Ea va fi retipărită din purtarea de grijă a mitropolitului Ungrovlahiei, Grigorie Dascălul, la Căldărușani între anii 1834–1836, la București între anii 1901–1911, cu sprijinul negustorului Iorgu Dumitrescu, și de Episcopia Romanului și Hușilor între anii 1992–1996 sub îngrijirea arhimandritului Ioanichie Bălan.

tălmăcit ierodiaconul Ștefan a fost deci traducerea slavonă a unei metafraze grecești realizată de faimosul episcop sfânt Dimitrie al Rostovului (1651–1709) și publicată ca *Ceții Minei* în patru volume la Kiev între anii 1689–1705. Ampla „Viață” a sfântului Maxim inclusă în corpusul românesc al *Vieților Sfinților* disponibil actualmente — în ultima ediției din 1993 numără 24 de pagini⁹ — e însă, cum spune însuși finalul ei, doar un rezumat cu scop ziditor moral și folositor sufletește: „Celălalt ucenic Anastasie a scris cu de-amănuntul viața, nevoințele și pătimirile părintelui și învățătorului său [Maxim Mărturisitorul] foarte pe larg, *din care am adunat foarte pe scurt*, cât este spre folosul nostru și preamărirea lui Dumnezeu Celui slăvit întru sfinți”. E limpede însă că, supuse unei asemenea prelucrări (rezumări, parafrazări) prin care au fost eliminate detaliile istorice și dezvoltările teologice socotite neinteresante pentru pietatea populară, „viețile” sfinților din epoca bizantină își diminuează considerabil valoarea de documente istorice, dar și aceea de monumente teologice esențiale ale Bisericii. Cu atât mai mult cu cât, de foarte multe ori, înseși aceste „vieți” bizantine cuprinse în corpusul „metafrastic”¹⁰ — alcătuit din inițiativa logothetului Simeon Metafrastul (prima jumătate a secolului X) — sunt rescrieri și prelucrări retorice ale unor texte mai vechi sau rezumate pe baza unor documente sau mărturii de primă mână ale

⁹ *Viețile Sfinților pe luna ianuarie* retipărite după ed. 1901–1911, Ed. Episcopiei Romanului și Hușilor, 1993, p. 418–442. A se vedea și „Viața” rezumată a Sfântului Martin Mărturisitorul în *Viețile Sfinților pe luna aprilie*, 1995, p. 157–162. Originalul ei a fost publicat de P. PEETERS, „Une Vie grecque du pape St. Martin Ier (BHG 2259)”, *Analecta Bollandiana* 51 (1933), p. 225–262. „Viața greacă” dă ca dată a morții papei Martin în exilul său din Cherson ziua de 12 aprilie 656; în timp ce documentele din „dosarul” „Spudeilor” dau data de 16 septembrie 655.

¹⁰ Cf. studiul esențial al monseniorului A. ERHARD, *Die Überlieferung und Tatbestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jhs*, Leipzig, 3 vol., 1937, 1938, 1939–1941; aici vol. II, p. 306–709.

unor martori oculari direcți care de cele mai multe ori s-au pierdut. Cazul Sfinților Maxim și Martin este unul fericit și, în același timp, complicat. Pe lângă o serie de „vieți” bizantine, ni s-au păstrat și o serie de mărturii-documente de primă mână privitoare la procesele și martiriul lor și al ucenicilor lor scrise și culese în două veritabile „dosare” alcătuite între anii 653–669 de către Teodor și Teodosie Spudeii. Aceștia erau membrii unei asociații de laici „râvnitori” (acesta e sensul grecescului *spudaioi*) înființate la începutul secolului V la Constantinopol de Sfântul Ioan Hrisostom (+ 407) pentru a apăra Ortodoxia de arieni; ulterior o asociație similară s-a creat și la Ierusalim¹¹. „Spudeii” Teodor și Teodosie au strâns „dosarele” cu actele proceselor și martiriului Sfinților Martin și Maxim și ale ucenicilor și le-au difuzat pentru a-i întări pe ortodocșii dioteliți, mai ales pe cei din Roma, în rezistența lor împotriva monotelismului oficial și, în același timp, pentru a demonstra că procesele politice de înaltă trădare care li s-au înscenat și pe baza cărora aceștia fuseseră condamnați erau de fapt procese religioase și adevăratul motiv al persecutării lor fiind mărturisirea credinței ortodoxe. Ambele aceste „dosare” (împreună cu alte documente privitoare la cazul papei Honoriu și rezistența la monotelism a papilor care au urmat acestuia până la papa Martin) au fost traduse în limba latină în anii '70 ai secolului IX de către învățatul roman Anastasie Bibliotecarul (cca 800–880)¹² pentru a

¹¹ Cf. J. PÉTRIDÈS, „Les Spoudaei de Jérusalem et de Constantinople”, *Échos d'Orient* 4 (1900), p. 225–231; 7 (1904), p. 341–348.

¹² Bun elenist și erudit teolog, Anastasie a avut o existență agitată și aventuroasă. Numit cardinal de papa Leon IV (847–855), dar ulterior excomunicat și anatemitizat de acesta, a încercat în iulie 855 fără succes să se impună papă (a fost antipapă timp de trei zile). Ulterior, Benedict III (855–858) l-a reprimat în comuniune ca laic. Papa Nicolae I (858–867) l-a reabilitat și făcut abate la S. Maria di Trastevere și secretar personal, calitate în care a redactat scrisorile papei către Constantinopol în prima fază a schismei fotiene. Adrian II (867–872) l-a făcut bibliotecar al Bisericii Romei, funcție pe care a deținut-o până la moarte (877–880). A tradus din greacă în latină o serie de lucrări printre care și Actele Sinodului VII Ecumenic (787) și ale Sinodului antifotian de la Constantinopol (861) (PL 129).

sustine ortodoxia și primatul Scaunului Apostolic al Romei în așa-numita *Collectanea ad Joannem diaconum*¹³. „Dosarul” privitor la Sfântul Maxim a fost reeditat, împreună cu o „viață” bizantină a acestuia, de către eruditul dominican François Combefis († 1679) în primul volum din prima ediție a operelor maximiene dedicată regelui-soare Ludovic XIV și publicată la Paris în 1675¹⁴. O „viață” mai completă a Sfântului Maxim au publicat în 1737 bollandiștii olandezi în monumentala lor colecție *Acta Sanctorum* (1643–1940, 59 volume)¹⁵. Versiunea slavonă a „vieții” — după care s-a făcut și traducerea românească — a fost publicată în 1705 la Kiev de Sfântul Dimitrie al Rostovului. O versiune gruzină a „vieții” Sfântului Maxim a editat în 1908 învățatul K. Kekelidze¹⁶. O traducere rusă comentată a tuturor „vieților” Sfântului Maxim publicate și inedite în manuscrisele grecești ale Bibliotecii Sinodale din Moscova¹⁷ (aduse de la Athos în secolul XVII) a fost publicată de M. Muretov în anii 1913–1914¹⁸. Eruditul rus S. Epifanovici,

¹³ Editată de eruditul J. Sirmond, Paris, 1620 și retipărită de J.-P. Migne în *PL* 129, 557–690.

¹⁴ Ediție retipărită în 1865 de J.-P. Migne în *PG* 90–91. „Vita ac certamen”, *PG* 90, col. 67–109; „dosarul” cu actele procesului și martiriului, col. 109–202; „slujba” bizantină din *Minei*, 21 ianuarie, col. 205–221.

¹⁵ *Acta Sanctorum XXXVI: Augusti III*, Antwerp, 1737, p. 118–132.

¹⁶ *Monumenta hagiographica georgica*. I. *Keimena*, 1, Tbilisi, 1908, p. 60–103. „Viața” gruzină e scrisă și compilată de Sfântul Eftimie Aghioritul (secolul XI) și are ca elemente proprii, diferite de cea greacă, descrierea primei vizite a lui Maxim la Roma și a sinodului monotelit de la Constantinopol care l-a condamnat în 662. Tot KEKELIDZE a făcut o sinteză a știrilor gruzine despre Sfântul Maxim în studiul „Svedenia gruzinskih istocinikov o prep. Maksime Ispovednike”, *Trudi Kievskoi Duhovnoi Akademii III* (1912), p. 1–41 și 451–482; recenzie de P. Peeters în *Analecta Bollandiana* 32 (1913), p. 456–459. Recent, cf. L. KHOPERIA, „Maximus the Confessor in Ancient Georgian Sources”, *Studia Patristica* 36 (2001), p. 134–139.

¹⁷ *Ms. Mosq. syn. 380* (din 1022), f. 231–252 și 391 (secolul XV), f. 89–99.

¹⁸ M. D. MURETOV, „Sv. Maksima Ispovednika jitie. Perevod, izdanie i primeșceanie”, *Bogoslovski vestnik* 1913–1914, p. 1–272 și separat: *Tvorenia Maksima Ispovednika Ceast pervaiia: Jitie i slujba emu. Perevod, izdanie i primeșceanie*, Serghiev Posad, 1915.

autorul primei mari monografii asupra Sfântului Maxim din epoca modernă¹⁹, a editat în 1917 textul uneia din „viețile” inedite din manuscrisele moscovite folosite de Muretov într-o culegere de materiale și texte grecești inedite despre și de Sfântul Maxim concepută ca un complement la ediția din *PG* 90–91 și 3–4²⁰.

Clarificările științifice necesare privitoare la toate variantele „vieții” Sfântului Maxim le-a adus eruditul „scriptor” al Bibliotecii Vaticanului, Robert Devreesse, într-un studiu fundamental din 1928²¹. El a stabilit mai întâi că există trei recenzii sau variante ale uneia și aceleiași „vieți” bizantine a Sfântului Maxim Mărturisitorul (*BHG* 1234); acestea au toate același început și sfârșit și toate utilizează, dar în moduri diferite (fie rezumându-le, fie reproducându-le integral), trei documente de primă mână din „dosarul” „Spudeilor”²²: recenzia 1, publicată în *Acta Sanctorum*²³, le încorporează în rezumat, dar într-o ordine cronologică exactă; recenzia 2, publicată de F. Combefis²⁴, e identică cu recenzia 1, de care se deosebește însă prin omiterea unui amplu fragment, publicat de Devreesse însuși în articolul său²⁵;

¹⁹ S. EPIFANOVICI, *Prepodobnii Maksim Ispovednik i vizantiiskoi bogoslovie*, Kiev, 1915; reed. Farnborough, 1971.

²⁰ S. EPIFANOVICI, *Materiali k izuceniu jizni i tvorenii prep. Maksima Ispovednika*, Kiev, 1917, p. 1–10 (bios, politeia kai martyria din *ms. Mosq. Syn. 380*, f. 231–252), alături de alte două scurte texte biografice, cel mai important fiind *athlesis en epitomo* (p. 21–22, după *Vindob. hist. gr.* 14 [45], f. 117–119).

²¹ R. DEVREESSE, „La Vie de S. Maxime le Confesseur et ses recensions”, *Analecta Bollandiana* 46 (1928), p. 5–49. În aceeași revistă Devreesse a publicat pentru prima oară și textul grec a două piese din „dosarul” martiriului Sfântului Maxim: „Le texte grec de Hypomnesticum de Théodore Spoudée. Le supplice, l'exil et la mort des victimes illustres du monothélisme”, 53 (1935), p. 49–80; și „La lettre d'Anastase l'Apocrisiaire sur la mort de S. Maxime le Confesseur et de ses compagnons d'exil”, 73 (1953), p. 5–16.

²² „Audierea de la palat” (655); *PG* 90, 109–129; „Scrisoarea către Anastasie” (658); *PG* 90, 132–133 și „Disputa de la Bizya”; *PG* 90, 136–169.

²³ Cf. *supra*, n. 15.

²⁴ Cf. *supra*, n. 14.

²⁵ „La Vie de S. Maxime”, p. 18–23.

recenzia 3, utilizată după *Vatic. gr. 453* de C. Baronius în faimoasele sale *Anale Ecclesiastice*²⁶, reproduce integral textul celor trei documente, dar în ordine cronologică inversă și fuzionând cele două procese într-unul singur²⁷. Inedită, această recenzie a fost publicată foarte recent de cercetătoarele australiene Bronwen Neil și Pauline Allen²⁸. Aceleași trei documente sunt reproduse textual în ordine cronologică exactă, dar într-un cadru general schimbat (compilat după „viața” anterioară și pasaje din „cronica” bizantină a lui Teofan) în „viața” „rapsodică” din manuscrisul moscovit 380 (*BHG* 1233m). Editată de Epifanovici, 1917, această compilație n-are, după Devreesse, valoarea „vieții” bizantine propriu-zise cu cele trei recenzii ale ei (*BHG* 1234), al cărei autor ar fi fost un contemporan al Sinodului VI Ecumenic (680–681). Pe baza acestor cercetări, în 1952 benedictinul Polycarp Sherwood a încercat să stabilească o cronologie adnotată a vieții și operelor maximiene²⁹.

Aspectele legate de izvoarele și datarea „vieții” Sfântului Maxim lăsate în suspensie de studiul lui R. Devreesse au fost strălucit soluționate în remarcabilul studiu din 1967 al lui Wolfgang Lackner³⁰. Savantul austriac a demonstrat că „viața” Sfântului Maxim nu este o operă anonimă de la sfârșitul secolului VII, ci o compilație din mai multe izvoare elaborată în a doua jumătate a secolului X — la două secole după moartea Sfântului Maxim — de către monahul studit

²⁶ *Annales Ecclesiastici*, vol. VIII, ed. Köln, 1599, sau XI, ed. Lucca, 1742.

²⁷ Această recenzie 3 perturbată cronologic este cea rezumată în „viața” Sfântului Maxim din *Viețile Sfinților pe luna ianuarie* românești.

²⁸ *The Life of Maximus Confessor Recension 3* (Early Christian Studies 6), St. Paul, Strathfield NSW, 2003.

²⁹ P. SHERWOOD, *An Annotated Date-List of the Works of Maximus the Confessor* (Studia Anselmiana 30), Roma, 1952. Această cronologie continuă să fie receptată și astăzi ca autoritativă de cercetători, cf. cel mai recent J.-CL. LARCHET (cf. *supra*, 2003).

³⁰ W. LACKNER, „Zu Quellen und Datierung der Maximovita (*BHG* 1234)”, *Analecta Bollandiana* 85 (1967), p. 285–317.

Mihail Exabulitis (Exabuliu era un cartier din Constantinopol), cum atestă un manuscris din secolul XI. Nu este vorba de o narațiune propriu-zisă, cât de o compoziție retorică sofisticată, mai exact de un elogiu (*enkomion*) sau panegiric hagiografic, în limbajul purist aticizant și în stilul retoric propriu școlii „metafrastice” (care a înlocuit vechile hagiografii narative cu encomii retorice), plin de cuvinte prețioase sau căutate (caracteristică e evitarea barbarismelor cuvintelor latine), împletite în fraze lungi și complicate. Regulile genului encomiastic impuneau necesitatea de a face din personajele elogiante figuri istorice plastice, icoane vii concrete ale virtuții; de aceea viața sfinților, scoasă din clișeele legendarului și miraculosului, trebuia trasată complet, fără lacune (de la început și până la sfârșit), și inserată în contextul lor istoric real. Lackner crede că autorul a avut drept punct de plecare o scurtă relatare a pătimirii și martiriului Sfântului Maxim (*Urpasio*)³¹ pe care a amplificat-o folosind alte surse: documentare, istorice și retorice. R. Devreesse identificase încă din 1928 sursa unora dintre ele în documentele din „dosarul” procesului și martiriului. Nu reușise să precizeze mai ales originea primei părți (§ 1–18 din ed. *PG* + adaosul editat de Devreesse) și a epilogului (§ 41–42), precum și a unor secțiuni din final (despre martiriu, și pedepsirea împăratului Constans, § 35–38). Lackner face aici următoarele precizări: 1) § 4–7, adaosul, 18 și 35–37 au la bază „pătimirea” originară (*Urpasio*); 2) § 8–13 și 38 despre istoria monotelismului și sfârșitul lui Constans folosesc, ca și „Cronica” lui Teofan, un izvor istoric, o epitomă de istorie bisericească de la sfârșitul secolului VII, potrivit căreia monotelismul ar fi început o dată cu negocierile lui Heraclie cu patriarhul monofizit Atanasie al Antiohiei; spre deosebire de Apus, Răsăritul s-a alăturat inovației și a încercat prin Constans să o impună prin persecuții, drept pentru care a fost pedepsit prin înfrângerile suferite de la arabi, iar Constans a fost asasinat; abia când Răsăritul a revenit la Ortodoxie o dată cu Sinodul VI Ecu-

³¹ De tipul celei editate de Epifanovici, 1917, p. 21–22 (*BHG* 1236).

menic, arabii au putut fi respinși și situația imperiului s-a stabilizat; 3) în fine, pentru § 1–4 și 41–42, respectiv pentru primii ani din viața Sfântului Maxim (580–630), înainte de plecarea în Africa, pentru capitolele care vorbesc despre nașterea sa într-o familie aristocratică din Constantinopol, despre educația filozofică înaltă, despre cariera de secretar imperial și cea monahală, de egumen al mănăstirii din Chrysopolis, ca și pentru rugăciunea finală, Lackner a observat că autorul folosește de fapt, mergând până la paralele literale, „Viața” Sfântului Teodor Studitul, care-i servește drept cadru și model pe care-l calchiază îndeaproape³². Toate aceste constatări reduc drastic valoarea istorică a „vieții” „metafrastice” a Sfântului Maxim.

Chiar și așa însă, relațiile dintre diversele variante și recenzii ale „vieții” Sfântului Maxim — BHG 1234 (metafrastică), BHG 1236 (*Urpasio*) și BHG 1233 (*Mosquensis* 380) — sunt complexe și departe de a fi definitiv clarificate. Dacă Lackner sugera în 1967 (ca și Epifanovici în 1917) succesiunea: „Urpasio”, „vita metaphrastica” cu cele trei recenzii ale ei și compilația „moscovită”, într-o disertație nepublicată din 1980 R. B. Bracke³³ a crezut că poate demonstra contrariul și că de fapt compilația moscovită („recensio Mosquensis”, editată de Epifanovici) ar fi cea mai veche biografie a Sfântului Maxim. Problema nu poate fi tranșată însă înainte de editarea critică a tuturor textelor privitoare la viața Sfântului Maxim, care a început sub auspiciile

³² E vorba de așa-numita *Vita A* (BHG 1755), PG 99, 113–232. Paralelele sesizate de Lackner (p. 294–295) sunt: PG 99 113A = PG 90, 68A (început identic); PG 99, 116B = PG 90, 69A (locul nașterii: Constantinopol); PG 99, 117CD = PG 90, 69BC (educație filozofică, dar preferă smerenia); PG 99, 132C = PG 90, 73AD (întrec pe ceilalți monahi și sunt aleși egumeni, or Maxim n-a fost nici egumen, nici preot); PG 99, 144C = PG 90, 84AB (atrăg pe auditori ca o sirenă); PG 99, 193D = PG 90, 104C (imaginea trupului torturat); și PG 99, 229D–232A = PG 90, 108D–109A (rugăciunea finală).

³³ R. B. BRACKE, „Ad Sancti Maximi vitam. Studie van de biografische documenten en de levenbeschrijvingen betreffende Maximus Confessor (580–662)”, Leuven, 1980. Recenzie critică de J. L. VAN DIETEN, *Byzantinische Zeitschrift* 75 (1982), p. 359–361.

faimosului *Corpus Christianorum. Series Graeca* și va fi rezultatul unei echipe internaționale formate din specialiste australiene P. Allen și B. Neil (recenziile 1 și 3) și a cercetătorului belgian Bram Rosen, Louvain (recenzia 2 și epitomele moscovite). În pregătire, cele două savante australiene au publicat deja ediția critică exemplară a pieselor din „dosarul” proceselor și martiriului Sfântului Maxim și ucenicilor lui³⁴ („dosarul” latin privitor la papa Martin va fi editat de B. Neil) și au editat recenzia 3 a „vieții” Sfântului Maxim³⁵. Acestea sunt piesele principale care au stat la baza realizării, pe un text critic asigurat din punct de vedere filologic, a „dosarului” de față; el grupează traducerea integrală a principalelor documente biografice privitoare la viața, procesul³⁶ și martiriul sfinților mărturisitori ai Ortodoxiei din secolul VII care au fost papa Martin și monahul Maxim și ucenicii lor:

1. *Viața „metafrastică” a Sfântului Maxim* (BHG 1234) a lui Mihail Exabulitis (secolul X), trunchiul comun tuturor celor trei recenzii;

2. *Dosarul latin privitor la arestarea, procesul și exilul papei Martin* (BHG 5592) din 653–654, redactat în 655 de

³⁴ *Scripta saeculi VII vitam Maximi Confessoris spectantia*, ed. P. Allen / B. Neil (CChSG 39), Turnhout–Leuven, 1999; aceleași texte cu traducere engleză în volumul P. ALLEN / B. NEIL, *Maximus Confessor and His Companions — Documents from Exile* (Oxford Early Christian Texts), Oxford, 2002. Opțiunile metodologice ale celor două cercetătoare au fost explicate și detaliate în articolele: P. ALLEN, „Blue-Print from the Edition of Documenta ad Vitam Maximi Confessoris Spectantia”, în *After Chalcedon. Studies in Theology and Church Offered to Prof. Albert van Roey for His 70th Birthday* (Orientalia Lovaniensia Analecta 18), Louvain, 1985, p. 11–21 și B. NEIL, „The Lives of Pope Martin I and Maximus the Confessor. Some Reconsiderations of Dating and Provenance”, *Byzantion* 68 (1998), p. 91–109 și „The Greek Life of Maximus the Confessor (BHG 1234) and Its Three Recensions”, în *Studia Patristica* 36, 2001, p. 46–53.

³⁵ Cf. *supra*, n. 28.

³⁶ O primă variantă a traducerii pieselor nr. 3–6 din „dosarul” de față am publicat anterior în „Actele procesului și martiriului Sfântului Maxim și ale ucenicilor lui”, *Revista teologică*, Sibiu, serie nouă, 1995, nr. 1, p. 5–25 și nr. 2, p. 29–55.

„Spudeii” Teodor și Teodosie, după *Collectanea* lui Anastasie Bibliotecarul (secolul IX);

3. *Audierea de la palat* (BHG 1231) sau actele primului proces al Sfântului Maxim și al ucenicului său Anastasie Monahul din intervalul 655–656 (înainte de 8 septembrie) redactate probabil tot de „Spudeii” Teodor și Teodosie pe baza proceselor verbale ale ședinței;

4. *Discuția de la Bizya* (BHG 1233) între Sfântul Maxim și episcopul Teodosie al Cezareei Bithyniei din august 656, continuată în septembrie la Rhegium și redactată probabil de aceiași Teodor și Teodosie „Spudeii”;

5. *Scrisoarea Sfântului Maxim către Anastasie Monahul* (BHG 1232) din 19 aprilie 658 despre discuția sa cu trimișii patriarhului;

6. *Scrisoarea lui Anastasie* [Monahul? Apocrisiarul?] (CPG 7725) către monahii din Cagliari după aprilie 658, păstrată numai în traducerea latină a lui Anastasie Bibliotecarul;

7. *Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul către Teodosie din Gangra* („Spudeul”) (BHG 1233d) din ultimul an al exilului său în Caucaz, 665–666 (înainte de 11 octombrie când moare) și în care Anastasie, mutilat, descrie periplitul caucazian și sfârșitul pământesc al lui Anastasie Monahul (+ 22/24 iulie 662), al Sfântului Maxim (+ 13 august 662), precum și propriile sale peripeții în Caucaz, vizita lui Ștefan de la Anastasis și eforturile lor de a combate și acolo monotelismul;

8. *Memorialul lui Teodor „Spudeul”* (BHG 2261), scris de acesta la sfârșitul lui 668 sau începutul lui 669, după primirea în 668 a Scrisorii lui Anastasie către Teodosie, și în care reface cronica martiriului mărturisitorilor ortodoxiei prezentând pe rând: mutilarea la Constantinopol a lui Anastasie Apocrisiarul și Maxim; exilul lor în Caucaz; exilul în Cherson al fraților Teodor și Euprepie, ucenicii lui Anastasie Apocrisiarul, și al papei Martin, vizitați de Teodor Spudeul; moartea în exil a lui Euprepie și a papei Martin; moartea lui Maxim; lucrurile lăsate moștenire de martirii din Caucaz „Spudeilor” (epistola lui Anastasie către Teo-

dosie, „stiloul” improvisat al lui Anastasie Apocrisiarul, bandajele însângerate de la mutilare); rugăciune și îndemn la rezistență ortodoxă;

9. *Împotriva constantinopolitanilor* (CPG 7740), un vehement protest împotriva mutilării Sfântului Maxim în 662 și o violentă invectivă la adresa partidului imperial monotelit din Constantinopol responsabil de acest supliciu, scris de un susținător anonim al Sfântului Maxim.

Actele din „dosarele” martiriului Sfinților Martin, Maxim și Anastasie traduse mai jos sunt documente extrem de importante pentru istoria politică și religioasă a Imperiului bizantin. Ele ilustrează dramatic criza și conflictul de autoritate care opunea Imperiul și Biserica imperială de la Constantinopol gata să sacrifice prin compromis integritatea dogmei de dragul realizării „unirii” și „păcii” sociale a Imperiului grav scindat de schisma dintre chalcedonieni și nechalcedoniei³⁷, și partida monahală susținută de Roma, pentru care pe primul plan era ortodoxia dogmatică și ea trebuia salvată cu orice preț. La instigațiile monahilor răsariteni Sofronie și Maxim, Roma, care inițial acceptase imprudent, prin papa Honoriu, formula hristologică monotelită oficializată prin *Ekthesis*-ul imperial din 638, a respins apoi ferm atât *Ekthesis*-ul, cât și *Typos*-ul din 647 prin energicii papi care au fost palestinianul Teodor (642–649) și italianul Martin (649–653). Acesta din urmă le-a condamnat solemn în octombrie 649 în Sinodul de la Lateran, ale cărui acte au fost redactate de Maxim Mărturisitorul însuși. Gestul a fost interpretat la Constantinopol drept o provocare și o lipsă de loialitate intolerabile. Principalii responsabili au fost în cele din urmă arestați. Într-un moment critic pentru Imperiu — scindat și dezintegrat în interior și invadat din exterior, acesta ducea o luptă disperată pentru supraviețuire —, oficialitățile imperiale au înscenat acestora în senat procesele politice din 653, 655 și 662.

³⁷ Cf. excelenta sinteză a lui F. WINKELMANN, *Der monoenergetisch-monotheletische Streit* (Berliner byzantinische Studien 6), Frankfurt, 2001.

Scopul acestor acțiuni era acela de a arunca responsabilitatea crizei generale pe seama opoziției antimonotelite³⁸ acuzate însă nu de heterodoxie religioasă, ci de înaltă trădare, de neloialitate față de împărat și nesupunere față de edictul său (*Typos*-ul din 647). Astfel, pe 19 decembrie 653 papa Martin a fost acuzat de pactizare cu exarhul rebel Olympus și cu arabii din Siria și, deși s-a apărat cu demnitate, a fost condamnat la moarte. Sentința fiind comutată în exil perpetuu, pontiful maltratat cu sălbăticie a murit uitat și într-o mizerie cruntă în Chersonul Crimeei pe 16 septembrie 655.

În audierea de la palat din același an, Sfântul Maxim a fost acuzat și el nici mai mult, nici mai puțin decât de faptul de a fi predat el însuși arabilor tot Răsăritul și de complicitate la rebeliunea exarhului Grigorie al Africii (§ 1–3)³⁹. Primul lucru care i se reproșează este însă faptul de a nu fi creștin adevărat, fiindcă îl urăște pe împăratul Constans („cum poți fi creștin, dacă-l urăști pe împărat?”, § 1). Maxim răspunde că nu-l urăște pe împărat, dar nu poate să nu iubească Adevărul. Or *Typos*-ul impus de împărat e în conținut o acomodare contrară Simbolului de credință niceo-constantinopolitan, Sinoadelor Ecumenice I–V și Sinodului de la Lateran (§ 6), iar în formă o imixtiune imperială inacceptabilă în dogmele de credință: împăratul *nu* este și preot, și doar Biserica are autoritatea de a formula, în sinoadele proprii, învățătura de credință (§ 4). „Teologii” imperiali sunt acuzați de incoerență: acordul de la Alexandria (633), care susținea în Hristos două naturi dar o singură lucrare, a fost anulat de *Ekthesis* (638), care interzice să se vorbească de una sau două lucrări în Hristos, ci doar de o singură voință, iar *Ekthesis*-ul a fost anulat de *Typos* (647), care a interzis să se vorbească atât de una, cât și de două voințe sau lucrări în Hristos. „Economia tăcerii” im-

pusă de *Typos* duce la desființarea dogmelor, unica bază reală de unire a Bisericii. Nu e vorba de o dogmă proprie, ci de dogma comună a Bisericii, respectiv cea formulată de primele Sinoade Ecumenice și de Sinodul Lateran. Afirmarea a două voințe și două lucrări în Hristos e obligatorie, fiindcă absența lor duce la desființarea celor două naturi, divină și umană, *din* care, *în* care și *care* e Hristos. *Typos*-ul este inacceptabil și de aceea a fost pe drept cuvânt anatemitizat — doar el, edictul, nu și persoana împăratului — de Sinodul Lateran și papa Martin care e persecutat pe nedrept (§ 12). Singura soluție e ca împăratul să se disocieze de *Typos*, așa cum a făcut-o la sfârșitul vieții și Heraclie de *Ekthesis* și să accepte poziția dogmatică deja formulată de Roma în 649 (§ 9) (i se reproșează direct faptul că-i „urăște pe greci și-i iubește pe romani”, § 11). Chiar dacă apocrisiarii papei Eugeniu (ales în august 654 în locul lui Martin condamnat la exil) vor intra în comuniune cu cei din Constantinopol, nici îngerii din cer nu trebuie ascultați dacă ar propovădui altă Evanghelie (*Ga* 1, 18) (§ 7). Refuzând să cedeze, cei doi bătrâni monahi sunt trimiși în exil: Maxim la Bizya, iar Anastasie Monahul la Perberis (ambele forturi din Tracia).

În august 656, Sfântul Maxim e vizitat la Bizya de o delegație condusă de episcopul Teodosie al Cezareei Bithyniei cu care are o lungă discuție teologică. După o introducere privitoare la distincția dintre predestinație și preștiință și despre sensul încercărilor și suferințelor sfinților (§ 3), se intră în miezul controverselor: de ce nu stă Maxim în comuniune cu Biserica Constantinopolului? Din cauza inovațiilor dogmatice proclamate aici începând din 633 prin proclamarea monoenergismului hristologic. Acesta conduce la o confuzie între discursul despre Hristos și cel despre Treime: dacă Hristos are o unică energie divină ipostatică, atunci sau umanitatea Lui e absorbită în Treime, sau introduce o nouă ipostasă în Ea transformând-o în „Pătrime”. Sfinții Părinți vorbesc însă de două naturi, două voințe și două lucrări, pentru că voințele și lucrările sunt ale naturilor, nu ale ipostasei (cineva nu voiește sau acționează pen-

³⁸ Cf. W. BRANDES, „«Juristische» Krisenbewältigung im 7. Jh? Die Prozesse gegen Martin I und Maximos Homologetes”, în: *Fontes Minores* 10 (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte 22), Frankfurt, 1998, p. 141–212.

³⁹ Acuza de origenism, deși formulată, n-a fost reținută (§ 5).

tru că e Petru, Pavel sau Ioan, ci pentru că e om); iar dualitatea lor nu echivalează cu opoziția sau contradicția lor așa cum unitatea lor nu e identică cu contopirea și transformarea lor. Din contră, neafirmarea lor, trecerea lor sub tăcere (cum cere *Typos*-ul) echivalează cu desființarea sau inexistența lor. Sub pretextul „păcii” se ajunge astfel la „apostazie”, precursora lui Antihrist, și care nu poate fi evitată decât prin mărturisirea explicită a adevărului (cf. *Mt* 10, 40). E ceea ce a făcut Sinodul Lateran care trebuie acceptat necondiționat chiar dacă n-are aprobarea împăratului, pe care au avut-o și sinoadele ariene din secolul IV sau cele monofizite din secolul V, și cu toate acestea nu au fost primite de Biserică (§ 4). Bazileul și patriarhul n-au decât o singură cale canonică de a ieși din impas: să se smerească, imitând pogorârea lui Hristos, și să scrie Romei primind credința ei; dacă Dumnezeu S-a smerit, să-L imite în smerenie și bazileul (§ 4 și 8). Teodosie se declară convins și gata să meargă el însuși la Roma, dar nu cu Anastasie Apocrisiarul (cu care a avut conflicte), ci cu Maxim, deși nu crede că are să-l convingă pe împărat. Se despart îmbrățișându-se, după care Maxim e transferat într-o mănăstire de lângă Rhegium, în imediata vecinătate a Constantinopolului, în așteptarea hotărârii împăratului. În septembrie delegația revine cu mesajul bazileului care-i cere în schimbul unor onoruri imperiale la Sfânta Sofia să adere la *Typos*, ca astfel să se refacă unitatea imperiului (§ 9–10). Maxim refuză încă o dată, pentru că tăcerea edictului e erezie sau apostazie, și e bătut și amenințat atât el, cât și papa Eugeniu, cu soarta papei Martin, după care e trimis prin Salembria în exil la Perberis (§ 13). Aici a fost vizitat pe 18 aprilie 658 de trimișii patriarhului Petru care-l anunță că prin noul papă Vitalian (ales în iunie 657) Biserica Romei a restabilit comuniunea cu Biserica Constantinopolului, și-l invită și pe Maxim să se asocieze și el reconcilierii tuturor patriarhiilor făcute pe baza unei formule de credință de compromis, potrivit căreia în Hristos ar exista atât o singură lucrare („din pricina unirii lor”), cât și două lucrări („din pricina diferenței lor”).

În scrisoarea sa către Anastasie Monahul din 19 aprilie 658 — ultimul text pe care-l avem de la el, adevărat testament spiritual — Sfântul Maxim denunță această hristologie ambiguă acceptată tacit de Roma. Din oportunism politic, Roma trecea sub tăcere atât Sinodul Lateran, cât și *Typos*-ul, și intra în comuniune cu Constantinopolul heterodox sacrificându-i pe mărturisitorii ortodoxiei Maxim și cei doi Anastasie, a căror soartă e acum pecetluită, așa cum îl abandonase anterior și pe eroicul papă Martin, alegându-i un succesor în persoana papei Eugeniu. Rămas singur cu cei doi ucenici ai săi, Sfântul Maxim ține să anunțe că această hristologie de compromis aprobată tacit de Roma nu poate fi acceptată doar pentru că e admisă de „urmașul lui Petru”. Și precizează fără nici un echivoc faptul că Biserica universală se bazează nu pe persoana lui Petru, ci pe credința lui Petru, mai mult, că în esența ei Biserica universală se identifică cu credința ortodoxă, cu dreapta și mântuitoarea credință în divino-umanitatea lui Hristos după modelul mărturisirii lui Petru (*Mt* 16, 18). Adevărul face autoritatea Romei, nu Roma face sau dă autoritate Adevărului. Sfântul Maxim nu este deci apologetul „avant la lettre” sau martirul primatului și infailibilității pontificale, ci mărturisitorul și martirul cu Roma, dar și fără Roma, și la rigoare chiar contra Romei, al Adevărului universal identic cu Persoana divino-umană a lui Hristos, a cărui formulare și apărare infailibilă nu poate fi privilegiul particular al nimănui, nici al împăratului, nici al papei, nici al patriarhilor, nici al vreunei Biserici particulare⁴⁰. Refuzul compromisului tacit realizat între patriarhul Petru, împăratul Constans și papa Vitalian se mai poate vedea și din scri-

⁴⁰ Cf. studiile apologetice ale dominicanilor din școala lui M.-J. Le Guillou, mai ales cele ale părintelui J.-M. GARRIGUES, „Le sens de la primauté romaine chez S. Maxime le Confesseur”, *Istina* 21 (1976), p. 6–24 și „Le Martyre de S. Maxime le Confesseur”, *Revue Thomiste* 76 (1976), p. 410–452; și replica ortodoxă din studiul exhaustiv al lui J.-CL. LARCHET, „La question de la primauté romaine” din: *Maxime le Confesseur, médiateur entre l'Orient et l'Occident*, Paris, 1998, p. 125–210.

soarea lui Anastasie Monahul către monahii din Sardinia, rugați să vegheze ca Roma să nu iasă prin Vitalian din ortodoxia definită la Lateran. Ea va fi reafirmată răspicat și cu curaj abia după moartea lașului Vitalian în 672 prin sfântul papă Agaton (678–681).

Între timp, pentru Sfântul Maxim și ucenicii săi, cei doi Anastasie, Monahul și Apocrisiarul, martiriul a devenit din posibilitate realitate. În mai–iunie 662, cei trei bătrâni sunt aduși la Constantinopol, judecați și anatemizați de un sinod monotelit care i-a predat autorităților civile spre pedepsire. Au fost flagelați și mutilați barbar, smulgându-li-se limba și tăindu-li-se mâna dreaptă, iar după ce au fost plimbați în derâdere prin oraș, au fost expediați în exil perpetuu în Lazica; situată între munții Caucaz la nord și râurile Rioni și Kodori la sud, aceasta se afla sub protectorat bizantin. Așa cum arată atât scrisoarea scrisă de Anastasie Apocrisiarul lui Teodosie din Gangra, cu ajutorul unui fel de „stilou” montat cu un dispozitiv special în mâna amputată, cât și memorialul lui Teodor „Spudeul”, cei trei monahi sosiți în Lazica pe 8 iunie 662 au fost purtați prin diferite fortărețe de graniță în condiții dure. Supuși practic unui regim de exterminare, doi dintre ei vor deceda în curând: Anastasie Monahul pe 22/24 iulie pe drumul din Skotoris spre Suania, iar Maxim pe 13 august în castrul Schemaris. Trimis în fortul Bukolus, Anastasie Apocrisiarul a avut șansa să primească protecția patriciului Grigorie, ceea ce i-a prelungit viața; el va muri în Thakyrria (Abasgia) pe 11 octombrie 666, reușind să primească vizite și să organizeze rezistența ortodoxă în îndepărtatul loc de exil. Pătimirea lor pentru ortodoxia hristologică pecetluiește glorios și exemplar un capitol întunecat și sumbru din istoria Bisericii vechi.

Prin însăși natura ei retorică, „Viața greacă” nu insistă asupra detaliilor acestei „patimi”. Preocupată să „zidească”, ea insistă asupra sfârșitului plin de har al bătrânului monah Maxim, confirmare perceptibilă a sfințeniei lui reale. Astfel el își prezice anticipat data mutării sale la Domnul, iar după îngroparea sa nopțile deasupra mormântului se

arată trei lumini supranaturale, atestând și ele sfințenia celui îngropat. Dacă martirul moare în har, în schimb persecutorul lui, împăratul Constans, își sfârșește viața asasinat, pedepsit de Dumnezeu pentru stăruința în erezie și în nelegiuirile sale împotriva oamenilor sfinți ai lui Dumnezeu. Nedreptatea lui este însă îndreptată de fiul său, Constantin IV, care prin Sinodul VI Ecumenic restaurează Ortodoxia în imperiu spre care Dumnezeu Își întoarce acum din nou fața ajutându-l să-i respingă pe arabi.

Hagiografie constantinopolitană de tip „metafrastic”, „Viața greacă” maschează de fapt cu clișee (*topoi*, „locuri comune”) preluate din „Viața” Sfântului Teodor Studitul ignoranța autorului ei — care scrie și așa la două sute de ani după moartea eroului său — cu privire la parcursul spiritual și teologic al Sfântului Maxim până în plecarea sa în Africa în anii 626–630 și implicarea sa în controversele hristologice. Cert este că știm descurajant de puțin despre primele cinci decenii din viața Sfântului Maxim. Cu excepția unor extrem de sumare și interpretabile indicii din corespondența sa, începuturile vieții sale monahale și o bună parte din activitatea sa teologico-literară rămân învăluite într-un mister care irită și intrigă. Scenariul oferit de „Viața greacă” este mult prea sumar și tipizat: tânăr aristocrat din Constantinopol, dintr-o familie în serviciul direct al casei imperiale, primește o educație enciclopedică clasică completă; devine pentru scurt timp prim-secretar al împăratului Heraclie, dar după câțiva ani părăsește palatul optând pentru viața monahală în liniște (isihie), departe de agitațiile curții și tulburările provocate de politica de compromis teologic promovată de Heraclie și de patriarhul Serghie, împotriva căreia va protesta plecând în Africa și Italia, intrând apoi în luptă deschisă pentru apărarea ortodoxiei.

O lumină neașteptată a venit în 1973 din partea unui document provocator descoperit și publicat de profesorul de literatură siriacă din Oxford, Sebastian Brock, sub titlul „O viață siriacă timpurie a Sfântul Maxim Mărturisitorul”⁴¹,

⁴¹ S. BROCK, „An Early Syriac Life of Maximus the Confessor”, *Analecta Bollandiana* 91 (1973), p. 299–346; text siriac, p. 302–313,

„viață” conservată parțial (sfârșitul manuscrisului fiind mutilat) într-un singur manuscris păstrat la British Museum (*B. M. Ad.* 7192, f. 72b–78b, datat pe la sfârșitul secolului VII și începutul secolului VIII. „Viața” în cauză încheie un manuscris care conține o serie de alte trei opuscul de origine clar maronită: un text anonim intitulat „de ce cenzurăm Sinodul VI [Ecumenic]” și două serii de probleme-întrebări ce trebuie puse „maximienilor” cu referire la credința lor în două voințe și, respectiv, două lucrări în Hristos. Autorul „Vieții” își dă în două rânduri numele: GRYGWRY [Grigorie] de Reshaina (§ 5; în § 11 numele este ortografiat GYWRGY [Gheorghe]) și se prezintă pe sine ca discipol și, respectiv, episcop aflat sub jurisdicția patriarhului Sofronie al Ierusalimului (634–638). În opinia editorului, e vorba de episcopul Gheorghe din Reshaina cunoscut drept autorul unui florilegiu monofizit și monotelit din *B. M. Ad.* 14535, f. 1–20. Autorul „Vieții siriace” este deci un adversar al Sfântului Maxim, pe care-l socotește responsabil pentru intrarea învățătorului lor comun, Sofronie al Ierusalimului, în polemica antimonenergistă și antimonetită.

Scopul redactării acestei „biografii” — care aparține genului „contrahagiografiei” — este acela al denigrării sistematice a „eroului” ei: acesta este prezentat drept produsul genetic al unei uniri adulterine dintre un negustor samarinean și o sclavă persană (deci aparținând unei comunități marginale) și rezultatul unei formații teologico-spirituale eretice (origeniste). Evident, toate aceste lucruri evident nu sunt în măsură să inspire încrederea unui cercetător obiectiv. Cu toate acestea însă — dincolo de clișeele eretizante (Maxim e stigmatizat ca origenist și nestorian) — una din caracteristicile principale ale „vieții” lui Gheorghe din Reshaina este remarcabila grijă de a preciza sursele sale de informare privitoare la copilăria și tinerețea palestiniană a Sfântului Maxim (§ 5), pe care ni le redă concis, cu detalii, ca unele ce pot fi verificate de contemporani. Este limpede,

traducere engleză, p. 314–319, note și comentarii, p. 320–332; traducerea ei românească publicată în *Revista teologică* nr. 1/1993, p. 105–118 o reproducem mai jos, p. 209–220.

iarăși, că autorul „Vieții siriace” era și el palestinian, foarte bun cunoscător al provinciei și al Ierusalimului și că era un personaj local important (§ 22). La unele din evenimentele descrise, cum este sinodul din Cipru (cca 634), este evident că a fost martor ocular. Mult mai puțin precis informat se arată autorul „Vieții” în ce privește peregrinările dese și îndelungate ale Sfântului Maxim de-a lungul și de-a latul bazinului mediteranean care au urmat invadării Palestinei de către arabi în 638. Data alcătuirii „Vieții” se plasează undeva în intervalul dintre moartea Sfântului Maxim (662) și Sinodul VI Ecumenic (681). E posibil ca ea să fi fost redactată tocmai în vederea Sinodului VI, probabil cu scopul demitizării și discreditării Sfântului Maxim. De altfel, numele Sfântului Maxim nu apare niciodată în actele oficiale ale Sinodului din 681; o explicație putând fi caracterul politic al condamnării sale și dorința sinodalilor de a menaja memoria principalului ei responsabil, împăratului Constans II, tatăl lui Constantin IV Pogonatul, convocatorul și președintele Sinodului.

Dar ce ne relatează mai îndeaproape „Viața siriacă” despre perioada inițială din viața și activitatea sa teologică? Ne spune în esență următoarele: că s-a născut în satul Hesfin din Tiberiada (nordul Palestinei) ca produs al adulterului dintre negustorul samarinean Abna din Sihar și o sclavă persană a unui iudeu cu numele Țadok din Tiberiada. Cei doi s-au căsătorit, dar neputând rămâne în Samaria (unde au fost amenințați cu moartea de rudele negustorului), cei doi au venit la Hesfin. Aici au stat vreme de doi ani de zile la preotul Martyrios, care i-a botezat pe amândoi, schimbându-le numele în Theonas și Maria, oferindu-le totodată protecție (fiind rudă cu Gennadios, guvernatorul Tiberiadei). Fructul iubirii lor a primit la botez numele de Moschion. La nouă ani însă, tatăl moare de hidropizie iar numai după un an de zile moare și masa sa. Atunci preotul Martyrios îl duce pe tânărul Moschion în Lavra Veche (sediu al disputelor origeniste din Palestina secolului VI) oferindu-l spre îngrijire egumenului Pantoleon. În amintirea nepotului său decedat tânăr, egumenul îi schimbă lui

Moschion numele în Maxim. Egumenul Pantoleon îl inițiază pe tânărul Maxim în origenism. Prin inteligența sa subtilă, tânărul Maxim atrage atenția venerabilului monah Sofronie aflat pentru o vreme în Vechea Lavră (cronologiile vieții Sfântului Sofronie atestă faptul că între anii 594–603 acesta s-a aflat în Palestina, vizitând Părinții din deșertul Iordanului, de la Lavra Sfântul Sava și de la Noua Lavră). Mai mult, Sofronie l-a luat ulterior pe Maxim drept consilier teologic în acțiunile sale (spre marea insatisfacție a autorului „Vieții siriace”, Gheorghe din Reshaina). Autorul „Vieții” relatează pe larg despre una din aceste inițiative ale lui Maxim: încercarea întreprinsă de Sofronie, probabil devenit deja patriarh al Ierusalimului, fără să fi fost însă recunoscut ca atare decât de Roma, de a se reconcilia cu Constantinopolul angajat deja de decenii în susținerea unei politici unioniste cu monofiziții din Imperiu pe baza formulei monoenergiste (ulterior monotelite) împotriva căreia Sofronie protestase atât în 633, cât și prin *Synodika* sa din 634. Acum el dorea să aplaneze tensiunile dintre ierarhia palestiniană și cea constantinopolitană printr-un sinod convocat pe un teren neutru, în Cipru. „Viața” ne descrie pe larg lucrările acestui sinod (asupra căruia vom reveni în detaliu mai jos). În urma eșecului acestui sinod și a oficializării monotelismului prin „decretul” imperial din 634, Maxim s-ar fi „închis într-o chilie mică” împreună cu ucenicul său Anastasie, până la ivirea arabilor în Siria și Palestina. După invadarea acestor provincii de către arabi, Maxim a plecat în Africa (de unde era de origine ucenicul său Anastasie) și ulterior la Roma, reușind să determine rezistența bisericească și revolta politică a acestor provincii împotriva autorităților de la Constantinopol. Ca urmare a acestor acte subversive și de instigare la rebeliune, Maxim și papa Martin sunt arestați și aduși de la Roma și sunt învinuiți de trădare și de facilitare prin acțiunile lor destabilizatoare a ocupării Orientului și nordului Africii de către arabi. „Viața” se întrerupe cu relatarea acțiunilor provocatoare întreprinse de Maxim la Constantinopol în așteptarea procesului său. Partea pierdută a vieții poate fi recon-

stituită din rezumatul păstrat în două cronici siriene târzii. Acestea ne descriu condamnarea și sfârșitul „binemeritat” al lui Maxim, dar indică drept motiv al condamnării nu hristologia sa, ci „origenismul” său.

Semnificația și valoarea documentară a „Vieții siriace” este legată, cum scria editorul ei, „de dramatica diferență dintre viața siriacă și cea greacă în relatarea anilor timpurii ai lui Maxim. După „Viața grecească”, el s-a născut în Constantinopol, dintr-o familie aristocrată, după o educație solidă fiind chemat în serviciul imperial ca prim-secretar; mai târziu a devenit monah la o mănăstire din Chrysopolis (situată pe malul asiatic al Bosforului). În „Viața siriacă”, din contră, el este de origine umilă, se naște și e crescut în Palestina, unde devine monah în faimoasa mănăstire a Sfântului Hariton. Suntem acum în posesia a două izvoare, unul scris de un admirator, altul de un dușman, și în principiu fiecare din ele trebuie tratate de istoric cu egală suspiciune”. „Impresia mea este — și natura ei subiectivă trebuie accentuată — că nu există motive evidente pentru a respinge acreditările autorului și că întregul ton al relatării pare în consonanță perfectă cu pretențiile lui”⁴².

În pofida accentelor polemice și pătimase incontestabile, cadrul general e compus din evenimente obiective, deci verificabile încă de contemporani, și este mult prea bine documentat ca să poată fi considerat o simplă ficțiune denigratoare, având astfel mari șanse de plauzibilitate să fie cel real. Autorul „Vieții siriace” e un dușman al Sfântului Maxim, dar unul documentat, și, mai ales, contemporan și compatriot cu acesta, pe când autorul constantinopolitan al „Vieții grecești”, deși favorabil Sfântului, nu face altceva decât să umple lacuna documentară apreciabilă privitoare la primele cinci decenii de existență în afara Constantinopolului a Sfântului Maxim cu o schemă compilată din locurile comune ale hagiografiei monastice, calchiată clar (în prima ei parte) după „Viața” Sfântului Teodor Studitul. Și trebuie recunoscut astfel că schema oferită de hagiograful

⁴² *Ibid.*, p. 340–341.

studit Mihail Exabulitis nu satisface curiozitatea științifică, nici nu explică cadrul necesar apariției uneia dintre operele teologice cele mai remarcabile ale gândirii patristice și gândirii universale.

La o lectură mai atentă și coroborată cu toate datele istorice disponibile din alte surse despre biografia maximiană, „Viața siriacă” apare drept ceva mai mult decât „un amestec de detalii bizare, ba chiar impertinente” (cum caracteriza în studiul său din 1928 R. Devreesse rezumatul ei din cronicile siriene). Evident, „multe depind de faptul dacă se acceptă sau nu pretenția autorului de a fi un contemporan al lui Maxim. Dacă se acceptă — și mie mi se pare că nu există nici un motiv valid pentru a o respinge — atunci «Viața» siriacă e o sursă de mare importanță despre evenimentele vieții și epocii lui Maxim, căci va fi fost compusă doar în intervalul a câtorva decenii, în cel mai rău caz, după moartea sa. Chiar dacă acreditările autorului nu sunt acceptate la valoarea pretențiilor lor, «Viața» siriacă nu este totuși o compilație târzie, pentru că se află într-un manuscris datat plauzibil în secolul VIII — ba chiar VII — și astfel trebuie plasată cel puțin pe același plan cu panegiricul pe care-l avem în viața grecească”⁴³.

În ciuda provenienței sale eretice și a caracterului ei tendențios de „contrahagiografie” denigratoare, fiind practic contemporană cu epoca Sfântului Maxim, „Viața siriacă” reușește prin cantitatea de informații precise pe care le oferă să „revoluționeze” cunoștințele pe care le avem cu privire la localizarea exactă a originii și formației spirituale al Sfântului Maxim. Totodată ea oferă unele detalii ignorate privitoare la perioada îndelungată și practic necunoscută până acum care a precedat angajamentul său în controversile hristologice, cu privire deci la cele cinci decenii în care s-a format spiritual și intelectual Sfântul Maxim, și în care au fost redactate marile sale exegeze biblice și patristice. „Viața siriacă” ne oferă acum cadrul cel mai plauzibil pentru aceasta: lavrele palestinienne din secolul VII, în care cu

siguranță era vie memoria controverselor origeniste din secolul VI⁴⁴. Aici, iar nu undeva în preajma Constantinopolului, sub îndrumarea unor părinți experimentați, s-a angajat Sfântul Maxim în grandioasa sa tentativă de a recupera intuițiile teologice și spirituale valoroase cuprinse în tezaurul operei lui Origen și Evagrie, detașându-le de implicațiile schemelor filozofice neoplatonice și replasându-le în contextul liturgic dionisian și în cadrele dogmatice sigure, furnizate de teologia capadociană și hristologia neochalcedoniană⁴⁵. Rolul decisiv în configurarea gândirii și operei

⁴⁴ Cf. J.-M. GARRIGUES, „La personne composée du Christ d'après Saint Maxime le Confesseur”, *Revue Thomiste* 74 (1974), p. 181 sq, și I.-H. DALMAIS, art. „Maxime le Confesseur”, *Dictionnaire de Spiritualité* X (1980), col. 836 sq și „La vie de Saint Maxime le Confesseur reconsiderée?”, *Studia Patristica* 17/1 (1982), p. 26–30 (trad. rom. diac. asist. Ioan I. Ică jr, *Mitropolia Ardealului* 32 [1987], nr. 5, p. 26–30).

⁴⁵ Admisă de părintele D. STĂNILOAE (*PSB* 80, 1983, p. 5, pe urmele lui O. Clément), teza originii palestinienne este privită însă cu rezerve de alți „maximologi” ortodocși. De exemplu, pentru J.-CL. LARCHET, „a adera la această nouă biografie pare în multe privințe un lucru hazardat” (*La divinisation de l'homme selon S. Maxime le Confesseur*, *Cogitatio fidei* 194, Paris, 1996, p. 9). Pe lângă rezervele legate de puțină credibilitate a unui text dușmănos, obiecțiile împotriva originii monahale palestinienne se reduc la faptul că ea n-ar putea explica o dată familiaritatea Sfântului Maxim cu demnitarii de la curtea imperială din Constantinopol și cu guvernatori ai Africii; iar apoi ușurința cu care vehiculează abstracțiunile și simțul dialectic, care presupun studii universitare complete, iar nu formația unui autodidact marginal. Critica origenismului întreprinsă în *Ambigua* „nu se poate explica doar prin pasiunea unui convertit împotriva vechilor credințe” și ar fi bazată pe „principii independente anterioare”, formația sa spirituală și teologică datorând mult mai puțin lui Origen, cât Capadocienilor, lui Chiril al Alexandriei, lui Pseudo-Dionisie și neochalcedonienilor” (*ibid.*, p. 10–11). La fel și pentru A. LOUTH, „Viața siriacă” „nu explică aparent atât de ușoara intrare a lui Maxim la curte, nici erudiția considerabil mai mare decât cea pe care ar fi putut-o dobândi ca un monah provincial” (*Maximus the Confessor*, Londra – New York, 1996, p. 6), informația potrivit căreia Maxim ar fi servit drept secretar imperial sub Heraclie fiind una „sigură” (*ibid.*, p. 4).

Explicația a fost oferită însă în 1982 de I.-H. DALMAIS care arată că legăturile Sfântului Maxim cu palatul au putut fi făcute pe vremea când era monah emigrat din Palestina la Chrysopolis, unde a primit

⁴³ *Ibid.*, p. 346.

maximiene l-a jucat astfel nu Constantinopolul, ci marea tradiție monahală palestiniană care, prin Sfinții Maxim Mărturisorul și Ioan Damaschinul, va deveni axa de susținere a cultului și teologiei bizantine.

Format spiritual și teologic în Palestina (580–616), Sfântul Maxim va rătași urmărit de invaziile persane la Constantinopol, de unde, oripilat de actele disperate ale autorităților de a salva unitatea imperiului, va ajunge în Africa, desăvârșindu-și profilul spiritual și teologic sub călăuzirea Sfântului Sofronie (616–638); după moartea acestuia, Maxim monahul și teologul devine în Africa și apoi la Roma Maxim Mărturisorul (638–653), autorul formulei hristologice diotelite dogmatizate de papa Martin și Sinodul Lateran; ca din 653 încolo, după mărturisirea credinței în procesele de la Constantinopol, un papă italian și un monah palestinian să devină pe țărmurile Mării Negre martiri⁴⁶ ai Ortodoxiei ecumenice, unind în lupta și mărturia lor Răsăritul și Apusul și manifestând profetic adevărata unitate și catolicitate a Bisericii lui Hristos⁴⁷.

de foarte timpuriu (din 617) drept ucenic pe Anastasie, secretar al soției lui Heraclie, la originea tradiției înregistrate în „Viața greacă”, potrivit căreia Maxim însuși ar fi fost în tinerețe prim-secretar imperial, putând sta legătura sa cu fostul secretar imperial Anastasie, originar din Africa (atestată în „Discuția de la palat” 11). În ce privește erudiția Sfântului Maxim, ea este una tipic monahală, deloc retorică, iar Palestina fusese în secolul VI un centru filozofic și teologic mult mai important decât Constantinopolul și patria multor teologi de primă mână în epocă.

⁴⁶ Papa Martin († 655) e penultimul în ordine cronologică din cei nouăsprezece papi cinstiți ca sfinți în calendarul ortodox. Aceștia includ unsprezece papi martiri din epoca preconstantiniană: Clement († 97), Alexandru († 119), Telesfor († 136), Urban († 230), Anterus († 236), Fabian († 250), Ștefan († 257), Sixt († 258), Gaius († 296), Marcellinus († 304) și Marcellus († 309), un papă sfânt monah: Grigorie I Dialogul († 602) și șapte papi mărturisitori ai ortodoxiei legați de Sinoadele Ecumenice: Silvestru († 335, 2 ianuarie), Liberiu († 366, 27 august), Celestin († 432, 8 aprilie), Leon I († 461, 18 februarie), Agapet († 536, 17 aprilie), Agaton († 682, 20 februarie) și Martin († 655, 14 aprilie), ultimul papă martir.

⁴⁷ Cf. J.-M. GARRIGUES, *Maxime le Confesseur — la Charité avenir divin de l'homme* (Théologie historique 38), Paris, 1976, partea I:

II. Vicisitudinile istoriei și rigorile mărt ortodoxe: cronologia vieții și mutați

Teodor
6^olor

580: viitorul sfânt monah Maxim se naște la pol dintr-o familie aristocratică (după „Viața greacă” — sau, mai degrabă, în satul Hefsin din ținutul Golan (nord-estul Galileei), nume de botez: Moschion (după „Viața siriacă”).

582–602: domnia împăratului Mauriciu (n. 539). Războiul aproape neîntrerupt cu persii (până în 591), cu avarii și cu slavii, care în 602 forțează definitiv frontiera romană a Dunării, revărsându-se în toată peninsula balcanică. Dezastrul provoacă rebeliunea centurionului Focas, care îl asasinează pe Mauriciu cu întreaga familie și se încoronează împărat la Sfânta Sofia.

586–601: Maxim urmează la Constantinopol tot cursul enciclopedic al unei educații clasice (după „Viața greacă”) — sau, mai degrabă, în 590, în vârstă de 10 ani, Moschion intră în Vechea Lavră (centrul rezistenței față de origenis-mul palestinian din secolul VI) unde devine monah cu numele Maxim și se inițiază în învățăturile origeniste (după „Viața siriacă”).

602, noiembrie – 610, octombrie: domnia sângeroasă a uzurpatorului Focas, un lung șir de crime și asasinate pline de cruzime. Regele persan Chosroes II (590–628) se proclamă răzbnătorul lui Mauriciu și invadează în 605 imperiul: în 607 persii ocupă Cezareea Capadociei și în 609 ajung la Bosfor. Evreii din Cezareea Palestinei se revoltă și predau orașul persanilor. Focas ordonă botezul forțat al evreilor din imperiu. Evreii din Antiohia se revoltă și-l asasinează pe patriarhul Anastasie (599–609), revolta fiind înăbușită în sânge.

„Les étapes de la confession” (p. 35–82): „1. Le Moine (580–626); 2. L'Errant (626–632); 3. Le Théologien (632–638); 4. Le Confesseur (638–653); 5. Le Martyre (653–662)”.

609: rebeliunea exarhului Heraclie al Cartaginei, al cărui fiu Heraclie (n. 575) ocupă Constantinopolul cu sprijinul patriarhului Serghie (610–638) și al generalului Priscus, îl ucide pe Focas și pe 5 octombrie 610 e încoronat împărat în condiții dramatice pentru imperiu. În aceeași zi se și căsătorește cu Fabia/Evdochia, cu care va avea doi copii: Evdochia și Heraclie-Constantin (încoronat coîmpărat în 613). După moartea timpurie a Evdochiei (august 612), în 613, Heraclie se căsătorește cu nepoata sa Martina (fiica surorii sale), căsătorie incestuoasă din care au rezultat nouă copii, dintre care primii doi handicapați, sursă permanentă de nemulțumire populară.

610–613: Maxim ar fi fost prim-secretar al lui Heraclie, ca în 613–614 să intre monah (ulterior egumen) în mănăstirea Maicii Domnului din Chrysopolis, ctitoria lui Philippikos, cumnatul împăratului Mauriciu (după „Viața greacă”)

— sau, mai degrabă, Maxim ajunge la Chrysopolis refugiindu-se din Palestina invadată de persani.

Perșii își continuă asaltul asupra Imperiului roman ocupând și devastând succesiv Antiohia (611), Damascul (613), Ierusalimul (614) — cucerire însoțită de atrocități și pogromuri împotriva creștinilor la instigația evreilor, bazilica Învierii fiind arsă, iar Sfânta Cruce fiind luată ca trofeu în Persia —, în august 615 ajungând în fața Constantinopolului, iar în 619 cucerind Egiptul. Slavii și avarii asediază între 617–619 Tesalonicul. Exarhul Ravennei Elefterie se proclamă împărat, dar moare în drum spre Roma. Imperiul ajunge pe marginea catastrofei. Heraclie, cât pe ce să fie prins de avari lângă Constantinopol, plănuiește mutarea capitalei imperiului la Cartagina, dar la insistențele energicului patriarh Serghie renunță, reorganizând între 619–622 din temelii întreaga administrație a imperiului, militarizând-o.

Pentru refacerea unității spirituale a Imperiului scindat în Orient între chalcedonienii diofiziți și antichalcedonienii monofiziți, autoritățile lansează începând din 617 monenergismul hristologic ca formulă unionist-ecumenică „sui generis”: tratativele patriarhului Serghie al Constantinopo-

lului cu monofizitul Gheorghe Arsas din Egipt, cu Teodor al Faranului (Sinai), cu Pavel cel Chior, liderul monofiziților din Cipru descoperit de Heraclie în Armenia în 622, și cu episcopul Cyrus al Phasisului, descoperit tot de Heraclie în Lazica în 626 și făcut în 631 patriarh al Alexandriei.

617: Anastasie (Monahul), secretarul împărătesei Martina, devine ucenic al Sfântului Maxim pe care-l introduce în lumea palatului. Relații strânse cu eunucul Ioan Cubicularul, camerist al dormitorului imperial, cu care va avea o amplă corespondență inițiată cu faimoasa *Epistolă a II-a despre iubire*.

622–628: Heraclie contraatacă militar în Orient, declanșând sub forma unei proto-cruciade o amplă ofensivă împotriva Imperiului persan prin Armenia și Caucaz de unde pătrunde pe teritoriul persan.

626, iulie–august: asediul avaro-slavo-persan al Constantinopolului apărât, în absența lui Heraclie aflat în Georgia, de patriarhul Serghie și patriciul Bonus. Patriarhul Serghie, eroul asediului, atribuie salvarea capitalei pe 6–7 august Fecioarei Maria, căreia îi dedică faimosul imn de triumf al Imnului Acatist.

Maxim se refugiază spre Africa de Nord unde între 628–632 redactează, pe lângă numeroase epistole și opuscul, marile sale scrieri teologice și duhovnicești: *Ambigua II ad Johannem* (cea mai amplă și solidă combatere a origenis-mului), cele 65 de *Quaestiones ad Thalassium*, *Mystagogia* și cele 200 de *Capita theologica et oeconomica*. Devine consilier teologic al prefecților Africii Petru, Gheorghe și, ulterior, Grigorie.

627, toamna – 628, început: victoria zdrobitoare a lui Heraclie asupra persanilor în Mesopotamia lângă Ninive, urmată de ocuparea reședinței șahului de la Dastagert și asasinarea lui Chosroes. După triumful de la Constantinopol (august 629), pe 21 martie 630 Heraclie reinstalează festiv Sfânta Cruce în Ierusalimul recucerit din care evreii sunt expulzați și în care li se interzice accesul.

632, Rusalii: Maxim se găsește la Cartagina unde asistă îngrozit la botezul forțat al evreilor din ordinul lui Heraclie, măsură de represalii pentru colaborarea evreilor cu persanii în timpul ocupației persane a Orientului roman (cf. mai jos, p. 51–52, finalul scrisorii a 8-a publicat în 1937 de R. Devreesse).

632, 8 iunie: moare la Medina în al 8-lea an al hegirei (de la fuga sa de la Mecca la Medina în septembrie 622) profetul Mahomed (n. 571), care reușise unificarea întregii peninsule arabe. Decesul profetului e urmat în 634 de invadarea de către arabii conduși de primii califi Abu Bakr (632–634) și Omar (634–644) a Orientului Apropiat: în primii opt ani (634–642) Imperiul roman pierde pentru totdeauna Palestina, Siria, Mesopotamia și Egiptul. Văzându-și amenințată însăși existența, imperiul luptă dramatic a doua oară într-un deceniu pentru supraviețuire.

633, iunie: în ciuda protestului venerabilului monah palestinian Sofronie (n. 550), are loc „unirea” de la Alexandria între chalcedonieni și o facțiune a monofiziților teodosieni realizată de patriarhul Cyrus (631–643) pe baza formulei „monoenergiste” (nr. 7 din cele „9 capitole”). Alte „uniri” efemere au loc tot acum în Armenia, Siria și Mesopotamia.

633, sfârșit: monahul Sofronie îi smulge patriarhului ecumenic Serghie *Psephos*-ul (edict care interzice să se vorbească de o singură lucrare sau două lucrări în Hristos, dar exclude posibilitatea a două voințe contrare și sugerează monotelismul hristologic). La începutul lui 634 (și până în martie 639) Sofronie devine patriarh al Ierusalimului trimițând tuturor patriarhilor faimoasa sa scrisoare de autorecomandare, *Synodika* (ea va fi primită doar de Roma).

634: patriarhul Serghie obține diplomatic de la papa Honoriu (625–638) aprobarea „unirilor” din 633 și recunoașterea unei „singure voințe în Hristos”, formulă „monotelită” pe care printr-o inexplicabilă ignoranță episcopul Romei o înțelegea însă ca lipsă de contradicție între voința sufletului și trupului uman în Hristos!

634–635: sinod nedecis asupra monotelismului convocat de Arcadie, arhiepiscopul Ciprului, la inițiativa patriarhului Sofronie („Viața siriacă”).

În anii '30 Sfântul Maxim redactează sub formă de epistole către diverse personaje o serie de tratate împotriva hristologiei monofizite a lui Sever al Antiohiei († 538) aflată la baza monoenergismului: *Epistolele* 12–18. În *Epistola 19 către Pyrrhus* (634) îl laudă pe Serghie și se declară de acord cu *Psephos*-ul (ulterior se va explica de ce). În 635–636 în *Ambigua I ad Thomam* (cap. 5) dezvoltă în sens ortodox textele dionisiene invocate de monoenergiști. În 636 revine asupra aceluiași text în *Epistola II către avva Toma* vorbind deschis despre numărul energiilor (expresie a diferențelor), demască în spatele monoenergismului hristologia eretică a lui Sever și Apolinarie și cere mărturisirea publică a Adevărului.

635, vara: arabii ocupă Damascul.

636, 20 august: dezastrul armatelor romane de pe râul Yarmuk (afluent al Iordanului) în Galileea, arabii ocupă definitiv Palestina și Siria (Antiohia și Alepul se predau).

638, februarie: arabii în frunte cu califul Omar (634–644) ocupă Ierusalimul predat de către aproape nonagenarul patriarh Sofronie.

Mor pe rând: papa Honoriu (12 octombrie), patriarhul Serghie (9 decembrie) și patriarhul Sofronie (11 martie 639). Puțin înainte de a muri, bătrânul patriarh Serghie îi inspiră lui Heraclie promulgarea în octombrie 638 a *Ekthesis*-ului (decret imperial care prevede obligația mărturisirii unei singure voințe în Hristos), acceptat fără probleme în Răsărit de patriarhii monotești Pyrrhus al Constantinopolului, 638–641, Cyrus al Alexandriei, Macedonie al Antiohiei și Serghie din Ioppe al Ierusalimului. Papa Severin (ales în 638, dar nerecunoscut de împărat) refuză să-l accepte în ciuda presiunilor exarhului Isaac al Ravennei care jefuiește palatul Lateran și confiscă tezaurul episcopal. În final, Heraclie cedează și Severin e sfințit pe 28 mai 640, dar moare pe 2 august același an.

După moartea sfântului patriarh Sofronie, Sfântul Maxim intră în lupta deschisă împotriva monotelismului susținând mărturisirea necondiționată a diotelismului drept criteriu al ortodoxiei. Finalul *Epistolei* 14 către generalul Petru al Numidiei (cf. mai jos p. 52–55) descrie în termeni dramatici și apocaliptici fundalul sumbru al acestei mărturisiri.

639–640: arabii ocupă Armenia, iar între 640–642 și Egiptul.

640/641–645: Sfântul Maxim e din nou în Africa (la Hippo Diarrythus), unde prefectul Gheorghe promovează o politică ferm antimonofizită.

641, început: papa Ioan IV († octombrie 642) condamnă *Ekthesis*-ul și explică într-o scrisoare poziția ambiguă a papei Honoriu.

641, 11 februarie: moare împăratul Heraclie, nu înainte de a recunoaște într-o scrisoare către Ioan IV eșecul politicii sale, aruncând întreaga responsabilitate pe seama defunctului patriarh Serghie. Lunile februarie–noiembrie sunt dominate la Constantinopol de grave tulburări de succesiune: tronul e lăsat de Heraclie celor doi fii ai săi: Constantin III (28 ani), din prima căsătorie cu Evdochia, și Heracleona (15 ani), din a doua căsătorie cu Martina. Pe 28 mai, Constantin III moare în urma unei boli de plămâni incurabile, dar zvonurile răspândesc versiunea asasinării sale de către Martina și patriarhul Pyrrhus (638–641), care preiau puterea în numele lui Heracleona și promovează o politică monotelită militantă, devenind impopulari în cler, armată, senat și popor, care-l voiau împărat pe fiul lui Constantin III. În urma revoltei generalului armean Valentin Arsakidas, fiul minor (11 ani) al lui Constantin III, Flavius Heraclius e încoronat în septembrie coîmpărat cu numele Constans II (641–668) alături de Heracleona.

641, vara: Gheorghe, exarhul Africii (628–641), e revocat pentru atitudinea sa ferm antimonofizită și înlocuit cu exarhul Grigorie.

641, septembrie: patriarhul Pyrrhus (condamnat de Ioan IV) demisionează și se refugiază în Africa fiind înlocuit de

Pavel II (641–653). David, fiul Martinei, e încoronat ca al treilea coîmpărat. Are loc o revoltă generală (noiembrie), în urma căreia Martina și cei trei fii ai ei sunt arestați, mutilați (Martinei i se taie limba, lui Heracleona și lui David li se taie nasul, iar Martin e castrat) și exilați în Rodos, Martina și incestul fiind socotite o cauză a mâniei lui Dumnezeu asupra Imperiului roman. Puterea e preluată în numele minorului Constans II de generalul Valentin Arsakidas, care-și căsătorește fiica, Fausta, cu Constans II (Valentin va fi ucis în timpul unei revolte populare în 644).

642, 22 septembrie: arabii ocupă Alexandria și încheie astfel cucerirea Egiptului.

642, noiembrie: e ales papă Teodor († mai 649), grec din Ierusalim; nu-l recunoaște pe patriarhul ecumenic Pavel II.

643: arabii invadează nordul Africii ocupând Cirenaica și Tripolitana și avansând spre Cartagina.

645, iulie: dispută publică la Cartagina a Sfântului Maxim cu Pyrrhus, după care cei doi pleacă la Roma. Sfântul Maxim va rămâne (până în 653/655) la mănăstirea refugiaților palestinieni Sfântul Savva (Cellae Novae) de pe Aventin.

646: rebeliunea exarhului Africii Grigorie, care moare în 647 în luptă cu arabii la Sufetula. Trei sinoade africane condamnă *Ekthesis*-ul monotelit. În finalul Tomosului dogmatic împotriva *Ekthesis*-ului către Ștefan al Dorei (cf. mai jos p. 56–57), Sfântul Maxim insistă din nou asupra necesității imperioase a mărturisirii de credință ortodoxe.

647: arabii cuceresc Cezareea Capadociei avansând în Asia Mică, construiesc o flotă cu care în 649 atacă Ciprul; ulterior vor invada și insulele Rodos (654), Cos și Creta (655).

647: iritat de revenirea la monotelism a lui Pyrrhus ajuns la Ravenna, papa Teodor îl condamnă pe Pyrrhus și-l depune pe Pavel II. Drept răspuns, Pavel II ocupă palatul Plakidia, reședința apocrisiarilor romani din Constantinopol, și îi distruge altarul. Apocrisiarul diacon Martin (viitorul papă) fuge la Roma, dar apocrisiarul preot Anastasie

e arestat și exilat la Trapezunt, iar ucenicii săi Euprepie și Teodor sunt și ei arestați și exilați în Cherson (Crimeea).

647, octombrie: în numele împăratului Constans II este promulgat *Typos*-ul (decret imperial redactat de patriarhul Pavel II care interzice sub pedepse de maximă gravitate a se vorbi de una sau două voințe în Hristos).

648–649: papa Teodor († 13 mai 649) condamnă *Typos*-ul și pregătește un sinod la Roma pentru soluționarea de principiu a dogmei hristologice.

649, 5 iulie: e ales papa Martin I, care e sfințit fără acordul împăratului de la Constantinopol.

649, octombrie: Sinodul de la Lateran prezidat de papa Martin, în care 105 de episcopi din Italia, Sicilia, Sardinia și Africa, alături de monahi refugiați din Răsărit, condamnă *Typos*-ul, monoenergismul și monotelismul și pe promotorii lor, dogmatizând dioenergismul și diotelismul hristologic. Actele și canoanele lui dogmatice au fost redactate în greacă de Sfântul Maxim (cum a arătat editorul lor recent, R. Riedinger).

Însuși Sfântul Maxim pare să fi adus la Constantinopol actele Sinodului Lateran. Stabilit în palatul Plakidia, se bucură de relativă libertate de acțiune (Constans II fiind în campanie în Armenia). Acuzat de nestorianism de un sinod local, e închis într-o mănăstire de maici pe care le convertește însă la diotelism („Viața siriacă”).

650: rebeliunea exarhului Ravennei Olympius. Trimis la Roma să-l aresteze pe Martin I, acesta se proclamă împărat, dar moare în 652 atins de epidemia care decimase trupele romane angajate în lupta cu arabii care invadaseră Sicilia.

653: întors din Armenia unde a încercat să împiedice printr-o „unire” religioasă desprinderea Armeniei de imperiu, Constans II se hotărăște să lichideze opoziția contra *Typos*-ului cu mână forte. Maicile convertite de Sfântul Maxim sunt arse pe rug („Viața siriacă”).

653, 17 iunie: din ordinul lui Constans II, pe atunci în vârstă de 23 de ani, papa Martin I e arestat la Roma de exarhul Teodor Caliopas și trimis la Constantinopol, unde ajunge în septembrie. Pe 19 decembrie e judecat pentru înaltă trădare; în urma intervenției patriarhului Pavel II muribund, i se comută pedeapsa cu moartea în exil, murind pe 16 septembrie 655 în Cherson (Crimeea). („Actele procesului, martiriului și exilului papei Martin” și „Memorialul lui Teodor Spudeul”)

654, 8 ianuarie – 3 iunie: Pyrrhus devine pentru a doua oară patriarh al Constantinopolului, urmat după moartea sa de Petru I (654–666).

654, iunie: legații papali obțin în iunie 654 aprobarea sfințirii papei Eugeniu I fără recunoașterea *Typos*-ului, în schimbul acceptării scrisorii „synodika” a patriarhului Petru. În august 654, Eugeniu I, constrâns de popor, respinge „synodika” patriarhului Petru și se lasă sfințit fără consimțământul imperial.

655: la palatul imperial din Constantinopol are loc din ordinul lui Constans II, pe atunci în vârstă de 25 de ani, primul proces politic al Sfântului Maxim și al ucenicilor săi condamnați la exil în Tracia: Maxim în Bizya, Anastasie Monahul în Perberis, iar Anastasie Apocrisiarul în Mesembria. („Audierea de la palat”)

655: la Phoenix, în largul coastelor Lyciei, arabii înfrâng zdrobitor flota bizantină pe care o distrug, Constans II abia scăpând cu fuga de pe nava-amiral scufundată.

656, 24 august, 8 și 14 septembrie: tratativele de conciliere între Sfântul Maxim și delegați ai palatului și ai episcopatului bizantin la Bizya și, respectiv, Rhegium, se soldează cu un eșec; Maxim și ucenicii lui sunt retrimiși în locurile lor de exil din Tracia. („Discuția de la Bizya”)

657, 2 iunie: moare papa Eugeniu I și e ales în locul său Vitalian (657–672). Pe baza ambiguă a unor compromisuri dogmatice și canonice tacite, se ajunge la o reconciliere și

la „normalizarea” relațiilor bisericești între Constantinopol și Roma, care reiau astfel comuniunea întreruptă din 641.

658, 18 aprilie: rechemat la Constantinopol pentru a fi făcut să adere la „reconcilierea” prin compromis a Bisericii din Apus și din Răsărit, Sfântul Maxim alege martiriul (ultima „scrisoare către Anastasie”, testamentul său spiritual).

659: armistițiu între imperiu și califat în urma războiului civil din califat (656–661) pentru succesiunea lui Otman (644–656), conflict intern soldat în 661 cu înlăturarea de la putere a lui Ali (656–661) și a familiei profetului și înțemeierea la Damasc a dinastiei ummayazilor de către Muawiya I (661–680). Arabii evacuează Rodosul și teritoriul exarhatului Cartaginei.

662, mai–iunie: din ordinul lui Constans II, pe atunci în vârstă de 32 de ani, al doilea proces politic al Sfântului Maxim și al ucenicilor săi condamnați la mutilare și exil. Pe 8 iunie 662, exilații sosesc în Lazica (Caucaz), unde vor muri pe rând: Anastasie Monahul pe 24 iulie 662, Maxim Mărturisitorul pe 13 august 662 (în vârstă de 82 de ani), iar Anastasie Apocrisiarul pe 11 octombrie 666. („Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul către Teodosie din Gangra”, 666, și „Memorialul lui Teodor Spudeul”, 668/669)

662: devenit tot mai impopular și temându-se de o revoltă, Constans II (care în 660 își asasinase și fratele, Teodosie, faptă pentru care începuse să fie numit și „Cain”) abandonează Constantinopolul, vizitează în 662 Atena, iar în iulie 663 Roma, unde e primit cu fast de papa Vitalian, stabilindu-și apoi reședința la Siracuza în Sicilia.

668, 15 septembrie: Constans II, supranumit și Pogonatul (Bărbosul), e asasinat la Siracuza în baie de un servitor, murind în vârstă de numai 37 de ani.

668–685: domnia lui Constantin IV (n. 652), fiul lui Constans II, coîmpărat din 654, împreună cu frații săi Heraclie și Tiberiu, coîmpărați din 659. Constantin IV renunță la politica impopulară a tatălui său, revenind la ortodoxie și

promovând reapropierea de Roma. Apără cu succes Constantinopolul asediat timp de patru ani (674–678) de arabi pe care-i înfrânge zdrobitor provocându-le cel mai mare dezastru cunoscut de ei până atunci, în urma căruia cele două imperii încheie pacea. Victoria bizantină e interpretată ca o reluare a bunăvoinței divine față de Imperiul roman revenit la ortodoxie (cf. mai jos, p. 57–58, considerațiile lui Anastasie Sinaitul).

680, noiembrie – 681, septembrie: Constantin IV prezidează la Constantinopol Sinodul VI Ecumenic care restabilește ortodoxia hristologică și-i condamnă pe autorii monoenergismului și monotelismului: patriarhii Serghie, Pyrrhus, Pavel, Petru ai Constantinopolului, Cyrus al Alexandriei și Honoriu al Romei. Triumf postum al cauzei rezistenței teologice a Sfinților mărturisitori Martin și Maxim și al ucenicilor lor. Deși, pentru a cruța memoria tatălui lui Constantin IV, Sinodul VI Ecumenic nu i-a reabilitat în mod expres, aceasta a avut loc în mod tacit prin canonizarea și includerea lor ulterioară, în secolul IX, în Sinaxare.

Utilă pentru orientare, această succintă cronologie nu oferă însă decât un cadru evenimentțial exterior, conturând doar punctele vizibile ale scenei și jalonând schematic etapele destinului pământesc al principalelor personaje ale dramei care a făcut ca în secolul VII cu monotelismul (și în secolele VIII–IX cu iconoclasmul) timpul martirilor și mărturisitorilor din epoca preconstantiniană să renască pe neașteptate, de data asta într-un stat care se voia a fi deja de trei secole Imperiul creștin prin excelență. Destinul pământesc al sfinților Bisericii e determinat într-o măsură considerabilă de natura și tipul societăților în care aceștia trăiesc, și acest lucru face, de exemplu, ca — în ciuda nivelării și tipizării retorice proprii genului hagiografic, interesat în zugrăvirea unor „icoane” în cuvânt ale sfinților ca modele de imitat, cu caracter exemplar și supratemporal — biografiile reale ale sfinților ca personaje istorice să fie de fapt extrem de diferite, și astfel viața episcopilor capadocieni din secolul IV să nu semene deloc cu cea a stălpni-

cilor din secolul V, nici cea a monahilor iconoduli din secolele VIII–IX cu cea a Sfântului Simeon Noul Teolog din secolele X–XI sau cu cea a sfinților isihăști din secolele XIII–XIV. Și aceasta pur și simplu pentru că societățile în care au trăit erau de fapt altele.

Care era însă lumea martirilor ortodoxiei hristologice din secolul VII? Fiindcă destinul lor nu se explică decât în parte prin situația dramatică în care s-a aflat Imperiul roman de Răsărit al lui Iustinian împins pe marginea prăpastiei de valurile invaziilor slavo-avare (apoi bulgare) dinspre nord și a celei persane și ulterior arabe dinspre est. Pierzând trei sferturi din teritoriu și populație și redus la jumătate din Asia Mică, la Tracia și câteva orașe maritime din Marea Egee, el a devenit Imperiul bizantin medieval considerabil restrâns și prins în cleștele format de califatul arab de la Damasc, hanatul bulgar din Balcani și regatul longobard din Italia. Cunoscut și sub numele de „epoca întunecată” (Dark Age) a Imperiului roman de Răsărit, secolul VII, epocă de tranziție de la Antichitate la Evul Mediu (în același timp antică tardivă și protobizantină), s-a bucurat, în ciuda puținătății izvoarelor scrise, de o atenție susținută din partea cercetătorilor⁴⁸. Mai ales de la mutația clară intervenită și în bizantinologie (ca și în întreaga cercetare istorică contemporană), și în urma căreia subiectul istoriei bizantine nu mai sunt elitele (ca, de exemplu, la Ch. Diehl), nici statul (ca la G. Ostrogorski), ci societatea în ansamblul ei (*homo byzantinus* al lui A. Kazhdan⁴⁹)

⁴⁸ Secolului VII i s-au consacrat câteva simpozioane, ale căror acte au fost publicate în periodicul *Dumbarton Oaks Papers*, Washington DC, 13 (1959), și în volumul: *Byzanz im 7. Jh. Probleme der Herausbildung des Feudalismus*, Berlin (Est), 1978; acestora li se adaugă ampla sinteză a lui A. N. STRATOS, *Byzantium in the Seventh Century*, 5 vol., trad. engl. Amsterdam, 1968–1980; dar cea mai solidă monografie rămâne cea a bizantinologului britanic din Birmingham J. F. HALDON, *Byzantium in the Seventh Century. The Transformation of a Culture*, Cambridge UP, 1990.

⁴⁹ Cf. A. KAZHDAN / G. CONSTABLE, *People and Power in Byzantium. An Introduction to Modern Byzantine Studies*, Dumbarton Oaks, Washington DC, 1982, 1991².

sau statul și societatea împreună (excelenta sinteză a lui W. Treadgold⁵⁰). Ultimele investigații întreprinse de savanți gen A. Kazhdan și J. F. Haldon ne învață să citim în secolul VII, dincolo de semnele unei crize dramatice marcate de devastările invaziilor, declin demografic, dezordine economică și colaps politic, simptomele unei „transformări” structurale a întregii societăți din bazinul de est al Mediteranei în toate microstructurile ei. Semnificative sunt datele aproximative ale prăbușirii demografice a populației din bazinul mediteranean: aceasta se ridicase la 52 de milioane în anul 200 î. Hr., ca apoi să scadă în mod constant la 47 de milioane în anul 1 d. Hr., la 45 de milioane în anul 200 d. Hr., la 41 de milioane în anul 500 d. Hr., la 32 de milioane în anul 600 d. Hr., ca în anul 700 d. Hr. să atingă nivelul minim de 25 de milioane (după care a urcat treptat, dar va reatinge nivelul de 52 de milioane abia în 1940–1945!)⁵¹. Constantinopolul însuși, care pe vremea lui Iustinian (+ 565) atinsese circa 500.000 de locuitori, mai număra abia 60.000 de locuitori în jurul anului 700, scăzând dramatic de aproape zece ori în 150 de ani! Un rol decisiv în această diminuare demografică l-au jucat și frecvențele epidemiei de ciumă din secolele III–II î. Hr. și apoi din secolele VI–VIII, numai în intervalul 542–767 înregistrându-se opt epidemii devastatoare, totul pe fondul unei răcirii a climei (veritabilă „miniglaciațiune”) în secolele VI–VII, cu efecte catastrofale în plan economic și demografic. Pe acest fond, Imperiul roman reorganizat de Dioclețian și încreștinat de Constantin devine un „stat lărgit” excesiv și o „societate împovărată” (W. Treadgolds) suportând cu dificultate presiunile triburilor barbare germane care au determinat împărțirea lui în 395 d. Hr. Dacă în Apus Imperiul s-a prăbușit făcând loc regatelor germanice, în Răsărit Imperiul a supraviețuit riscului barbarizării, ba chiar a încercat prin

⁵⁰ W. TREADGOLD, *A History of Byzantine State and Society*, Stanford CA, 1997.

⁵¹ Datele lui J. Biraben la P. CHAUNU, *Histoire et Décadence*, Paris, 1981; trad. rom. C. Mărginean: P. CHAUNU, *Istorie și decadență*, Cluj, 1995, p. 127.

Iustinian o funestă reconstituire, expunându-se prin recucerirea Italiei și Africii „riscului supraextinderii” (W. Treadgold). În condițiile reducerii dramatice a populației și a unei „societăți divizate” interior de tulburări urbane și schisme religioase, Imperiul, invadat simultan de slavi și avari dinspre nord și de persani și arabi dinspre răsărit, a evitat cu dificultate între anii 610–678 catastrofa, supraviețuind ca un stat și o societate mult restrânsă și mai ales profund schimbate față de cele anterioare. Imperiul roman antic era bazat pe o rețea de cetăți (*polis*, *municipium*), în care orașul antic era unitatea socială fundamentală din toate punctele de vedere: economic, social și cultural. Or secolul VI a văzut criza, iar secolul VII disoluția orașului antic și stingerea culturii urbane. În secolul VIII *polis*-urile antice încetează să mai existe în Asia Mică și Grecia (înlocuite de simple fortărețe, ele vor reapărea ca orașe medievale abia spre mijlocul secolului IX). Societatea diminuată se dezurbanizează, se reruralizează și atomizează, își pierde diversitatea și complexitatea, se simplifică și se uniformizează. Dispar atât aristocrația senatorială și elitele urbane, cât și sclavii și colonii, și apare o masă de populație agrară relativ uniformă, țărani plătitori de taxe și soldați supuși direct, fără intermediar, elitei birocratice centraliste a Constantinopolului în al cărei vârf se află împăratul, șeful absolut al statului și conducătorul direct al întregii societăți, responsabil atât de apărarea ei militară, cât și de ordinea ei internă. Legăturile sociale și asocierile intermediare ale diverselor corporații se desfac o dată cu destrămarea *polis*-ului și societatea fragmentată și atomizată se repliază pe familia nucleară, care devine principala microstructură economică, profesională și socială. Declinul economic e dramatic: reapar economia de tip „barter” și schimburile neeconomice; meșteșugurile și comerțul se restrâng considerabil. O dată cu dezurbanizarea se stinge și vechea cultură urbană antică: dispar nu doar teatrul, băile și școlile (școlile superioare din Constantinopol dispar în secolul VII, reapărând abia în secolele IX și XI), dispăre însuși modul de viață antic și tipul lui de cultură urbană. Modul de exis-

tență prin excelență public, deschis, plural, cosmopolit, pestriț, tolerant și accesibil al *polis*-ului antic e înlocuit de cel privat, închis în sine, unitar, intolerant și standardizat, tipic pentru Evul Mediu. Cultura păgână dispăruse practic de la sfârșitul secolului VI, episcopii și monahii victorioși în lupta cu cultura clasică devin, fără concurență, deținătorii monopolului culturii, atât învățătorii, cât și patronii noii societăți creștine. Viața intelectuală și creativitatea artistică dispar pentru a reapărea abia în secolul IX. Sentimentul dominant este cel de insecuritate și angoasă. Sub aparența de uniformitate impusă de regimul de stat absolutist al autocrației imperiale, societatea fragmentată e profund divizată și măcinată în interior de forțele centrifuge ale mișcărilor de regionalizare și particularism. La acestea se adaugă contestarea internă de tip religios a monahismului plin atât de mișcări anarhice în jurul feluriților „oameni sfinți” (holy men), cât și de dorința de a impune un *polis* alternativ în mănăstirile cu viață comunitară, concurând serios astfel autoritatea instituțională atât a Imperiului, cât și a Bisericii oficiale. Sfinții — martiri sau monahi, dar și icoanele și moaștele lor — devin noii protectori și centru de constituire a unei comunități religioase neoficiale, paralele cu medierea instituțională între divin și uman oferită de împărat și episcopi în cadrul riturilor ceremonialului de la palat și ale liturghiei din biserici. Oficializarea Bisericii în secolul IV a dus ca efect secundar la un creștinism cu două viteze și la divizarea internă a societății creștine (prea ușor acceptată) între creștinii nedesăvârșiți din lume și cei desăvârșiți, monahii renunțatori la lume. Aceștia din urmă devin autorități spirituale pentru credincioși, cărora într-o lume nesigură și instabilă le oferă protecție și îndrumare și funcționează ca furnizori de ordine, securitate și liniște metafizică de dincolo de lume (oglundite atât pe fețele, cât și în icoanele lor hieratice). Creștinismul își pierde elanul misionar și se repliază introvertit pe o axă dominată de polii „pietății” și „securității” (J. Haldon). Loialitatea și răspunderea față de stat și comunitate (concetățeni) sunt înlocuite de loialitatea personală față de Dumnezeu și familie; statul

însuși e o familie mare având în frunte un „Pater familias” inaccesibil, al cărui loc e luat adeseori de sfinți și monahi. Imperiul roman devine tot mai religios și locuitorii lui se simt tot mai mult nu cetățeni romani, ci membri ai unui Popor mesianic al lui Dumnezeu de tip vechi-testamentar⁵². Conduc de figuri mesianice: împărați, patriarhi-preoți, monahi-profeți, noul Popor al lui Dumnezeu are misiunea de a respecta și menține ordinea divină unică și universală a credinței și vieții, de a apăra Ortodoxia și moralitatea și a sancționa orice deviere pluralistă de la această ordine prin erezie sau imoralitate. Căderea în aceste heterodoxii dogmatice și etice, complicitatea cu ereziile subversive, cu păgânismul pervers sau iudaismul perfid, au expus Poporul mesianic al lui Dumnezeu sancțiunii pedepselor divine reprezentate de invaziile barbare și arabe. Unitatea și conformismul devin obsesii ale unei societăți fragmentate în disperată căutare a coeziunii și reperelor simbolice.

Pe acest fond, conflictul de autoritate escaladat în persecuție și martiriu dintre tânărul împărat Constans II, moștenitorul tradiției „cezaropapiste” iustinieniene a împăratului total, și bătrânul monah Maxim, reprezentantul creștinismului radical eshatologic al începuturilor, anticipează deja conflictul dramatic dintre bazileii iconoclaști și monahii iconoduli care va domina secolele VIII–IX. Triumful Ortodoxiei și reconcilierea între Imperiu și monahism va veni abia pe 11 martie 843, dar acum Bizanțul devenise un alt stat și o societate schimbată.

diac. Ioan I. Ică jr

Texte ilustrative

Botezul forțat al evreilor și samarinenilor la Cartagina în 632⁵³

Ca să cunoașteți, cinstiți părinți, și lucrul nou care s-a făcut aici acum, voi grai pe scurt în câteva rânduri. Binecuvântatul rob al lui Dumnezeu și preailustrul eparh [Gheorghe] al celor de aici [Cartagina], revenind din împărăteasa cetăților [Constantinopol], după porunca preaevlavioșilor noștri împărați [Heraclie și fiul său, Heraclie-Constantin], i-a făcut creștini pe toți iudeii și samarinenii autohtoni sau veniți aici din toată Africa, împreună cu femeile, copiii și casnicii lor, și care se cifrează la mai multe zeci de mii de suflete, aducându-i cu forța la preasfântul Botez în ziua Sfintei Cincizecimi a anului al cincilea al indicției de față [632]⁵⁴. Aud însă că aceasta s-a făcut în tot imperiul romanilor, lucru pentru care am fost cuprins de groază și spaimă și pentru care tremur. Căci mă înspăimânt mai întâi ca nu cumva să fie insultată această mare și cu adevărat dumnezeiască taină [a Botezului] dată celor care nu arată prin

⁵³ Sfârșitul inedit al *Epistolei* 8 „către același” [preot Iordanes], editat după *Vatic. gr. 1502* (secolul XI), f. 175, de R. DEVREESSE, *Revue des sciences religieuses* 17 (1937), p. 25–35, text: p. 34–35. În această scrisoare Sfântul Maxim se prezintă ca „rătăcind fără păstor” și încheie cu următorul apel: „Ci mă cheamă la tine și mă așază sub aripile tale, dacă într-adevăr lipsește orice teamă de barbarii văzuți, din cauza cărora, din iubire de viață, am venit aici trecând peste mari distanțe ale mării. Pentru aceasta rog pe atotsfințenia voastră ca o dată cu arătarea dorită a tăriei atotstrălucitoare potrivit lui Dumnezeu să-mi dați prin scrisoare și o știre mai exactă despre toată starea de acolo. Căci fiind slab cu gândul și lipsit de vigoare și de-abia putând să stăruie în puțină pace din pricina fricii, voiesc să fac călătoria pe mare în siguranță” (PG 91, 444D–445A).

⁵⁴ Acest botez forțat al evreilor era cunoscut din cateheza anti-iudaică a evreului convertit Iacob, editată de N. BONWETSCH: *Doctrina Iacobi nuper baptizati*, Berlin, 1910 și recent cu un comentariu exhaustiv de G. DAGRON / V. DEROCHÉ în *Travaux et Mémoires* (Centre de Recherche d'Histoire et de Civilisation Byzantines) 11 (1991), p. 69–273.

⁵² Cf. E. VON IVÁNKA, *Rhomäerreich und Gottesvolk*, Freiburg–München, 1968.

credință o voință personală [*gnome*] potrivită. Iar, în al doilea rând, mă gândesc și la primejdia sufletelor acelora, ca nu cumva, având rămasă în adâncul lor rădăcina amară a necredinței părinților lor, atât să taie de la ei lumina harului, cât și să-și înmulțească osânda care crește cu întu-necimea necredinței. Iar, în al treilea rând, mă tem ca nu cumva «marea apostazie» așteptată de Sfântul Apostol [2 Tes 2, 3] să ia început prin amestecul acestora cu cei credincioși, prin care vor putea să arunce fără bănuială între cei mai simpli sămânța cea rea a smintelilor împotriva sfintei noastre credințe, și atunci aceasta să se găsească a fi un semn vădit și incontestabil al sfârșitului murmurat de toate, în care cei ce se pregătesc pe ei înșiși prin rugăciuni, cereri și lacrimi multe, și prin purtările găsite de ei a fi spre dreptate așteaptă marile încercări și lupte pentru adevăr.

Invazia arabă a Orientului, colaboraționismul evreilor,
necesitatea mărturisirii drepte credințe
(638–639)⁵⁵

Vă aduc aminte vouă, de Dumnezeu păziților, să vegheați și să vă rugați după porunca Domnului [Mt 26, 41], ca să nu fim prinși în cursele încercărilor ce ne împresoară din toate părțile. Căci de vom veghea și vom sta treji, știu că vom fi păziți de demoni; și de ne vom ruga, vom atrage spre ajutorul nostru harul lui Dumnezeu, care luptă împreună cu noi și ne arată biruitori asupra a toată puterea potrivnică și ne izbăvește de toată rătăcirea și neștiința.

Aceasta trebuie să o facem mai ales acum când și fără nici o poruncă firea însăși ni se face învățătoare a refugierii la Dumnezeu, luând drept sfătuitoare vicisitudinea existentă. Căci ce vicisitudine mai mare este decât relele care au cuprins acum lumea locuită? Ce e mai cumplit pentru cei ce au simțire decât cele ce se întâmplă acum? Ce e mai vred-

⁵⁵ Finalul *Epistolei 14 către ilustrul Petru*, exarhul Africii, circa 638–639, PG 91, 537C–544C.

nic de milă sau mai înfricoșător pentru cei ce le pățimesc? Decât a vedea un neam al pustiului și barbar [*arabii*] străbătând pământul străin ca pe al său propriu și civilizația [*politeia*] blândă [*a creștinilor*] mistuită de niște fiare sălbătice și crude, care n-au nimic omenesc decât simplul aspect al formei exterioare? Și decât a vedea poporul iudeu, care de la începuturile lui se bucură de sângele oamenilor și cunoaște drept singur lucru bineplăcut lui Dumnezeu uciderea făpturii, încă și mai pornit în nebunia de a se face mai vestit în bogăția vicleniei decât toți cei vestiți în răutate: oameni de care Se scârbește Dumnezeu, deși cred că-L slujesc pe Dumnezeu, poporul cel mai necredincios decât toate popoarele de pe pământ și de aceea cel mai dispus la primirea puterii potrivnice, precedând prin orice mod și dispoziție venirea celui rău, căci prin cele ce face vestește venirea lui antihrist, fiindcă nu L-a cunoscut pe Mântuitorul adevărat; poporul răuvoitor și nelegiuit, urător de oameni și urător de Dumnezeu, cu atât mai urător de oameni cu cât e mai urător de Dumnezeu, îngăduindu-și să se delecteze de ocările împotriva sfinților, el arată că e aproape răzbunarea, făcând totul ca să le fie pedeapsa cât mai dreaptă, căci prin fapte își arată în mod deplin tirania și revolta împotriva lui Dumnezeu; patronul minciunii, creatorul uciderii și dușmanul adevărului, prigonitorul amar-nic al credinței mele, prin care s-a desființat rătăcirea politeistă și au fost alungate falangele demonilor, prin care potrivit prorociei „toate popoarele au plesnit cu mâinile și au strigat lui Dumnezeu cu glas de bucurie. Că Domnul este preaînalt, înfricoșător, împărat mare peste tot pământul” [Ps 46, 1–2], fiindcă lor li s-a făcut cunoscut în chip tainic Fiul Unul-Născut venind în trup ca „Domn” ca Unul Care poruncește ca unor robi virtutea celor ce se țin de porunci prin făptuire; „Preaînalt” ca dăruitor al cunoașterii adevărate celor ce se grăbesc din dorința de înțelepciune prin contemplare spre înțelegerea tainelor goală de simboluri; „înfricoșător” ca Judecător și Răzbunător al încălcărilor; „Împărat” ca Unul Care împarte fiecăruia cele pregătite după vrednicie; iar „mare” ca Unul Care ce face mai presus

de fire prin cele contrarii cele contrare și prin pătimire creează nepătimirea, prin moarte, viața și dăruiește firii cu o putere uimitoare [paradoxală] prin lipsurile după trup deprinderile neschimbabile în cele bune. Dar nici așa poporul cel fără de minte nu se rușinează și nu încetează să prigonească credința și virtutea, pe care în mod limpede le prigonește din pizmă, ca unul ce a căzut din amândouă și nu știe că a căzut, „șchiopătând din amândouă gleznele” [3 Rg 18, 21] și neputându-se ridica deloc din căderea necredincioșiei sau, ca să spunem mai potrivit, nevrând să face asta; ca unul ce trădează pururea credința și virtutea de dragul mândriei și al plăcerii, ca un popor apostat și nebun și ca un neam neînvățat. Căci împărțindu-și viața sa între acestea, apostatul și plinul de fărădelegi își face din una [din mândrie] mamă a apostaziei, iar din cealaltă [din plăcere] creatoarea urii de oameni, ca atât Dumnezeu, cât și creația să fie ocărate de el: Unul [Dumnezeu] fiind disprețuit, iar cealaltă [creația] stricată de miasmele întreprinderilor lui.

Ce este deci, precum spuneam, mai înfricoșător decât acestea pentru ochii sau urechile creștinilor? Decât a vedea îngăduindu-se unui neam crud și nebun ca să-și întindă mâinile împotriva moștenirii dumnezeiești. Dar acestea le-a făcut să se întâmple mulțimea păcatelor noastre. Căci n-am viețuit în chip vrednic de Evanghelia lui Hristos. Toți am păcătuit, toți am săvârșit fărădelegi, toți am părăsit calea poruncilor care zice: „Eu sunt calea” [In 14, 6]. Ne-am făcut fiare unii altora, nemaicunoscând harul iubirii de oameni și taina pătimirilor pentru noi ale Dumnezeului întrupat „și am umblat pe cărări neumblate” [Sol 5, 7], întărind adică prin dispoziția socotinței noastre afecțiunile patimilor de necinste [Rm 1, 26]. Deci să veghem și să ne rugăm „ca nu cumva să se îngreuneze inimile noastre și mai mult de săturare și beție” [Lc 21, 34]. Căci „săturarea” este îndoiala de cuvântul credinței în timpuri de prigoane, iar „beția” e respingerea gândurilor potrivit firii, prin care se produce în chip natural cunoașterea celor ce sunt, când din cauza destinderii sufletul e doborât de năvala ispitelor și,

fiind întunecat, pătimește, cum spuneam, o agitație față de cuvântul credinței. Căci dacă ne vom ruga și vom veghea, vom ține mai întărită credința în Domnul și Dumnezeuul nostru Iisus Hristos, văzând și făcând experiența deznoământului celor pe care le-a prezis. Să nu ne înstrăinăm deloc și să nu răbdăm în suflet vreo agitație, pătimind contrar făgăduinței, ci să ținem mai întărită credința, văzând împlinită prin lucruri prezicerea Domnului. Iar dacă deznoământul celor prezise face întărirea credinței, să ne întărim și noi prin cele ce se fac credința noastră, aflând că e adevărat Cel ce le-a grăit. Și să-L mărturisim Dumnezeu înaintea oamenilor, ca unii ce nu mai știm nicidecum de moarte, ca și El să dea mărturie pentru noi înainta Tatălui [Lc 12, 8] și să ne ducă [la El] mântuiți prin buna mărturisire pe care a început-o, făcându-Se model al virtuților noastre, căci „a dat mărturie pe vremea lui Pilat din Pont și a mărturisit mărturisirea cea bună” [1 Tim 6, 13]. Pe care fie să ne învrednicim și noi să o imităm prin harul Lui atunci când timpul ne-o va cere, nesărind grăbiți în primejdii pentru cuvântul dreptei credințe, ci evitând pe cât e cu putință încercările prin cruțarea prigonitorilor și prin cunoașterea din experiență a slăbiciunii firii noastre, educându-i pe cei încă prunci și așteptând Cuvântul Care ne cheamă și Care venind în chip nevăzut în cei ce luptă după lege luptele pentru dreapta credință, străbate în ei alergarea martiriului, ca Singurul Care poate birui simțirea și firea. Fiindcă martiriul arată în mod limpede victoria asupra simțirii și firii; prin el are loc ridicarea minții și a rațiunii împotriva patimilor prin care se întărește dorul de Dumnezeu, care-i convinge în chip uimitor [paradoxal] pe cei îndrăgostiți de El să treacă spre Cel dorit prin moarte. Fie ca și noi să ne învrednicim să ne înfățișăm înaintea Lui strălucind prin mărturisirile Lui pe care fie să le aducem împreună cu noi atunci când vom pleca de aici și vom trece în lumea fără sfârșit, prin rugăciunile și soliile Preasfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoarea și Pururea Fecioara Maria și ale tuturor sfinților. Amin.

Necesitatea imperioasă a mărturisirii dreptei credințe
(cca 646–647)⁵⁶

Cine dintre cei ce simt în orice fel pe Dumnezeu și atârnă de slava Lui atotluminoasă, de la care, prin care și spre care este mântuirea celor care-L mărturisesc în chip binecinstitor ar alege să lase credința ortodoxă predată nouă de la început prin cuvintele dumnezeiești [ale Scripturii] și Părinții cei dumnezeiești și să prefere inovația recentă, împotriva căreia, ca și a oricărei alteia inventate împotriva rațiunii binecinstitoare de cei care gândesc astfel, s-a pronunțat blestemul sinodal aprobat al Sfinților Părinți adunați la Chalcedon, decât numai cel care, împovărându-l viața, a preferată slavei care vine de la Dumnezeu înstrăinarea de El. De aceea privind, stăpâne, la lucrurile însele și înțelegând că este în chip vădit și deschis o înaintare și vestire mai dinainte spre răsturnarea întregii cinstiri a lui Dumnezeu și tăgăduirea adevăratei cunoașteri a Unului-Născut, a rătăcirii ultime și a fiarei de pe urmă potrivit prezicerii din însuflare dumnezeiască și preafericită luminare a sfinților bărbați care gândesc acestea spre păzirea noastră, a celor ce am ajuns la sfârșitul veacurilor [cf. 1 Co 10, 11], să ne păzim fiecare cu toată vigoarea inimii noastre de această inovație introdusă ulterior, ca să nu fim atrași și duși de ea din negrijă și nepăsare, ci să stăm foarte tare și vitejește împotriva oricărei impietăți, „surpând”, ca să vorbim scripturistic, „gândurile și orice înălțime ridicată împotriva cunoașterii lui Dumnezeu” [2 Co 10, 4], de acest lucru asigurându-ne cu iubire de oameni Însuși Mântuitorul a toate, Domnul și Dumnezeuul nostru, Care zice: „Atunci de vă va zice cineva: Iată, Hristos e aici! Iată, e acolo!, să nu credeți” [Mt 24, 25], alungând cât mai departe de taina Lui diferitele credințe și presupuneri false despre El ale celor suciți, și împingându-i pe următorii Lui de la orice opinie

⁵⁶ Finalul *Opusculului teologic și polemic* 15 (Tomos dogmatic împotriva *Ekthesis*-ului către Ștefan al Dorei, 646–647), PG 91, 181B–184B.

străină, prin care cei sfăditori și cu gândire contrară obișnuiesc să tulbure și să războiască curăția mărturisirii în El; ca nu cumva mintea noastră evlavioasă și iubitoare de Dumnezeu, fiind prinsă de ceva din acestea, să cadă din adevăr și să fie dusă de apa curgătoare a unor povești probabile, nefiind întărită de dovada cuvintelor patristice. De aceea cuvântul [Scripturii] ne îndeamnă iarăși: „Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită” [Mt 26, 41], vrând să sădească în noi prin „priveghere” trezvia față de aceasta și prin „rugăciune” ajutorul harului Său, iar „ispită” se referă aici la cea care vine din amăgire, nu din constrângere, în care suntem duși de noi înșine, nu de alții, abătându-ne de la cărarea dreaptă și împărătească. Pe care umblând drept și voi, de Dumnezeu călăuziților, ați călăuzit cu înțelepciune și pe cei ca mine, care șchioapătă de ambele picioare ducându-ne spre lumina neumbrită și neînserată a preadumnezeieștii mărturisiri și viețuirii a Cuvântului privind spre răsplata care vine de acolo. Fiindcă și legea dumnezeiască poruncește ca cei puternici ca voi să purtați poverile celor neputincioși și așa să pliniți legea [Rm 15, 1; Ga 6, 2]. Iar povara mai grea decât oricare alta din cele grele e indiferența față de aceste lucruri care are loc în cei mai prunci la minte prin schimbările timpurilor și persoanelor, fie prin amăgirea lingușitorilor, fie prin amenințarea celor stricți, și care răsar irezistibil mai ales în vremea unei iregularități generale.

Erezia, persecuția și invazia arabă
(cca 700)⁵⁷

Apoi moare Heraclie și Martin e exilat de odrasla lui Heraclie. Și repede se scoală Amalecul pustiei [arabii] lovindu-ne pe noi, poporul lui Hristos. Atunci deci a fost acea primă, înfricoșătoare și incurabilă cădere a armatei romane, vărsarea de sânge de la Gabitha, Iarmuk și Dathe-

⁵⁷ ANASTASIE SINAITUL, *Omilia 3, 1 la alcătuirea omului de Dumnezeu*, ed. K. Uthemann, CChSG 12, 1985, p. 59–61.

ma, după care au avut loc cuceririle și devastările Palestinei, Cezareelor și Ierusalimului, urmate de înrobiri și pustiiri incurabile ale pământurilor și insulelor și întregii Romanii. Dar nici așa nu și-au venit în simțire stăpânitorii și domnii romanilor, ci punând să fie aduși cei care au strălucit în Sinodul de la Roma [Lateran] i-au supus tăierii limbii și mâinilor. Dar care a fost răsplata noastră de la Dumnezeu pentru aceste lucruri? Acea pieire aproape cu totul a armatei și flotei romane și iarăși pustiirea avansată a tuturor popoarelor și locurilor creștine care n-a încetat până când prigonitorul lui Martin n-a murit de sabie în Sicilia.

Dar fiul acestuia, evlaviosul Constantin, a unit printr-un Sinod Ecumenic sfintele Biserici mărturisind, potrivit Sfinților Părinți, o voință și lucrare dumnezeiască și omenească în Hristos. Care Sinod, fiind primit de Dumnezeu ca o jertfă bine-primită și ca însăși tămâia lui Aaron, a făcut să încezeze pentru douăzeci de ani dezastrul poporului nostru, a întors sabia vrăjmașilor împotriva lor înșiși, a dat odihnă ținuturilor, a făcut marea iarăși navigabilă și a făcut nu puțină ușurare, mângâiere și pace întregii Romanii.

Viața greacă

Viața, conduita și martiriul cuviosului părintelui nostru Maxim Mărturisitorul scrisă de monahul Mihail Exabulitis de la mănăstirea Studiu¹

Prolog²

1. Dacă viața tuturor celor care au viețuit potrivit lui Dumnezeu e utilă și folositoare ca una care îndeamnă la virtute și atâtă la imitarea binelui, cea a dumnezeiescului Maxim Mărturisitorul pe cât e de mare și vestită în toate, pe atât e mai eficace în a antrena spre virtute și mai deosebită decât toate în a fi de folos sufletului. Căci bărbatul acela a avut nu numai o viață suprafirească, dar și un cuvânt plăcut și o luptă nobilă și incomparabilă, a căror simplă aducere-amine știe să aducă multă plăcere și să sădească în sufletele iubitoare de Dumnezeu o mare dragoste de virtute. De aceea și cuvântul de față, care intenționează să spună cele privitoare la acela, vrea și poate în cea mai mare parte să

¹ BHG 1234. PG 90, 69–109 (recenzia 2). Trad. după ed. B. NEIL / P. ALLEN, *The Life of Maximus the Confessor. Recension 3*, Center for Early Christian Studies, Australian Catholic University (Early Christian Studies 6), St. Pauls Publications, Strathfield Australia, 2003, p. 38–82, 174–184. Numele autorului e dat de manuscrisul din secolul XI *Codex Constantinopolitanus Panagias* 7, f. 188r: „Bios... syngrapheis para Michael monachou tou Exaboulitou mones tou Stoudiou”. W. Lackner a arătat în *Analecta Bollandiana* 85 (1967), p. 294–298 că pentru „viața” Sfântului Maxim înainte de plecarea în Africa, Mihail Exabulitis a luat ca model „Viața A” a Sfântului Teodor Studitul (+ 826), PG 99, 113–232 (BHG 1755).

² Începutul „vieții” Sfântului Maxim (PG 90, 68A) e identic cu cel al „vieții” Sfântului Teodor (PG 99, 113A).

pună în mijloc și să înfățișeze fiecare în parte din cele făcute de el, ca prin aducerea lor aminte să devină mai plăcut și să dea mare har celor care le ascultă; nu poate însă nici să aibă dintr-o dată cuprinderea tuturor, nici să spună lauda datorată pentru cele pe care le poate cuprinde, fiindcă până și cele mai mici lucruri din cele lucrate de acest om minunat sunt mai presus de puterea cuvântului. Prin urmare, întrucât nu e ceva nici ușor, nici practicabil pentru acest cuvânt să le spună pe toate, mi s-a părut justificat să las deoparte unele, fără să pot fi cu nimic învinuit pentru această omisiune, pentru că, după câte știm, nimeni altul înainte de noi nu s-a aplecat asupra tuturor celor ale acestui bărbat întrucât vedea că această întreprindere e una anevoioasă și greu de atins. Dar ca să nu ne arătăm că trecem cu desăvârșire pe lângă o temă atât de mare și că, întrucât nu ne e cu puțină să o atingem întru totul, abandonăm totul, lucru care socot că e nefolositor și nu în afară de orice învinuire, e necesar pentru mine să ofer acest cuvânt, deși îl știu foarte mic și extrem de deficitar față de realități. Fiindcă așa ne-am putea împlini și datoria față de noi și v-am achita datoria și vouă celor care ne-ați cerut neapărat drept plată cuvântul despre acela. Iar dacă acest cuvânt va menționa și altele din cele făcute între timp, acest lucru nu este cu totul în afara cuvântului, nici a vremurilor de atunci care, precum știți, au pus în mișcare multă defăimare împotriva adevărului. Dar, pe cât e cu puțină, cele ale cuviosului trebuie povestite de la început și până acum, drept pentru care să începem acum cuvântul.

*Naștere, familie, educație*³

2. Dumnezeuiescul Maxim Mărturisitorul a avut, așadar, drept patrie primul între orașe, marele Constantinopol, pe care cuvântul știe să-l numească și Noua Romă. De neam nobil încă de la început, părinții lui nu erau inferiori multora în ce privește vaza lumii; lucrul excepțional la ei era

³ Pasaj (PG 90, 68A) similar cu unul din „viața” Sfântului Teodor Studitul (PG 99, 113A).

evlavia și înclinația spre virtute și familiaritatea cu ea, astfel încât ar fi putut să-și tragă strălucirea mai mult de la ea decât de la neam. Aducându-l la lumină pe fericitul acesta și ducându-l de foarte tânăr cu trupul la dumnezeiasca baie [a Botezului] ca să primească de prunc curățirea, aceștia nu l-au lăsat să facă nimic din cele ce sunt spre plăcerea tinerilor, nici să-și ocupe gândirea cu lucrurile pruncești și copilărești, pentru ca firea fragedă și ușor de plămădit să nu fie atrasă spre obiceiuri relaxate și pline de moliciune, ci plămădindu-l pe nobilul tânăr prin lucrurile tari și bărbătești au sădit în el o mare înclinare spre cele bune și l-au convins să consimtă întreg la virtute. Iar el, care moștenise o fire ageră și primise o astfel de educație, deși era încă tânăr, avea în el întipăririle virtuții ca niște umbre și linii care închipuiau într-un chip nu doar nedeslușit viitorul; ci, pe măsură ce înainta în vârstă și dobândeau fixitatea și stabilitatea gândirii, avea tot mai exacte întipăririle și liniile ei, fiindcă atât rațiunea, cât și cugetul și toate cele ale lui priveau spre cele mai bune și mai desăvârșite pentru el.

*Studii filozofice*⁴

3. Iar când a fost dus la învățători, părinții lui îngrijindu-se, cum era firesc, ca el să primească orice fel de educație, ce nevoie mai e să spunem câtă cunoaștere a strâns pentru el într-un timp puțin? Exersând cu foarte multă grijă gramatica și cealaltă educație enciclopedică⁵, a ajuns pe culmile retoricii și artei de a vorbi, inițiindu-se atât de sârguincios în filozofie, încât nimeni nu putea ajunge câtuși de puțin aproape de el; căci folosindu-se cu egală sârguință de firea sa bună, a ajuns suficient, ba chiar foarte iscusit în toate învățăturile folosindu-se de fiecare din ele

⁴ Pasaj (PG 90, 69CD) similar cu unul din „viața” Sfântului Teodor Studitul (PG 99, 117CD).

⁵ Aluzie la studiul disciplinelor clasice grupate în Evul Mediu occidental în viitorul *trivium* (gramatica, retorica, dialectica) și *quadrivium* (aritmetica, muzica, geometria și astronomia).

împreună, și nu erau puține când erau adunate de el spre cele mai bune. Dar mai mult îmbrățișa și îndrăgea și pune înaintea tuturor celorlalte filozofia și discursurile care derivă din ea; căci știa că aceasta era cunoașterea și știința tuturor celor ce sunt, că tratează despre contemplare și acțiune, despre natură și lume și, simplu spus, predă orice altceva; ei îi acorda cea mai mare sârguință și pe ea o purta mereu în minte, nu însă la întâmplare, nici într-un mod nereflectat, ci ținându-se departe și respingând partea ei sofistică și amăgirea și raționamentele eronate câte le are, aprobând și însușindu-și partea privitoare la discursuri, dogme și celelalte metode și demonstrații logice. Căci ce putea face el cu o premiză falsă, cu o împletire de silogisme false și cu o concluzie asemănătoare și cu celelalte lucruri de acest gen cu care se mânjește adevărata filozofie⁶? Fiindcă mă tem mult și să spun fie că s-a ocupat cândva de așa ceva, fie că a suportat să-și plece chiar puțin gândirea spre ceva din cele neelaborate bine de alții. Desigur toți se minunau de el văzându-l având atâta cunoaștere dar și atâta virtute, dar încă și mai multă moderație în gândire și smerenie, pe el pe care nimic din cele ce sunt nu l-a atras vreodată, nici nu l-a convins să se mândrească: nici buna faimă a neamului, nici excelența în toate cuvintele, nici înălțimea rațiunii, nici altceva din toate; ci era atât de alipit de moderație, încât numai pe aceasta o avea și distincție și laudă a vieții mândrindu-se cu ea mai mult decât dacă cineva i-ar fi dăruit dintr-o dată toată slava oamenilor.

Prim-secretar imperial

4. Dar nu se putea ca acest minunat bărbat care trăia așa să rămână ascuns, nici ca folosul comun să nu devină evident și altora, deși făcea zi de zi multe ca să scape de slava deșartă și ca să nu se lase prins de peripețiile vieții, despre care credea că sunt o mare piedică pentru virtute. Dar cu toate că gândea și făcea așa, a fost totuși prins fără

⁶ Viața de asceză și contemplare a creștinului adevărat, mai ales a monahului.

voie, fiind chemat cu toată bunăvoință la palatul celui ce stăpânea atunci — acesta era Heraclie [610–641] — și a fost făcut prim-secretar asupra memoriilor imperiale⁷, iar acela s-a folosit de el în toate cele aflate sub mâna lui, fiindcă era un astfel de bărbat și dintr-o casă atât de mare dobândind astfel un slujitor și ajutor dintre cei mai buni. Pentru că era foarte priceput în a vedea ce trebuie făcut, foarte iscusit în a da un sfat priceput și gata mereu să schițeze un cuvânt potrivit, și de prezența lui se bucurau foarte tare atât împăratul, cât și cei de la palat și erau mereu uimiți de acest bărbat.

Monah și egumen la Chrysopolis⁸

5. Dar toate acestea: slava, banii, cinstea și câte erau legate de o ambiție excesivă, le socotea drept lucruri mici față de filozofie. Și văzând că și credința era atunci inovată, pentru că dogma monoteiștilor⁹ strica mult Biserica, a lăsat toate, socotind spurgare a sufletului petrecerea împreună cu unii ca aceștia, și s-a alipit cu sârg de viața singuratică [monahală], ca unul care și mai înainte iubise să trăiască în isihie, predându-se mănăstirii situate pe țărmul celălalt [al Bosforului] numit Chrysopolis¹⁰, mănăstire care pe atunci înflorea în ce privește filozofia [monahală]. Și acolo tunzându-și părul și îmbrăcând o haină din fir de păr,

⁷ *Hypographea proton ton basilikon hypomnematōn*, circumscrisere aticizantă sub care se ascunde titlul greco-latin *protoasekretis* care apare în greaca populară a notiței din „Sinaxar”: *eis tot ou protoasekretis proebibasthe axioma* (PG 90, 209A); cf. W. LACKNER, „Der Amtstitel Maximos des Bekenners”, *Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik* 20 (1971), p. 63–65.

⁸ Paragrafele 5–6 (PG 90, 73A–D) coincid cu un pasaj similar (PG 99, 132BC) din „viața” Sfântului Teodor Studitul.

⁹ Inexactitate cronologică. Monotelismul a apărut mult mai târziu decât primul deceniu al secolului VII, când Maxim ar fi fost secretar imperial, fiind precedat de monoenergism, ale cărui începuturi nu datează înainte de 616.

¹⁰ Mănăstire numită și a lui Phillipikos, cumnatul împăratului Mauriciu (582–602), ctitorită pe țărmul de est al Bosforului, la Chrysopolis, azi Skutari.

și-a istovit, începând de atunci, mereu trupul, folosindu-se nu numai de post și de alte rele pătimiri fără egal, ci dedicându-se și stării în picioare toată noaptea și unei rugăciuni intense, restabilind astfel poziția verticală a sufletului, smulgând mintea de materie și dezlegând-o de legătura cu ea încă înainte de descompunerea ei. Căci după ce și înainte de această viață riguroasă se obișnuise cu lupte și ostenele ducând o conduită conformă cu filozofia, acum după ce se cufundase în înseși aceste lupte cu greu mai alegea sau făcea altceva. Și deși avea firește mulți tovarăși de asceză, îi depășea pe toți și a fost ridicat în chip minunat în cinstea tuturor, căci aceștia erau atât de mai prejos decât el în virtute, încât au trimis la el în comun o delegație implorându-l să devină întâi-stătătorul lor și să primească egumenia lor, căci cu puțin timp în urmă îl alungaseră pe egumenul lor. El însă, respingând stăpânirea/conducerea [arhe] ca pe o povară care se trage cu greu, n-a cedat la cererea lor și a rămas tare pe gândul său, nici dând înapoi în fața cuvintelor lor, nici cedând la rugămintile lor. Dar când i-a văzut stăruind mai mult și adăugând și ceva violență, s-a lăsat cu greu convins și a primit conducerea¹¹ socotind-o nu o stăpânire, ci mai degrabă o slujire de responsabilitate.

Maxim ca egumen

6. De atunci a devenit încă și mai atent și se îngrijea de toate, neuitându-se numai la el însuși, nici cum să viețuiască el mai bine, ci cum să-și ducă viața mai folositor pentru cei aflați sub stăpânirea lui și să aibă o purtare mai bună. Fiindcă a văzut în el însuși că pentru cei care urmează ei înșiși virtutea există posibilitatea ca ei să hotărască să

¹¹ Nu există nici o altă sursă afară de aceasta care să confirme faptul că Maxim — care a rămas simplu monah toată viața — ar fi fost vreodată egumenul vreunei mănăstiri. Autorul „Vieții grecești” folosește aici schema vieții Sfântului Teodor Studitul, care a devenit egumen de tânăr. Egumen al mănăstirii din Chrysopolis se știe în mod sigur că a fost Pyrrhus, viitorul patriarh ecumenic (638–641, 654) și adversar al Sfântului Maxim.

aleagă fapte mai mari sau mai mici și că există o iertare pentru cei ce nu le fac pe cele mari. Dar pentru cel însărcinat cu conducerea sufletelor chiar și o singură cedare de la rigoare va fi o primejdie nu puțină atât pentru el, cât și pentru cei aflați sub stăpânirea lui; el trebuie să fie nu numai cel mai bun, dar și să se dedice mereu celor care-i stau în față, dacă vrea să-i ducă prin exemplul său spre ce e mai bun pe cei aflați sub mâna lui și care se uită la viața lui ca la un model și plecând de aici sunt conduși fie spre virtute, fie spre contrariul ei, răutatea. Gândindu-se la acestea, dumnezeiescul Maxim își topea sufletul, își cheltuia trupul și era cuprins de griji pentru ucenicii săi. De aceea n-a încetat să le sugereze cele mai bune când în comun, când fiecăruia în parte, folosindu-se când de un cuvânt bun, când de unul mai aspru, dându-le învățătura când într-un mod calm și nemişcător, când aspru și neplăcut, și cum era fiecare, așa era și el față de cei aflați sub stăpânirea lui și cu o astfel de dispoziție exercita și conducerea lor.

Erezia câștigă teren. Maxim se refugiază în Apus

7. Dar când vedea, cum am spus mai sus, erezia monoteișilor întinsă acum încă și mai mult și crescând cumplit în fiecare zi prin cei care erau patronii impietății, suspina și era cuprins de un plâns foarte greu, fiindu-i milă mai cu seamă de cei ce făceau lucrurile nelegiuite; dar nu avea ce să facă prin el însuși, atât de nemăsurat se revărsase răul cuprinzând puțin câte puțin tot răsăritul și apusul. Iar în aceste lucruri cumplite găsește folositor pentru el însuși și pentru lucrurile care aveau loc numai acest lucru: căci după ce a cunoscut că Roma Veche era curată de o astfel de întinăciune, precum și insulele din vecinătatea ei [Sardinia, Sicilia], lăsând cele de aici a plecat acolo dând prin cuvânt apărare și trăind împreună cu ortodocșii de acolo. N-a făcut un atât de mare drum fără oboseală, nici fără osteneală și suferință multă, dar toate acestea le-a pus mai prejos decât râvna cea bună folosindu-se repede de sfaturile monahilor lui care-l îndrumau la plecare, și măcar că despărțirea de

ei îi era grea și insuportabilă, n-a putut face altceva decât cele ce era sfătuit, fiindcă timpul favorabil îl strâmtora și-i porunca retragerea. Luând-o însă înainte, cuvântul nostru a lăsat deoparte cele întâmplate în acest interval și de unde și-a avut începutul această opinie rea și urâtă care a tulburat astfel Biserica și pe mulți i-a atras într-o alunecare asemănătoare. Prin urmare, e necesar să tratăm puțin și despre acestea și așa să adăugăm cuvântului nostru cele câte țin de continuarea temei lui.

Originile monotelismului

8. Deci pe vremea când Heraclie [610–641] a luat sceptrul împărăției și Serghie [610–638] a urcat pe scaunul [patriarhal al] Constantinopolului, la început Heraclie însuși și câți erau în palatul său și ocupau demnități au fost în acord cu credința ortodoxă, mărturisind și vestind pentru umanitatea Hristosului meu două firi și tot atâtea lucrări și voințe. Dar, vai!, după multele sale triumfuri împotriva vrăjmașilor și acea strălucită biruință împotriva perșilor, schimbată fiind dogma corectă, el a început să schimbe și cele ale Bisericilor, nu puțină parte a poporului fiind întoarsă spre poziția contrară. Iar cauza acestei schimbări a împăratului a fost acel Atanasie, așa-numitul patriarh al iacobiților [al monofiziților din Antiohia între 593–631], bărbat seducător și foarte priceput între toți în a tulbura adevărul. Căci acesta, venind la Heraclie [în 629] pe când acela petrecea în Hierapolisul Siriei, s-a apropiat de el cu vicleșug și răutate și, amăgindu-l cu făgăduințe că ar putea primi Sinodul de la Chalcedon [451] sau ar putea cinsti cele două firi unite după ipostasă, întrucât, așa cum au arătat apoi lucrurile, Heraclie avea dorința de a uni cu acel Sinod atât pe Atanasie, căruia a făgăduit să-i dea scaunul Antiohiei, cât și pe ceilalți câți îi vedea ca nefiind de acord cu el; măcar că prin naivitatea și ușurătatea socotinței lui el nu numai că n-a atras pe nimeni la aceasta, dar și-a alipit de el și cacodoxia. Deci Atanasie dobândind, cum s-a zis, în chip felurit putere asupra lui, l-a făcut să se îndoiască despre cele două lucrări și voințe ale celor două firi [din

Hristos] și, pe lângă aceasta, l-a convins să remită lui Serghie al Constantinopolului cele ce trebuie dogmatizate, precum și să-l convoace la el pe Cyrus episcopul din Phasis¹², ca să afle de la el ce opinie trebuie să aibă despre acel lucru și ce li s-ar părea potrivit să dogmatizeze; căci știa vicleanul că amândoi aceștia sunt adepți ai unei singure lucrări și unei singure voințe [în Hristos]. Iar când Heraclie pe unul din ei, adică pe Cyrus, l-a convocat la el, iar cu celălalt, cu patriarhul a comunicat prin scrisori despre cele ce urmau să fie dogmatizate, i-a găsit pe amândoi încălzind la sân dogma unei „singure voințe” și consimțind să gândească neîmpiedicat aceleași lucruri împreună cu el. După care însă a trecut cu totul de partea contrară preferând să vorbească mai degrabă de „o lipsă de voință” [*atheletos*] decât de „o singură voință” [*monotheletos*].

Monoenergismul și „unirea” de la Alexandria

9. Și în grabă a remis cele dogmatizate și întâi-stătătorului Romei ca și cum ar fi socotit că e nedrept dacă n-ar frământa drojdia lui și n-ar transmite ciuma ereziei lui la toți din tot pământul. Dar acest dumnezeiesc bărbat, socotind o amăgire cele clarificate de acela și indignat de reaua cacodoxie, nu numai că a demascat și răsturnat în scris cele avansate prin răspunsuri și combateri puternice, dar i-a azvârlit și anatemei pe cei care le țineau și urmau¹³. Aceasta însă nu l-a afectat cu nimic pe Heraclie întrucât el acceptase această răutate nu într-un mod superficial, ci

¹² Oraș din Lazica (actualmente Poti, Gruzia), pe coasta de est a Mării Negre, la gura râului Phasis (actualmente Rioni). Cyrus a fost contactat în timpul campaniei antipersane a lui Heraclie din 626. Phasis e cel mai apropiat oraș de fortăreața Mukurisis, unde vor fi exilați în 662 cei doi ucenici ai Sfântului Maxim, Anastasie Monahul și Anastasie Apocrisiarul.

¹³ Informație eronată. De fapt, neînțelegând exact miza teologică a monotelismului, papa Honoriu (625–638) a salutat „unirea” de la Alexandria și formula „o singură voință în Hristos”, drept pentru care a fost anatemizat în 681 de Sinodul VI Ecumenic. Fapt pentru care autorul „Vieții” nu-i dă de fapt numele aici (§ 9), iar mai jos (§ 11) îl confundă intenționat cu Ioan IV.

profund. După puțin timp el s-a grăbit să umple și Alexandria cu această întinăciune trimițându-l acolo ca episcop [între 631–643] pe Cyrus cel de un gând cu el, ca și Alexandria să consimtă la aceleași lucruri și să piară împreună cu el. Și firește Cyrus, ajungând să vorbească cu Teodor episcopul Faranului care era un puternic tovarăș de drum al monotelitilor, a făcut împreună cu acesta [în 633 la Alexandria] așa-numita „unire colorată cu apă” —, iar aceasta înseamnă vopsea așternută cu apă și care se șterge, care rămâne amestecată și indistinctă și nu păstrează curat nici una din culori —, ca să se poată mișca, contopi și amesteca cum vor voi „lucrarea unică” dogmatizată și aceasta să nu fie și să nu fie numită nici „simplă”, nici „dublă”, nici „neutră”, cum spune adevărul.

10. Dar ei, întărind „unica lucrare” și „unica voință” naturală, cum au hotărât și i-au convins pe cei înșelați de ei, au dat iacobiților și teodosienilor¹⁴ prilejul de a se lăuda împotriva credinței noastre și să aducă în râs și dispreț Sinodul de la Chalcedon. Cu socotință vicleană aceștia spuneau peste tot că însuși Chalcedonul se arăta urmând opiniei lor și alipindu-se de „o singură fire”, fapt evident de acolo că el susține și „o singură lucrare”, lucru care, spuneau ei, nu s-ar fi făcut altfel dacă nu ar fi fost rușinat cuvântul adevărat și s-ar fi avut înțelegerea lui mai desăvârșită.

Protestul lui Sofronie

11. Dar cum în acea vreme [între 634–638] scaunul Ierusalimului i s-a încredințat lui Sofronie, bărbat care strălucea în dreaptă credință și virtute, în jurul lui s-au strâns toți episcopii și ortodocșii care au dezavuat și azvârlit împreună cu el anatemei pe cei ce dogmatizau o singură lucrare și o singură voință naturală în Hristos și au lăudat și proclamat pe cei ce mărturiseau și urmau pe lângă cele două firi și două lucrări împreună cu același număr de voințe. Vrând însă acest sfânt bărbat să lămurească mai bine

cele decretate, a arătat în parte despre ele¹⁵ și lui Ioan [de fapt lui Honoriu¹⁶] al Romei, fiindcă așa se numea acela, și lui Serghie al Constantinopolului, dar și lui Cyrus al Alexandriei, acestora din urmă luându-le în nume de rău și criticându-le reaua învățătură, iar pe acela, adică pe Ioan [de fapt pe Honoriu], lăudându-l și încununându-l cu mii de elogii.

Ekthesis-ul

12. Iar când slabul Heraclie a fost informat de acestea, a căzut în spaimă și în luptă, sfâșiat și răsucindu-se în sine însuși și neștiind cum să schimbe acum dogma inovată, fiindcă se rușina de o schimbare rapidă și de strămutarea bruscă spre cele contrare. Și firește s-a smuls de ambele tabere, atât de cei ce pledau pentru două lucrări, cât și de cei care pledau pentru o singură lucrare, acest lucru fiindu-i sugerat de urâțul Serghie care-l știa că era ușuratic și ușor de condus în toate și care era îngrozit să nu-l vadă desfăcându-se cu totul de tabăra lor, și de aceea i-a îngăduit într-un mod sucit împăratului să facă după voința lui. De aceea Heraclie, bucurându-se de găselnița sa, a întărit această absurditate atât prin decrete scrise, cât și prin edictul de care s-a vorbit¹⁷; pe care văzând-o însemnată astfel în scris, severienii¹⁸ făceau bășcălie de ea nu numai în casele lor și între ei înșiși, ci și în cârciumi și băi spunând cu gură nepăzită acestea: „După ce mai înainte chal-

¹⁵ În faimoasa *Synodika* (PG 87/3, 3147–3200) pe care a trimis-o în 634 la alegerea sa ca patriarh al Ierusalimului celorlalți patriarhi ai „pentarhiei”.

¹⁶ Ioan IV va fi sfințit episcop al Romei abia de Crăciunul anului 640, păstorind până în octombrie 642. Din noiembrie 625 și până în octombrie 638 a fost papă al Romei Honoriu. El a fost urmat de Severin care, ales în octombrie 638, a fost sfințit abia în 640, murind pe 2 august 640.

¹⁷ *Ekthesis*-ul din 638 la care face aluzie finalul § 8 de mai sus.

¹⁸ Monofiziții adepți ai patriarhului Sever al Antiohiei († 538), cel mai important teolog monofizit care învăța că în Hristos sunt două firi înainte de unire și una singură după unire.

¹⁴ Monofiziților din Sinai și din Egipt numiți așa de la episcopii lor Iacob Baradai († 578) și Teodosie al Alexandriei († 565).

cedonienii care gândeau cele ale lui Nestorie¹⁹ — căci așa ne numeau ei, deși noi am respins mereu cele ale acelora — s-au trezit și au încetat să gândească rău unindu-se cu noi prin «unica lucrare» în «unica fire» a lui Hristos, acum denunțând ceea ce era bine au distrus amândouă lucrurile, nemărturisind nici două firi, nici o singură fire în Hristos.” Se putea vedea, așadar, atunci confuzie și tulburare în biserici, fiindcă atât păstorii, cât și poporul, atât cei ce stăpâneau, cât și cei stăpâniți își pierduseră mințile [*Ir* 10, 21] și nu mai era cine să înțeleagă și să caute pe Domnul [*Ps* 13, 2]. Căci cine i-ar fi putut convinge pe cei mulți să aleagă cele mai bune când întâi-stătătorii lor, atât împărații, cât și arhieriei, aveau această dispoziție și în locul celorlalte constituții și legi decretau impietatea, silindu-i pe toți să se plece, tăind în multe părți haina de netăiat a Bisericii și dând prilej de bucurie celor ce defaimă cele ale noastre?

Pyrrhus patriarh

13. Dar nu mult după aceasta [în decembrie 638] Serghie, semănătorul cacodoxiei, hidra cu multe capete, a părăsit această viață strângându-și pentru sine dincolo strugurii răzbunării, iar pe scaunul său Heraclie l-a pus pe Pyrrhus [638–641] care era și el de partea și opinia potrivnică și pleda pentru aceleași lucruri ca și înaintașul său. Iar când după puțin timp [în februarie 641] a schimbat această viață și Heraclie, a luat sceptrul împărăției Constantin, fiul său, pe care Pyrrhus în felul său întortocheat împreună cu Martina, acea femeie rea și gata să facă răul, l-au omorât cu otravă și au pus în locul lui la împărăție împotriva așteptării pe fiul ei numit Heracleona, arhierul făcând astfel lucruri frumoase și vrednice de blândețea lui! Dar senatul, care-l ura pe Heracleona, l-a schimbat repede de la stăpânire alungându-l în același timp [29 septembrie 641] din

¹⁹ Patriarh al Constantinopolului (429–431), condamnat de Sinodul III Ecumenic (431) pentru că vorbea de două ipostase în Hristos și refuză Fecioarei Maria titlul de „Născătoare de Dumnezeu” (*Theotokos*), recunoscându-i doar pe acela de „Născătoare de om” (*anthropotokos*).

Oraș și pe impiosul Pyrrhus împreună cu împărăteasa Martina de aceeași purtare cu el; iar în schimbul faptului că a uneltit acel omor nedrept, viteazul a și primit această pedeapsă dreaptă fiind scos din scaun și din Oraș. Și atunci a devenit împărat Constans [641–668], fiul ucisului Constantin, care l-a promovat episcop al Bizanțului pe Pavel [641–653] și pe cei ce încălzeau în ascuns la sânul lor acea dogmă irațională a monotelismului. Dar să ne întoarcem iarăși la cele ale dumnezeiescului Maxim pe care și l-a fixat drept temă cuvântul nostru, chiar dacă povestirea s-a întors spre alte lucruri pe care a făgăduit de la început că le va aminti ca unele necesare.

Maxim în Africa²⁰

14. Deci când acest sfânt bărbat a ales să meargă la Roma din pricina cacodoxiei care domnea în Constantinopol, cum am arătat mai sus, mai întâi s-a întâlnit pe drum cu episcopii din Africa, pe care, prezentându-și argumentele lui și dezlegându-și limba care revărsa ca pe ocean cele dumnezeiești, i-a făcut mai tari în credință și i-a învățat și le-a sugerat și cum să poată fugi de cursele celor potrivnici și să evite raționamentele lor sofistice. Căci fiind foarte priceput știa că avem nevoie de multă experiență și artă a discuției dacă vrem să-i doborâm pe potrivnici și „să surpăm tot meterezul înalt care se ridică împotriva cunoașterii adevărate” [2 *Co* 10, 5]. De aceea în orice chip i-a întârâtat, aplaudat și antrenat prin cuvinte spre bărbăție și i-a umplut de un cuget foarte nobil [cf. 2 *Mac* 7, 21]. Căci măcar că prin scaun îi erau superiori, prin înțelepciune și înțelegere erau inferiori și deficitari, ca să nu mai vorbesc de celelalte virtuți și de bunul renume întru toate al bărbatului. De aceea, până într-atât s-au supus cuvintelor lui, încât s-au lăsat convinși fără obiecții și de celelalte îndemnuri și

²⁰ Pasaj (*PG* 90, 84AB) similar cu un pasaj din „viața” Sfântului Teodor Studitul (*PG* 99, 144C) despre activitatea acestuia la sosirea din primul exil în cadrul controversei „moichiene” (a adulterului lui Constantin VI).

sfaturi atât de folositoare ale lui. Căci vedeau în bărbatul acela o viață neobișnuită și suprafirească, un cuvânt bogat și mult și care curgea nu în pâraiașe, ci în fluvii, precum și o înțelegere și cealaltă stare din sufletul lui neegalată absolut de nimic. De aceea, nu numai câți erau preoți și episcopi, dar și poporul și cei puși peste mulțime atârnavu cu toții de el întru toate. Iar când au aflat că episcopul Romei reunea pe atunci o adunare de episcopi ca împreună cu ei să azvârle în comun blestemului și anatemei absurda dogmă, au fost convinși să facă aceasta la îndemnul și instigarea dumnezeiescului Maxim, fiind aduși spre acest lucru și făcând cu sârg binele nu numai cei din Africa și provinciile din jurul ei, dar chiar și unii din insulele de acolo [Sicilia și Sardinia], fiindcă toți aceia îl aveau dascăl și învățător și ajutor în cele ce se făceau.

Disputa cu Pyrrhus

15. N-a trecut mult timp după aceea și Ioan [IV, 640–642] întâi-stătătorul Romei a plecat la Domnul, și în locul lui a urcat pe scaun Teodor [642–649]. Iar Pyrrhus care fusese alungat nu mai puțin din patriarhie decât din Orașul imperial, a ajuns în Africa și acolo a discutat [în iulie 645] cu dumnezeiescul Maxim punându-i înaintea argumentele sale și primindu-le pe cele ale aceluia; și cum aş putea înfățișa în cuvântul de față în chip vrednic întrebările și replicile amândurora, fie soluția dată de sfântul cu convingere și adevăr la fiecare problemă, fie înfrângerea și consimțământul și Pyrrhus la fiecare din cele spuse²¹? Căci acesta avansa ca pe un lucru incontestabil și insolubil faptul că în Unul Hristos e o singură voință și că n-ar putea spune că înțelegerea adevărului ar fi altfel, dar acela, deși a replicat și el că Acesta e Unul după ipostasă, îl diviza însă potrivit dualității firilor împreună cu care diviza și voințele, și a arătat acest lucru într-un mod foarte puternic și cu nepuțință de obiectat. Și când acesta a încercat să introducă

iarăși împreună cu voințele și pe cei care voiesc legând absurditate de absurditate, cuviosul a răsturnat și respins în mod consecvent acest lucru ca absurd și contrar rațiunii. „Căci dacă ai admite — a zis — că o dată cu voințele se introduc și cei care voiesc — și voi folosi aici înseși cuvintele fericitei sale limbi —, negreșit potrivit conversiei întemeiate o dată cu cei ce voiesc vor fi introduse și voințele, iar atunci, după voi, din pricina voinței Ei unice se va găsi o unică ipostasă a Dumnezeirii celei supraființiale, suprabune și preaoriginare, ca și la Sabelie²², iar din pricina celor Trei Persoane se vor găsi și trei voințe și trei firi ca și la Arie²³, dacă potrivit definițiilor și canoanelor patristice diferența voințelor introduce și diferența firilor.”

16. Dar de ce aş spune aici în parte fiecare din cele spuse atunci? Căci dacă aş detalia întreaga temă, cu greu aş putea să străbat toate până la capăt, dat fiind că explicarea acestor lucruri e atât de lungă, variată și subtilă. Cei care vor parcurge această lucrare alcătuită de sfântul vor putea afla mai exact din ea atât întrebările și răspunsurile cuviosului date în toate cu înțelepciune și raționamente foarte nimerite, cât și incoerența și caracterul conflictual sau, mai bine zis, nereflectat rațional și neînțeles al premizelor lui Pyrrhus, care, nereușind nici în celelalte, și-a pus un bou pe limbă²⁴, cum se spune, și a recunoscut slăbiciunea discursului său, și măcar că în multe a configurat poziția sa proprie și cea monotelită, totuși a renunțat în scris la ele dând în acest sens „libelli”²⁵ episcopului Romei [Teodor, 642–649], și cum ai putea spune cât de binevoitor a fost primit de acesta? Dar când [în 647] a ajuns la Ravenna, lipsit de minte și înțelegere a încălzit iarăși opinia dinainte

²² Protagonistul ereziei antitrinitare „modaliste” (secolul III), pentru care Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt sunt doar trei „moduri” sau „roluri” asumate succesiv de Unul și Același Dumnezeu.

²³ Eretic antitrinitar (260–336), condamnat de Sinodul I Ecumenic (325) pentru faptul de a fi socotit că cele trei Persoane treimice au trei ființe diferite subordonate unele altora.

²⁴ Proverb grec antic neatestat decât aici.

²⁵ Declarații dogmatice cu rol de atestate de ortodoxie.

²¹ *Disputa cu Pyrrhus*, PG 91, 288–353; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, PSB 81, 1990, p. 320–356.

și s-a întors ca și câinele la voma sa [2 *Ptr* 2, 22]. Când acest lucru a ajuns la urechile dumnezeiescului Maxim și ale zisului întâi-stătător [papa Teodor], au pronunțat într-o reuniune comună condamnarea lui tăindu-l și respingându-l pe ticălosul ca pe un mădular putred. Acesta [Pyrrhus] însă, chiar și pățind așa ceva, n-a încetat nerușinarea sa, nici aroganța, ci cu o pornire încă mai arogantă a sărit din nou în Constantinopol și a luat ca premiu al impietății a doua arhierie [8 ianuarie – 3 iunie 654].

Papa Martin și Sinodul Lateran

17²⁶. Dar fiindcă atunci s-a întâmplat să plece dintre oameni și [papa] Teodor al Romei [642–649], un bărbat care, cum știm, a asudat în multe osteneli și era vestit pentru evlavie, pe scaunul lui s-a așezat preacuviosul Martin [649–653] care se distingea și el prin mari harisme și strălucea printr-o purtare foarte strălucită. Cunoscând virtutea lui, dumnezeiescul Maxim era cu el și vorbea multe din cele ce trebuiau făcute; și astfel a ținut sfat cu el să-i adune pe ortodocșii de pretutindeni să se reunească un mare sinod, ca astfel cele ale credinței sănătoase să aibă o mai puternică și incontestabilă mărturisire făcută de atâția bărbați purtători de Dumnezeu, iar cele ale potrivnicilor să primească o cădere arătată și limpede. Și cei 150 de episcopi adunați [în Lateran, octombrie 649]²⁷, fiind prezent împreună cu ei și preaînțeleptul Maxim, au făcut toate cu Cuvântul și Duhul cel dumnezeiesc și au așternut în scris spre aducere-aminte toate cele făcute, precum era firesc, dând multă apărare cuvântului drept și fiecare aducându-și cu râvnă contribuția sa, iar pe toți instigatorii dogmei celei fără minte i-au azvârlit anatemei, adică pe Serghie [610–638], pe Pyrrhus [638–641], pe Pavel [641–653] și pe Petru

²⁶ Paragrafele 17–21 sunt omise în recenzia 2 a „Vieții grecești” publicată în *PG* 90, fiind editate pentru prima dată de R. DEVREESSE în *Analecta Bollandiana* 73 (1935), p. 18–23.

²⁷ În realitate la Sinodul Lateran din octombrie 649 au luat parte doar 105 de episcopi din Italia, Sardinia și Sicilia.

[654–666], care au prezidat rău Biserica Constantinopolului, pe Cyrus al Alexandriei [631–643] și pe Atanasie al Antiohiei [603–631] și pe toți cei de același gând cu ei, iar împreună cu ei au anatemizat și așa-numitul *Typos* [648]²⁸ pe care impiosul împărat Constans îl promulgase și-l afisase în Sfânta Biserică [a Sfintei Sofii] și care era plin de blasfemie.

Maxim la Roma

18. Iar dumnezeiescul Maxim scriind tratate și compunând scrisori spre demascarea necredincioșilor și întărirea credincioșilor, întărind adevărul credinței noastre prin dovezi raționale și scripturistice, le-a trimis în toată lumea locuită. Căci începând de-atunci dumnezeiescul Maxim locuia neîncetat în Roma, unde-și fixase drept scop să locuiască părăsind Bizanțul, măcar că l-a reținut mai mult Africa cucerită de o dragoste mai intensă pentru el. Căci avându-și drept locuință Roma, cum s-a spus, împărtășea în fiecare zi celor ce veneau la el folos de pe limba lui vorbind cu ei cele de folos și prin cuvintele compuse cu iubire de osteneală îi aducea spre viața cea mai înaltă convîgându-i să se alipească numai de virtute și să se smulgă de cele de jos și materiale, ca astfel, spunea el, mintea să nu mai poată înclina spre nimic din acestea fiind purtată în sus și fiind făcută să fie purtată spre cele de sus. Fiindcă acest om foarte prins de Dumnezeu avea o râvnă cât nu poate fi spusă în cuvinte să-i atragă spre virtute pe toți și să-i facă s-o îndrăgească, virtute care e îndrăgită de dragul ei, e dorită și care strămută la sine întreg pe cel pe care l-a prins cu dragostea de ea.

Scrierile Sfântului Maxim

19. De aceea a și expus pe larg acele cuvinte multe și frumoase în care a pus totodată în multe chipuri și calea care duce la ea. Nu sfârșea ceasuri întregi vorbind acum

²⁸ Edict imperial care interzicea sub cele mai grave pedepse să se vorbească atât de una, cât și de două lucrări sau voințe în Hristos.

despre viața și conduita foarte exactă, acum despre morală și purtarea de grijă de patimi și de faptul că toate trebuie făcute cu rațiune și cu rost, altele despre dogme și altă contemplare mai gnostică de care se apropie cu greu chiar și cei care au străbătut și trecut de minte, punând la încercare dorința noastră și înălțând-o spre cele dumnezeiești. Cuvântul lui era acum despre abținerea de la cele prezente și neflatarea cu nimic a simțirii, și acum despre tăria, răbdarea și măreția sufletească în încercări, chiar dacă acestea ar putea părea grele și de nesuportat²⁹. Dar ce să mai spui de cuvintele lui despre rugăciune³⁰? Dar despre prologurile scrisorilor³¹ lui care sunt un ac de străpungere pentru suflet și o mușcătură în inimă? Dar de cele compuse de minunatul despre iubire³²? Dacă n-aș ști că toate sunt ușor accesibile pentru toți în capitole rezumate, am face multe ca să vorbim despre ele și să le prezentăm. Dar fiindcă, așa cum m-am convins, nu e nimeni care să nu fi auzit de cuvintele lui despre iubire, mai cu seamă de cele ce vorbesc despre virtute și iubire, las acum ceea ce aș vrea să spun despre ele, spunând doar atât: că oricine le parcurge întrucâtva va recunoaște drept iubire adevărata iubire, va urî ura în același fel și va stăpâni irascibilitatea care nu e pornită cu rost, își va reține pofta care turbează, va scoate rațiunea din materie, va ridica mintea spre cele înrudite cu ea și se va preface cu totul pe sine în cele mai dumnezeiești. A fost cineva atât de bun și de iscusit în a schița cuvinte și a dicta în ordine capitole de îndemn sau a fost el inferior sau deficitar în ceva în a observa desfășurarea Scripturilor și explicarea în profunzime a sensurilor ei? A cui este arătarea mai înaltă a sensurilor mai neclare și nu la

²⁹ Aluzie la *Cuvântul ascetic*; PG 90, 911–958; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, FR II, 1947, p. 1–35.

³⁰ Aluzie la *Tâlcuirea la Tatăl nostru*; PG 90, 871–910; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, FR II, 1947, p. 253–285.

³¹ Aluzie la *Scrisori*; PG 91, 364–650; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, PSB 81, 1990, p. 9–175.

³² Aluzie la cele 400 de capete despre iubire; PG 90, 945–1080; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, FR II, 1947, p. 36–123.

îndemână ale Vechiului și Noului Testament? Ale cui sunt cuvintele mai înalte, ideile mai subtile și exegeza celor de nespus? Fiindcă el cunoștea modul de a face mai subțire sensul smulgându-l de orice explicare materială, ca prin nici o piedică să se atingă de cunoașterea mai presus de cunoaștere și să urce la contemplarea cea mai înaltă; așa a depărtat cuvântul său de orice noțiune sensibilă mai groasă atât prin nerămânerea sa la semnificația văzută, și prin înaintarea spre semnificația interioară, cât și chemând abisul cu abisul [Ps 41, 7] unor cuvinte și sensuri mai subtile. Căci cine — ca să nu le spun pe toate celelalte — parcurgând lucrarea compusă de minunatul în 65 de capitole și în care clarifică cele negrăite atât ale Scripturii Vechiului, cât și Noului Testament³³, nu se va minuna și nu va rămâne nedumerit în fața minții care le desfășoară și a gândirii care zămislește aceste lucruri mai presus de fire, a înălțimii celor gândite, a restului contemplației și a soluționării mai anagogice a unor asemenea lucruri?

20. Căci înălțimea acestuia o va putea vedea cineva cu nimic mai puțin citind cuvintele și comentariile compuse de el pe marginea scrierilor marelui Grigorie [din Nazianz], căci, după cum știm, multe din ele fiind cu anevoie de sesizat și neavând o exprimare clară³⁴, mai cu seamă câte țin de dogme și de teologia din Treime, el a văzut sensul din ele și prin lumina unei cunoașteri mai dumnezeiești le-a ridicat la o mai mare claritate, nu numai printr-o înțelegere și o contemplare mai tainică, dar și punând explicarea într-o exprimare excelentă și un cuvânt frumos. Dar fiindcă nobilul bărbat a văzut că și scrierile lui Dionisie Areopagitul, prin care acest dumnezeiesc bărbat a expus ierarhia cerească și bisericească, sunt în cea mai mare parte acoperite de neclaritate³⁵, luând aminte și la ele le-a luminat și

³³ Aluzie la *Răspunsuri către Talasie*; PG 90, 243–786; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, FR III, 1948, p. 1–460.

³⁴ Aluzie la *Ambigua II ad Johannem*; PG 91, 1032–1417; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, PSB 80, 1983, p. 45–353.

³⁵ Aluzie la *Ambigua I ad Thomam*, PG 91, 1032–1060; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, PSB 80, 1983, p. 45–64, și la *Scoliile la*

explicitat după putință printr-un cuvânt și o tâlcuire mai clară, nu într-un mod pe care cineva l-ar putea califica superficial și banal, ci intrând în interiorul lor și culegând în chip minunat sensul lor adânc. Dar printr-un cuvânt mai tainic a lămurit el însuși câte țin de mistagogia sacră³⁶, arătând ce înseamnă intrarea preoților în biserică, ce înseamnă scaunul de sus al ierarhului, ce înseamnă starea și poziția în jurul lui, modul psalmodiei și cântării, închiderea ușilor și sărutarea dinainte de aceasta și intrarea credincioșilor, căderea la pământ a celor neinițiați în nartex, și simplu spus, câte se săvârșesc în acel ceas înfricoșător.

21. Pe cât cunosc eu însumi, nici un alt cuvânt n-ar putea prezenta limpede acestea, chiar dacă ar adăuga spunând multe despre ele, dar numai rațiunea care le-a compus e vrednică să vorbească despre ele așa cum a vorbit și să primească în sine înțelegerea unor atât de mari lucruri. Dar până când mă voi întinde despre cuvintele, scrierile și celelalte lucrări ale cuviosului? Fiindcă a le aminti pe toate și a reda în cuvânt în parte mi se pare un lucru asemănător cu a încerca să măsoar nisipul mării și a număra stelele una câte una [cf. *Fc* 22, 17; *Evr* 11, 12]. Lăsând, așadar, vorbirea despre acelea voi întoarce cuvântul spre celelalte, înfățișând mai ales tăria foarte strălucită a nobilului om în suferințe.

Adversarii monotelismului aduși de la Roma la Constantinopol. Persecuția lor

22. Prin urmare, ajuns acum în cel de-al nouălea³⁷ său an de domnie [650–651], împăratul Constans, odrasla lui Heraclie, care dăduse multă îndrăzneală cacodocșilor ca unii care erau stăpâniți de aceleași lucruri cu el și umpluse

operele lui Dionisie Areopagitul, PG 4, 29–432; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae: Sfântul DIONISIE AREOPAGITUL, *Opere complete și Scolii Sfântului Maxim Mărturisitorul*, Ed. Paideia, București, 1996.

³⁶ Aluzie la *Mystagogia*; PG 91, 657–718; trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, *Revista teologică*, Sibiu, 34 (1944), p. 162–181, 335–356, reed. în broșură separată București, 2000.

³⁷ Împlinind în acest an 18 ani, împăratul Constans II, ajuns major, a început să guverneze singur.

toate de o rea ciumă, a început să se preocupe nu puțin de cei din Roma, fiindcă știa că toți cei de aici se deosebeau de el și surpaseră dogma lui.

23. Și fiindcă știa bine — căci cum ar fi putut să nu-l știe pe cel ce strălucea în toate și al cărui cuvânt se vedea arzând de departe? — cine e cauza, a poruncit ca acest cuvios [Maxim] să fie adus degrabă la palat, crezând că dacă ar avea stăpânire peste el va avea stăpânire peste toți ceilalți. Iar împreună cu el l-a adus și pe ucenicul său Anastasie [Monahul] împreună cu cel de același nume și purtare cu el [Anastasie] care se numea și Apocrisiarul Bisericii Romei³⁸. Mai mult, l-a adus degrabă în Bizanț și pe Martin împreună cu câțiva episcopi din apus, și amărât pe ei, cum era și firesc, din pricina opoziției lor, l-a condamnat pe acesta la un exil extrem de îndepărtat — locul lui de exil a fost Cherson —, făcând același lucru și cu episcopii lui. Dar nu am răgaz să expun aici câte s-au făcut cu ei³⁹, fiindcă mă grăbesc spre cele ale dumnezeiescului Maxim. Mulți, cred, spun acum sau au spus deja acele lucruri cinstind pe bărbatul și elogiind conduita lui⁴⁰, noi însă să ne urmăm scopul nostru pe care-l are cuvântul nostru.

24. Așadar, acest sfânt bărbat era prins în mâinile uci-gașilor lui și toți se uitau la el. Să vedem mai întâi cu ce întâmpinări l-au primit și cu ce fel de judecată au purces acești buni legiuitori împotriva lui⁴¹. Căci, de îndată ce nava care l-a adus a acostat în Bizanț, au venit la el bărbații trimiși de împărat arătându-și și numai din priviri multa amărăciune pe care o aveau în suflet. Și luându-l fără rușine pe cuviosul desculț și fără mantie, l-au târât cu forța pe drum

³⁸ Autorul „Vieții grecești” amalgamează aici procesele Sfântului Maxim și al ucenicilor lui cu cel al Sfântului papă Martin. Acestea au avut loc însă la date diferite: cel al papei Martin în 653, iar cel al lui Maxim și Anastasie ucenicul în 655, nici un alt izvor nementionând cu acest prilej pe Anastasie Apocrisiarul care din 648 se afla exilat la Trapezunt.

³⁹ Actele procesului, martiriului și exilului papei Martin în PL 129, 586–604; trad. rom. mai jos, p. 87–111.

⁴⁰ Cf. mai jos „Memorialul lui Teodor Spudeul”, p. 205–207.

⁴¹ Primul proces al Sfântului Maxim a avut loc în 655–656.

și l-au dus urmat de ucenicul său [Anastasia Monahul] care suspina la cele făcute de ei; și ducându-l l-au închis într-o încăpere întunecoasă neîngăduindu-i ucenicului său să locuiască acolo împreună cu el. Și după ce-au trecut câteva zile, l-au adus pe dreptul la palat unde prezida întreg senatul, care se uita la el cu o privire ucigașă de șarpe. Și i-au îngăduit să facă judecată împotriva lui sakellarului care era primul în rang, bărbat iscusit la vorbire, iscusit la împletirea de cuvinte și mai iscusit decât toți la violențarea adevărului. Și ce răutate n-a omis? Ce violență n-a lucrat? Ce amenințare și ocară împotriva sfântului n-a rostit? Nerușinându-se de cinstea bătrâneții lui — căci avea cu puțin sub optzeci de ani —, nici de harul care înflorea pe fața lui, nici de podoaba purtării lui, nici de bunăcuviința și distincția sa deosebită, cu toate acestea acest om foarte nedrept, neavând nimic drept sau întemeiat din cele ce le-a făcut pentru care să-l acuze, și-a arătat, ca să spun așa, numai stângăcia, insolența și ticăloșia purtării; și neputându-i replica deloc prin sucirea cuvintelor sfântului și răspunsuri cuvenite, s-a arătat punând în mișcare în zadar toate și dovedindu-se el singur nebinevoitor și etalând o răutate foarte transparentă. Dar cele spuse și făcute atunci în parte și ce fel de calomnii au încercat să lipească de el cel nevinovat cei care credeau că se vor putea acoperi cu minciuna [cf. Is 28, 15] le-a expus în parte însuși bunul ucenic al cuviosului [Anastasia Monahul]; și chiar dacă ele au fost spuse într-un mod mai simplu, ni s-a părut potrivit să le redăm aici cuvânt de cuvânt pentru ca să poată fi sesizate mai ușor de cititori:

[În continuare variantele „Vieții grecești” redau fie în rezumat (recenziile 1 și 2), fie „in extenso” (recenzia 3)⁴² actele procesului Sfântului Maxim și al ucenicilor lui traduse mai jos, p. 115–173.]

⁴² Recenziile 1 și 2 (cf. PG 90, 89–104) rezumă în ordine cronologică reală „Relatarea acțiunii”, „Scrisoarea către Anastasia” și „Discuțiile de la Bizya”. Recenzia 3 reproduce textual, dar în ordine cronologică inversă, „Discuțiile de la Bizya” și „Relatarea acțiunii”, amalgamându-le într-un singur proces.

Al doilea proces și martiriul Sfântului Maxim și al celor doi Anastasia

66. Iar după scurgerea unui timp [în 662] l-au adus în Constantinopol aducându-l împreună cu el și pe ucenicul său Anastasia, precum și pe celălalt Anastasia pe care l-am numit Apocrisiarul. Și acești infami și blestemați folosindu-se împotriva lor de blesteme și azvârlindu-i anatemei — nu numai pe ei, ci și pe toți ortodocșii pe cei în viață și pe cei plecați din viață —, i-au predat celor rânduți peste pedepse ca să le aplice sentința pronunțată împotriva lor: neluându-le chipurile cu totul viața, ca să pară că ei, cei lipsiți de iubire de oameni, mai au ceva iubire de oameni, au născocit prin chinurile lor ceva mai amar decât însăși moartea. Căci luându-i prefectul Orașului și ducându-i în pretoriu a poruncit mai întâi ca dumnezeiescul Maxim, întins din patru părți, să fie bătut cu vine uscate, fără să-i fie milă întinatului nici de bătrânețea lui, nici de membrele tremurânde ale trupului său, nici de trupul acela istovit de post și osteneli, ci s-a arătat atât de crud încât tot pavajul s-a înroșit de mulțimea sângelui sacru, tot trupul i s-a mistuit și nici cel mai mic mădular n-a rămas sănătos⁴³.

67. După care fiara s-a dus la ucenicul lui [Anastasia Monahul], iar după el la cel care avea același nume cu el [Anastasia Apocrisiarul], aplicându-le și lor multe lovituri și făcându-i plini de înțepături, punând lângă ei și crainici care în timp ce erau biciuiți strigau: „Cei care nu ascultă de legile împărătești și rămân nesupuși sunt vrednici să pățească aceasta”. Și de-abia mai răsuflând i-au târât și aruncat în închisoare.

68. În ziua următoare l-au adus iarăși pe cuviosul [Maxim] împreună cu ucenicul [Anastasia Monahul] în întregime însemnați cu cicatrice, în întregime umflați, în întregime umflați de răni, și deși avea asemenea dureri nu s-au reținut să facă cu el și alte lucruri mai rele, lepădând cu totul

⁴³ Pasaj (PG 90, 104C) similar cu unul din „viața” Sfântului Teodor Studitul (PG 99, 193D) care descrie biciuirea acestuia.

firea [omenească]. Căci i-au tăiat în chip nelegiuit din gât și epiglota învecinată acea limbă teologică care izvorăse cuvinte mai bogat decât fluviile, ca nimicindu-i organul producător de sunete să-i nimicească și cuvântul și învățătura, și pe viitor să fie tăcut și nevorbitor. Dar deși ți s-a tăiat limba, bunule Maxime, nu vei tăcea, nici nu vei înceta să rostești acele preadulci cuvinte, ci Acela Care face limba pruncilor și-l face pe mut și pe surd să grăiască, Acela te-a făcut și pe tine să grăiești și să vorbești în chip minunat și să rostești cuvinte mai articulate decât înainte.

69. Iar când au făcut același lucru și cu ucenicul său Anastasie și i-au tăiat și lui⁴⁴ limba dinăuntru, același har l-a întărit și pe el și i-a dat cuvânt fără organ producător de sunete, cuvânt mult și bogat în chip uimitor. Fiind loviți de mai mare pizmă pentru aceasta, ticăloșii le-au aplicat nobililor bărbați încă o altă tortură mai nouă, ca socotind că e nedrept dacă n-ar pune în mișcare asupra lor orice experiență cumplită, căci ar fi fost mai bine cum li se părea lor înșiși, să fie dați morții decât să fie predați acestor pedepse. Căci legându-l pe fericitul cu frânghii subțiri i-au tăiat cu un cuțit și un ciocan mâna dreaptă și au aruncat-o pe pământ. După care au trecut la tovarășul de luptă Anastasie aplicându-i aceeași pedeapsă, ca să poată avea și el aceeași slavă și desfătare. Și scoțându-i fără limbă și fără mână din pretoriu, i-au târât și purtat prin piață, luând în batjocură membrele lor amputate și folosindu-se de strigăte indecente și expunându-i râsetelor și glumelor. Iar după acea purtare de jur-împrejur fără cinste i-au predat unui exil foarte îndepărtat⁴⁵ împreună cu Anastasie Apocrisiarul neîngrijii, goi, desculți, nehrăniți, lipsiți de toate cele ale vieții, nu aproape de mare ca să nu fie vizitați de oameni milostivi și, lucrul cel mai cumplit, despărțiți unii

de alți; singurul lucru bun pe care l-au făcut sfinților ei, spurcații, fiind acela că au rămas la distanță de ei.

Soarta crudă a împăratului persecutor și restabilirea ortodoxiei

70. Dar, deși e foarte îndelung-răbdătoare, dreptatea dumnezeiască n-a fost nepăsătoare, ci după puțin timp l-a pedepsit pe împăratul nelegiuit [Constans II] pe care l-a dus departe și l-a silit să plătească o moarte vrednică de milă în Siracuză [pe 15 septembrie 668]. Căci el, cel vrednic de ură, fiind urât de bizantini pentru cele pe care le-a făcut și ajungând foarte detestat, temându-se să nu sufere ceva rău de la aceștia, a plecat [în 662] cu soție și copii acolo. Și intrând în baie să se spele, unul din slujitori profitând de ocazie i-a dat cu un urcior o lovitură în cap și i-a zdrobit tot craniul luându-i ticălosului viața. Iar după ce fiul său Constantin [IV, 668–685] a luat împreună cu frații lui, Heraclie și Tiberiu, sceptrele împărăției, a hotărât că nu trebuie să umble pe același drum cu tatăl său, ca să nu pătească același lucru. De aceea aducându-i pe părinții [episcopii] de pretutindenii și făcând un Sinod mare [în 680–681], care se numește al VI-lea Ecumenic, acesta a făcut multe lucruri vrednice de pomenire: a proclamat mai limpede cele două voințe și lucrări ale lui Hristos în cele două firi ale Lui, a blestemat și azvârlit anatemei pe cei ce au introdus și cinstesc dogma monotelită. Acest lucru l-a făcut mai întâi în Roma mișcat de Duhul dumnezeiesc întâi-stătătorul ei Agaton [678–681], care a fost ridicat în acest scaun după Martin⁴⁶; el a stabilit că aceia care au făcut cele fără de lege să fie blestemați și declarați căzuți din Biserică⁴⁷.

⁴⁶ Inexact. Sfântul papă Martin murise în 655, fiind urmat de conciliantul Eugeniu I (654–657), de lașul Vitalian (657–672), care a intrat în comuniune cu patriarhul ecumenic Petru și l-a primit la Roma în 662 pe Constans II, și de mai ștersii Adeodat (672–676) și Donus (676–678).

⁴⁷ Aluzie la Sinodul de la Roma din 679 prin care papa Agaton cu 125 de episcopi a reînnoit condamnarea monotelismului.

⁴⁴ „Viața greacă” și epilogul „Discuției de la Bizya” vorbesc doar de mutilarea Sfântului Maxim și a ucenicului său Anastasie Monahul. Dar „Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul” și „Memoriul lui Teodor Spudeul” arată limpede că aceorași barbare mutilări a fost supus și Anastasie Apocrisiarul.

⁴⁵ În Lazica, Gruzia de azi, unde au sosit pe 8 iunie 662.

Sfântul Maxim și cei doi Anastasie în exil. Moartea lor

71. Dar, cum spune cuvântul, după ce dumnezeiescul Maxim a fost purtat în exil, pe drum i s-a întâmplat să sufere multe și a suportat multe dureri neputând să șadă nici pe un dobitoc, nici pe o litieră, pentru că era cu totul distrus de chinuri și epuizat de acele zeci de mii de dureri. Și, într-adevăr, punându-l bătut pe o targă din ramuri, de-abia purtându-l cu anevoie l-au dus pe acel lung drum; și ajungând la unul din castrele din Alania pe nume Schemaris, punându-l sub strajă, l-au lăsat cu totul fără nici o purtare de grijă. Și pentru că pe același drum l-au dus și pe bunul ucenic [Anastasie Monahul] împreună cu cel care avea același nume cu el [Anastasie Apocrisiarul], i-au despărțit atât pe aceștia doi de învățătorul lor, cât și pe unul de altul, schimbând multe locuri unul după altul și ducându-i undeva departe în ținutul abasgilor. Din care pricină unul dintre ei [Anastasie Monahul] care trecuse printr-o rea maltratare și-a dat duhul, singurul lucru care-i mai rămăsese, dar nu știm ziua exactă în care s-a mutat de aici, așa cum ne spune omonimul lui, Anastasie Apocrisiarul⁴⁸.

72. Iar pe dumnezeiescul Maxim care a fost închis timp de trei ani⁴⁹ în castrul din Alania de care am vorbit mai sus, lipsit de nevoile trupului său deși era plin de zile, cum s-a spus, și într-un trup neputincios, l-a cercetat o vedenie de sus care i-a arătat ziua sfârșitului și l-a chemat la corturile de acolo. Iar când a venit ziua aceea — a 13-a a lunii lui august [662] —, cel cu adevărat vrednic de ceruri și de locuirea acolo a lăsat cele de aici și a alergat spre ceruri. Iar în locul⁵⁰ unde a fost depus sfântul lui trup, trei lumini

⁴⁸ Anastasie Monahul a murit pe 22–24 iulie 662. Detalii mai jos în „Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul” și în „Memorialul lui Teodor Spudeul”.

⁴⁹ Inexact; de fapt doar trei luni.

⁵⁰ Rezumatul luptei (*athlesis en epitomo*) cuviosului Maxim Mărturisitorul editat de Epifanovici (1917, p. 21–22) precizează — detaliu reținut și de sinaxarele târzii — că după „trei ani” de exil, „când a binevoit Dumnezeu să-l ia, bolind puțin s-a odihnit [în Domnul] în ziua a 13-a a lunii august și a fost îngropat în Lazica, în mănăstirea

strălucitoare îi luminau în fiecare noapte mormântul iradiind o scânteiere minunată și producând, cum era și firesc, o uimire plină de minunare celor care vedeau și arătând foarte bogatul har al marelui dăruitor Dumnezeu din jurul slujitorului Său.

*Rugăciune și doxologie*⁵¹

73. Iar pentru tine, preasfinte părinte, mare e slava și strălucirea celor de acum, pentru că Stăpânul te-a cinstit mult încă de aici, dar mult mai mare și excelentă e partea ta cerească acolo unde stai în fața Luminii celei mari și primești întru tine întreaga strălucire a fericitei și arhiluminoasei Treimi, văzând pe Dumnezeu și — lucrul cel mai uimitor —, ajungând tu însuși dumnezeu prin unirea cu El, îndumnezeit în întregime prin participare și suportând negrăita îndumnezeire. Dobândind, prin urmare, o astfel de slavă, dă multul tău ajutor și nouă celor ce înotăm încă în cele de acum și plutim pe marea înșelătoare a acestei vieți pline de multe primejdii, ca stând sub cârmuirea și călăuzirea ta, să trecem ușor această mare nestatornică și să ancorăm în porturile veșnice și nebătute de valuri, unde e petrecerea fericită și odihna foarte senină în Hristos Iisus Domnul nostru, împreună cu Care fie slavă Tatălui împreună cu preasfântul și de viață făcătorul Duh acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

Sfântului Arsenie, unde se fac multe vindecări spre slava Dumnezeu-lui nostru” (p. 22^{31–33}).

⁵¹ Identică (PG 90, 108D–109A) cu cea din finalul „vieții” Sfântului Teodor Studitul (PG 99, 229D–232A).

Actele procesului, martiriului
și exilului celui întru sfinți
papă Martin¹
(653–655)

Din cele scrise de Teodor Spudeul Sfintei Sofii sfinților frați buni și întâilor brutari imperiali Teodor și Euprepie, așezați în exil în Cherson, despre cele făcute în chip ticălos de potrivnicii cu sfântul și apostolicul bărbat și cu adevărat nou mărturisitor și martir al lui Hristos Dumnezeu nostru, Martin papa Romei, înainte de a fi fost trimis în exil când a fost răpit pentru cuvântul adevărului din Scaunul Apostolic:

După ce s-a întors în arestul gărzii imperiale cu sudorile [luptelor] pe care le știe Dumnezeu, i-am putut scrie și face cunoscute toate calomniile răspândite despre el. Împreună cu care am inserat și altele, care-l implorau să nu se lase nicidecum copleșit de ticăloasa sectă a bărbaților impioși, temându-se și tremurând și având sub ochi naufragiul lui Serghie, arhiepiscopul insulei Cipru. La care acela a scris drept răspuns acestea:

[1.] Martin lui Teodor iubitului cu sinceră afecțiune frate

Fiindcă am aflat, pe cât am putut, cele însemnate de voi în scris, le voi urma în puține cuvinte. Când am ieșit din

¹ *Narrationes de exilio sancti papae Martini* (BHL 5592) din colecția de documente întocmită și tradusă în latină de Anastasie Bibliotecarul Bisericii Romei († 880) pentru diaconul Ioan. Traducere după textul latin editat de J. Sirmond (1620) și reluat de abatele J.-P. Migne în *PL* 129, 585–602. Ediția critică pregătită de Bronwen Neil pentru *CCh* n-a apărut încă.

bazilica [San Giovanni in Laterano] care se numește Constantiniana, în care armata m-a împresurat cu armele, în prezența exarhului și cubicularului Teodor și a clerului au spus răspicat: „Anatema să fie oricine ar spune sau crede că Martin a schimbat sau va schimba credința până la o iotă și o cirtă! Și anatema să fie cei care nu vor rămâne până la moarte în credința lui ortodoxă!” După ce s-au auzit acestea, Calliopas a început să explice că nu există altă credință decât cea pe care o ținem și că el însuși nu crede altfel. Dar a spus asta pentru cei care-l ascultau, nu din pricina credinței. Și vreau să știi, preaiubite frate, despre credința pe care ai însemnat-o și despre falsele calomnii pe care le pun înaintea împotriva adevărului: că, ajutați fiind noi de rugăciunile voastre și ale tuturor creștinilor care sunt cu voi, și viu și mort voi apăra credința mântuirii noastre și așa cum învață fericitul Apostol Pavel: „Pentru mine a trăi este Hristos și moartea câștig” [*Flp* 1, 21]. Iar despre falsele acuzații pe care le fac mai nou ereticii respingând adevărul lui Hristos Dumnezeu, cum ar putea spune adevărul oameni care se împotrivesc adevărului lui Dumnezeu? Ție, așadar, preaiubite frate, îți dau seamă pentru Cel care va judeca lumea aceasta prin foc și va da fiecăruia după fapta lui: eu n-am trimis niciodată la sarakini [la arabi] nici scrisori, nici un tomos cum trebuie să creadă, de care vorbesc, nici bani, afară de unor robi ai lui Dumnezeu care au venit aici pentru milostenie cărora le-am dat ceva modic, din care foarte puțin a fost transmis la sarakini [arabi]. Bărbați ticăloși au mai dat mărturie mincinoasă împotriva mea, sau mai degrabă împotriva sufletelor lor, cu privire la slăvita stăpâna noastră Pururea Fecioară Maria care L-a născut pe Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos, și pe care toți Sfinții Părinți universali o numesc Născătoare de Dumnezeu ca una care L-a născut pe Dumnezeu-om. Căci oricine nu cinstește și venerează atât în veacul de acum, cât și în cel viitor pe fericita mai presus de orice făptură și decât firea omenească afară de Cel ce s-a născut din ea, pe vrednica de închinarea Pururea Fecioara și Maica Domnului nostru, să fie anatema! Dar

oamenii care caută prilejuri produc scandaluri spre scandalizarea multora.

Dumnezeu să te păzească nevătămat, preaiubite fiu.

Primind acestea, am dat mulțumire lui Dumnezeu aflând tăria voinței preasfântului bărbat. Dar eram preocupat vrând să aflu cum anume a fost ridicat din scaunul său și nu puteam. Căci din toți pe câți i-am întrebat nimeni nu-mi dădea un răspuns adevărat, ci fiecare spunea altceva și altceva. De aceea nevoia m-a împins să-i fac cunoscut despre acest lucru și să-l rog ca să aflu adevărul de la el însuși. La care sfântul a scris acestea:

[2.] Martin lui Teodor

A vrut draga voastră iubire să afle cum am fost răpit din scaunul Sfântului Apostol Petru ca o vrabie singuratică dintr-o clădire. Și mă mir că ai vrut să te informezi de la mine despre acest lucru, când Domnul a spus dinainte despre aceste timpuri rele ucenicilor Săi „că în zilele acelea va fi o strâmtorare mare cum n-a fost de la începutul lumii până atunci și nici nu va mai fi. Și de nu s-ar fi scurtat acele zile, n-ar mai scăpa nici un trup, dar cine va răbda până la sfârșit, acela se va mântui” [*Mt* 24, 21–22. 13]. Acest lucru se spune în puține cuvinte despre antihrist. Dar și Sfântul Pavel, potrivit harului Duhului dat lui, a vestit dinainte aceste zile lui Timotei, ucenicul său, zicând: „În vremurile cele de pe urmă oamenii se vor depărta de la credință, își vor întoarce auzul de la adevăr, vor fi iubitori de sine, deserți” [*1 Tim* 4, 1; *2 Tim* 4, 4; 3, 2]. Și crede-mă, preadoritul meu fiu, că nu trebuie văzut aici alt timp decât în chip evident acesta de acum, în care sunt începuturile durerilor [*Mt* 24, 8], cum a prezis Domnul venirea lui antihrist. Și mi s-a părut necesar să spun pe scurt, înainte ca în toată lumea să biruie judecata și să ajung la sfârșitul alergării [*2 Tim* 4, 7], socotind că îmi este de folos ca de relele pe care mi le pregătesc alții mai degrabă să mă veselesc decât să mă plâng, ca să știi în ce fel am fost luat pe sus și dus

din orașul Roma, fără să auzi nimic mincinos din cele întâmplate. Tot timpul am știut dinainte cele ce pregăteau împotriva mea și de aceea împreună cu tot clerul meu am rămas deoparte în biserica Mântuitorului nostru care se numește Constantiniana, care a fost prima construită și stabilită în toată lumea de împăratul Constantin de fericită aducere-aminte și care este lângă episcopie. Fiindcă aici petreceam cu toți deoparte din ziua de sâmbătă când Calliopas a intrat în cetate cu armata Ravennei și cu Teodor cubicularul. Așadar, am trimis în întâmpinarea lui pe unii din cler care, când au fost primiți la palat [Calliopas] a socotit că și eu sunt împreună cu ei. Iar după ce m-a căutat și nu m-a găsit, a zis mai-marele clerului: „Fiindcă am vrut să i ne închinăm. Dar mâine, duminică, vom merge la el și-l vom saluta fiindcă azi nu mai suntem în stare.” Duminică însă, trimițând danii în mai sus-zisa sfântă biserică a lui Dumnezeu, bănuind că se va aduna o mare mulțime din pricina zilei [de sărbătoare], a anunțat aceasta: „Fiindcă suntem foarte obosiți de drum nu putem veni astăzi, dar mâine vom veni negreșit și ne vom închina sfințeniei voastre”. Eu însă eram grav bolnav încă din luna octombrie și până în timpul de care vorbim, adică până în ziua a 16-a a calendelor lui iulie [16 iunie 653]. Așadar, luni dimineată a trimis pe secretarul său și pe unii din suita lui zicând: „Ai pregătit arme și ai oameni înarmați înăuntrul și ai strâns o mulțime de pietre pentru a ne respinge, dar acest lucru nu e necesar și să nu îngădui să se facă așa ceva.” Și cum eram de față, am auzit acestea și n-a fost nevoie ca să-i fac siguri de asta decât să-i trimit să dea ocol prin toată episcopia și să dea mărturie dacă vor vedea arme sau vreo piatră. Și după ce s-au dus și n-au găsit nimic, le-am adăugat prin vorbe că niciodată n-a fost altfel, ci s-au năpustit împotriva noastră din pricina unei încurcături și acuzații false, fiindcă și la venirea infamului Olympius², acel om

² Exarh bizantin al Ravennei. Trimis de Constans II să-l aresteze pe papa Martin ca represalii pentru Sinodul de la Lateran (octombrie 649), Olympius s-a revoltat împotriva împăratului și s-a procla-

deșert, s-a zis că aș fi putut să-l resping cu arme. Așadar, îmi aveam patul în care zăceam în fața altarului bisericii. Și n-a trecut o jumătate de oră și iată că au venit împreună cu ei în biserică soldați înarmați, toți întunecați, ținându-și în mâini lăncile și spadele lor, avându-și pregătite și arcurile lor împreună cu scuturile și s-au făcut aici cele ce nu trebuie nici măcar spuse. Căci așa cum pe timp de iarnă când suflă un vânt tare cad frunzele rupte din pomi, așa erau lovite de arme candelile sfintei biserici și cădeau zdrobite pe pavaj, iar sunetul care se făcea în biserică se auzea ca un tunet cumplit atât din cauza greutatei armelor, cât și din cauza mulțimii candelilor frânte de ele. Și intrând ei, de îndată a fost înmănat de Calliopas preoților și diaconilor un ordin în care se cuprindea scoaterea mea din scaun fiindcă aș fi răpit episcopatul în chip nereglementar și fără lege³ și n-aș fi vrednic să șed în Scaunul Apostolic, ci trebuie în orice chip să fiu trimis în Orașul Imperial [Constantinopol], alegându-se în locul meu un alt episcop. Ceea ce nu s-a făcut încă și sper că nu va trebui să se facă nicicând, fiindcă în absența pontifului în locul său îl reprezintă arhidiaconul, arhiprezbiterul și primicerul [prim-notarul]. Dar fiindcă nu eram pregătiți să răspundem cu luptă, am judecat că e mai bine să mor de zece ori decât să se verse în pământ sângele cuiva. Și în acel ceas m-am predat neopunând rezistență la dispoziția împăratului. Deși, ca să spun adevărul, unii din cler strigau la mine să nu fac asta, n-am plecat urechea la nici unul din ei, ca să nu se facă numaidecât moarte de om. Ci le-am zis: „Îngăduiți să vină cu mine din cler cei care-mi sunt necesari: episcopi, preoți și diaconi, și numai cine mi se pare potrivit”. Calliopas a răspuns: „Oricine ar vrea să vină, să vină. Noi nu facem vreo constrângere cuiva”. I-am răspuns: „Clerul e în pute-

mat împărat cu acordul papei în 650, dar moare în 652 în Sicilia în timpul unei expediții împotriva arabilor care invadaseră insula. Colaborarea la rebeliunea lui Olympius va fi un cap de acuzație principal în procesul de trădare care i se va intenta papei în 655.

³ Mai exact a fost sfințit episcop fără să aibă aprobarea împăratului de la Constantinopol.

rea mea". Iar unii dintre preoți au strigat zicând: „Cu el trăim și cu el murim”. După care Calliopas și cei care erau împreună cu el au început să spună: „Vino cu noi la palat”. Și n-am refuzat să fac aceasta, ci am ieșit împreună cu el la palat în aceeași zi de luni. Iar marți a venit la mine tot clerul și mulți erau cei care se pregăteau să plece pe mare cu mine și care și-au pus chiar lucrurile lor în luntrii, dar se pregăteau și alți clerici și laici care se grăbeau să vină la noi. Așadar, în aceeași noapte când se lumina de miercuri, care era ziua a 13-a a calendelor lui iulie [19 iunie 653], m-au luat din palat îndepărtându-i pe toți cei care erau cu mine în palat afară de câteva felurite lucruri care-mi erau necesare pe drum și aici; și ne-au scos afară din Urbe cu doar șase copii mici și un sclav drept slujitori; și punându-ne într-o luntre, ca la ceasul al patrulea din zi, am ajuns în port. Iar în ceasul în care am ieșit din orașul Roma au poruncit ca de îndată să fie închise porțile și au vegheat ca ele să rămână așa, ca să nu iasă unii din oraș și să vină la noi în port în timp ce noi pluteam acolo pe râu în jos. De aceea a fost necesar să lăsăm în mai sus-zisul port toate lucrurile celor care le-au trimis în luntrii și în aceeași zi ne-am și pus în mișcare. Și de calendele lui iulie [pe 1 iulie] am ajuns la Mesina, unde nava a fost carcera mea. Și a fost tot așa nu numai în Mesina, și nu numai în Calabria care e supusă mării Urbe a romanilor, dar și în mai multe insule, în care ne-au împiedicat timp de trei luni și n-am avut parte de nici o compătimire; afară de insula Naxos unde am zăbovit o vreme, m-am învrednicit să mă spăl făcând două sau trei băi și am rămas în oraș la un han. Și iată sunt 47 de zile de cât nu m-am învrednicit să mă stropesc nici cu apă caldă, nici cu apă rece și m-am scurs și slăbit cu totul, fiindcă scurgerea pântecelui [diareea] nu mi-a dat deloc odihnă până în prezent atât în navă, cât și pe uscat. Iar în ceasul nevoii mele când trebuie să gust ceva, zdrobit cu totul la trup, nu pot simți cele necesare ca întărindu-mi firea, fiindcă îmi este silă să gust ceea ce am, pentru că îmi provoacă dezgust. Dar cred în puterea lui Dumnezeu Care vede toate că atunci când voi pleca din această viață de-

spre toate acestea vor fi întrebați cei ce mă persecută ca duși astfel spre pocăință să se întoarcă de la răutatea lor.

Nevătămat să te păzească Dumnezeu, fiule preadulce.

[3.] Memorial [*commemoratio*] despre cele făcute cu cruzime și fără respect de Dumnezeu de către dușmanii adevărului împotriva sfântului și apostolicului cu adevărat nou mărturisitor și martir Martin papa Romei printr-o scrisoare a unui foarte bun creștin către părinții [episcopi] ortodocși care sunt în Apus, în Roma și în Africa

Jale, mâhnire și lacrimi multe, precum și un glas comun foarte mâhnit și neîncetat care iese în durere din adâncul inimii cred că urcă spre Dumnezeu de la cei care sunt în Roma și de la sfinții slujitori ai lui Dumnezeu și de la popoarele credincioase care petrec în tot locul stăpânirii Lui [Ps 102, 22] de când s-a făcut persecuția împotriva preasfântului nostru părinte preafericit pentru Dumnezeu și credincios corifeu al preoților [episcopilor] și papă apostolic universal și prin aceasta împotriva Bisericii universale; și cred că această mâhnire vă cuprinde și de acolo că sunteți foarte preocupați să știți în ce mod s-a acționat împotriva lui atunci când a fost exilat și scos afară cu persecuție din Roma și dus cu corabia până în Bizanț. Acestea avându-le în mine eu smeritul și păcătosul slujitorul vostru, am hotărât să vă aduc aminte printr-o scrisoare și să vă fac cunoscute și limpezi vouă binecuvântărilor și prin voi tuturor credincioșilor și celor ce au râvna slujirii lui Dumnezeu unele lucruri pe care le-am aflat cu multă preocupare de la unii din afară, pe cele mai multe învrednicindu-mă să le văd cu ochii mei, măcar că eram nevrednic de slujirea preafericitului și preascumpului nostru părinte episcop; ca aflându-le să roștiți împreună cu mine cu întristarea inimii cuvintele prorocului: „Cine va da capului meu apă și ochilor mei izvor de lacrimi ca să plâng ziua și noaptea” [Ir 9, 1] mâhnirile, ba chiar pierzania Bisericii universale și a tuturor creștinilor pentru cele ce s-au făcut împotriva fericitului și plinului de Dumnezeu conducător al adevărului

și propovăduitor al lui? Dar slavă lui Dumnezeu Care i-a dat lui tărie și răbdare statornică în încercările care au venit peste el de la puterile și bărbații potrivnici, ca să le combată și să lupte cu bărbăție pentru slujirea lui Dumnezeu, punându-și în chip neabătut și cu nădejde tare sufletul său până la moarte, ca să fie imitator al Domnului său Care l-a făcut luptător ca să lupte pentru adevăr.

Știți și voi cele ce s-au făcut în Roma împotriva fericitului și tare ca oțelul părintelui duhovnicesc și corifeu al preoților [episcopilor] domnul Martin: cu ce fel de primejdii s-a luptat văzând săbii scânteietoare și ascuțite lipite unele de altele și ținute de mai mulți soldați gata să-l străpungă pe fericitul și să-i ia viața stând în jurul altarului și în toată bazilica Bisericii universale din Roma numită Constantiniana, unde fericitul exercitându-și preoția zăcea culcat bolnav în pat; și cum cu dureri în suflet și în încheieturi a fost împins, răpit și scos din Scaunul Apostolic, loc în care l-a așezat Dumnezeu apostol supraveghetor al Său și propovăduitor al adevărului ortodox. Dar el nu a socotit mai de preț sufletul său [cf. FA 20, 24], ci l-a pus până la moarte, imitând, precum s-a zis, pe Domnul său care zice: „Păstorul cel bun își pune sufletul său pentru oile lui” [In 10, 11], ca să salveze de la ereticii iviți în timpul nostru poporul care rătăcea pierdut pretutindeni.

Luat, așadar, la Roma din bazilica San Giovanni [în Laterano] de către puternicii acestui veac și predat celor ce erau acolo vrednici slujitori ai unei asemenea slujiri, a fost depus în port și aruncat în luntre; și navigând, precum știți, și mergând spre Abydos⁴ prin insula Naxos, paznicii nu i-au îngăduit acelui bărbat apostolic să atingă pământul, deși suferea de dureri de picioare, deși ei înșiși debarcau în diferite locuri și se odihneau. Iar preoții care erau în acele locuri și ceilalți credincioși ai acelui ținut îi trimiteau de multe ori fericitului spre folosință daruri în cantitate nu puțină, pe care însă paznicii cu suflet de fiară le nimiceau

⁴ Port situat la intrarea în strâmtoarea Dardanele, la trecerea din Marea Egee în Marea Marmara, azi Çanakkale, Turcia.

în fața lui rostind multe vorbe necuviincioase și amare împotriva lui, iar pe cei care aduceau aceste daruri îi alungau cu injurii și vergi spunându-le: „Oricine îl iubește pe acesta e dușmanul statului!” Oare și numai acest lucru nu era în stare să-i producă o durere neasemănată, mai presus de neputința care-l apăsa cu boala? Așadar, trimițând pe cineva de la Abydos, paznicii care-l rețineau au dat de știre în Bizanț de sosirea și capturarea lui rostind împotriva lui multe rele și zicând că este eretic, răzvrătit, potrivnic al lui Dumnezeu și subminator al întregului pământ al romanilor.

Iar când fericitul a ajuns în cele din urmă în Bizanț în ziua a 17-a a lunii septembrie [a anului 653] în portul de lângă biserica Sfânta Eufemia lângă palatul Arcadianon, slujitorii l-au lăsat pe puntea navei de dimineată și până la ceasul al zecelea din zi [ora 4] și era, precum stă scris, „privești pentru toți îngerii și oamenii” [1 Co 4, 9]. Căci diferiți oameni, pe care din pricina obiceiurilor lor de fiare i-aș numi mai degrabă lupi, veneau și făceau în locul altora, pe cât bănuiesc, împotriva sfântului papă lucruri care nu se pot spune unor creștini. Și stând noi pe țărm, eu umblam toată ziua în sus și în jos plin de durere și amărăciune pentru că vedeam un asemenea sfânt bărbat atât de umilit; și nu numai aceasta: căci auzind asemenea vorbe rostite împotriva lui chiar de către niște păgâni, nu mai ceream altceva decât să mi se ia sufletul de la mine. În cele din urmă, spre apusul soarelui, a venit un scrib pe nume Sagoleva cu mulți soldați din garda imperială [excubitores], și smulgându-l din luntre l-au pus pe o targă și l-au dus în arestul gărzii numit Prandiaria și l-au închis sub multă pază paznicii, primind ordin ca nimeni din Oraș [Constantinopol] să nu afle că este în acest arest al gărzii. Așadar, acest bărbat sfânt și apostolic a fost închis aici aproape fără să vorbească cu cineva timp de 93 de zile.

Iar în a 93-a zi [18 decembrie 653] care era o zi de vineri, l-au luat dis-de-dimineată din arest și l-au adus în sala sakellarului care poruncise cu o zi mai înainte să se adune aici tot senatul, ceea ce s-a și făcut. Au poruncit să fie introdus și l-au introdus pe un scăunel purtător, fiindcă

tochmai în acele zile era foarte bolnav din pricina călătoriei pe mare și a arestului de atâtea zile. Văzându-l, sakellarul⁵ care prezida împreună cu ceilalți demnitari i-a poruncit de departe să se scoale din targă și să stea în picioare. Și pentru că unii dintre slujitori au zis că nu e în stare să stea în picioare, sakellarul turbând de mânie și împreună cu el și câțiva din pază a strigat să se ridice și să asiste la judecată sprijinit de o parte și de alta, ceea ce s-a și făcut. Și sakellarul i-a zis:

— Spune, nenorocitul, ce rău ți-a făcut împăratul? Ți-a luat ceva? Sau te-a oprimat cumva?

Dar acela tăcea. Atunci sakellarul i-a spus cu glas poruncitor:

— Nu răspunzi? Să vină acum acuzatorii tăi!

Și pe când vorbea încă au fost introduși o mulțime de acuzatori împotriva lui. Dar toți erau fii ai minciunii și ucenici ai celor care L-au omorât pe Domnul nostru Iisus Hristos, și vorbeau împotriva sfântului bărbat așa cum fuseseră învățați, căci cuvintele lor erau premeditate și pregătite. Unii dintre ei, rugați puțin înainte să dea mărturie, încercau să spună adevărul, așa cum se obișnuiește; dar făcând încontinuu larmă, cei care prezidau această „luptă” începeau să-i mustre cu amenințări puternice până când i-au convins să spună cele potrivite pentru a duce la moartea fericitului și dreptului bărbat. Și văzându-i pe cei introduși să dea mărturie, sfântul papă spunea surâzător:

— Aceștia sunt martorii? Asta e ordinea?

Căci între primii care intraseră erau unii cu numele militari, dar la cuget erau lupi și fiare; iar unii dintre ei fuseseră împreună cu Olympius, împreună cu care era și Andrei care fusese notarul lui. Între nefericiții acuzatori erau și Imeritus și Therimus și ceilalți ca la douăzeci acuzatori ofițeri și ceilalți. Jurau pe Sfânta Evanghelie și așa dădeau

⁵ Trezorierul casei imperiale, echivalent cu un ministru de finanțe și de interne. El va instrumenta și procesul Sfântului Maxim și al ucenicului său, cf. „Relatarea acțiunii” 1. Potrivit „Memorialului lui Teodor Spudeul” 5, care-i dă porecla „Bukoleon”, el se numea probabil Leon.

mărturie. În fruntea tuturor acuzatorilor era Dorotei, un patriciu din Cilicia care a spus sub jurământ:

— Chiar dacă ar avea cincizeci de capete, acesta n-ar mai trebui să fie lăsat în viață, pentru că el singur a subminat și pierdut întreg Apusul și l-a dărâmat, fiindcă a fost într-adevăr de un sfat cu Olympius și e un dușman ucigaș al împăratului și statului roman.

Văzându-i, așadar, intrând, jurând și dând mărturie fără măsură, făcându-i-se milă de pierzania sufletelor lor, dreptul bărbat a spus demnitarilor care prezidau:

— Vă implor pentru Dumnezeu să nu-i mai pregătiți și faceți să jure, ci să spună fără jurământ tot ce vor, iar voi faceți ce voțiți. Căci ce folos este ca jurând să-și piardă sufletele?

Căci intrând unul din martori și zicând că a făcut conspirație cu Olympius și i-a pregătit pe militari să-i depună jurământ, întrebat fiind preascumpul bărbat dacă așa stau lucrurile a răspuns:

— Dacă vreți să auziți adevărul vă voi spune următoarele. Când s-a făcut *Typos*-ul [în 648] și a fost trimis de împărat la Roma...

Și numai atât a spus fericitul și nu i s-a mai îngăduit să vorbească. Și începând îndată să vorbească înaintea tuturor Troilus a spus cu strigăt:

— Nu ne aduce aici nimic despre credință. Ești cercetat acum pentru rebeliune [*duello*]. Fiindcă atât romanii, cât și noi suntem creștini și ortodocși.

La care dreptul bărbat a răspuns:

— O, de-ați fi numai asta! Căci în ziua aceea înfricoșătoare [a Judecății de Apoi] mă veți găsi martor al cercetării și în aceasta.

După care, între martorii acuzării, mai sus-zisul Troilus i-a zis:

— Ce fel de om ești tu, că deși ai văzut și auzit că blestematul Olympius a încercat asemenea lucruri împotriva împăratului nu l-ai oprit, ci din contră, ai consimțit la ele împreună cu el?

La care fericitul papă apostolic i-a spus numaidecât:

— Spune, domnule Troilus, atunci când, așa cum știți și voi și am auzit și noi, Gheorghe cel dintre magistrați care era și dintre monahi, a intrat din tabăra aici în Oraș [Constantinopol]⁶ și a spus asemenea cuvinte și a făcut asemenea lucruri, unde erai tu și cei care sunt ca tine, fiindcă nu i te-ai opus, ci din contră a vorbit cu voi și a scos afară din palat pe cine a vrut și a oprit intrarea la cine a voit. Și, iarăși, atunci când, din porunca împăratului, Valentin⁷ a fost îmbrăcat în purpură și a șezut pe tron împreună cu el, unde v-ați dus? Nu erați aici? De ce nu l-ați oprit zicând: Nu te atinge de lucruri care nu sunt potrivite pentru tine? Oare nu ați fost, din contră, toți de acord cu el? Deci cum aș fi putut sta eu împotriva unui asemenea bărbat [ca Olympius] care avea mai mult brațul întregii armate a Italiei? Sau poate eu l-am făcut exarh? Vă rog pentru Domnul orice ați vrea și ați hotărî să se facă cu mine împliniți mai repede. Căci știe Dumnezeu că indiferent cu ce fel de moarte mă veți ucide, îmi veți face cele mai mari daruri.

Și întrebând sakellarul pe unul din slujitorii lui, și anume pe Sagoleba, dacă mai sunt afară alții care trebuie să depună mărturie, scribul a răspuns: „Da, domnule, sunt foarte mulți alții”. Dar cei care prezidau pierzându-și răbdarea, în timp ce sfântul și venerabilul bărbat stătea încă în picioare în fața lor și Duhul Sfânt îl întărea încă și mai mult, au spus că sunt de ajuns martorii. Iar traducătorul cuvintelor spuse de sfântul era consulul Inocențiu, fiul lui Toma, care era din Africa. Și când a tradus cele spuse de fericitul bărbat, fiindcă nu suporta văzându-le ca pe niște săgeți de foc ale Duhului Sfânt aruncate împotriva lor de bărbatul cinstit de Dumnezeu, Troilus i-a spus lui Inocențiu cu furie:

— De ce ne traduci ce spune? Nu mai spune ce zice.

⁶ Rebel bizantin neidentificabil mai precis.

⁷ Comandat militar rebel care i-a înlăturat, în noiembrie 641, de pe tronul de la Constantinopol pe Martina, cea de-a doua soție a lui Heraclie (610–641), și pe fiul ei Heracleona, în locul cărora a adus pe tron, încă minor, pe Constans II (641–668).

Și sculându-se dintr-o dată, sakellarul cu mai mulți dintre cei ce ședeau împreună cu el a ieșit să dea de veste împăratului să facă ce va vrea el. Iar pe sfântul bărbat apostolic care ședea în scaunul purtat l-au dus din sala de judecată, sau mai bine zis din sala lui Caiafa, și l-au depus în mijlocul atriumului care era în fața sălii sakellarului și a staulului imperial unde tot poporul obișnuia să se adune și să aștepte intrarea sakellarului. Și l-au înconjurat gărzile și era o priveliște înfricoșătoare pentru toți cei din mulțime. După puțin timp însă au poruncit să fie expus pe o terasă în soare, ca prin grilajul tricliniului său împăratul să poată vedea ce avea să se facă cu el. Și era o mulțime de oameni adunată acolo până la hipodrom. L-au pus, așadar, pe precucernicul bărbat în mijlocul terasei în prezența întregului senat și era sprijinit de o parte și de alta. S-a făcut însă dintr-o dată o îmbulzeală nu mică și, ieșind de la împărat, sakellarul a poruncit ca, deschizându-se porțile tricliniului spre terasă, tot poporul să se împartă. Și venind la sfântul și venerabilul bărbat apostolic Martin, i-a zis:

— Vezi cum Dumnezeu te-a adus și dat în mâinile noastre. Te-ai silit împotriva răului, și ce a urmat speranței tale? L-ai părăsit pe Dumnezeu și, iată, Dumnezeu te-a părăsit.

Și îndată strigând sakellarul a poruncit unui bărbier din gărzile care stătea acolo să-i smulgă neîntârziat *psachion*-ul păstorului suprem, apostolic și cel mai de seamă al tuturor creștinilor care a întărit mărturisirea, adică credința ortodoxă a Sfinților Părinți și a Sfintelor Sinoade și a anatemi-zat canonic și sinodal pe inițiatorii și autorii noii rătăcirii, adică pe noii eretici împreună cu impioasele lor dogme. Deci după ce soldatul i-a rupt *psachion*-ul și cureaua încălțămintelor, sakellarul l-a predat numaidecât prefectului Orașului zicând: „Ia-l, domnule prefect, și taie-l de îndată membru cu membru!” O dată cu acestea a poruncit tuturor asistenților să-l anatemizeze, ceea ce au și făcut. N-au răspuns însă cu acest cuvânt sufletele a douăzeci de bărbați; căci vedeau aceasta și știau că Dumnezeu vede din cer cele ce se făceau și tulburați se dădeau înapoi cu multă mâhnire și cu fețele plecate.

Luându-l în primire, călăii i-au smuls și *pallium*-ul și veșmântul preoțesc, și rupându-i de sus și până jos și cămașa care era înăuntru i-au pus de jur-împrejurul sfântului său gât și peste tot trupul lanțuri de fier. Și târându-l cu forța, nu i-au îngăduit nici să șadă undeva să-și tragă sufletul, ci l-au dus de la palat prin mijlocul Orașului spre pretoriu în văzul lumii și necinstindu-l și purtând în fața lui o sabie. Iar durerea fericitului era mare și de nepovestit, căci era cu totul rupt de osteneală și neputincios, așteptând să-și dea sufletul înainte de atâtea neajunsuri de pricina apăsării suferințelor și slăbiciunii trupului. Și totuși bucurându-se se întărea prin nădejde în Domnul, și deși era târât cu atât chin și forță, dreptul era dus cu privire senină și cu multă statornicie sufletească, doar cu o singură haină ruptă de sus în două părți și fără cingătoare astfel încât cele dinăuntru ale lui se desfăceau goale. Și ca să spun adevărul, văzând cele ce se făceau mulți dintre oameni suspinau și lăcrimau. Dar puțini dintre slujitorii satanei se bucurau și se strâmbau batjocoritor clătinându-și capetele precum stă scris [Ps 21, 8; Mt 27, 39] și zicând: „Unde este Dumnezeuul lui, unde e credința lui și unde e învățătura lui?”

Și când a ajuns la pretoriu⁸ necinstit și pus în lanțuri de călăi cu săbii, l-au aruncat într-o carceră împreună cu uciagașii. Iar după aproape un ceas l-au luat de aici și l-au mutat în închisoarea care se numește a lui Diomedes⁹. L-au tras însă legat cu lanțuri cu atâta stăruință și forță încât fluierile picioarelor și genunchii i s-au sfâșiat și sângele se vărsa la urcușul scării, ale cărei trepte sunt înalte, foarte aspre și abrupte. Și cum nu era în stare să țină pasul cu cei care-l trăgeau, părea că-și va da sufletul înainte de a cunoaște sabia, întrucât era aproape de sfârșitul vieții de față chiar și fără să mai fie nevoie de alte chinuri. Introdu-

⁸ Aflat între Milion și Farul lui Constantin, pe strada de mijloc (*mese*), principala arteră a Constantinopolului ce ducea de la Poarta de Aur la Sfânta Sofia și palatul imperial.

⁹ Închisoare aflată în unghiul dintre vest al marelui zid teodosian al Constantinopolului, între actuala fortăreață cele Șapte Turnuri și Turnul de marmură.

cându-l, așadar, cumva în arest pe el, care cădea adeseori și se ridica, l-au pus pe un scăunel încătușat în funii și lanțuri, și era ca atunci când Iisus a fost predat de Caiafa lui Pilat ca să fie răstignit [Mt 27, 3]. Iar întrucât călăii l-au dezbrăcat cu totul, era chinuit cumplit de dureri, fiindcă era o iarnă insuportabilă. Au pus pe el greutatea de fier foarte mari, și nimeni nu era aproape de el afară doar de un singur cleric tânăr care rămânând cu el în arest plângea pe călău ca Petru. Căci era închis împreună cu fericitul și soldatul călău al arestului, fiindcă acesta era obiceiul ca acela care urma să sufere pedeapsa săbiei să fie închis împreună cu soldatul călău al arestului. Erau însă două femei, mamă și fiică, și care țineau cheile mai înainte-numitului arest, care privind durerea insuportabilă a sfântului care între toate celelalte pedepse se scutura de frig, mișcate de compătimire căutau să arate milostivire față de el și să-l acopere, dar nu îndrăzneau din pricina soldatului călău care era închis împreună și-l păzea; căci credeau că sosise ceasul executării sentinței și să fie căsăpît. După câteva ore însă, când soldatul călău al arestului a fost chemat de ordin militar, coborând el, una din femei, mișcată până în măruntaiele ei de pietate, a urcat în temnița lor îmbrățișându-l pe luptătorul lui Hristos și apostolicul părinte și, purtându-l în brațe, l-a întins în patul ei acoperindu-l și învelindu-l cu folos. Iar el a rămas acolo până seara fără glas. Iar când s-a făcut seară, Grigorie, prefectul dintre „cubicularii”¹⁰, a trimis pe unul din majordomii săi cu ceva de mâncare și care l-a întărit zicând: „Să nu slăbești în încercări. Avem încredere în Dumnezeu că nu vei fi omorât!” La care fericitul a suspinat încă și mai apăsător. Și îndată au luat de pe el lanțurile de fier.

În ziua următoare, ducându-se împăratul la patriarhie să-l vadă pe patriarhul Pavel [641–653] care era aproape de moarte, i-a povestit cele făcute cu preasfântul bărbat. Iar Pavel gemând și întorcându-se la perete a zis: „Vai mie! Asta s-a făcut spre prisosirea judecăților mele!” Întrebat

¹⁰ A se vedea și „Memorialul lui Teodor Spudeul” 5.

însă de împărat de ce a spus aceasta, a răspuns: „Oare nu e o ticăloșie vrednică de milă ca episcopii să suferă astfel de lucruri?” Și atunci l-a făcut pe împăratul să jure că se va mulțumi cu cele deja făcute și nu va mai continua cu nimic suferințele lui. Când fericitul bărbat apostolic a auzit că nu va primi ceea ce aștepta, nu i-a plăcut acea promisiune, ci s-a mâhnit foarte tare, fiindcă se grăbea să împlinească lupta cea bună [2 *Tim* 4, 7] și să se ducă la Cel pe Care-l iubea. Murind între timp Pavel [27 decembrie 653], se sileau să urce iarăși în scaunul patriarhului Pyrrhus. Dar unii din Biserică se opuneau și opreau acest lucru făcând să circule în palat „libelul” său și susținând că a fost anatemitizat și de Pavel. Și așa [pe 1 iunie 653] Pyrrhus a fost depus din preoție din pricina „libelului” pe care-l făcuse la Roma [în 645]¹¹.

Și făcându-se multă agitație, opt zile după moartea lui Pavel a fost trimis de împărat la mărețul papă aflat la închiisoarea lui Diomede scriptorul Demostene, un colaborator al sakellarului, și un stenograf împreună cu el. Și intrând i-au zis:

— Stăpânul nostru, preaiubitul împărat ne-a trimis la tine zicând: „Iată în ce slavă ai fost și în ce rânduială te-ai adus pe tine însuși. Nimeni nu ți-a făcut asta, ci tu ți-ai făcut-o ție însuși!”

Acela însă n-a răspuns nimic decât aceasta:

— Slavă și mulțumire pentru toate singurului Împărat nemuritor!

Scriptorul Demostene i-a zis:

— Stăpânul îți dă de știre: Spune-ne ce s-a făcut de ex-patriarhul Pyrrhus [638–641] aici și ulterior la Roma. Din ce cauză a plecat de la Roma: la poruncă sau din proprie inițiativă?

Răspunzând sfântul papă a zis:

¹¹ În urma disputei de la Cartagina cu Sfântul Maxim din iulie 645, expatriarhul Pyrrhus, refugiat în Apus, s-a dus la Roma unde a dat papei Teodor un „libel” care cuprindea o mărturisire de credință ortodoxă. Ajuns însă în 647 la Ravenna, a revenit iarăși la monotelism.

— Din proprie inițiativă.

A zis Demostene:

— Cum a făcut „libelul” acolo? Silindu-l cineva?

Sfântul bărbat a răspuns:

— De nimeni, ci din proprie inițiativă.

Demostene a zis:

— Când a venit Pyrrhus la Roma, cum l-a primit sfântul bărbat papa Teodor [642–649] înaintașul tău? Ca episcop?

Blândul papă a răspuns:

— Cum nu? Întrucât înainte să vină Pyrrhus la Roma acesta, adică fericitul Teodor, i-a scris lui Pavel ca unuia care a făcut ce nu se cuvine și a ocupat scaunul altuia. Apoi când Pyrrhus a venit de bunăvoie la Roma la moaștele fericitului Petru, cum să nu-l fi putut primi și cinsti înaintașul meu ca episcop?

Răspunzând Demostene a zis:

— Într-adevăr așa stau lucrurile. Dar de unde-și lua el cele necesare pentru trup?

A zis fericitul:

— Evident de la patriarhia romană.

Și episcopul a zis:

— Ce fel de pâine i se dădea?

Vrednicul de cinste bărbat [Martin] a răspuns:

— Voi, domnii mei, nu cunoașteți Biserica romană? Vă spun vouă că orice om nenorocit vine acolo să primească ospitalitate i se dau toate cele de folos, și Sfântul Petru nu lasă pe nimeni care vine acolo să plece fără darurile lui, ci i se dau pâinea cea mai curată și felurite vinuri nu numai lui, ci și oamenilor lui. Dacă acestea se fac cu oamenii nenorociți, ce are să primească oare cine vine ca episcop vrednic de cinste?

Demostene i-a zis:

— Noi am fost informați că Pyrrhus a făcut libelul la Roma cu forța, că a purtat lanțuri de lemn și a suferit multe lucruri dureroase.

Fericitul bărbat a răspuns și a zis:

— Nu s-a făcut deloc așa ceva. Și dacă n-ar fi ținută de frică, unii de aici ar putea spune cu glas tare adevărul. Aici

în Constantinopol sunt mulți care atunci au fost la Roma și știu ce s-a făcut acolo. Între care mai trăiește patriciul Platon care era pe atunci exarh și care și-a trimis atunci oamenii lui la Pyrrhus. Să spună el dacă mint. Dar ce să discutăm mai mult? Iată mă țineți în mâinile voastre, sfârșiți acum ceea ce ați vrut să faceți cu mine. Cu îngăduința lui Dumnezeu stă în puterea voastră. Dar chiar dacă mi-ați tăia trupul membru cu membru, cum i-ați poruncit prefectului când m-ați predat lui, nu voi intra în comuniune cu Biserica Constantinopolului. Iată sunt aici, cercetați-mă, puneți-mă la încercare și veți afla din experiență harul lui Dumnezeu și cel al slujitorilor Lui credincioși. Iarăși vine în mijloc acest Pyrrhus care a fost de atâtea ori anatemitat și dezbrăcat de cinstea dumnezeiască.

Scriptorul Demostene a ascultat cu uimire aceste cuvinte ale blândului papă și a admirat îndrăzneala și stăruința sa în moartea lui pentru Hristos fiindcă într-adevăr își pusese în gând să bea până la fund paharul pătimirii. Au rămas uluiți și cei care erau cu el și care, după ce stenograful a consemnat toate cele spuse de fericitul bărbat, au plecat.

Așadar, preacucernicul papă a făcut în închisoarea lui Diomede alte 85 de zile după primele 93, în total 178 de zile. După care a venit scribul Sagoleba spunând: „Mi s-a poruncit să te iau de aici și să te mut în casa mea și după două zile să te duc acolo unde-mi va porunci sakellarul”. Dar când l-a întrebat papa unde-l va duce sau în care loc, n-a vrut să-i spună. Deci sfântul bărbat l-a rugat să fie lăsat în același arest până va fi exilat și să fie luat din arest abia atunci, dar nu i s-a îngăduit aceasta. La apusul soarelui venerabilul papă le-a zis celor ce erau în temniță: „Veniți, fraților, să ne luăm rămas-bun, căci iată aici sunt cei care vă vor lua de aici”. Și spunând aceasta au sorbit toți dintr-un singur pahar vinul despărțirii. Și sculându-se cu față senină cu multă stăruință și mulțumire i-a zis unuia dintre tovarășii săi care era acolo și care-i era foarte drag: „Vino, domnule frate, și dă-mi sărutarea păcii!” Și, așa cum mi-a spus acesta, în acel ceas inima celui frate era ca inima ucenicului acela care l-a văzut pe Domnul pe cruce. Nepu-

tând, precum spunea, să se oprească, când fericitul l-a chemat la sărutare, fratele a mugit ca un leu. Și împreună cu el plângeau cu jale grozavă toți cei ce erau de față acolo. Îngrijorat, fericitul bărbat i-a implorat pe toți să nu facă asta, vorbindu-le cu privire liniștită. Și punându-și venerabilele sale mâini pe gâtul său, a zis: „Bune sunt, frate, acestea și potrivite, și tu trebuie să faci asta? Asta e sărutarea păcii? Când din contră acum trebuie să te bucuri pentru mine.” La care fratele a răspuns cu zdrobire de inimă: „Dumnezeu știe, ucenicule al lui Hristos. Mă bucur pentru slava prin care Hristos Dumnezeul nostru te-a socotit vrednic să pătimești acestea pentru numele Său. Dar plâng pierzania tuturor.” Și salutându-l toți, l-au lăsat. Și venind de îndată scribul l-a luat și l-a dus în casa lui. Aici i s-a spus că va fi exilat în Cherson¹². Iar după câteva zile am cunoscut că preasfântul bărbat apostolic a fost dus acolo pe furiș cu o navă.

Și venind el acolo, după câteva zile a scris o scrisoare în Bizanț la cineva foarte drag dintre cei pe care-i iubea acolo pentru Domnul și dreapta lui credință. În care se poate citi cum adeseori numitul și preasfântul nostru părinte a fost într-o mare strâmtorare și exil, cerând ajutoare de diferite feluri din pricina multelor, deselor și gravelor boli trupești și a strâmtorărilor de tot felul ale celui ținut, fiindcă acolo nu se găsea nimic, mai ales grâu care era cunoscut acolo după nume, dar nu se găsea. Unde scrie sub jurământ că întrucât mica navă care-l ducea acolo avea doar puțin grâu pentru a fi schimbat pe sare, de-abia a putut cumpăra din el o măsură de grâu pe patru monede de aur și asta doar cu multe rugăminți. Mai scrie că sfântul lui suflet suferă acolo felurite strâmtorări fiind apăsător nu numai de strâmtorări trupești, dar și de relele locuitorilor și stăpânitorilor de acolo, astfel încât din porunca stăpânitorilor din Bizanț, zdrobit aproape de rău așteaptă să moară încă și mai rău. De aceea, de Dumnezeu cinstiților părinți, eu, smeritul și păcătosul vostru rob, vă rog ca așa cum eu v-am arătat cu

¹² Colonie greacă antică din Crimeea, lângă actualul Sevastopol.

multă sânguință cele văzute și auzite de mine, adică încercările venite asupra preafericitului papă pentru dreapta mărturisire a credinței în Hristos Domnul și pentru anatemizarea noilor eretici, și măcar că am spus doar puține din multe, am scris totuși cele ce am putut rândui, așa și voi să le explicați celor ce au zelul slujirii lui Dumnezeu și să-i îndemnați să-l imite și să țină predaniile Sfinților Părinți potrivit imitării lui și să n-aibă comuniune cu cei ce gândesc cele contrare, rugându-vă și pentru mine nevrednicul rob care am scris acestea, ca să aflui împreună cu el și cu voi milă de la Hristos Dumnezeuul nostru în veci. Amin.

[4.] Preasfințitul și de trei ori fericitul papă apostolic Martin, cu adevărat nou mărturisitor și martir al lui Hristos Dumnezeuul nostru, a murit în același exil din Cherson potrivit cererii făcute de el Domnului Dumnezeu pe care i-a adus-o cu lacrimi când a ieșit din corabie și a călcat pământul acela, ca adică în el să-și sfârșească viața luptând lupta cea bună, sfârșind alergarea martiriului și slujind buna credință, în luna septembrie, ziua 16, în care se prăznuiește pomenirea cea de peste an a preafericitei martire și păzitoare a credinței ortodoxe Eufemia preascumpa și preafericita, anul al 14-lea al indicției¹³ [16 septembrie¹⁴ 655]. Și a fost pus în mormintele sfinților în afara zidurilor cetății Chersonului ca la un stadiu, în preascumpa și preacinstita biserică a preasfintei și mai cinstitei decât toți sfinții, preacuratei și neprihonitei, preabinecuvântatei, mai înainte decât toate făpturile, plină de har, făcătoarei și dăătoarei de bucurie Stăpânei noastre cu adevărat și în sens

¹³ Indicția era un ciclu fiscal de 15 ani fixat la sfârșitul Imperiului roman plecând de la impozitele extraordinare pentru plata soldaților numite *indictiones*. Indicția constantinopolitană începea pe 1 septembrie.

¹⁴ „Viața greacă” 12 a Sfântului Martin, publicată de P. Peeters (*Analecta Bollandiana* 51, 1933, p. 261) datează moartea papei Martin pe 13 aprilie 656. Este imposibil de ales între aceste două date, pentru că Sfânta Eufemia, care se prăznuiește azi pe 16 septembrie, se prăznuia în matirologiul ieronimian și în sacramentarul gelasian pe 13 aprilie.

propriu Născătoarei de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria care se numește Vlahernița, făcându-se model demn de imitat pentru toți cei ce vor să viețuiască bine și aleg și vor să lupte pentru adevăr. Cu rugăciunile Fecioarei și ale mărturisorului Hristos adevăratul Dumnezeuul și Mântuitorul nostru, Care a ieșit din ea în chip negrăit și fără de sămânță după umanitate, să ne păzească și ferească pe noi și pe toți cei care ascultă cu credință și tot poporul pe care l-a câștigat, în credință curată, în pace și iubire desăvârșită și în toată dreptatea până la sfârșit. Căruia i se cuvine împreună cu Dumnezeu Tatăl și cu Duhul Sfânt într-o dumnezeire de o ființă, cinste și tărie, împărăție nesfârșită, judecată, slavă și măreție în veci nesfârșiți. Amin.

[5.] Iar mai sus-pomenita scrisoare a preasfântului papă apostolic sună așa:

Arătăm adevăratei noastre iubiri, domnule frate, că după ce navigând din Constantinopol am ieșit din locul care se numește Ieron¹⁵ în Joia Mare când se prăznuiește Cina Domnului [10 aprilie 654] am trecut de far și, străbătând diverse locuri, de idele lui mai [15 mai 654] am ajuns la Cherson. Așadar, purtătorul acestora care vă aduce scrisoarea de față, a venit din Bizanț la Cherson la 30 de zile după noi. Și ne-am bucurat de venirea lui socotind că sunt în acest pământ cele ce s-au cheltuit și trimis nouă din Italia și care trebuiau să ne mângâie la venirea lui. Dar când l-am întrebat, am aflat de la el că n-a adus aici nimic din Italia. Și m-am mirat și am slăvit pe Dumnezeuul meu chiar și în aceasta; că rânduiește, precum știe, necazurile noastre, mai ales întrucât în acest pământ [la Cherson] e așa o foame și nevoie încât în el pâinea se cunoaște doar cu numele, dar nu se vede decât cu greu. Căci dacă nu ni se tri-

¹⁵ După DEVREESSE, *Analecta Bollandiana* 53 (1935), p. 55-56, acest Ieron este *Ieron stoma*, gura de vărsare în mare a brațului Sfântul Gheorghe al Dunării (după STRABON, *Geographia* VII, 3, 5), unde se găsea un far, iar nu ieșirea din Bosfor cu farul de aici (*Timoea turris*, azi Rumeli Kavak), pe țărmul european al Bosforului, la 1 km de ieșirea din strâmtoare.

mite din acele părți sau din părțile Pontului nu vom putea trăi chiar deloc aici; „fiindcă duhul e râvnitor, dar trupul e neputincios” [Mt 26, 41], cum știi și tu. Căci în această țară nu se poate găsi nici o distribuție oarecare spre o mângâiere câtuși de puțină. Deci dacă, după cum s-a spus, s-ar fi trimis totuși aici grâu și vin sau ulei și altele într-un mod oarecare, grăbește-te, pe cât vei putea, să ni le trimiți. Căci, pe cât socot, nu trebuie să se arate rele de acest fel sfinților care sunt aici sau celor care țin de Biserica aceluia, ca până acum să facă să atârne doar puțin porunca Domnului; mai ales când Apostolul [Pavel] scria filipenilor mulțumindu-le că și în Tesalonic o dată și a doua oară i-au trimis cele de trebuință, unde și adaugă: „Am de toate și am de prisos” [Flp 4, 16. 18]. Căci dacă acolo, adică la Roma, Sfântul Petru îi mângâie astfel pe pelerini, ce vom zice de noi, care suntem slujitorii lui și măcar pentru un moment i-am slujit, și care suntem într-un asemenea exil și mahnire? Am făcut cunoscut iubirii voastre lucrurile care trebuie procurate acolo; să se aibă grijă, rogu-te, în modul obișnuit de acestea, precum știi, pentru a ni se cumpăra și trimite din pricina multelor noastre nevoi și deselor noastre neputințe.

[6.] Copia altei scrisori

Avem pururea toată dorința ca prin scrisoarea noastră să mângâiem iubirea voastră și să vă ușurăm de grija voastră față de noi, iar împreună cu voi și pe toți sfinții și frații noștri care poartă grija noastră pentru Domnul. Iată că și prin cele de față vă scriu cele ce ne strâmtorează. Spun adevărul în numele lui Hristos Dumnezeuul nostru. Căci departe de orice zarvă lumească și puși departe de păcatele noastre, iată ducem lipsă de viața însăși, dat fiind că cei ce locuiesc acest ținut sunt toți păgâni și cei cunoscuți că locuiesc aici primesc obiceiuri păgânești neavând nici o iubire pe care firea omenească o arată pe drept cuvânt printr-o repetată compătimire chiar și între barbari. Căci nici măcar o dată n-am putut cumpăra din ținutul acesta grâu decât până la a treia parte dintr-o monedă de aur, nici altele

de acest gen decât din micile nave care vin rareori aici din părțile Romaniei cum le numesc cei ce sunt aici numind părțile grecilor părțile Pontului, ca să se întoarcă încărcate cu sare. Astfel până în luna septembrie de față am putut cumpăra trei sau patru măsuri pe o nomismă [monedă de aur]. Până acum n-am putut să cumpărăm din rodul nou decât patru măsuri pe o nomismă. Dar m-am mirat și mă mir și acum de lipsa de considerație și de compătimire a tuturor celor ce odinioară țineau de mine și a prietenilor și apropiaților mei, fiindcă au uitat atât de desăvârșit de nefericirea mea și nu vor nici măcar să știe cum mă aflu, dacă mai sunt pe pământ sau nu. Încă și mai mult m-am mirat de cei care țin de preasfânta Biserică a Apostolului Petru, fiindcă și-au dat atâta osteneală pentru un trup și un membru al ei, adică pentru iubirea noastră, încât să ne lase fără purtare de grijă, cel puțin în ce privește cele de trebuința trupului și de cheltuiala de fiecare zi. Căci chiar dacă biserica Sfântului Petru nu are aur, prin harul lui Dumnezeu nu duce lipsă de grâu și de vin și de celelalte lucruri necesare, ca să arate măcar puțină purtare de grijă. Ce fel de conștiință socoți că vom putea arăta înaintea tribunalului lui Hristos când toți oamenii care sunt din același lut și frământătură vor acuza și vor da socoteală? Ce spaimă a căzut peste oameni ca să nu mai facă poruncile lui Dumnezeu sau ce teamă e acolo unde nu e teamă [Ps 13, 5]? Oare până aici ne lucrează prin sustragere duhurile răutății? Oare așa s-a arătat întregii plinătăți a Bisericii dușmanul și potrivnicul ei? Dar totuși, Dumnezeu Care vrea ca toți să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină [1 Tim 2, 4], pentru ca mijlocirile Sfântului Petru să statornicească inimile lor în credința ortodoxă și să le întărească și păzească nemișcate împotriva oricărei persoane eretice și potrivnice Bisericii noastre, mai cu seamă pe păstorul care se arată a fi acum întâi-stătătorul ei [papa Eugeniu I, 654–657], ca necăzând sau neabătându-se în nimic sau lăsând câtuși de puțin cele pe care le-au mărturisit în scris în fața Domnului și a îngerilor Lui, să primească împreună cu smerenia mea din mâna Domnului și Mântuitorului

nostru Iisus Hristos cununa dreptății credinței ortodoxe. Căci de acest smerit trup al meu va purta de grijă Însuși Domnul, cum îi va plăcea să rânduiască, fie în necazuri neîncetate, fie într-o modestă mângâiere, căci Domnul este aproape și pentru ce să-mi fac griji? Nădăjduiesc însă în îndurările Lui că nu va întârzia să pună capăt, când va porunci, alergării mele [2 Tim 4, 7]. Salutați-i pe toți ai voștri pentru Domnul și pe toți cei care pentru iubirea de Dumnezeu mă compătimesc pentru lanțurile mele. Preaînaltul Dumnezeu să vă ocrotească cu mâna Sa puternică de orice ispită și să mântuiască în Împărăția Sa.

Iată, așadar, cele ce au fost scrise de preafericitul bărbat apostolic preaiubitului său.

[Epilogul lui Teodor Spudeul]

[7.] Așadar, cel puțin acum, când am fost înștiințați de sfințenia lui, să ne grăbim fiecare în parte, noi cei care iubim pe Domnul, și să avem râvnă față de sfinții Lui care au rămas până la moarte în credința universală, și măcar în parte să-l întremăm și să avem compătimire de el și să-i slujim lui din cele pe care Domnul ni le-a dat fiecăruia din noi, ca să avem parte în Domnul și de slava lui. Nu spun acestea pentru că a fost pontiful nostru suprem, ci pentru că a adus lui Hristos Dumnezeu în Biserica voastră jertfa fără de sânge pentru mântuirea sufletelor noastre și a luminat atât de mult poporul făcându-se mărturisitor și propovăduitor al adevărului. Căci socot că până și animalele necuvântătoare (și cu atât mai mult voi cei înzestrați cu cuvânt și minte) trebuie să întărească faptul că toate cele ce s-au făcut împotriva lui s-au făcut din pricina drepței sale credințe și a renunțării ereticilor la ea. Și aceasta nu de altundeva decât pentru că potrivnicii stăruiind cu încăpățănare nu s-au plecat în nici un chip, nici nu s-au întors la lumina adevărului, ci i-au făcut să aibă parte de necazuri și mâhniri încă și mai mari din arest în arest, din exil în exil, pe cei care erau în jurul lui Anastasie [Apo-

crisiarul] care de mult timp a fost târât aici din loc în loc; și în chip asemănător și pe domnul Maxim și pe ucenicul său [Anastasie Monahul]. Sau oare și aceștia sunt rebeli? În rest mai trebuie știut despre Pyrrhus că, după ce am fost încredințați de către de trei ori fericitul bărbat apostolic și de către Platon că a făcut de bunăvoie „libelul” său, l-au așezat pe acest scaun¹⁶, dar cu judecată dreaptă Dumnezeu l-a șters deîndată din cartea celor vii. Dar, precum am aflat, și noul întâi-stătător i-a numit părinți fericiți și sfinți pe Pyrrhus și pe înaintașii săi. Știind deci, iubiților, că vom avea un Judecător înfricoșător Care va veni să judece gândurile și faptele noastre și să ceară credința dreaptă în El, să ținem cu răbdare multă o înțelepciune tare și statornică cum am primit în Domnul. Iar pe sfinții noștri părinți, măcar pe unul din acești nevoiași, să-i întremăm fiecare după puteri și să mângâiem necazurile lor. Spunând acestea despre preasfântul și apostolicul slujitor al lui Hristos, Dumnezeu nostru, am fost nevoit să însemn iubirii voastre și despre de Dumnezeu cinstiții și luminații noștri părinți care au luptat împreună cu el.

¹⁶ Al Constantinopolului, a cărui Biserică Pyrrhus a păstorit-o între 8 ianuarie și 3 iunie 654, fiind urmat de Petru (654–666).

Actele procesului
Sfântului Maxim Mărturisorul
și ucenicilor lui*

Audierea de la palat (655)

Relatare a acțiunii [juridice] ce a avut loc
între domnul avvă Maxim și cei dimpreună cu el
și arhonții [din senat] în Consiliul Secret¹

1. În ziua în care domnul avvă Maxim și cei dimpreună cu el au fost aduși pe mare în acest Oraș imperial [Constantinopol], pe la apusul soarelui, venind doi „mandatores” [trimiși] împreună cu zece „execubitores” [soldați din garda imperială] i-au ridicat din navă dezbrăcați și desculți și, despărțindu-i unii de alții; i-au ținut sub arest în diferite „excubita” [unități de gardă]. Și după câteva zile i-au adus la palat și-l introduc pe bătrânul în locul unde era adunat senatul și o mare mulțime, îl pun să stea în picioare în mijlocul arhonților așezați jos, iar sakellarul² îi spune cu multă mânie și furie:

— Creștin ești tu?

Iar el a zis:

— Cu harul lui Hristos Dumnezeu! a toate sunt creștin.

¹ *Relatio motionis* (CPG 7736 și BHG 1231). Trad. după textul critic din CChSG 39, p. 12–51; cf. și PG 90, 109–129; PL 129, 603–622.

² Trezorier al casei imperiale, sakellarul era în Bizanț echivalentul unui ministru al finanțelor, al administrației publice și al controlului funcționării instituțiilor imperiale. În procesele de înaltă trădare intentate papei Martin, lui Maxim și însoțitorilor săi el joacă și rolul de prim-procuror imperial. Potrivit „Memorialului lui Teodor Spudeul” 5, care, pentru a-i sublinia cruzimea, îi dă porecla „Bukoleon” (Taur-leu), el se numea probabil Leon.

* Traducere după ediția critică recent realizată de cercetătoarele australiene PAULINE ALLEN și BRONWEN NEIL: *Scripta saeculi VII vitam Maximi Confessoris spectantia una cum latina interpretatione Anastasii Bibliothecarii juxta posita* (Corpus Christianorum Series Graeca [CChSG] 39), Turnhout, 1999. Vechile ediții — cea a versiunii latine a lui Anastasie Bibliotecarul realizată de J. SIRMOND (Paris, 1620) și reluată de abatele J.-P. MIGNE în colecția *Patrologia Latina* (PL 129, 603–609) și cea a unei părți a originalelor grecești realizată de F. COMBEFIS o. p. în cadrul primei ediții a operelor maximiene (Paris, 1675) și reluată de abatele J.-P. MIGNE în colecția *Patrologia Graeca* (PG 90, 109–206) — sunt actualmente depășite. O traducere franceză comentată a publicat JUAN-MIGUEL GARRIGUES o. p., „Le Martyre de S. Maxime le Confesseur”, *Revue Thomiste* 76 (1976), p. 410–454, iar editorii textului critic P. Allen și B. Neil au publicat o traducere engleză însoțită de textele originale: *Maximus the Confessor and His Companions. Documents from Exile* (Oxford Early Christian Texts), Oxford, 2002.

Iar acela a zis:

— Nu-i adevărat.

Răspuns-a robul lui Dumnezeu:

— Tu zici că nu sunt. Dar Dumnezeu știe că sunt și rămân creștin.

Atunci acela i-a zis:

— Dacă ești creștin, cum îl urăști pe împărat[ul Constans II, 641–668]?

Răspunzând, robul lui Dumnezeu a spus:

— De unde se vede așa de evident aceasta?, pentru că ura, ca și iubirea [*agape*] de altfel, e o dispoziție ascunsă a sufletului.

Iar acela a zis:

— Din câte le-ai făcut te-ai arătat limpede tuturor că urăști pe împăratul și statul lui, fiindcă tu singur ai predat sarakinilor [arabilor] Egiptul, Alexandria, Pentapole, Tripolis și Africa.

El însă a spus:

— Și care e dovada acestor lucruri?

Atunci l-au adus pe Ioan, fost sakellar [vistiernic] al lui Petru, fostul strateg al Numidiei Africii, care a zis:

— Acum 22 de ani [în 633, Heraclie], bunicul împăratului de acum, a poruncit răposatului Petru să ia armată și să plece în Egipt împotriva sarakinilor. Și el ți-a scris, grăind cu tine ca și cu un rob al lui Dumnezeu și încrezându-se în tine ca într-un bărbat sfânt, [întrebându-te] dacă-l sfătuiești să plece. Iar tu i-ai scris răspunzându-i și zicându-i să nu facă nimic asemănător, pentru că lui Dumnezeu nu-i place să se dea ajutor statului romanilor pe vremea împărăției lui Heraclie și a neamului său.

Atunci robul lui Dumnezeu i-a zis:

— Dacă spui adevărul, negreșit că ai și scrisoarea lui Petru către mine și a mea către el³. Să fie aduse aici și mă voi supune pedepselor prevăzute în lege.

³ Aceste scrisori probabil n-au existat. Ni se păstrează însă două importante epistole și în același timp tratate de hristologie antinofizită (*Ep.* 12 și 13), fragmente dintr-o a treia (*Op. theol. pol.* 11) și un tratat despre calculul pascal adresate de Sfântul Maxim „ilustrului

Acela a zis:

— Eu n-am nici o scrisoare, nici nu știu dacă ți-a scris cumva. Dar toți cei din tabără vorbeau în acel timp aceste lucruri.

Atunci robul lui Dumnezeu a zis:

— Dacă întreaga tabără grăia aceste lucruri, cum de nu-mai tu singur mă calomniezi pe mine? M-ai văzut tu vreodată pe mine sau eu pe tine?

Iar acela a zis:

— Niciodată.

Atunci, întorcându-se către senat, robul lui Dumnezeu a spus:

— Judecați dacă este drept a aduce astfel de acuzatori sau martori, „căci cu judecata cu care judecați veți fi judecați, și cu măsura cu care măsurați vi se va măsura” [*Mt* 7, 20], zice Dumnezeu la toate.

2. După aceasta l-au adus pe Serghie Magudan, care a zis:

— Acum 9 ani [în 646] răposatul avvă Toma venind de la Roma mi-a spus: papa Teodor [642–649] m-a trimis la patriciul Grigorie rebelul⁴ să-i spun să nu se teamă de nimeni, fiindcă robul lui Dumnezeu avva Maxim a văzut un vis cum că în ceruri, la răsărit și la apus, erau popoare de îngeri și cei de la răsărit strigau: „Constantine Auguste, tu vîncas [Auguste Constantine, tu să învingi]!”⁵ iar cele de la apus strigau: „Gregorie Auguste, tu vîncas [Auguste Grigorie, tu să învingi]!” și glasul celor de la apus întrecea în tărie glasul celor de la răsărit.

Atunci sakellarul a strigat:

patriciu Petru”, care pare să fie același personaj cu strategul Numidiei de aici.

⁴ În 646, Grigorie, exarhul Africii, inițiasă o rebeliune împotriva împăratului Constans II, murind însă în 647 în luptă cu invadatorii arabi. În iulie 645, Grigorie prezidase la Cartagina faimoasa dispută între Maxim și fostul patriarh Pyrrhus, în care acesta din urmă a fost convins pentru scurtă vreme să renunțe la erezia monotelită.

⁵ Expresie latină transliterată fonetic cu caractere grecești; aluzie la faimoasa viziune a lui Constantin cel Mare înainte de bătălia de la Pons Milvius (28 octombrie 312) împotriva lui Maxențiu, în urma căreia Constantin a devenit unicul stăpân al Occidentului.

— Dumnezeu te-a trimis ca să fii ars în Orașul acesta [Constantinopol].

A zis atunci robul lui Dumnezeu:

— Mulțumesc lui Dumnezeu Care printr-o pedeapsă fără voie mă curățește de relele făcute cu voia. Însă „vai lumii din pricina smintelilor ei! Căci este necesar să vină smintelile, dar vai celui prin care vine sminteala!” [Mt 18, 7]. Într-adevăr nu trebuia să fie grăite unele ca acestea în prezența unor creștini, nici să rămână nepedepsiți cei care au plâsmuit unele ca acestea spre a plăcea unor oameni care azi sunt, iar mâine nu mai sunt. Acesta trebuia să spună aceste lucruri încă pe când trăia Grigorie și atunci trebuia să-și facă cunoscut împăratului devotamentul lui față de el. Drept ar fi însă, și v-ar ajuta și pe voi, ca defăimătorul meu dinaintea acestuia să fie silit să meargă și să-l aducă aici pe patriciul Petru, acesta să aducă pe avva Toma, iar acela pe răposatul papă Teodor; și atunci în prezența tuturor aș zice patriciului Petru: „Spune, domnule patriciu, mi-ai scris mie sau eu ție cândva despre cele de care a vorbit aici sakellarul tău?” Iar dacă ar răspunde afirmativ, mă voi supune pedepsei. Asemenea și răposatului papă i-aș zice: „Spune, stăpâne, ți-am povestit eu vreodată vreun vis?” Și chiar dacă acela m-ar acuza de aceasta, vina ar fi a celui, și nu a mea, care l-aș fi văzut; fiindcă visul este un lucru involuntar, iar legea pedepsește numai actele voluntare, în cazul în care acestea sunt contrare ei.

I-a zis atunci Troilos:

— Îți bați joc, avvo? Nu știi unde te afli?

— Nu-mi bat joc, a zis el, ci deplâng faptul că am fost ținut în viață până acum ca să fac experiența unor asemenea plâsmuiri.

A zis atunci patriciul Epifanie:

— Știe Dumnezeu, bine face că-și bate joc de acestea, dacă nu sunt adevărate.

După care, sakellarul i-a spus iarăși cu mânie:

— Simplu spus: toți mint, numai tu singur spui adevărul?

Răspunzând și amestecând cu lacrimi cuvântul său, robul lui Dumnezeu a zis:

— Cu îngăduința lui Dumnezeu, aveți putere de viață și de moarte. Însă dacă aceștia grăiesc adevărul, atunci și satana este prin fire Dumnezeu. Dar dacă nu este, cum nici nu este de altfel, nici aceștia nu spun adevărul. Să nu mă învrednicesc a vedea împreună cu creștinii arătarea Dumnezeului Celui mai presus de ființă, a Făcătorului, Ziditorului și Creatorului, a Proniatorului, Judecătorului și Mântuitorului a toate, dacă i-aș fi povestit vreodată un asemenea vis sau aș fi auzit pe un altul povestindu-l, fără numai în ceasul acesta de la domnul Serghie, devotatul împărăției.

3. Apoi au produs un al treilea calomniator: pe Teodor, fiul lui Ioan, fost „candidatos”, numit și Chila, ginerele de acum al domnului Platon patriciul⁶, care a zis:

— Având noi la Roma o discuție despre împărat, a lungit cuvântul făcând glume și ironii.

Robul lui Dumnezeu însă i-a zis:

— N-am discutat cu tine decât numai o singură dată, împreună cu preacuviosul prezbiter, domnul Teoharist, fratele exarhului, și aceasta din cauza primikirului⁷ care m-a îndemnat la aceasta printr-o scrisoare. Iar dacă voi fi găsit mincinos, îmi asum toate consecințele.

4. După aceasta, aduc pe un al patrulea [calomniator], pe Grigorie, fiul lui Fotin, care a zis:

— M-am dus odată în chilia avvei Maxim la Roma și, zicând eu că împăratul e și preot, a zis avva Anastasie, ucenicul lui, că „nu merită să fie socotit preot”.

Și îndată robul lui Dumnezeu îi zice:

— Teme-te de Dumnezeu, domnule Grigorie, căci în discuția aceasta confratele meu Anastasie n-a spus absolut nimic despre aceste lucruri.

Și, aruncându-se apoi la pământ, a grăit senatului astfel:

— Îngăduiți robului vostru și vă voi spune toate așa cum s-au grăit și să mă contrazică dacă voi minți. Venind la Roma, domnul meu Grigorie a socotit că merită să vină în

⁶ Fost exarh al Ravennei, între 645–649, consultant pentru Italia al împăratului Constans II, Platon apare și în procesul papei Martin.

⁷ Primul notar și șeful cancelariei.

chilia robului vostru. Văzându-l, m-am aruncat, cum îmi este obiceiul, la pământ și m-am închinat lui, l-am sărutat și, după ce s-a așezat, i-am zis: „Care e cauza afectuoasei venituri a stăpânului meu?” Iar el a zis: „Bunul și de Dumnezeu întăritul nostru stăpân [împăratul], preocupându-se de pacea sfintelor lui Dumnezeu Biserici, a făcut o poruncă către de Dumnezeu cinstitul papă, împreună cu o danie către [biserica] Sfântului Petru, îndemnându-l să se unească cu întâi-stătătorul [bisericii] Constantinopolului, mesaj și danie pe care bine-credincioasa sa maiestate imperială a socotit vrednic să le trimită prin intermediul smereniei mele”. Și eu am zis: „Slavă lui Dumnezeu Care te-a făcut vrednic de o asemenea slujire. Dar în ce mod a poruncit de Dumnezeu încoronata sa seninătate să se facă venirea?” Iar tu ai zis: „Precum știi, pe baza *Typos*-ului”⁸. Atunci am spus: „Este cu neputință, pe cât socot, să se facă acest lucru, pentru că romanii nu vor suferi ca glăsurile purtătoare de lumină ale Părinților să fie suprimate dimpreună cu rostirile necurate ale ereticilor, nici ca lumina să dispară împreună cu întunericul⁹. Pentru că obiectul închinării noastre nu va mai fi nimic dacă se va face vreo suprimare a cuvintelor învățate de Dumnezeu.” Atunci ai zis: „*Typos*-ul nu face o suprimare a rostirilor sfinte, ci doar o tăcere, ca să ajungem la pace prin «economie»”. Și eu am spus: „Pentru dumnezeiasca Scriptură tăcerea este și o suprimare, fiindcă Dumnezeu Însuși a zis prin David: «Nu sunt graiuri nici cuvinte ale căror glasuri să nu se audă» [Ps 18, 3]. Deci, potrivit Scripturii, dacă nu se grăiesc și nu se aud, atunci cuvintele despre Dumnezeu nici nu există în genere.” Și atunci ai zis: „Nu mă băga în hățișuri de pădure. Mie îmi este de ajuns Sfântul Simbol [al credinței niceo-

constantinopolitan].” „Și cum poți să te mulțumești cu Sfântul Simbol — am zis —, dacă primești *Typos*-ul?” „Dar ce lucru vătămător este — ai zis — în a primi *Typos*-ul și a rosti și Simbolul?” Iar eu am zis: „Pentru că *Typos*-ul suprimă în chip vădit Simbolul”. Și tu ai zis: „Pentru Dumnezeu, dar cum?” „Rostește-mi Simbolul — am spus —, și vei cunoaște cum este suprimat el de către *Typos*.” Și ai început să zici: „Cred întru Unul Dumnezeu, Tatăl Atotțiitorul, Făcătorul cerului și al pământului, al tuturor celor văzute și nevăzute”. „Oprește-te puțin — am zis — și află cum anume este tăgăduită credința de la Niceea. Căci dacă e lipsit de o voință și o lucrare naturală, în cazul în care El a făcut cerul și pământul voind liber aceasta și nefiind constrâns de vreo necesitate exterioară, dacă David în Duhul grăiește adevărul atunci când spune: «Domnul în cer și pe pământ toate câte a voit a făcut, în mări și în toate adâncurile» [Ps 134, 6], atunci Dumnezeu n-ar putea fi Făcător. Iar dacă, de dragul «economiei», împreună cu credința cea rea este suprimată și credința mântuitoare, atunci o astfel de formă de pretinsă «economie» este de fapt o separare totală desăvârșită de Dumnezeu și nu o unire. Fiindcă mâine iudeii cei cu nume rău vor zice și ei: «Să facem și noi pace și unire între noi prin ‚economie’, să suprimăm noi circumcizia iar voi Botezul, și nu ne vom mai război unii cu alții!» Acest lucru l-au propus în scris oarecând marelui Constantin și arienii zicând: «Să suprimăm și pe ‚homousios’ [de o ființă] și pe ‚heteroousios’ [de altă ființă] și să se unească Bisericele!»¹⁰. Dar de Dumnezeu purtătorii noștri Părinți n-au primit aceasta, ci au preferat mai degrabă să fie prigonii și să moară decât să treacă sub tăcere expresia care înfățișează Dumnezeirea cea una și mai presus de ființă a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh. Iar acestea [s-au întâmplat] deoarece Marele Constantin s-a aflat sub influența celor ce propuneau astfel de lucruri, precum se istorisește de mulți care au scris cu iubire de osteneală

⁸ Decret imperial din octombrie 647, redactat de patriarhul Pavel II al Constantinopolului și publicat în numele împăratului Constans II, care interzicea sub pedepse grave să se mai vorbească despre numărul lucrărilor și voințelor în Hristos.

⁹ Aluzie la condamnarea monotelismului și monoenergismului și la dogmatizarea diotelismului și dioenergismului hristologic de către Sinodul de la Lateran din octombrie 649, prezidat de papa Martin I.

¹⁰ „Scrisoarea lui Arie și Euzoios către împăratul Constantin”, la SOCRATE, *Istoria bisericească* I, 26, 2; cf. și II, 30, 9.

cele petrecute pe atunci¹¹. Dar nici un împărat n-a reușit să-i convingă pe de Dumnezeu purtătorii noștri Părinți să se împace prin expresii intermediare [de compromis] cu ereticii de pe vremea lor¹², ci ei s-au folosit de expresii clare, proprii și corespunzătoare dogmei aflate în cercetare, spunând deschis că preoților [episcopilor] le revine cercetarea și definirea dogmelor mântuitoare ale Bisericii universale.” Și atunci tu ai zis: „Ce deci? Nu este oare orice împărat creștin și preot?” Iar eu am zis: „Nu este, fiindcă nu stă în preajma jertfelnicului, iar după sfințirea Pâinii nu el o înalță zicând: «Sfintele Sfinților!», nici nu botează, nici nu săvârșește mirungerea, nici nu hirotonește ori face episcopi, preoți sau diaconi; nici nu sfințește biserici, nici nu poartă simbolurile preoției: omoforul și Evanghelia, cum le poartă pe cele ale împărăției: coroana și purpura.” „Atunci cum spune Scriptura — ai zis — că Melchisedec este și Împărat și Preot [Fc 14, 18, Evr 7, 1]?” Iar eu am zis: „Melchisedec a fost o prefigurare unică a Unului Dumnezeu a toate Care, fiind prin fire Împărat, S-a făcut după fire Arhiereu pentru mântuirea noastră. Iar dacă spui că și altcineva este împărat și preot «după rânduiala lui Melchisedec [Ps 109, 4 și Evr 7, 17; 5, 10], atunci îndrăznește de

spune despre el și celelalte, și zi și că este «fără tată, fără mamă, fără neam, neavând nici început al zilelor, nici sfârșit al vieții» [Evr 7, 3]. Observă deci răul care ia naștere de aici, pentru că atunci unul ca acesta va fi găsit că este un alt «dumnezeu înomenit» și lucrând după rânduiala lui Melchisedec și nu după rânduiala lui Aaron mântuirea noastră. Dar ce să mai lungim atât vorba? La sfânta Anafora [euharistică rostită] deasupra Sfintei Mese, împăratul este pomenit după arhierei, diaconi și tot cinul preoțesc, împreună cu laicii, fiindcă zice diaconul: «Încă și pe laicii cei adormiți în credință: Constantin, Constans și ceilalți», și așa și pe împărații în viață îi pomeneste după toți cei sfințiți [cu harul preoției]»¹³.

5. Zicând el acestea, Mina¹⁴ a strigat:

— Spunând tu aceste lucruri, ai făcut schismă în Biserică.

Atunci el i-a spus:

— Dacă cel ce grăiește cuvintele Sfintelor Scripturi și ale Sfinților Părinți face „schismă” în Biserică, atunci ce se va arăta făcând Bisericii cel ce se arată suprimând dogmele Sfinților, dat fiind că fără de ele nu este cu putință însuși faptul de a exista o Biserică¹⁵?

Întorcându-se, sakellarul a spus cu strigăt oamenilor exarhului:

¹³ Întreagă această discuție reprezintă o succintă și remarcabilă punere la punct de principiu creștină a adevăratei relații între Biserică și stat, între „sacerdotium” și „imperium” în viziunea Sfinților Părinți ai Bisericii Ortodoxe. Departate de a accepta pretențiile teocratice ale bazileilor, funcțiile religioase și caracterul sacerdotal al împăratului — cum o făceau membrii oportuniști ai administrației imperiale și ai ierarhiei bisericești —, Sfinții Părinți vor contesta profetic aceste pretenții imperiale inacceptabile reafirmate cu vigoare de bazilei în timpul crizelor ariene, monofizite, monotelite și iconoclase. Gestul profetic al Sfântului Maxim va fi reluat în termeni aproape identici în secolele VIII și IX de Sfinții Ioan Damaschinul († 749) și, mai ales, Teodor Studitul (759–826).

¹⁴ Monah și cleric, Mina intervine în procesul politic al Sfântului Maxim în calitate de consilier teologic al senatului.

¹⁵ Mai bine schismă (ruperea comuniunii) pentru dogme, pentru Ortodoxie și Adevăr, fără de care nu există în principiu Hristos și Biserică, decât „comuniune” și „iubire” în erezie și heterodoxie, în care există doar congregații religioase ca asociații umane.

¹¹ Cf. SOZOMEN, *Istoria bisericească* III, 19 și SOCRATE, *Istoria bisericească* II, 27, 23.

¹² Pe urmele Sfinților Părinți anteriori, Sfântul Maxim se arată aici un adversar hotărât al aplicării abuzive la chestiuni de dogmă și credință a principiului canonic al „economiei”, respectiv al acomodării conjuncturale pe care voia să o impună prin *Typos* puterea politică în numele „simfoniei” și „armoniei” reclamate de interesele salvării unității și a înseși existenței Imperiului. În credință și dogme nu poate exista decât „akrivie” (exactitate, rigoare) niciodată „economie”, respectiv concesie, compromis. *Typos*-ul sacrifica astfel credința și adevărul de dragul unității și păcii Imperiului și Bisericilor care trebuiau realizate cu orice preț și cu orice mijloace, inclusiv ale represiunii polițienești și compromisului cu erezia și ereticii. Față de acest „ecumenism” teologic și politic, ca și față de protagoniștii lui oportuniști, Sfântul Maxim adoptă o atitudine riguros ortodoxă, intransigentă și sacrificială în același timp, cu o valoare exemplară pentru ortodoxii din toate epocile istorice, mai ales în cele de confuzie și derută spirituală.

— Spuneți exarhului: Mai trebuie oare să lași în viață un astfel de om acolo unde stăpânești?

Și scoțându-l afară, îl introduce pe [Anastasia] ucenicul lui și-i cer să vorbească împotriva povătuitorului său cum că i-ar fi făcut necazuri lui Pyrrhus. Iar el le-a răspuns cu voce stinsă adevărul, cum că nimeni nu l-a cinstit pe Pyrrhus așa cum l-a cinstit el. I s-a poruncit atunci să strige [cu voce tare]. Și întrucât n-a primit să se înstrăineze de vocea cucernică ce se cuvine monahilor, a poruncit să fie bătut de cei de față. Și lovindu-l cu pumnii, l-au lăsat pe jumătate mort.

Și pe când erau duși ei în temniță, îl ia în primire acum pe bătrânul [Maxim] Mina, zicându-i în prezența arhonților:

— Dumnezeu te-a azvârlit și adus aici ca să primești și tu câte ai făcut altora ducându-i în rătăcire [amăgindu-i] pe toți spre dogmele lui Origen.

Iar robul lui Dumnezeu i-a spus în prezența tuturor:

— Anatema asupra lui Origen și a dogmelor lui și a oricui gândește ca și el!

Atunci patriciul Epifanie a zis:

— S-a desfăcut și destrămat, domnule avvă Mina, reproșul adus de tine împotriva lui, căci chiar dacă era origenist, după ce l-a anatemitizat, s-a eliberat pe sine de un asemenea reproș. Eu, cel puțin, nu mai accept să se spună așa ceva despre el¹⁶.

¹⁶ Singura mențiune directă a numelui lui Origen în gura Sfântului Maxim, acest pasaj ne revelează adevărata atitudine a acestuia față de Origen și de origenism. Deși în faimoasele *Ambigua* (trad. rom. pr. prof. D. Stăniloae, PSB 80, 1983) întreprinsese o vastă operațiune de purificare și îmbisericare a problematicii, motivelor și viziunii teologice a lui Origen, Sfântul Maxim își însușește condamnarea lui Origen și a origenismului — sistematizare eretică a „ipotezelor” teologico-filozofice riscante ale marelui scriitor bisericesc alexandrin — de către Sinodul V Ecumenic (553), înlăturând astfel orice fel de suspiciuni vehiculate încă de contemporanii săi pe tema influențelor „origeniste” (a unei „crize origeniste” va susține în 1941 — retractând în 1961 — un H. U. von Balthasar) asupra gândirii lui. Cf. pe larg monografia lui P. SHERWOOD O. S. B., *The Earlier Ambigua of St. Maximus the Confessor an His Refutation of Origenism* (Studia Anselmiana 36), Roma, 1955, iar pentru contextul biografic:

Și fiecare dintre ei a fost dus în locul unde era ținut sub pază.

6. În aceeași zi, pe la aprinsul sfeșnicelor, Troilos patriciul și Serghie Eukratas, cel peste masa împărătească, au venit la robul lui Dumnezeu bătrânul [Maxim] și șezând i-au poruncit și lui să șadă și i-au zis:

— Spune-ne, domnule avvă, discuția care a avut loc în Africa și la Roma între tine și Pyrrhus cu privire la dogme și cum l-ai convins să anatemitizeze dogma lui și să fie de acord cu a ta?

Și el le-a relatat în ordine toate câte le păstra memoria lui. Și a mai zis aceasta:

— Eu n-am o dogmă proprie, ci pe cea comună a Bisericii universale. Fiindcă n-am lansat vreo expresie ca să fie numită dogma mea proprie.

Iar după relatare i-au spus:

— Nu ești în comuniune cu scaunul Constantinopolului?

— Nu sunt în comuniune cu el, a zis el.

— Din ce cauză nu ești în comuniune cu el?, au zis ei.

Iar el a răspuns:

— Pentru că prin cele nouă *Capitole* [puncte] de unire întocmite la Alexandria [în iunie 633] și prin *Ekthesis*-ul întocmit în acest Oraș de Serghie [în 638] ca și prin *Typos*-ul edictat în continuare aici în anul al 6-lea al indicției [în 647–648], acesta a respins cele patru Sfinte Sinoade [Ecumenice]; și pentru că pe cele ce le-au dogmatizat prin *Ekthesis* le-au abrogat prin *Typos* depunându-se din treaptă [caterisindu-se] pe ei înșiși de tot atâtea ori. Prin urmare, cei osândiți de ei înșiși și de către cei din Roma și caterisiți, pe lângă aceasta, și de Sinodul care a avut loc aici în anul al 8-lea al indicției [Sinodul Lateran, în 649], ce fel de liturghie [*mystagogian*] vor mai săvârși sau ce fel de Duh se va pogoři asupra celor săvârșite de unii ca aceștia¹⁷?

S. BROCK, „An Early Syriac Life of Maximus the Confessor”, *Analecta Bollandiana* 91 (1973, p. 299–346, trad. rom. mai jos p. 209–220.

¹⁷ Absența dreptei-credințe atrage după ea și pierderea harului și deci nevalabilitatea Euharistiei și a Tainelor săvârșite de heterodocși saueretici. Această atitudine rigoristă a Sfântului Maxim face plau-

Atunci i-au spus:

— Așadar, tu singur te vei mântui și toți ceilalți vor pieri?
Iar el le-a zis:

— Cei trei tineri, care nu s-au închinat idolului la care s-au închinat toți oamenii, n-au osândit pe nimeni [Dn 3, 18], fiindcă nu se uitau la cele ale altora, ci cum să nu cadă ei înșiși din adevărata cinstire a lui Dumnezeu. Tot așa și Daniel, aruncat în groapa cu lei [Dn 6, 16], n-a osândit pe nimeni din cei care nu se rugau lui Dumnezeu potrivit decretului lui Darius, ci s-a uitat la el însuși și cele ale lui preferând mai degrabă să moară decât să supere pe Dumnezeu și să fie biciuit de conștiința proprie pentru călcarea legilor firii. Să nu-mi dea Dumnezeu nici mie să osândesc pe cineva sau să spun că numai eu mă voi mântui! Prefer însă mai degrabă să mor decât să am conștiința tulburată că am alunecat în vreun fel oarecare în ce privește credința¹⁸.

7. Atunci i-au spus:

— Și ce vei face dacă romanii se vor uni cu bizantinii? Căci iată că ieri au sosit apocrisiarii [emisarii] Romei și mâine se vor împărtăși cu patriarhul; și va fi evident pentru toți că tu i-ai întors de la credință pe romani; căci negreșit când ai fost luat pe sus tu de acolo, ei s-au unit cu cei de aici¹⁹.

zibil evenimentul din „Viața siriacă” care ne relatează faptul că, la instigarea Sfântului Maxim, călugărițele unei mănăstiri din Constantinopol, unde fusese deținut sfântul (se pare încă înainte de acest proces), au călcat în picioare „euharistia” săvârșită de preotul lor în comuniune cu patriarhul eretic al Constantinopolului, drept pentru care au fost arse pe rug (cf. mai jos p. 220).

¹⁸ Mai bine martiriul decât erezia, mai bine moartea în singurătate, dar în adevăr și ortodoxie, decât viața în pseudo-comuniunea heterodoxiei, fie ea și „ecumenică”.

¹⁹ Aluzie la emisarii Bisericii Romei veniți să negocieze — după condamnarea definitivă în martie 654 a sfântului papă martir Martin I la exil în Crimeea, condamnare acceptată însă mult prea ușor — sfințirea noului papă ales, Eugeniu I, om conciliant, a cărui alegere fusese organizată de exarhul imperial. „Faptul că Sfântul Martin I e încă în viață și protestează în scrisori contra acestei proceduri le ridică acestora, cum remarcă mai încolo Sfântul Maxim, orice drept de a angaja scaunul Romei în materie dogmatică. Comuniunea lor

El însă le-a zis:

— Chiar dacă cei care au venit se vor împărtăși, nu vor aduce nici un prejudiciu scaunului Romei, pentru că n-au adus nici o scrisoare pentru patriarh; și nu sunt deloc convingeți că romanii se vor uni cu cei de aici dacă ei nu vor mărturisi că Domnul și Dumnezeul nostru vrea și lucrează mântuirea noastră după fiecare din firile din care, în care și care este El.

Și ei i-au spus:

— Dar dacă romanii se împacă cu cei de aici, ce faci?

Și el le-a zis:

— Duhul Sfânt îi anatemizează prin Apostolul [Pavel] chiar și pe îngerii care ar inova ceva pe lângă ceea ce s-a propovăduit [Ga 1, 18]²⁰.

Și ei au spus:

— Este așa de necesar să se vorbească de „voințe” și „lucrări” în Hristos?

Iar el a răspuns:

— Este absolut necesar dacă vrem să fim drept-cinstitori ai lui Dumnezeu potrivit adevărului. Fiindcă nimic din cele ce sunt nu subzistă fără o lucrare [energie] naturală. Căci Sfinții Părinți spun limpede că nici o fire [natură] nici nu există, nici nu este cunoscută fără energia care o caracterizează în mod ființial. Iar dacă o fire nici nu este, nici nu e cunoscută fără energia care o caracterizează în mod ființial, cum este cu puțință ca Hristos să existe și să fie cu-

cu patriarhul monotelit Petru (654–668) nu-i angajează decât pe ei înșiși. Totodată, se vede că la Constantinopol era binecunoscut rolul hotărâtor al Sfântului Maxim la Sinodul Lateran care condamnase în 649 oficial atât monotelismul, cât și *Typos*-ul” (GARRIGUES, „Le Martyre”, p. 420). „Roma acceptă o apropiere care seamănă cu un compromis în chiar momentul în care episcopul ei legitim e deportat, iar teologul ei cel mai ferm era în proces. Nu se va pierde ocazia de a i se arăta grotescul situației și de a i se reproșa faptul de a fi, în sensul strict al cuvântului, mai papist decât papa” (J.-M. GARRIGUES, *Maxime le Confesseur — la Charité, avenir divin de l'homme*, Paris, 1976, p. 68–69).

²⁰ Referința la Ga 1, 18 îl arată pe Sfântul Maxim departe de recunoașterea harismei unei pretense infailibilități scaunului Romei ca atare.

noscut ca Dumnezeu și om adevărat prin fire fără energia Lui divină și cea umană? Fiindcă, după Sfinții Părinți, leul care și-a pierdut răgetul nu mai e leu, și câinele care și-a pierdut lătratul nu mai e câine²¹. Și orice alt lucru care și-a pierdut ceva constitutiv lui în mod natural nu mai este ceea ce era.

Atunci ei au spus:

— Știm într-adevăr că așa stau lucrurile. Dar să nu-l întristezi pe împăratul care a făcut *Typos*-ul numai pentru pace, iar nu pentru suprimarea a ceva din cele înțelese în Hristos, și care pentru pace a poruncit „economia” tăcerii asupra expresiilor care creează diviziune.

Atunci, aruncându-se la pământ, robul lui Dumnezeu a zis cu lacrimi:

— Bunul și evlaviosul stăpân [împărat] nu se cade să se supere pe smerenia mea. Fiindcă nu pot să întristez pe Dumnezeu tăcând asupra celor ce El Însuși a poruncit să fie grăite și mărturisite. Dacă potrivit dumnezeiescului Apostol El Însuși este Cel ce „a așezat în Biserică mai întâi apostoli, în al doilea rând profeți, în al treilea rând, dascăli” [Ef 4, 11], atunci este evident că El este Cel ce a greșit prin aceștia. Dar întreaga Sfântă Scriptură a Vechiului și Noului Testament, Sfinții Dascăli și Sfintele Sinoade ne învață că Dumnezeul întrupat vrea și lucrează după divinitatea și după umanitatea Sa. Pentru că nu este lipsit de nimic din cele prin care este cunoscut ca Dumnezeu și din cele prin care este recunoscut ca om, afară de păcat [cf. Evr 4, 15]. Iar dacă e desăvârșit după fiecare din acestea, ca Unul ce nu este lipsit de nimic în fiecare din ele, atunci este limpede că acela care nu mărturisește că este ceea ce este împreună cu toate însușirile naturale inerente Lui, după fiecare din cele în care și care El este, falsifică cu totul taina Lui.

8. După o scurtă tăcere, plecându-se unii spre alții, au zis:

— De unde poți arăta că întâi-stătătorii scaunului Constantinopolului resping Sinoadele Ecumenice?

²¹ DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine* IV, 25; PG 3, 728B.

Iar el le-a zis:

— Faptul a fost arătat deja în parte din cele grăite de mine la Roma cu domnul Grigorie, secretarul; acum, dacă stăpânul dorește să-i fie arătate mai pe larg, să poruncească să i se dea permisiune nevrednicului vostru rob și atunci voi indica niște cărți, pentru că ale mele mi-au fost ridicate, și voi face limpede acest lucru pentru toți fără nici un fel de argumente sucite.

După care, grăind multe altele, au întors discuția spre exerciții și teorii scripturistice, naturale și tehnice, în care delectându-se au devenit mai veseli în dispoziție și au început a spune:

— Știe Domnul că ne-am folosit și de acum nu vă vom mai supăra.

9. Domnul Serghie însă i-a spus:

— De multe ori am venit în chilia ta de la Sfântul Savva [din Roma] și am ascultat învățătura ta; și Hristos îți va ajuta, și nu vei mai fi supărat. Într-un singur lucru însă îi întristezi pe toți, pentru că pe mulți îi faci să se separe de comuniunea cu Biserica de aici [din Constantinopol].

— Există cineva, a spus robul lui Dumnezeu, care spune că eu am zis: „Să nu stai în comuniune cu Biserica bizantinilor”?

Domnul Serghie a răspuns:

— Însuși faptul că tu nu ești în comuniune este pentru toți ca un glas mare să nu stea nici ei în comuniune²².

Atunci robul lui Dumnezeu a spus:

— Nu există nimic mai silnic decât o conștiință care te acuză și nimic mai îndrăzneț decât o conștiință care te apără.

Auzind însă domnul Troilos că *Typos*-ul a fost anatemi-zat în tot apusul, i-a spus robului lui Dumnezeu:

— Bine este ca reputația evlaviosului nostru stăpân [împărat] să fie insultată?

²² „Indiciu al imensului credit spiritual de care se bucură Sfântul Maxim la Constantinopol și în Imperiu, fapt care explică și înrâncenarea pe care au depus-o autoritățile politice și religioase mai întâi încercând să-l înduplece, apoi să-l reducă la tăcere și lichideze” (GARRIGUES, „Le Martyre” p. 421).

Robul lui Dumnezeu a răspuns:

— Dumnezeu să-i ierte pe cei ce l-au silit pe stăpânul nostru să facă *Typos*-ul și pe cei ce au îngăduit aceasta.

Atunci i-a zis:

— Cine sunt cei ce l-au silit și cine cei care au îngăduit aceasta?

Iar el a răspuns:

— Oamenii Bisericii l-au silit iar arhonții senatului au îngăduit. Și iată că acum întinăciunea s-a extins de la cei responsabili asupra celui nevinovat și curat de orice erezie. Dar sfătuieți-l [pe împărat] să facă ceea ce a făcut bunicul lui de evlavioasă memorie [Heraclie]. Pentru că acesta, simțind că unii din apus dădeau vina pe el, s-a eliberat pe sine de oprobriul Bisericii printr-o ordonanță [*keleusis*] [din 640–641] în care a scris: „*Ekthesis*-ul nu este al meu, fiindcă nu eu l-am dictat nici n-am poruncit să fie alcătuit, ci Serghie patriarhul l-a compus cu cinci ani înaintea întoarcerii mele din răsărit; el mi-a cerut, când am ajuns eu iarăși în acest preafericit Oraș, să-l propun [în 638] cu semnătură în numele meu, iar eu am acceptat cererea lui. Acum însă, cunoscând că unii se luptă între ei pentru el, fac cunoscut și declar că nu-mi aparține, nu este al meu.” Această ordonanță a făcut-o către răposatul papă Ioan [IV, 640–642] care condamnase *Ekthesis*-ul în scrisoarea pe care o scrisese pe atunci lui Pyrrhus²³. Și de atunci opinia generală este pretutindeni că *Ekthesis*-ul este al lui Serghie. Aceasta să o facă și cel ce împărățește acum în chip evlavios peste noi și reputația sa va rămâne neîntinată de orice fel de reproș.

Atunci, clătindu-și capetele, au tăcut, spunând numai acestea:

— Toate acestea sunt cu anevoie de făcut și fără ieșire.

Și grăind acestea și altele diverse, primind închinăciune și închinându-se la rândul lor, s-au retras veseli și bine dispuși.

²³ Cf. Scrisoarea papei Ioan IV către împăratul Constantin III, păstrată în traducerea latină a lui Anastasie Bibliotecarul, *PL* 80, 602–607 și 125, 561–565.

10. În sâmbăta cealaltă i-au adus iarăși la palat și l-au introdus mai întâi pe ucenicul bătrânului [Anastasie Monahul], venind acolo și cei doi patriarhi²⁴. Și au adus drept acuzatori ai bătrânului pe Constantin și Mina, cerând ucenicului să consimtă în cele grăite împotriva lor. Dar ucenicul [Anastasie Monahul] a grăit senatului cu toată îndrăzneala, fără teamă, astfel:

— Introduceți pe Constantin în sala consiliului secret al palatului? Nu e nici preot, nici monah, ci un tribun muieratic și de operetă. Era cunoscut africanilor și romanilor ce fel de femeiuști pascând a venit el acolo. Toți știau vicleniile pe care le făcea ca să ascundă acest fapt; uneori zicea că sunt surorile lui, alteori că le-a luat pentru că nu erau în comuniune cu scaunul Constantinopolului ca să nu fie întinate de comuniunea cu ereticii. Și, iarăși, dacă-i lipseau desfătărilor și găsea un ținut unde nu era cunoscut, făcea același lucru de dragul câștigului rușinos și al plăcerii murdare. Este o mare rușine pentru cei ce vor să trăiască demn chiar și faptul de a discuta cu el.

După acestea, întrebat fiind dacă a anatemizat *Typos*-ul, a spus fără frică:

— Nu numai că l-am anatemizat, dar am compus și o cârtică [„libel”] împotriva lui.

— Ce deci? Nu recunoști că ai făcut rău?, i-au spus arhonții.

Iar el a zis:

— Să nu-mi dea Dumnezeu să spun că s-a făcut rău ceea ce am făcut bine și după rânduiala bisericească.

Și după ce a fost întrebat multe altele și a răspuns după cum i-a dat lui Dumnezeu, a fost scos din secret.

11. Și l-au introdus pe bătrânul [Maxim], iar domnul Troilos i-a zis:

— Spune, avvo, vezi, spune adevărul și se va îndura de tine stăpânul [împăratul]. Fiindcă dacă trecem prin ancheta

²⁴ Petru al Constantinopolului (654–668) și Macedonie al Antiohiei, refugiat între 639–662 la Constantinopol.

legală și se va găsi adevărată chiar și numai una din acuzațiile aduse împotriva ta, legea te condamnă la moarte!

Iar el le-a zis:

— Am spus-o deja și o spun iarăși că dacă și numai una singură din cele spuse e adevărată, atunci și satana este Dumnezeu. Dar dacă el nu este Dumnezeu ci apostat, atunci și acuzațiile împotriva mea sunt mincinoase și lipsite de temei. Dacă însă porunciți să se facă ceva, faceți-o. Cinstind pe Dumnezeu nu voi fi nedreptățit.

Atunci [Troilos] i-a zis:

— N-ai anatemitizat *Typos*-ul?

Și el a răspuns:

— Am spus de multe ori că l-am anatemitizat.

— Ai anatemitizat *Typos*-ul? Pe împărat l-ai anatemitizat.

Răspuns-a robul lui Dumnezeu:

— Eu pe împărat nu l-am anatemitizat, ci o hârtie străină de credință ortodoxă a Bisericii.

— Unde a fost anatemitizat?, l-a întrebat.

— De către Sinodul de la Roma în biserica Mântuitorului [San Giovanni in Laterano] și a Născătoarei de Dumnezeu [Santa Maria Maggiore].

Atunci eparhul [prefectul] i-a spus:

— Ești în comuniune cu Biserica de aici, sau nu?

— Nu.

— De ce?

— Pentru că a respins Sinoadele [Ecumenice].

— Dacă a respins Sinoadele [Ecumenice], cum se face că ele sunt menționate în diptice [la Liturghie]?

— Și care e folosul unor nume dacă sunt respinse dogmele?

— Poți să dovedești aceasta?

— Dacă mi se dă permisiunea și porunciți, pot să dovedesc foarte ușor aceasta?

Și tăcând ei, sakellarul i-a spus:

— De ce pe romani îi iubești, iar pe greci îi urăști²⁵?

²⁵ „E poate pentru prima dată că bizantinii rezervă titlul de «romani» latinilor Romei și Occidentului și revendică, pentru a-și ex-

Robul lui Dumnezeu a răspuns și a zis:

— Poruncă avem să nu urâm pe nimeni. Pe romani îi iubesc ca pe unii de aceeași credință [cu mine], iar pe greci ca pe unii de aceeași limbă cu mine²⁶.

Sakellarul i-a spus iarăși:

— Câți ani zici că ai?

— Șaptezeci și cinci²⁷.

— De câți ani este cu tine ucenicul tău [Anastase]?

— De treizeci și șapte²⁸.

prima identitatea proprie, numele de «greci». Semn premonitoriu al marii rupturi a romanității ca urmare a recente pierderi a ecumenicității ei sub asaltul islamului. Paradoxal, neputând folosi numele de «elini» care la acea dată îi desemna pe grecii păgâni ai Antichității, pentru a-și exprima identitatea judecătoreii bizantini nu dispun decât de un cuvânt rar și, mai mult, de unul utilizat de latini în sens peiorativ: «Graikoi» = «Graeci» (GARRIGUES, *op. cit.*, p. 423).

Trebuie precizat însă că e vorba de un caz izolat și unic în felul lui, atestând crescândă elenizare a Imperiului roman de Răsărit o dată cu dinastia heracleiană (începând cu secolul VII). În rest, toate izvoarele oficiale și cronicile islamice ne arată că în realitate până târziu în secolele XVIII–XIX așa-numiții „bizantini” s-au numit pe ei înșiși „romani”, respectiv „romei” — nu „greci”, nici „bizantini”. Echivalențele „roman = latin”, „bizantin = grec” care s-au impus în Occident și de aici și în Răsăritul Europei începând din secolul XIX sunt creația Evului Mediu carolingian și germanic și reflectă uzurparea romanității Imperiului roman și a papalității de către franco-germanii carolingieni și ottonieni. Aceștia din urmă se vor considera pe ei înșiși drept unicii creștini „catolici” și „ortodocși”, iar pe „greci”, datorită absenței lui „Filioque” și a cultului „idolatru” al icoanelor, îi vor privi drept „schismatici”, „eretici” și „păgâni”. Din politică acest construct ideologic franco-german a pătruns în istoriografie unde supraviețuiește încă tenace (cf. pr. prof. IOANNIS ROMANIDIS, *Romaiosyne, Romania, Roumele*, Tesalonic, 1975).

²⁶ „Se observă că Sfântul Maxim nu revendică o naționalitate de tip etnic, ceea ce ar fi fost normal dacă ar fi fost bizantin, ci una de tip lingvistic. Faptul pare să confirme originea negreacă a Sfântului Maxim — palestinian de obârșie samariteană — redată de *Viața siriacă*” (GARRIGUES, *op. cit.*, p. 423).

²⁷ Această indicație permite datarea nașterii Sfântului Maxim în anul 580.

²⁸ „Sfântul Maxim l-a întâlnit deci pe ucenicul său Anastase spre anul 617 probabil la Constantinopol, unde acesta era secretarul buucii împăratului Constans (cf. mai jos Discuția de la Bizya 13), adică al soției bazileului Heraclie. În acel timp, Sfântul Maxim sosise la

Atunci un cleric a strigat:

— Ți-a dat și ție Domnul tot ceea ce ai făcut tu răposatului Pyrrhus²⁹.

Acestuia nu i-a răspuns nimic.

12. În timp ce se grăiau acestea în sala consiliului secret nici unul dintre patriarhi n-a spus absolut nimic. Dar când s-a făcut vorbire despre Sinodul de la Roma, Demostene³⁰ a strigat:

— Sinodul acesta n-a fost ratificat pentru că cel ce l-a convocat [papa Martin I] a fost depus.

Atunci robul lui Dumnezeu a răspuns:

— N-a fost depus, ci prigonit [persecutat]. Ce act sinodal și canonic s-a făcut privitor la cele făcute și care să conțină în mod sigur depunerea lui? Dar chiar și dacă ar fi fost depus în mod canonic, aceasta nu aduce nici un prejudiciu celor întărite în mod ortodox și potrivit dumnezeieștilor canoane [în Sinod] și cu care consună și cele scrise de cel între sfinți papă Teodor [642–649].

Auzind acestea, Troilos a spus:

— Nu știi ce vorbești, avvo. Ce s-a făcut, s-a făcut.

Acestea sunt cele discutate și spuse și câte le-a reținut memoria.

În acest punct procedurile inițiate împotriva lor au luat sfârșit, iar ei l-au scos pe sfântul bătrân din [Consiliu] Secret ducându-l înapoi în arest.

13. În ziua următoare, care a fost o duminică, oamenii Bisericii au făcut sfat și l-au convins pe împărat să-i condamne la acest exil aspru și inuman, despărțindu-i pe unul de altul: pe sfântul bătrân la Bizya³¹, castru din Tracia, iar

Constantinopol fugind de invadarea Palestinei de către persani în 614, intrând în mănăstirea de la Chrysopolis (suburbie asiatică a capitalei bizantine) și devenind prin intermediul lui Anastasie familiar medilor de la palat (cf. PG 90, 161A)” (GARRIGUES, *op. cit.*, p. 423).

²⁹ Faptul că Pyrrhus e mort arată că procesul se derulează după 3 iunie 654.

³⁰ Scriptorul și colaboratorul sakellarului, care apare și în procesul papei Martin I.

³¹ Actualul oraș Vize, Turcia, la granița cu Bulgaria.

pe ucenicii lui la Perberis³², dincolo de care nu se mai întinde Imperiul roman³³. Și i-au trimis în acest exil nepregătiți, dezbrăcați, fără hrană, lipsiți de orice resurse necesare pentru trai, și nu în apropiere de mare ca să nu poată primi vizita unor oameni milostivi. Și așa sunt ei acum acolo goi și fără hrană, având doar nădejdea în Dumnezeu, îndemnându-i pe toți creștinii și strigând acestea:

„Rugați pe Domnul ca Dumnezeu să facă mila Lui cu smerenia noastră și să ne învețe că aceia care navighează împreună cu El fac experiența unei mări sălbatic dezlănțuite, când luntrea este aruncată încoace și încolo de vânturi și valuri fără a fi însă scufundată. Pentru că El îngăduie ca ei să sufere încercarea unei mari furtuni punând la încercare dispoziția lor interioară față de El, ca ei să strige cu glas mare: «Doamne, scapă-ne, că pierim!» [Mt 8, 25], ca să învețe să atribuie numai Lui toate cele ale mântuirii lor și să nu se mai încreadă în ei înșiși, iar atunci vor afla liniște adâncă, vântul și valurile potolindu-se. Fiindcă El îi trimite în mijlocul lupilor [Mt 10, 16] și le poruncește să intre pe poarta cea strâmtă și să meargă pe calea cea îngustă [Mt 7, 13–14], le pune înainte foame și sete, goliciune, lanțuri și închisori, izgoniri și bice, cruce și piroane, scuipări, palme și pumni, ocări și batjocuri, suferință, patimă și morți de multe feluri, al căror sfârșit însă e Învierea cea a tot strălucitoare care aduce cu sine pacea pentru toți cei prigoniți pentru El, bucuria pentru care au fost strâmtorați și în necazuri pentru El, înălțarea la ceruri și aducerea la tronul cel mai presus de ființă al Tatălui și șederea

³² Localizarea exactă a Perberisului e necunoscută; cf. V. TĀPKOVA-ZAIMOVA, „Un évêché peu connu en Thrace orientale — Perberis”, *Revue des études sud-est européennes* 9 (1971), p. 595–596.

³³ Acest final arată că *Relatarea*, ca și întreg dosarul privitor la victimele monotelismului, trebuie să fi fost redactată pe baza unor note luate în cele două ședințe publice, îndată după trimiterea condamnaților în exil, fiind trimise tuturor creștinilor ortodocși, mai ales celor din Roma, pentru a-i încuraja în fermitatea rezistenței lor. Redactorii trebuie să fi fost aceiași frați Teodor și Teodosie din confreria Spudeilor, care alcătuiseră anterior *Commemoratio* similară a procesului și exilului Sfântului papă Martin I.

«mai presus de toată începătoria, puterea și domnia de sus, și de tot numele ce poate fi numit atât în veacul de acum, cât și în veacul ce va să vină» [Ef 1, 21]; pe care fie să le dobândim toți, cu rugăciunile și mijlocirile Preaslăvitei, Preacinstitei și Preamăritei prin fire și cu adevărat Născătoarei de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Maria și ale Sfinților Apostoli, Proroci și Mucenici. Amin!”

Discuțiile de la Bizya și Rhegium (august–septembrie 656)

Tomos conținând dogmele discutate între cel întru sfinți Maxim și Teodosie episcopul Cezareei Bithyniei și arhonții de la palat care erau împreună cu el¹

1. Am socotit necesar să vă fac cunoscute în mod limpede vouă tuturor celor ce stăruți în ortodoxie cele discutate despre preacurata noastră credință a creștinilor și despre inovația introdusă în ea de cei potrivnici acesteia între avva Maxim și Teodosie, episcopul Cezareei Bithyniei ca, putând să cunoașteți mai exact cele privitoare la acestea, să slăviți mai mult pe Iubitorul de oameni Dumnezeuul nostru Care dă cuvânt cu înțelegere întru deschiderea gurii lor [Ef 6, 19] celor ce se tem de El, ca nu cumva vrăjmașii adevărului care răspândesc cele contrare acestuia să tulbure inimile voastre.

2. Așadar, în ziua a 24-a a lunii august, anul al 14-lea al indicției care a trecut [656], au venit la el în exilul în care era sub pază, adică în castrul Bizya, mai sus-menționatul episcop Teodosie, trimis, cum spunea, în numele lui Petru, întâi-stătătorul Constantinopolului, ca și consulii Pavel și

¹ *Disputatio Bizyae* (CPG 7735 și BHG 1233). Traducere după textul grec critic din CChSG 39, p. 73–151; cf. și PG 90, 136–169; PL 129, 625–658. La sfârșitul primului proces, Sfântul Maxim e exilat la Bizya, fortăreață din Tracia, iar ucenicul său, Anastasie, la Perberis, cetate de la granița Traciei cu barbarii. În fața fermității Romei care a respins „synodika” patriarhului Petru și a amenințării arabe, palatul și ierarhia imperială încearcă o ultimă tentativă de compromis cu Sfântul Maxim trimițând la el un episcop însoțit de doi patricii.

Teodosie, trimiși, cum spuneau, ca reprezentanți ai împăratului. Și intrând la numitul monah Maxim în locul unde era închis, au șezut și i-au poruncit și lui să șadă, împreună cu ei fiind, evident, și episcopul Bizyei.

3. Și-i zice TEODOSIE episcopul:

— Cum îți este, domnule avvă?

MAXIM: Cum a prehotărât [predestinat] Dumnezeu înaintea tuturor veacurilor desfășurarea proniatoare a vieții mele, așa îmi este!

TEODOSIE: Ce deci? Dumnezeu a prehotărât înaintea tuturor veacurilor cele privitoare la fiecare din noi?

MAXIM: Dacă a precunoscut, negreșit că a și prehotărât [Rm 8, 29].

TEODOSIE: Ce înseamnă faptul că „a precunoscut” și „a prehotărât”?

MAXIM: Preștiința este a gândurilor, cuvintelor și faptelor care atârnă de noi, iar predestinația este a celor ce ni se întâmplă și nu atârnă de noi.

TEODOSIE: Care sunt cele ce atârnă de noi și care cele ce nu atârnă de noi?

MAXIM: Pe cât se pare, stăpânul meu care cunoaște toate acestea discută cu robul său pentru a-l pune la încercare.

TEODOSIE: Pe adevărul lui Dumnezeu, te-am întrebat neștiind acestea și vrând să aflu diferența dintre cele ce atârnă și cele ce nu atârnă de noi, și cum unele sunt sub preștiința lui Dumnezeu, iar celelalte sub predestinația Lui.

MAXIM: Atârnă de noi toate cele voluntare, adică virtuțile și viciile [relele]. Nu atârnă însă de noi venirile peste noi ale modurilor pedepselor care ni se întâmplă sau ale celor contrare. Fiindcă nu atârnă de noi nici boala care ne pedepsește, nici sănătatea care ne aduce bucurie, deși cauzele care le produc sunt în noi. De pildă: o cauză a bolii este dezordinea vieții, după cum o cauză a sănătății e o viață bine ordonată; o cauză a Împărăției cerurilor e paza poruncilor, după cum una a focului veșnic e călcarea acestora².

² „Episcopul Teodosie nu era familiar cu atare dezvoltări asupra predestinării, chestiune ce nu fusese abordată de Părinții Răsăriteni.

TEODOSIE: Ce deci? De aceea te chinuiești atunci în exilul acesta, pentru că ai făcut oarecare lucruri vrednice de acest chin?

MAXIM: Mă rog ca Dumnezeu să mărginească prin acest chin pedepsele celor ce au păcătuit prin călcarea preadrep-telor Sale porunci.

TEODOSIE: Pentru mulți chinul nu este oare din pricina unei puneri la încercare [*dokime*; Rm 5, 3-4]?

MAXIM: Punerea la încercare este proprie sfinților pentru ca prin chinul lor în viața oamenilor să se arate dispozițiile lor interioare față de ce este bine prin fire și împreună cu ele să se arate și virtuțile lor ignorate de toți, ca la Iov și Iosif. Fiindcă unul a fost ispitit ca să se arate bărbăția lui ascunsă, iar celălalt a fost încercat pentru arătarea înfrânării lui sfințitoare. Și oricare dintre sfinții care au fost chinuiți fără voie în veacul acesta, a fost chinuit printr-una sau alta din „economii” de acest gen, pentru ca prin neputința îngăduită să vină asupra lui să calce în picioare balaurul cel trufaș și apostat, adică pe diavolul [Lc 10, 19], căci în fiecare din sfinți răbdarea este rodul încercării [Rm 5, 4; Iac 1, 3]³.

Trebuie văzută oare aici o urmă a cunoașterii de către Sfântul Maxim a operelor lui Augustin în timpul repetatelor sale șederi în Cartagina? În orice caz, el dă predestinației un *cu totul alt* sens decât Părințele latin. Dacă Dumnezeu cunoaște dinainte toate lucrurile prin atotputernicia Sa, predestinația Sa nu privește decât derularea naturală a lucrurilor în succesiunea cauzelor și efectelor, lăsând intactă libertatea *ipostatică* a omului în fața lucrurilor și suferințelor ce i se întâmplă. Mai mult, această sinergie ipostatică sau ratarea ei are consecințe naturale diferite și influențează deci asupra cursului evenimentelor” (ALAIN RIOU, *Le Monde et l'Eglise selon Maxime le Confesseur* [Théologie historique 22], Paris, 1971, p. 197-198).

³ „Episcopul Teodosie prinde din zbor definiția anterioară a Sfântului Maxim pentru a o întoarce împotriva lui, zicând că, potrivit ei, suferințele sale actuale ar fi consecințe ale unui păcat anterior; prin aceasta el vrea să insinueze că această greșeală trecută e chiar atitudinea lui în conflictul dintre Roma și Constantinopol (...). Dar în răspunsul său, Sfântul Maxim precizează că, dacă încercarea este efectiv consecința naturală a unei greșeli, aceasta nu este cu necesitate a sa, ci a celor care au păcătuit. Este astfel îngăduit și predesti-

4. TEODOSIE: Pe adevărul lui Dumnezeu, frumos ai vorbit și recunosc folosul pe care l-am avut din cuvintele tale. Aș fi căutat să discut cu tine pururea despre astfel de lucruri, dar pentru că atât eu, cât și ilustrii patricii am parcurs o distanță atât de mare și am venit la tine pentru un alt subiect, te invităm să primești cele ce-ți vor fi propuse de noi și să faci bucurie astfel la toată lumea.

MAXIM: Care sunt aceste propuneri, stăpâne, și cine și de unde sunt eu, ca pentru consimțământul meu la propunerile voastre să se facă bucurie la toată lumea?

TEODOSIE: Pe adevărul Domnului nostru Iisus Hristos, cele ce-ți vom spune eu și stăpânii mei, ilustrii patricii, le-am auzit din gura stăpânului nostru patriarhul și a evlaviosului stăpân a toată lumea [împăratul].

MAXIM: Porunciți, stăpânii mei, și spuneți ce voiți și ce ați auzit?

TEODOSIE: Împăratul și patriarhul vor să afle prin noi de la tine din ce cauză nu stai în comuniune cu scaunul Constantinopolului?

MAXIM: Aveți pentru aceasta un mandat scris de la preaevlaviosul împărat sau de la patriarh?

TEODOSIE: Nu se cade, stăpâne, să n-ai încredere în noi. Fiindcă, deși sunt umil, sunt totuși episcop, iar stăpânii mei de aici fac parte din senat, și n-am venit să te ispitim, ferească Dumnezeu!

MAXIM: În orice chip veți fi venit la robul vostru, eu vă voi spune fără nici o teamă cauza pentru care nu stau în

nat de Dumnezeu ca sfinții să sufere consecințele dureroase ale păcatelor altora. (...) Prin kenoza lui, sfântul poate enipostazia în încercările prilejuate de păcătoși puterea distrugătoare a păcatului semenilor. Prin suferința sa, el deschide lumii păcătoase iertarea; realizează lucrarea cea mai tainică care există: neutralizează ceea ce în mod natural ar fi trebuit să aibă consecințe catastrofale; mai mult, face din aceasta însăși calea mântuirii lumii. În kenoza lui, el realizează astfel o diaconie eclezială; abolind categoriile naturale care îi opun pe cei păcătoși, el îi mântuie și adună în catolicitatea comuniunii sfinților. Acesta e «capătul» pe care nu l-a ales el, dar pe care-l asumă de bunăvoie în Providența divină și prin care se împlinește în el preamărirea lui Dumnezeu Care a murit și este viu” (*ibid.*, p. 198).

comuniune cu scaunul Constantinopolului, chiar dacă altora le revine să mă întrebe din ce cauză, și nu vouă, care cunoașteți negreșit mai bine decât mine cauza.

Cunoașteți inovațiile făcute începând din anul al 6-lea al indicției care a trecut [din anul 647–648; aluzie la *Ekthesis*] și începute la Alexandria prin cele *Nouă capitole* promulgate [în 633] de Cyrus, care nu știu cum de a ajuns întâistătător [patriarh] acolo, „capitole” care au fost întărite de scaunul Constantinopolului; cunoașteți și celelalte schimbări, adaosuri și micșorări făcute în sinod de cei care au fost mai înainte întâistătători [patriarhi] ai Bisericii Bizanțului: Serghie [610–638], Pyrrhus [638–641 și 654], Pavel [641–653], inovații pe care le cunoaște întreaga lume. Din această cauză nu stă robul vostru în comuniune cu Biserica Constantinopolului. Să fie ridicate prilejurile de poticneală așezate de bărbații mai sus-numiți, împreună cu cei ce le-au pus, cum a spus Dumnezeu: „Și pietrele din drum aruncați-le” [*Ir* 50, 26], și voi merge fără nici un îndemn de la oameni pe calea dreaptă a Evangheliei, netezită și liberă de orice spini ai răutății eretice. Până însă ce întâistătătorii Constantinopolului se fălesc cu pietrele de poticneală puse și cu cei ce le-au pus pe ele, nu există nici un argument sau mod care să mă convingă să stau în comuniune cu ei.

TEODOSIE: Dar ce lucru rău mărturisim ca să te separi de comuniunea noastră?

MAXIM: Pentru că spunând că există o singură lucrare [energie] a divinității și umanității Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos, confundați discursul despre Dumnezeu [*theologia*] cu discursul despre Întrupare [*oikonomia*]. Căci dacă se cade să credem Sfinților Părinți care spun că „cele ce au o singură energie au și o singură ființă”, voi faceți atunci din Sfânta Treime „pătrime”, dat fiind că atunci trupul Cuvântului devine conatural cu El și iese din identitatea lui după natură cu noi și cu cea care L-a născut.

Și iarăși: suprimând lucrările și decretând că există o singură voință a divinității și umanității Lui, negați distribuirea celor bune ale Lui. Căci dacă nu ar avea nici o lucrare, potrivit celor ce au prescriș și ordonat această dog-

mă, este evident că nu s-ar putea milostivi de noi, chiar dacă ar voi, fiind lipsit de lucrarea celor bune, dat fiind că fără o lucrare naturală, nici o ființă nu poate prin fire să lucreze sau să facă ceva⁴.

De altfel, în acest chip faceți ca trupul Lui să fie prin voința lui con-creator împreună cu Tatăl, cu Fiul și cu Duhul al tuturor veacurilor și a celor din ele, iar Dumnezeuirea care este prin fire creatoare sau, mai adevărat spus, fără de început în ce privește voința — pentru că voința divină e fără de început — o faceți să fie ceva recent prin fire, lucru care întrece nu numai toată nebunia, dar este și o lipsă de evlavie față de Dumnezeu. Fiindcă nu spuneți simplu numai „o singură voință”, ci mai spuneți și că aceasta este „divină”. Dar nimeni nu poate gândi un început sau un sfârșit al voinței divine, pentru că acest lucru nu este propriu nici naturii divine căreia îi aparține voința ființială.

Introducând iarăși o altă inovație, suprimați pe de-a întregul toate proprietățile caracteristice și constitutive ale divinității și umanității lui Hristos, atunci când prin legi și edicte [*nomois kai typois*] decretați că nu trebuie să se mai vorbească nici de o voință, nici de două voințe, nici de o lucrare, nici de două lucrări în Hristos, ceea ce este propriu doar unui lucru neexistent. Fiindcă nici o ființă nu este lipsită, dacă e spirituală, de puțința de a voi și de a lucra; dacă e sensibilă, de o lucrare sensibilă; dacă e vegetală, de lucrarea creșterii și hrănirii; iar dacă e cu desăvârșire neînsuflețită, de lucrarea și capacitatea zisă „habitus”; și ele arată toate ființele care sunt astfel fiind în stare să fie percepute de simțurile celor sensibile, întrucât lucrarea

⁴ Întreagă această argumentație teologico-filozofică a Sfântului Maxim împotriva monenergismului va fi reluată în secolul XIV de Sfântul Grigorie Palama († 1359) și Tomosul Sinodului palamit de la Constantinopol din 1351, care vor considera dogma despre energiile necreate și împărtășirea lor omului drept o simplă „explicitare” (*anaptyxis*) a dogmei hristologice ortodoxe dioenergiste și diotefite precizate de Sfântul Maxim și oficializate de Sinodul VI Ecumenic (681). Cf. „Mărturisirea de credință a Sfântului Grigorie Palama” — traducere și studiu dogmatico-istoric de drd. Ioan I. Ică jr, *Mitropolia Ardealului* 29 (1984), nr. 7–8, p. 476–490.

acestora este aceea de a cădea sub simțul vederii prin apariția lor, sub simțul auzului prin sunet, sub cel al mirosului printr-o exalație de vapori conaturală, sub cel al gustului, prin unele savori, și sub cel al pipăitului prin consistența lor. Fiindcă așa cum spunem că faptul de a vedea este o lucrare a vederii, așa și faptul de a fi văzut este o lucrare a celor văzute, și așa mai departe în același fel pentru toate celelalte. Așadar, dacă nici o ființă nu este total lipsită de lucrare naturală, iar Domnul și Dumnezeuul nostru — miluiește-mă, Doamne! — nu are nici o voință sau lucrare naturală potrivit fiecăruia celor din care, în care și care este El, cum mai puteți fi sau să vă numiți cinstitori de Dumnezeu, voi cei care ziceți că Cel închinat de voi nu este în nici un chip voitor și lucrător? Fiindcă noi am fost limpede învățați de Sfinții Părinți care zic: „Ceea ce n-are nici o puțință nici nu este, nici nu este ceva, nici nu există vreo afirmare a lui în genere”⁵.

TEODOSIE: Nu lua ca o dogmă propriu-zisă ceea ce s-a făcut prin „economie”.

MAXIM: Dacă *Typos*-ul care prescrie să nu se vorbească de nici o voință sau lucrare a Domnului — a căror suprimare indică de fapt inexistența celui lipsit de acestea — nu este o dogmă propriu-zisă pentru cei care-l primesc, atunci din ce pricină m-ați predat fără de cinstire unor neamuri barbare și fără de Dumnezeu? Din ce cauză am fost condamnat să locuiesc în Bizya, iar tovarășii mei unul în Perberis, iar altul în Mesembria⁶?

TEODOSIE: Pe Dumnezeu Care mă va judeca, am spus-o și când s-a făcut și o spun și acum: *Typos*-ul s-a făcut în chip rău și spre dauna multora. Motivul edictării lui a fost sfada și lupta ortodocșilor între ei pe tema voințelor și lucrărilor și, pentru ca toți să trăiască în pace, unii au considerat că astfel de expresii trebuie să fie reduse la tăcere.

MAXIM: Și care credincios va accepta „economia” care reduce la tăcere expresiile pe care Însuși Dumnezeuul a toate

⁵ DIONISIE AREOPAGITUL, *Despre numele divine* VIII, 5; PG 63, 893A.

⁶ Actualul oraș Nessebar, Bulgaria, port la Marea Neagră.

a rânduit în Economia Lui să fie rostite de Apostoli, Proroci și Dascălii Bisericii? Să observăm, domnule mare, la ce rău conduce acest punct pe care l-am atins. Pentru că, dacă Dumnezeu a așezat în Biserică în primul rând apostoli, în al doilea rând proroci, iar în al treilea rând învățători spre desăvârșirea sfinților [Ef 4, 11], spunând în Evanghelie Apostolilor și prin ei și celor de după ei: „Ceea ce vă spun, spun tuturor” [Mc 13, 37], și iarăși: „Cel că vă primește pe voi pe Mine Mă primește, și cel ce vă disprețuiește pe Mine Mă disprețuiește” [Mt 10, 40; Lc 10, 16], este limpede și evident că acela care nu primește pe apostoli, pe proroci și pe învățători, ci nesocotește expresiile și glasurile lor, acela disprețuiește pe Însuși Hristos.

Să observăm însă și alt lucru: Dumnezeu a ales și a ridicat apostoli, proroci și învățători spre desăvârșirea sfinților [Ef 4, 11–12], diavolul însă a ales și a ridicat și el apostoli, proroci și învățători mincinoși împotriva dreptei cinstiri a lui Dumnezeu ca să lupte și combată atât Legea Veche, cât și Evanghelia. Iar apostoli, proroci, învățători mincinoși cred că sunt doar ereticii ale căror cuvinte și gânduri sunt perverse [FA 20, 30]. Deci, așa cum cel care primește pe adevărații apostoli, proroci și învățători primește pe Dumnezeu, tot așa și cel ce primește apostoli, proroci și învățători mincinoși primește pe diavolul. Așadar, cel ce respinge pe sfinți împreună cu ereticii cei spurcați și necurați — primiți pe cel ce grăiește adevărul! — acela condamnă în chip vădit împreună cu diavolul și pe Dumnezeu.

Așadar, dacă discutând inovațiile făcute pe vremurile noastre găsim că ele ajung de fapt la acest rău suprem, vedeți ca nu cumva sub pretextul „păcii” să ne aflăm bolnavi de „apostazie” propovăduind-o pe cea despre care dumnezeiescul Apostol a spus [2 Tes 2, 3] că va fi înainte-mergătoare a venirii lui antihrist⁷. Acestea vi le-am spus fără

⁷ Acest pasaj, alături de alte câteva (cf. mai sus, p. 51–57), atestă că Sfântul Maxim avea o lectură eshatologică a evenimentelor istorice ale epocii sale. Alungat din liniștea mănăstirii sale palestiniene de invaziile perșilor din 614 sau 626 și „aruncat pe marea dezlănțuită

teamă și reținere, stăpânii mei, ca să vă feriți atât pe voi înșivă, cât și pe noi. Vreți ca, având toate acestea scrise în cartea inimii, să vin să mă cuminec în Biserica care propovăduiește aceste lucruri și să intru în comuniune cu cei care respingând, chipurile, pe diavolul, resping de fapt pe Dumnezeu? Să mă ferească Dumnezeu Care pentru mine s-a făcut om afară de păcat [Evr 4, 15]!

Și punând metanie, a zis:

— Dacă vreți să faceți ceva robului vostru, faceți, dar eu nu voi intra nicicând în comuniune cu cei ce primesc unele ca acestea.

Uimiți de cele spuse și plecându-și capetele, ei au tăcut o bună bucată de vreme, după care, ridicându-și capul și ațintindu-și privirea asupra avvei Maxim, TEODOSIE episcopul a spus:

care este Imperiul bizantin în secolul VII, Maxim se deschide tot mai mult dimensiunii eshatologice a acestor evenimente înfricoșătoare. Amenințarea vine, într-adevăr, de pretutindeni: fugind din Constantinopolul asediat de perși și avari, el va întâlni în Africa ascensiunea fulgerătoare a islamului, pe evreii care profitau de dezastrelor Imperiului creștin pentru a se răzbuna pentru umilințele la care erau supuși, intrigile prefectilor imperiali care slăbeau administrația și armata, și mai cu seamă erezia prezentă peste tot în Orientul Apropiat unde Biserica era deja definitiv sfâșiată în ciuda eforturilor desperate ale ierarhiei imperiale gata la toate compromisurile verbale pentru a salva mai degrabă unitatea politico-religioasă decât unitatea credinței. Foarte repede Maxim înțelege că în acest cataclism istoric e derizorie ridicarea de baraje pentru a conjura inevitabilul; în această zguduire trebuie citită urma eshatologică a venirii lui Dumnezeu care trebuie privită în unicul mod cu putință de a primi pe «Cel ce vine»: prin mărturisire și martiriu.” „Maxim a văzut în monotelism o fugă speculativă în fața evenimentului tragic al invaziei (persane și arabe) sau o formulă politico-religioasă destinată să conjure iminența eshatologică a sfârșitului lumii. În 646 Maxim a înțeles că prăbușirea politică în fața arabilor e legată de o eshatologie aparținând unei Economii superioare: e judecata pe care o reprezintă pentru Biserică erezia și că mărturisitorul trebuie să manifeste venirea Domnului înaintând până la martiriu” (J.-M. GARRIGUES, *Maxime le Confesseur — la Charité, avenir divin de l'homme* [Théologie historique 38], Paris, 1976, p. 41, 61).

— Noi îți răspundem în numele stăpânului nostru împăratul că, dacă intri în comuniune cu noi, va abroga *Typos*-ul.

MAXIM: Suntem încă foarte de departe unii de alții. Ce facem cu expresia ratificată sinodal de Serghie și Pyrrhus cum că în Hristos există „o singură voință” cu eliminarea oricărei lucrări⁸?

TEODOSIE: Acest document a fost dat jos, și deci abrogat și respins.

MAXIM: A fost dat jos de pe zidurile de piatră, nu însă din minți și din suflete. Să se primească condamnarea acestor lucruri edictată prin dogme și canoane evlavioase de Sinodul din Roma [Lateran, 649]⁹ și atunci peretele cel din mijlocul nostru va cădea [Ef 2, 14] și nu vom mai avea nevoie de îndemnuri.

TEODOSIE: Sinodul din Roma n-a fost ratificat pentru că s-a făcut fără un ordin al împăratului.

MAXIM: Dacă ordinele împăraților și nu credința ortodoxă confirmă sinoadele care se fac, atunci să fie primite și sinoadele [ariene] făcute împotriva lui „homoousios” pentru că ele s-au făcut din porunca împăraților; mă refer la cel din Tyr [335], la cel din Antiohia [341], din Seleucia [359], din Constantinopol pe vremea lui Eudoxie Arianul [360], cel din Niceea Traciei [între 357–360], cel din Sirmium [357], iar, la mulți ani după aceasta, la cel de-al doilea sinod [„tâlăhăresc”] de la Efes [449] pe care l-a prezidat despotul Dioscor; căci pe toate acestea le-a reunit ordinul unor împărați și, totuși, toate au fost condamnate pentru ateismul impioaselor dogme ratificate de ele. Dar de ce nu respingeți atunci și sinodul [Antiohia, 264] care l-a depus pe Pavel al Samosatei pe vremea Sfinților și fericitelor Părinți Dionisie papa Romei [260–267], Dionisie al Alexandriei [248–264] și Grigorie Taumaturgul care a prezidat acest sinod, pentru că nu s-a făcut din ordinul împăratului? Ce canon statuează că trebuie ratificate numai acele

sinoade care s-au întrunit din ordinul împăratului sau că toate sinoadele trebuie să se întrunească numai din ordinul împăratului? Regula evlavioasă a Bisericii le-a recunoscut drept sinoade sfinte și aprobate pe cele pe care le-a judecat atare corectitudinea dogmelor¹⁰. Dar, așa cum știe bine stăpânul meu și cum învață și pe alții, canonul¹¹ prevede fără să facă nici o mențiune de vreun ordin imperial ca anual să aibă loc în fiecare eparhie două sinoade pentru asigurarea credinței mântuitoare și îndreptarea tuturor punctelor care nu sunt în armonie cu dumnezeiasca lege a Bisericii.

TEODOSIE: E așa cum spui. Rectitudinea dogmelor aprobă sinoadele. Dar nu primești „libelul lui Mina”¹² care a dogmatizat o singură voință și o singură lucrare în Hristos?

MAXIM: Ferească Domnul Dumnezeu! Voi nu primiți, ci îi respingeți pe toți dascălii care au luptat după Sinodul de la Chalcedon [451] împotriva nebuliei lui Sever, iar eu să primesc „libelul lui Mina” care s-a făcut după acest Sinod și care pledează deschis pentru Sever, Apolinarie, Macedonie, Arie și toată erezia și prin toate cele dogmatizate în el acuză sau mai degrabă respinge acest Sinod?

¹⁰ „Corectitudinea dogmelor” asigură deci ortodoxia sinoadelor, nu convocarea sau măcar ratificarea lor de către împărat sau papă, cum susțineau adepții eclesiologiei imperiale bizantine și, ulterior, teoreticienii eclesiologiei papale până astăzi.

¹¹ Canonul 5 al Sinodului I Ecumenic (325); cf. can. 19 IV Ec.; can. 34 și 37 apostolic etc.

¹² E vorba de un fals fabricat de patriarhul Serghie pentru a acredita formula monoenergistă atribuind-o patriarhului Mina (536–552) și Sinodului V Ecumenic (553). Cu ajutorul lui însă, patriarhul Serghie l-a câștigat în 626 pentru monotelism pe episcopul Cyrus din Phasis care, ajuns în 630 patriarh al Alexandriei, va încheia pe baza formulei monoenergiste „unirea” cu monofiziții de la Alexandria (633), declanșând începutul controverselor. „Libelul lui Mina” va fi prezentat de monotești ca argument sinodal și la Sinodul VI Ecumenic, care însă, după o anchetă în biblioteca patriarhală, l-a declarat inexistent în arhive, deci apocrif, confirmând verdictul anterior al Sfântului Maxim, extrem de atent în ce privește detectarea originii dubioase și a neautenticității citatelor „patristice” invocate de monoenergști și monotești în sprijinul opiniei lor, citate falsificate sau fabricate de-a binelea.

⁸ Poziția *Ekthesis*-ului din 638.

⁹ Pentru Sfântul Maxim Sinodul Lateran din 649 avea autoritatea unui Sinod Ecumenic (*Op. th. pol.* 11; *PG* 91, 137D).

TEODOSIE: Ce deci? Nu primești defel „lucrarea unică”?

MAXIM: Care dintre dascălii aprobați [ai Bisericii] vorbește de o „lucrarea unică”?

Și TEODOSIE a adus citatele atribuite pseudonim de ei Sfinților Iulius al Romei, Grigorie Taumaturgul și Atanasie cel Mare și le-a citit.

MAXIM: Să ne temem de Dumnezeu și să nu voim să-L mâniem prin producerea de citate eretice! Căci nu este un secret pentru nimeni că acestea aparțin impiosului Apolinarie. Dacă ai altele, arată-le. Pentru că proferându-le vă veți convinge și mai mult că într-adevăr sunteți bolnavi de opinia rea [*kakodoxia*] a impiosului Apolinarie și a celor ce cugetă asemenea cu el.

Atunci episcopul Teodosie a mai adus alte două citate sub numele lui Hrisostom pe care citindu-le avva MAXIM a spus:

— Acestea sunt ale lui Nestorie care s-a îmbolnăvit de boala dogmatizării unei dualități personale în Hristos.

Iar EPISCOPUL fierbând de mânie, i-a spus îndată:

— Domnule monah, satana a grăit prin gura ta.

MAXIM: Să nu se supere stăpânul meu pe robul său.

Și îndată a început să-i dovedească că acele citate sunt ale lui Nestorie și să-i arate în ce tratate ale acestuia se află ele.

TEODOSIE: Dumnezeu știe, frate, citatele acestea mi le-a dat patriarhul. Însă, iată, tu zici că unele sunt ale lui Apolinarie, iar altele ale lui Nestorie.

Și producând un citat al Sfântului Chiril care spune: „arătând [Hristos] prin amândouă [firile] o lucrare unică și comună”¹³, i-a zis:

— Ce zici de acestea?

MAXIM: Sunt unii care arată că acest pasaj a fost adăugat împotriva adevărului în „Tâlcuirea Evangheliei după Ioan” făcută de acest Sfânt Părinte de către [monofizitul] Timotei Elur [+ 477]. Dar să admitem că ele sunt așa cum spuneți: Să cercetăm deci înțelesul expresiilor patristice și să cunoaștem adevărul.

TEODOSIE: Nu îngădui să se facă acest lucru, căci trebuie să primești doar expresiile simple, așa cum sunt.

MAXIM: Spune-mi, rogu-te, care e diferența dintre expresiile simple și cele cu mai multe sensuri?

TEODOSIE: E ca tu să primești expresia așa cum este și să nu mai cercetezi înțelesul ei!

MAXIM: Este limpede că și cu privire la expresii, introduceți legi noi și străine Bisericii. Dacă, după voi, nu trebuie să cercetăm expresiile Scripturilor și Părinților, respingem de fapt întreaga Scriptură, atât cea veche, cât și cea nouă. Să-l ascultăm însă pe David care zice: „Feriți cei ce cercetează mărturiile Lui și-L caută cu toată inima” [Ps 118, 2] întrucât nimeni nu poate să-L caute pe Dumnezeu fără o cercetare. Și iarăși: „Înțelepțește-mă și voi căuta legea Ta și o voi păzi cu toată inima mea” [Ps 118, 34], întrucât căutarea duce la cunoașterea legii iar prin dorința de cunoaștere convinge pe cei vrednici să o păzească în inima lor prin împlinirea sfintelor porunci aflate în ea. Și iarăși: „Minunate sunt mărturiile Tale, pentru aceea le-a cercetat pe ele sufletul meu” [Ps 118, 129]. Pentru ce cuvântul *Proverbelor* [1, 6] vrea ca noi să cercetăm „parabolele”, „enigmele” și „cuvintele obscure”? Pentru ce, vorbind în parabole, Domnul vrea ca ucenicii să le înțeleagă învățându-i înțelesul parabolilor [Mt 13, 18; Lc 8, 11]? Pentru ce poruncește: „Cercetați Scripturile!” [In 5, 39] ca unele ce dau mărturie despre El? Ce vrea să învețe corifeul Apostolilor Petru atunci când spune: „Această mântuire au căutat-o cu stăruință și au cercetat-o cu de-amănuntul prorocii” [1 Ptr 1, 10]? Ce vrea să învețe dumnezeiescul Apostol Pavel atunci când spune: „Iar dacă Evanghelia noastră este acoperită, este pentru cei pierduți, căci Dumnezeul veacului acestuia a orbit mințile necredincioșilor ca să nu-i lumineze lumina Evangheliei slavei cunoașterii lui Hristos” [2 Co 4, 3–4]? Pe cât se pare, vreți ca noi să ne asemănăm iudeilor care, aplecându-și mintea numai asupra expresiilor simple, adică asupra literei, au căzut din adevăr, având un vâl pe inimile lor, ca să nu înțeleagă pe Domnul Care e Duhul cel ascuns în literă despre care s-a scris că „ucide”,

¹³ *Tâlcuire la Ioan* 4, 2; ed. Pussey, vol. I, p. 203 (MANSI XII, 525).

dar „Duhul face viu” [2 Co 3, 6]. Să fie încredințat stăpânul meu că eu nu voi suferi să primesc o expresie [*phone*] fără înțelesul [*dianoia*] care zace în ea, ca să nu devin iudeu pe față.

Auzind acestea TEODOSIE a zis:

— Trebuie să vorbim de o singură lucrare ipostatică a lui Hristos.

MAXIM: Să observăm mai îndeaproape răul născut de aici și să fugim de această expresie străină, căci ea aparține numai ereticilor politeiști. Căci dacă numim ipostatică o unică lucrare a lui Hristos, dar Fiul nu coincide vreodată după ipostasă cu Tatăl și cu Fiul, e evident că nu coincide nici după lucrarea ipostatică. Iar atunci vom fi constrânși să atribuim lucrări ipostatice, ca și Fiului, atât Tatălui, cât și Duhului, și atunci, după voi, fericita Dumnezeuire va avea patru lucrări: trei care disting Persoanele în care Ea există și una comună indicând comunitatea de natură a celor Trei Ipостase. Și dacă primim învățătura lor, atunci potrivit Părinților suntem bolnavi de tetratism; fiindcă ei susțin că orice lucrare/energie este naturală, nu ipostatică. Și dacă acest lucru e adevărat, cum și este, atunci ne vom înfățișa spunând că există patru naturi, patru dumnezei diferind unii de alții atât după ipostasă, cât și după natură. Dar cine a văzut sau contemplat o energie proprie a celor strânse sub aceeași specie și orânduite prin natură lor sub definiția comună a speciei? Căci niciodată ceea ce este comun după natură nu devine propriu doar cuiva, unuia anume. Pentru că semnele distinctive ipostatice, ca de pildă: nasul acvilin sau nasul cârn, ochii albaștri sau calviția, și altele de acest gen sunt accidente distinctivi ai indivizilor care diferă între ei prin număr. Fiindcă orice om lucrează într-unul este ceva prin natura sa, și nu întrucât este cineva prin ipostasa lui; el lucrează potrivit definiției [rațiunii] lui gândite și enunțate despre el atât într-un mod foarte propriu, cât și comun, ca de pildă: potrivit faptului că este o ființă vie, rațională și muritoare, adică potrivit definiției noastre generale. Căci toți participăm la aceeași viață, la aceeași raționalitate, la același flux și reflux [al substanțelor vitale], la aceeași capacitate de a șede și de a sta în picioare, de a

grăi și de a tăcea, de a vedea, auzi și pipăi; care toate țin de definiția noastră comună. Așadar, nu se cuvine a inova expresii care nu au forță nici scripturistică, nici patristică, nici naturală, ci una străină, excogitată prin distorsiuni ale oamenilor. Arată-mi însă că această expresie se află la un Părinte oarecare și vom cerceta din nou gândul celui ce a rostit-o.

TEODOSIE: Dar ce? Nu trebuie să se vorbească deloc de „o singură lucrare în Hristos”?

MAXIM: Potrivit Sfintei Scripturi și Sfinților Părinți, noi nu primim să se spună nimic asemănător, ci suntem obligați să credem și să mărturisim că, așa cum în Hristos există două naturi din care este El, așa sunt și voințele și lucrările naturale corespunzătoare Lui Care prin fire este deodată Același Dumnezeu și om.

TEODOSIE: Într-adevăr, stăpâne, și noi mărturisim atât naturile, cât și lucrările diferite, adică cea divină și cea umană, și că Divinitatea Lui este înzestrată cu voință, cum și umanitatea Lui este înzestrată cu voință; pentru că sufletului Lui nu era fără voință. Dar nu spunem că sunt două, ca să nu introducem prin aceasta ideea că El s-ar lupta cu Sine Însuși.

MAXIM: Ce deci? Când spuneți două naturi, le introduceți luptându-se între ele din pricina numărului?

TEODOSIE: Nu.

MAXIM: Ce, dar? Când numărul este atribuit naturilor nu le divizează, dar când este rostit despre voințe și lucrări are semnificația unei diviziuni?

TEODOSIE: Negreșit pentru acestea numărul are semnificația unei diviziuni și Părinții nu l-au atribuit voințelor și lucrărilor vrând să evite diviziunea, ci au vorbit despre „una” și „alta”, „divină” și „umană”, „dublă” și „duală”. Și eu grăiesc așa cum au grăit ei și spun ce au spus ei.

MAXIM: Pentru Dumnezeu! Dacă cineva îți spune „una și alta”, câte le-ai înțelege [că sunt]?, sau dacă îți spune „divină și umană”, câte le-ai înțelege [că sunt]?, sau dacă îți spune că este „dublă sau duală”, câte ai înțelege [că sunt]?

TEODOSIE: Știu cum înțeleg, dar nu spun două.

Atunci întorcându-se spre arhonți, avva MAXIM a spus:

— Pentru Dumnezeu! Dacă ați auzi spunându-se „una și una” sau „una și alta” sau „doi ori doi” sau „doi ori cinci” ce ați răspunde că înțelegeți celor ce vă spun acestea?

— Pentru că ne-ai făcut să jurăm, [am răspunde]: când auzim „una și una”, înțelegem două, tot așa când auzim „una și alta”, iar când auzim „doi ori doi” înțelegem patru iar „doi ori cinci” înțelegem zece.

Și, rușinat de răspunsul aceluia, TEODOSIE a spus:

— Eu nu voi spune ceea ce n-a fost spus de Părinți.

Și îndată avva Maxim, luând cartea ce conținea actele Sfântului Sinod apostolic de la Roma [din Lateran, 649], le-a arătat că Sfinții Părinți vorbesc explicit de două voințe și lucrări ale Mântuitorului și Dumnezeului nostru Iisus Hristos; carte pe care luând-o de la el și consulul Teodosie a citit și el toate citatele Părinților.

Atunci răspunzând TEODOSIE episcopul a spus:

— Dumnezeu știe, dacă acest sinod n-ar fi aruncat anateme și asupra unor persoane, l-aș fi primit mai mult decât orice om¹⁴. Dar ca să nu pierdem timpul aici, dacă Părinții au spus așa ceva, atunci spun și eu, și o fac și în scris, că există două naturi, două voințe și două lucrări. Ci intră în comuniune cu noi și să se facă unire.

MAXIM: Stăpâne, eu nu îndrăznesc să primesc de la voi un consimțământ scris despre așa ceva, fiind un simplu monah. Dar dacă Dumnezeu v-a împuns la inimă să primiți expresiile Sfinților Părinți, trimiteți voi, adică: împăratul, patriarhul și sinodul lui, cum cere canonul, înscrisul privitor la acestea la Roma¹⁵. Fiindcă eu nu voi intra în

¹⁴ Aluzie la canonul 18 al Sinodului Lateran care anatemiza împreună cu Teodor al Faranului și Cyrus al Alexandriei (631–643) și pe patriarhii Constantinopolului Serghie (610–638), Pyrrhus (638–641) și Pavel (641–653).

¹⁵ Aceeași atitudine a avut-o Sfântul Maxim în iulie 645 și față de ex-patriarhul monotelit Pyrrhus pe care l-a învins în dispută publică la Cartagina: condițiile reconcilierii lui cu Biserica Ortodoxă sunt un pelerinaj la mormintele Apostolilor la Roma și o mărturisire de credință (*libellus*) ortodoxă dată episcopului Romei (*Disp. cum Pyrrho*, PG 91, 352D–353A = PSB 81, p. 356).

comuniune până când lucrurile stau așa, pentru că aici la Sfânta Anafora [euharistică] sunt menționate persoane care au fost anatemizate, deoarece mă tem de osânda anatemei.

TEODOSIE: Dumnezeu știe, nici eu, nici altcineva nu-ți reproșează această teamă. Dar, pentru numele Domnului, dă-ne un sfat, dacă e cu putință să se facă acest lucru.

MAXIM: Ce sfat aș putea să vă dau despre aceasta? Duceți-vă, cercetați dacă s-a întâmplat vreodată așa ceva, adică să fi fost absolvit cineva după moarte de o acuzație privitoare la credință sau de o osândă pronunțată împotriva lui. Și împăratul și patriarhul să accepte să imite pogorârea condescendentă a lui Dumnezeu¹⁶ și să facă primul o ordonanță sub formă de rugămintă, iar celălalt o suplică sinodală către papa Romei, și negreșit se va găsi o modalitate bisericească care permite aceasta, se va împăca cu voi pe această temă din pricina dreptei mărturisiri a credinței.

TEODOSIE: Aceasta se va face negreșit. Dar dă-mi cuvântul că, dacă mă vor trimite, vei veni cu mine!

MAXIM: Stăpâne, îți este mai de folos să iei cu tine pe tovarășul meu de robie din Mesembria [Anastasia Apocrisiarul] decât pe mine, căci acela cunoaște și limba [latină] și ei îl cinstesc după vrednicie ca pe unul ce a fost pedepsit atâția ani pentru Dumnezeu și a ținut cu tărie dreapta credință care domnește în scaunul lor.

TEODOSIE: Am avut diferite ciocniri între noi, și nu-mi este plăcut să mă duc cu el.

MAXIM: Stăpâne, atunci când se va hotărî să se facă acest lucru, se va găsi o ieșire potrivită pentru cei ce vor lua această hotărâre; și dacă porunciți, vă voi însoți.

¹⁶ Încă o dată se evidențiază incompatibilitatea dintre forța exterioară a autorității de dragul autorității (calea păgână a imperiului) și forța interioară a smereniei de dragul Adevărului concentrat în „kenoza” și „theoza” lui Hristos și a creștinilor (calea „împărătească” evanghelică a ortodoxiei). Aici (și mai jos în § 8) Sfântul Maxim îndeamnă pe împărat și pe bizantini să imite smerenia lui Hristos pentru mântuirea poporului creștin și adevărata pace a Bisericilor, după ce în primul proces (§ 9) dăduse drept exemplu atitudinea lui Heraclie care la sfârșitul vieții i-a scris papei Ioan IV dezvinovățindu-se de complicitatea la monoenergism.

Atunci s-au sculat toți cu bucurie și cu lacrimi, s-au pus în genunchi și au făcut o rugăciune, și fiecare din ei a sărutat Sfintele Evanghelii, cinstita Cruce și icoana Dumnezeului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos și cea a Doamnei noastre care L-a născut, a Preasfintei Născătoare de Dumnezeu¹⁷, strângându-și mâinile spre întărirea celor spuse.

5. După care, discutând între ei despre viețuirea potrivit lui Dumnezeu și paza dumnezeieștilor porunci, întorcându-se spre avva Maxim, TEODOSIE episcopul a spus:

— Iată că s-au soluționat toate scandalurile și s-a făcut, și se va face, prin Dumnezeu, pace. Dar, pentru numele Domnului, să nu-mi ascunzi: nu vorbești și tu într-un fel oarecare și spui că există o singură voință și o singură lucrare în Hristos?

MAXIM: Nu se poate ca eu să fi spus cândva aceasta. Și vă spun și de ce: pentru că această expresie care spune că există o singură voință și lucrare a celor două naturi e străină Sfinților Părinți. Apoi pentru că acela care zice în orice fel aceasta se găsește întâlnind de-a dreptul absurditatea. Fiindcă dacă spun că această voință și lucrare unică e „naturală”, atunci mă tem de contopire, iar dacă spun că e „ipostatică”, separ pe Fiul de Tatăl și de Duhul și mă arăt introducând în Treime trei voințe și trei ipostase care nu sunt în acord între ele. Iar dacă spun că voința și lucrarea unică e „a Unuia singur”, atunci sunt silit să spun, chiar dacă nu vreau, că există o voință ca a Unui singur Tată și una ca a Unui singur Duh, iar cuvântul se va găsi atunci căzând în politeism. Iar dacă spun că e „relațională”, atunci introduc diviziunea personală a lui Nestorie. Și dacă spun că e pe lângă natură, atunci corup existența celui ce voiește, căci faptul de a fi pe lângă natură este o corupție pentru natură, precum spuneau Părinții.

¹⁷ Acest pasaj va fi citat adeseori de iconoduli (de exemplu, de Sfinții Ioan Damaschinul și Teodor Studitul) în timpul controverselor iconoclaste din secolele VIII—IX ca dovadă pentru credința Bisericii din secolul VII în venerarea icoanelor.

TEODOSIE: Trebuie să spunem că există numai o singură voință din cauza unirii Mântuitorului, precum au scris, înțelegând bine lucrurile, pe cât socot, Serghie și Pyrrhus.

MAXIM: Dacă poruncești, stăpâne, primește două vorbe ale mele pe această temă. Dacă din cauza unirii Dumnezeului și Mântuitorului nostru s-a făcut, precum au scris Serghie, Pyrrhus și Pavel, o singură voință, atunci, după ei, Fiul va avea o voință diferită de cea a Tatălui, Care are o singură voință cu Fiul din cauza naturii și nu a unei uniri, dacă unire și fire nu înseamnă același lucru. Dacă însă, după ei, din cauza unirii s-a făcut o singură voință a Mântuitorului nostru, aceasta va avea negreșit drept cauză unirea și nici una din naturile din care este El; iar voința va aparține, după ei, relației și nu naturii, întrucât cuvântul adevărului știe că unirea e o relație și nu o natură. Iar dacă din cauza unirii s-a făcut, precum spuneam, o singură voință a Mântuitorului, atunci prin care voință zic ei că s-a făcut această unire? Căci, dacă se îngrijesc de adevăr și fug de absurditate, n-ar putea spune că s-a făcut prin ea însăși. Dacă însă din cauza unirii s-a făcut o singură voință a Mântuitorului, atunci este evident că înainte de unire Acesta fie avea mai multe voințe, fie n-avea absolut nici una. Iar dacă avea mai multe voințe, asta înseamnă că a suferit o diminuare a multor voințe care au fost restrânse la una singură, și atunci este limpede că a suferit o schimbare: cea a reducerii voințelor celor multe care preexistau în El în chip natural. Dacă însă mai înainte era cu totul lipsit de voință, asta înseamnă că El a arătat că unirea e superioară naturii, pentru că din aceasta i s-a furnizat o voință de care natura era lipsită; și iarăși Hristos se arată suferind schimbare, ca Unul ce a câștigat prin relație ceea ce nu-i era inerent prin sine natură. Dacă din cauza unirii s-a făcut o singură voință în Mântuitorul nostru după fiecare din cele din care este El, atunci prin voință Dumnezeu a ajuns să fie ceva recent, rămânând însă Același din cauza unirii veșnic prin fire și a ajuns prin voință om fără de început, rămânând însă recent prin fire, lucru cu neputință, ca să nu spun lipsit de evlavie. Iar dacă din cauza unirii s-a făcut o

singură voință a naturilor, atunci de ce nu s-a făcut din aceeași cauză și o natură unică a naturilor?

6. Retezând în acest punct mișcarea argumentării, TEODOSIE episcopul a spus:

— Atunci ce s-a făcut prin unire, dacă prin ea nu s-a făcut nimic din acestea?

MAXIM: Ea a arătat pe Însuși Dumnezeu Cel netrupesc prin natură întrupat în chip nemincinos și a înfățișat pe Ziditorul a toate devenit prin natură în chip limpede om nu printr-o schimbare de natură sau printr-o micșorare a uneia din naturi, ci printr-o asumare adevărată a unui trup înzestrat cu suflet rațional, adică a unei umanități integre și fără lipsuri și curată prin natură de orice vină a păcatului strămoșesc. Și, în virtutea schimbului, fapt cu adevărat și uimitor și uluitor pentru toți și toate, rămânând în întregime Același Dumnezeu întreg în cele omenesti și întreg în interiorul celor proprii Lui, și în întregime om întreg în cele dumnezeiești, fără a cădea din nimic din cele proprii umanității; căci potrivit învățaturii de Dumnezeu grăitorilor noștri Părinți, prin unire a avut loc o întrepătrundere reciprocă [*perichoresis*] a naturilor și proprietăților lor naturale inerente, și nu o strămutare [*metachoresis*] sau cădere, fapt care este propriu celor ce fac în mod pervers din unire o contopire și care pentru aceasta o amesteca cu tot felul de inovații și, din lipsa unei solidități a învățaturii lor, îi persecută pe cei bine-credincioși.

7. Auzind acestea, TEODOSIE episcopul împreună cu restul celor veniți cu el au părut că primesc cele spuse. Și același episcop i-a spus iarăși avvei Maxim:

— Fă iubire. Ce este ceea ce ne-ai spus, cum că nimeni nu lucrează întrucât e cineva, adică potrivit ipostasei, ci întrucât e ceva, potrivii naturii? Fiindcă acest lucru îmi vine în minte, dacă mă gândesc bine, din cele ce ai spus.

MAXIM: Nimeni nu lucrează întrucât este cineva, ca ipostasă, ci întrucât este ceva, ca natură; de exemplu: și Petru și Pavel lucrează, dar nu întrucât sunt Petru și Pavel, ci pentru că sunt oameni, căci amândoi sunt oameni prin natura lor, în virtutea rațiunii comune și definitorii a naturii

lor, iar nu prin ipostasă, sau prin calitatea proprie fiecăruia în parte. Tot astfel, și Mihail și Gavriil lucrează, dar nu întrucât sunt Mihail și Gavriil, ci întrucât sunt îngeri, căci amândoi sunt îngeri. Și, tot așa, în orice natură ce este enunțată despre mai mulți indivizi care diferă după număr vedem că lucrarea lor este comună și nu individuală. Așadar, cine spune că lucrarea e ipostatică acela introduce și ideea că însăși natura, care e unică, devine infinită prin lucrări și diferită în sine însăși după mulțimea indivizilor pe care-i conține sub ea, fapt pe care dacă-l luăm de bun corupem împreună cu natura și însăși rațiunea modului ei de a fi.

8. Și după ce au fost zise și acestea, când s-au îmbrățișat pentru a se despărți, TEODOSIE CONSULUL a zis:

— Iată că toate s-au făcut bine. Va accepta însă împăratul să facă o ordonanță sub formă de rugămintă [*parakletiken keleusin*]?

MAXIM: O va face negreșit dacă va voi să imite pe Dumnezeu și să se smerească împreună cu El pentru mântuirea noastră comună, a tuturor, socotind întru sine că dacă Dumnezeu Cel ce mântuiește prin fire n-a făcut mântuirea până nu a voit să Se smerească, cum atunci omul care este prin fire mântuit se va mântui sau va mântui dacă nu se smerește.

Și TEODOSIE CONSULUL i-a spus:

— Nădăjduiesc, dacă Dumnezeu îmi va ține memoria, să-i țin și lui acest cuvânt și se va convinge.

Și îmbrățișându-se unii pe alții au plecat cu pace, episcopul dându-i avvei Maxim o mică sumă de bani trimisă lui, o tunică și o cămașă. Dar tunică i-a luat-o pe loc episcopul Bizyei, iar la Rhegium i s-a luat nu numai mica sumă de bani ci și tot ceea ce mai avea primite ca binefacere împreună cu restul lucrurilor și hainelor lui vrednice de milă.

9. După plecarea bărbatilor menționați, în ziua de 8 septembrie în anul al 15-lea al indicției de față [656], Pavel consulul a ieșit iarăși în Bizya la avva Maxim purtând cu el un ordin cu următorul cuprins: „Îți poruncim excelenței tale să te duci la Bizya și să-l aduci pe Maxim monahul cu

multă cinste și considerație pentru bătrânețea și neputințele lui pentru că a fost cunoscut și scump bunicilor noștri, și să-l așezi în sfânta mănăstire a Sfântului Teodor ce se află aproape de Rhegium¹⁸. Să vii apoi să ne informezi și noi vom trimite în numele nostru doi patricii care ne iubesc din suflet și sunt iubiți de noi și care sunt însărcinați să discute cu el cele hotărâte de noi. Să mergi și să ne vestești apoi venirea lui.” Și acesta [Pavel consulul], aducându-l și așezându-l în sus-numita mănăstire, s-a dus să-l vestească [pe împărat].

10. Iar în ziua următoare au venit la el patriciile Epifanie și Troilos cu mult fast și pompă împreună cu Teodosie episcopul și au intrat la el în partea bisericii mănăstirii rezervată catehumenilor. Și după obișnuita salutare s-au așezat silindu-l și pe el să șadă. Și începând primul cuvântul, TROILOS i-a spus:

— Stăpânul nostru ne-a poruncit să venim la tine și să-ți spunem ce a hotărât de Dumnezeu întărita sa maiestate imperială. Dar mai întâi spune-ne: vei executa ordinul împăratului sau nu?

MAXIM a spus:

— Stăpâne, să ascult mai întâi ce poruncește evlavioasa sa maiestate și apoi voi răspunde cum se cuvine. Căci ce răspuns pot să dau la ceea ce nu cunosc?

TROILOS a insistat zicând:

— Nu putem să spunem ceva dacă nu ne spui înainte dacă vei executa sau nu ordinul împăratului.

Și cum i-a văzut insistenți și privind cu ochi răi ezitarea lui și că răspundeau repezit împreună cu toți cei aflați împreună cu ei, oameni înalți în demnitate lumești, răspunzând avva MAXIM a zis:

¹⁸ Rhegium se afla pe malul Mării Marmara la circa 20 de kilometri distanță de Constantinopol. După alți cercetători însă (R. JANIN, *La géographie ecclésiastique de l'empire byzantin. Première partie, Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique; tome III: Les églises et les monastères*, Paris, 1969), ar fi vorba de biserica amintită de Procopiu ca Sfântul Teodor din Rhesion și de Ana Comnena ca Sfântul Teodor din Batys Rhyax situată lângă Bakirköy la „hagiasma” Sfintei Paraschevi, în imediata vecinătate a Constantinopolului.

— Pentru că nu suferiți să spuneți robului vostru cele hotărâte de stăpânul și împăratul nostru, iată răspund, în auzul lui Dumnezeu și al Sfinților Îngeri și al vostru al tuturor, că orice mi se va porunci despre orice fel de lucru ce se distruge și pierie o dată cu veacul acesta, voi executa cu toată râvna.

Și îndată ridicându-se TROILOS a zis:

— Rugați-mă și eu tot plec; căci acesta nu va face nimic.

Și făcându-se mult tumult și multă tulburare și confuzie, le-a spus lor TEODOSIE episcopul:

— Spuneți-i răspunsul și luați bine aminte ce spune: pentru că nu este rezonabil să plecăm astfel, fără să spunem nimic și fără să auzim nimic.

Atunci EPIFANIE patriciul a spus:

— Iată ce-ți face cunoscut prin noi împăratul: „Pentru că întreg apusul și toți cei deturnați din răsărit privesc la tine și toți se răzvrătesc din cauza ta neavând să se împace cu noi în credință¹⁹, să te împungă Dumnezeu la inimă să intri în comuniune cu noi pe baza *Typos*-ului edictat de noi. Și atunci vom veni noi înșine la Poarta de Bronz [Chalke]²⁰ și te vom saluta și-ți vom da mâna Noastră și te vom aduce cu toată cinstea și slava în Marea Biserică [a Sfintei Sofii] și, vom sta împreună cu tine în locul unde stau de obicei împărații²¹ și vom face îndată Synaxa euharistică și ne vom cumineca cu Sfintele și Preacuratele și de viață făcătoarele Taine ale Trupului și Sângelui lui Hristos, după care te vom proclama Părinte al nostru. Și se va face bucurie nu numai iubitorului de Hristos nostru Oraș imperial, ci și întregii lumi. Căci știm sigur că dacă tu intri în

¹⁹ Mărturie a imensului prestigiu spiritual și dogmatic de care se bucura Sfântul Maxim Mărturisitorul și a influenței considerabile pe care atitudinea sa intransigentă o avea asupra creștinilor adevărați din întreg imperiul.

²⁰ Celebra poartă monumentală dând spre Sfânta Sofia a palatului imperial care în 711 va fi teatrul izbucnirii controverselor iconoclaste.

²¹ Faimosul „Omphalos” situat în mijlocul bazilicii Sfintei Sofii, loc sacru rezervat împăratului când asista la ceremoniile liturgice, se poate vedea marcat pe pavajul ei până astăzi.

comuniune cu sfântul scaun patriarhal de aici, se vor uni cu noi toți cei care din pricina ta și a învățaturii tale s-au rupt de comuniunea cu noi.”

11. Întorcându-se spre episcop, avva MAXIM i-a spus cu lacrimi:

— Mărite domn, cu toții așteptăm ziua Judecății. Știi cele hotărâte și stabilite de noi pe Sfintele Evanghelii, pe Crucea cea făcătoare de viață și pe Icoana Dumnezeului și Mântuitorului nostru și Preasfintei Maicii Sale Pururea Fecioare care S-a născut.

Și pogorându-și fața în jos [TEODOSIE] episcopul i-a spus cu voce blândă:

— Și ce pot face eu, dacă preaevlaviosului împărat i s-a înfățișat altceva?

Și avva MAXIM i-a zis:

— Atunci de ce tu și cei împreună cu tine v-ați atins de sfintele Evanghelii, dacă soluționarea celor grăite nu stătea în puterea voastră? Cu adevărat nici toată puterea cerurilor nu m-ar putea convinge să fac aceasta. Căci ce cuvânt de apărare aș putea avea, nu față de Dumnezeu, ci în fața conștiinței mele, pentru faptul de a fi trădat printr-un jurământ pentru slava oamenilor, care prin rațiunea ei de a fi n-are de fapt nici o existență, credința care-i mântuie pe cei ce o iubesc?

12. La aceste cuvinte, sculându-se în picioare și furia stăpânindu-i pe toți, l-au copleșit și imobilizat smulgându-i barba și părul, împingându-l și lovindu-l cu pumnii și palmele, și acoperindu-l din creștet și până în vârful unghiilor cu scuipări, a căror ploaie n-a încetat până ce n-au fost umplute de ele toate hainele cu care era înveșmântat²².

Și sculându-se [TEODOSIE] episcopul a zis:

²² Consecvent liniei sale mărturisitoare martirice, Sfântul Maxim respinge de dragul credinței și Adevărului atât ispita slavei și a puterii, cât și cea a suferințelor și fricii de durere imitând astfel, cum recomandă în *Cuvântul ascetic* 10—13 (*Filocalia* românească II, 1947, p. 7—9), conduita exemplară lui Hristos în fața ispitelor „plăcerii” învinse pe Muntele Carantaniei și respectiv în fața ispitelor „durerii” învinse pe dealul Golgotei.

— Nu trebuia să se procedeze astfel; trebuia doar să ascultăm răspunsul lui și să mergem să raportăm bunului nostru stăpân. Căci chestiunile canonice se administrează într-un alt mod.

Și de-abia i-a convins episcopul să se liniștească, s-au așezat iarăși bătându-și în continuare joc de el prin mii de ocări și blesteme necugetate.

Iar EPIFANIE a grăit cu mânie și asprime:

— Spune, bătrânule preaticălos și lacom, ai spus aceste cuvinte socotindu-ne pe noi, orașul nostru și pe împărat ca pe niște eretici? În realitate suntem mult mai creștini și ortodocși decât tine. Noi mărturisim că Domnul și Dumnezeu nostru are și voință divină și voință umană, și suflet rațional; și că orice natură rațională are negreșit prin natură puțința de a voi și de a lucra, pentru că mișcarea este proprie vieții, iar voința e proprie minții. Iar pe El îl cunoaștem a fi înzestrat cu voință nu numai în Divinitatea, ci și în umanitatea Lui. Nu negăm nici chiar cele două voințe și lucrări ale Lui.

Răspunzând, avva MAXIM a spus:

— Dacă aceasta e credința voastră și credeți așa, precum cred firile îngerești și Biserica lui Dumnezeu, cum de măsiliți să intru în comuniune cu voi pe baza *Typos*-ului, al cărui singur scop e suprimarea acestor lucruri?

EPIFANIE: Acest lucru s-a făcut printr-o „economie”, ca poporul să nu se vatăme cu astfel de expresii foarte subtile.

Răspunzând, avva MAXIM a spus:

— Dimpotrivă, orice om se sfințește prin mărturisirea exactă a credinței, nu însă prin suprimarea ei pe care-o conține *Typos*-ul.

TROILOS: Și la palat ți-am spus că el nu suprimă nimic, ci poruncește să se treacă sub tăcere aceste expresii, ca să avem cu toții pace.

MAXIM: Tăcerea asupra acestor cuvinte este suprimarea acestor cuvinte. Căci zice Duhul Sfânt prin Prorocul: „Nu sunt graiuri, nici cuvinte al căror glas să nu se audă” [*Ps* 18, 3]. Așadar, cuvântul care nu este rostit, nici nu mai există.

TROILOS: Crede în inima ta cum vrei, nimeni nu te împiedică.

MAXIM: Dar Dumnezeu n-a limitat la inimă întreaga mântuire, atunci când a spus: „Cel care Mă va mărturisi înaintea oamenilor și Eu îi voi mărturisi înaintea Tatălui Meu cel din ceruri” [Mt 10, 32]. Iar dumnezeiescul Apostol învăță spunând: „Cu inima se crede spre dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mântuire” [Rm 10, 10]. Așadar, dacă Dumnezeu și prorocii și apostolii lui Dumnezeu poruncesc ca taina cea mare, înfricoșătoare, și mântuitoare a toată lumea să fie mărturisită cu glasurile sfinților, nu trebuie în nici un chip să fie redus la tăcere glasul care propovăduiește această taină, ca să nu se micșoreze mântuirea celor ce tac²³.

Răspunzându-i cu glas foarte aspru, EPIFANIE i-a zis:

— Ai semnat „libelul”²⁴?

Și avva MAXIM a spus:

— Da, l-am semnat.

— Și cum ai îndrăznit — a zis [EPIFANIE] — să semnezi și să anatemizezi pe cei ce mărturisesc și cred ca și firile în-

²³ Nu există compromis și „economie” în chestiunile de credință de care depinde mântuirea veșnică a sufletelor oamenilor. Credința trebuie mărturisită exact, explicit și pe față, iar nu vag, implicit, cu subînțelesuri și compromisuri inacceptabile ale Ortodoxiei cu heterodoxia sau erezia. Soluția diplomatică a autorităților imperiale și ecleziastice bizantine, care urmăreau prin formule „miracol” de compromis sau prin tăceri echivoce salvarea unității Imperiului cu prețul ereziei. Sfântul Maxim le opune soluția eshatologică și ascetică a mărturisirii și martiriului.

²⁴ E vorba de „libelul” sau petiția monahilor greci din Roma către Sinodul Lateran (octombrie 649) prin care aceștia cereau condamnarea *Typos*-ului. Avem aici confirmarea faptului că semnătura „Maximus monachus” care apare alături de cea a lui „Anastasius monachus” sub „libelul” prezent în Actele Sinodului Lateran (MANSI X, 910) sunt chiar cele ale Sfântului Maxim și ucenicului său credincios. R. RIEDIGER a demonstrat încă din 1980 faptul că Sfântul Maxim a avut o contribuție hotărâtoare și atotprezentă în redactarea Actelor și Canoanelor Sinodului Lateran care trebuie „enumerate printre operele lui” și considerate drept „opera sa teologică” („Die Lateransynode von 649 und Maximus des Bekenner”, în: *Maximus Confessor. Actes de Symposium*, Fribourg, 1982, p. 111–121, aici p. 121).

gerești și Biserica universală? Cu adevărat, după judecata mea, ar trebui să te conducem în Oraș și să te expunem legat în for, să aducem mimi și comediantе și desfrânatele din piață și tot poporul, ca fiecare să te palmuiască și să te scuipe în față.

Răspunzând la acestea, avva MAXIM a spus:

— Să se facă așa cum ai spus dacă i-am anatemizat pe cei ce mărturisesc că există două naturi în Hristos și cele două voințe și lucrări naturale corespunzătoare Celui care este cu adevărat și prin natură Dumnezeu și om. Citește, stăpâne, „actele” și „libelul” și, dacă găsiți cum ai spus, faceți ce vreți. Căci eu și tovarășii mei de robie câți am semnat i-am anatemizat pe cei ce zic o singură voință și lucrare, ca și Arie și Apolinarie, și nu mărturisesc că Domnul și Dumnezeul nostru este inteligent prin natură după fiecare din cele din care, în care și care este El, drept pentru care El vrea și lucrează mântuirea noastră prin fiecare din acestea.

Iar El i-au zis:

— Dacă ne mai lăsăm duși de acesta, nu mai mâncăm și nu mai bem. Să ne sculăm, să prânzim și să mergem. Să spunem ce-am auzit. Căci acesta s-a dat pe sine însuși lui satan.

Și sculându-se, au prânzit și au intrat cu mânie în privegherea Înălțării cinstitiei și de viață făcătoarei Cruci [13–14 septembrie 656]²⁵.

13. Ziua următoare, dis-de-dimineată, Teodosie consulul a revenit la avva Maxim și i-a ridicat toate lucrurile pe care le mai avea zicându-i în numele împăratului: „Pentru că n-ai voit cinste, ea se va depărata de la tine [cf. Ps 108, 17]. Du-te acolo unde te-ai socotit că ești vrednic și ia

²⁵ „Notația nu este numai cronologică, ci liturgică. Umilirea și batjocura, preludiv al martiriului pe care Sfântul Maxim îl va suferi în ziua următoare, vor avea loc în ziua în care Biserica prăznuiește Înălțarea Sfintei Cruci” (GARRIGUES, „Le Martyre”, p. 442). Simbolic, ea „se situează deci în orizontul liturghiei eshatologice a Cruci” (*Maxime le Confesseur — la Charité, avenir divin de l'homme*, p. 73).

osânda ucenicilor tăi, a celui din Mesembria și a celui din Perberis, care a fost notar al răposatei Noastre bunici”²⁶.

Erau acolo și TROILOS și EPIFANIE care i-au spus:

— Negreșit îi vom aduce și pe cei doi ucenici ai tăi, pe cel din Mesembria și pe cel din Perberis, și-i vom ancheta și pe ei și vom vedea care va fi rezultatul în ce-i privește. Dar să știi bine, domnule avvă, că dacă vom avea un mic răgaz de la tulburarea actuală pe care o avem cu neamurile barbare, — pe Sfânta Treime! — nu ne vom mai armoniza cu voi, ci vom pune mâna și pe papa [Eugeniu I; 654–657] care se umflă acum în pene și pe toți cei care vorbesc acolo și pe restul ucenicilor tăi, și vă vom topi pe toți ca într-un cuptor, fiecare în locul potrivit lui, cum a fost topit Martin²⁷.

Și luându-l numitul consul Teodosie l-a predat soldaților și l-au dus până la Salembria²⁸.

14. Acolo au rămas două zile până ce unul din soldați a plecat în tabără și a spus întregii trupe: „Monahul care blasfemează pe Născătoarea de Dumnezeu a venit aici”, ca să instige armata împotriva avvei Maxim ca unul ce ar blasfemia pe Născătoarea de Dumnezeu. Și după două zile întorcându-se soldatul, l-a luat în tabără și, împuns de Dumnezeu, generalul²⁹, sau mai exact loțiitorul generalului, a trimis la el pe șefii companiilor, preoți și diaconi și

²⁶ Bunica lui Constans II a fost Evdochia, prima soție a lui Heraclie, dar aici este vorba de Martina, cea de-a doua lui soție, care era socotită mama atât a fiului Evdochiei, Heraclie cel Tânăr, cunoscut și drept Constantin III (tatăl lui Constans II), cât și al fiului ei Heracliona, care au domnit amândoi pentru scurt timp în 641, fiind urmați din septembrie 641 de Constans II.

²⁷ Tentativele de reconciliere eșuând, emisarii revin la amenințări și dezvăluie motivul ascuns al vizitei lor: refuzul papei Eugeniu I de a primi „synodika” monotelită a patriarhului Petru. Numai dificultățile militare ale Imperiului cu arabii au făcut ca Eugeniu I să n-aibă parte de același tratament violent ca și Sfântul Martin I (arestat în iunie 653, judecat și maltratată în decembrie 654 la Constantinopol, și mort la 16 septembrie 654 în exil în Chersonesul Crimeei).

²⁸ Actualul oraș Silivri, Trucia, oraș de pe țărmul Mării Marmara.

²⁹ Scolie: „E vorba de Teodor al Coloniei, care ținea locul comitei-lui, adică al fratelui împăratului” (Teodor, † august 636, fratele împăratului Heraclie).

pe evlavioșii păzitori ei stindardelor. Văzându-i venind, avva Maxim s-a sculat și a făcut metanie. Aceștia i-a răspuns la salut și s-au așezat poruncindu-i și lui să șadă. Și un bătrân foarte cinstit i-a spus cu mult respect: „Părinte, pentru că unii dintre noi s-au scandalizat de sfinția ta cum că nu numești Născătoare de Dumnezeu pe Doamna noastră, pe Preasfânta Pururea Fecioară, te jur în numele sfinței, celei de o ființă și de viață făcătoarei Treimi, să ne spui adevărul și să depărtezi sminteala de la inimile noastre, ca să nu ne vătămăm pe noi înșine, scandalizându-ne pe nedrept.”

Și punând metanie, avva Maxim s-a sculat și, întinzându-și mâinile spre cer, a zis cu lacrimi: „Cine nu spune despre Doamna noastră, preasfântă, preacurată și cinstită de toată firea îngerească, că a fost cu adevărat și Mamă naturală a lui Dumnezeu Cel ce a făcut cerul și pământul, marea și toate cele ce sunt în ele [Iș 20, 11 și par.] să fie anatema și katathema de la Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă și adorată, de la corul Puterilor cerești, al apostolilor și prorocilor și de la nesfârșitul popor al mucenicilor, și de la tot duhul cel săvârșit întru dreptate, acum și pururea și în vecii vecilor Amin”³⁰.

Și plângând s-au rugat pentru el zicând: „Dumnezeu să-ți dea putere, părinte, și să te învrednicească să sfârșești fără poticneală alergarea aceasta [2 Tim 4, 7]!”

Iar pe când s-au spus aceste cuvinte, mulți soldați s-au strâns ascultând multele cuvinte frumoase ce s-au discutat acolo. Și văzând unul din „domesticii” generalului că se adunase armată multă și că se zideau și blamau cele ce se făceau cu el, bănuind Dumnezeu știe ce, a poruncit să-l ia cu forța de acolo și l-a azvârlit la două mile de tabără, până

³⁰ Până la sfârșitul vieții lui, Sfântul Maxim a trebuit să lupte împotriva suspiciunii de „nestorianism” prin care monotelită etichetau diotelismul său hristologic. Pentru a o combate, Sfântul Maxim a scris se pare o *Viață a Maicii Domnului* păstrată într-o traducere georgiană recent publicată de M.-J. van Esbroeck în CSCO 479, 1986 (trad. rom. diac. Ioan I. Ică jr în: SFÂNTUL MAXIM MĂRTURISITORUL, *Viața Maicii Domnului*, Ed. Deisis, Sibiu, 1999²).

ce se va face adunarea și vor veni cei ce trebuiau să-l ducă la Perberis. Clericii însă, învinși de dragostea dumnezeiască, au făcut cele două mile pe jos și venind l-au îmbrățișat și s-au rugat pentru el. Și ridicându-l cu mâinile lor l-au pus pe un dobitoc și s-au întors cu pace la locurile lor. Iar el a fost dus în Perberis în arestul în care este deținut acum.

15. Să se știe și aceasta, că la Rhegium, explicându-se față de avva Maxim, Troilos a spus că într-adevăr consiliarul Ioan³¹ i-a scris despre acordul care le-a fost propus și că „până să se facă aceasta, neorânduiala ucenicilor lui a împiedicat totul”. Cred însă că numitul consilier Ioan nu i-a scris lui Troilos, ci lui Mina³² monahul și acesta a spus celor de la palat³³.

*

16³⁴. Iar după acestea [în mai–iunie 662] i-au adus la Constantinopol și au făcut un proces împotriva lor. Și după

³¹ Scolie: „«Consiliarius», adică «symponos» [assessor] sau scholastikos. Pe acesta sfântul papă Martin îl anatemizează din Cherson în scrisoarea către Sfântul Maxim.”

³² Scolie: „Acesta este egipteanul atât după neam, cât și după socotință și cu adevărat dușmanul adevărului.”

³³ Două manuscrise grecești și traducerea latină adaugă aici următoarea doxologie: „Și sfântul întinzându-și iarăși mâinile spre cer a zis: «Slavă Ție, Fiule Unule-Născut al lui Dumnezeu și Cuvinte al Tatălui, Care întărești și înțelepțești în cuvânt, lucru și faptă pe cei prizoniți și care suferă pentru Tine! Slavă Ție, Treime sfântă, necreată, fără început, fără sfârșit, neschimbată, nemuritoare, nestri căcioasă, de o ființă, mai presus de ființă, neîmpărțită, dătătoare de viață și de lumină, desăvârșitoare, Dumnezeu nostru, slavă Ție, slavă Ție, nădejdea și mântuirea tuturor celor ce se închină Ție în credință ortodoxă!»”

³⁴ Fragment privitor la cel de-al doilea proces al Sfântului Maxim și al tovarășilor săi în fața unui sinod la Constantinopol în mai–iunie 662 adăugat ulterior drept epilog la textul Discuției de copști bizantini (el lipsește din traducerea latină). Despre acest sinod monotelit prezidat de Petru al Constantinopolului, de Macedonie al Antiohiei și de Teodor locțiitorul Alexandriei a vorbit în cursul sesiunii a 8-a a Sinodului VI Ecumenic (680–681) patriarhul monotelit Macarie al Antiohiei (MANSI XI, 357; tot aici e publicat și textul care urmează: XI, 73–76).

ce i-au anatemizat și afurisit pe cel întru sfinți Maxim, pe fericitul Anastasie, ucenicul Său, pe preasfântul papă Martin, pe sfântul Sofronie, patriarhul Ierusalimului și pe toți ortodocșii care cugetă la fel cu aceștia, l-au adus și pe celălalt fericit Anastasie și, lovindu-l cu aceleași anateme și ocări, l-au predat arhonților [din senat] grăind așa:

„Și tu, Anastasie, care ai îmbrăcat haina întunecată a blestemului public al anatemei, ai fost scos de sub ascultarea canonică, ca unul ce ai fost deferit stării gheenei pe care ai ales-o. Ilustrul și cinstitul sacru senat, instanța juridică prezentă împreună cu noi, aplicându-ți, după cum vor hotărî, pedepsele prevăzute de legile politice [de stat] pentru blasfemiile și comportamentele tale tiranice atât de mari.”

17. A treia sentință împotriva lor³⁵

„Prezentul sinod, cu împreună-lucrarea preaputernicului Hristos, adevăratul Dumnezeu nostru, a hotărât canonic măsurile ce trebuie luate împotriva voastră, Maxime, Anastasie și Anastasie; pentru că s-a hotărât ca cele făptuite și grăite de voi fără evlavie să fie supuse asprelor pedepse ale legilor, măcar că nu există pedeapsă vrednică pentru ofensele și blasfemiile voastre. Lăsându-vă pentru o mai mare pedeapsă dreptului Judecător, și golind de valabilitate pentru viața [voastră] prezentă rigoarea legilor, drept pentru care v-ați câștigat dreptul de a rămâne în viață, hotărâm pentru voi ca preaslăvitul eparh, aici de față, să vă ia îndată la el în pretoriul său de guvernator peste mulți, să vă bată peste spate cu vine de bou, pe voi, pe Maxim, Anastasie și Anastasie, după care va tăia din rădăcina organul neînfrânării voastre, adică limba voastră blasfematoare, apoi va tăia prin fier și nelegiuita voastră mână dreaptă care a slujit gândului vostru blasfemator. După aceasta, plimbându-vă, lipsiți de aceste spurcate mădulare ce vă vor fi smulse, prin

³⁵ Prima sentință a fost cea de după procesul din 655 (*Relatare* 13), a doua cea de după discuția de la Rhegium din 656 (§ 13), iar a treia cea de după procesul de la Constantinopol din 662.

toate cele douăsprezece districte ale acestei Doamne a orașelor [Constantinopol], vă vor preda exilului veșnic și ares-tului perpetuu pentru tot timpul vieții care vă va mai fi rămas ca să vă plângeți rătăcirile blasfematorii ale blestemului pe care l-ați iscodit împotriva noastră și care s-a în-tors acum asupra capului vostru.”

Luându-i deci eparhul și aplicându-le pedeapsa le-a tăiat mădulele și plimbându-i în jurul întregului Oraș i-a exilat surghiunindu-i în Lazica.

Epistola celui întru sfinți avvă Maxim către Anastasie Monahul¹ (19 aprilie 658)

Ieri, pe 18 ale lunii, care a fost sfânta înjumătățire a Cincizecimii [18 aprilie 658], patriarhul [Petru] mi-a de-clarat zicând:

¹ *Epistula Maxim ad Anastasium monachum* (CPG 7701 și BHG 1232). Traducere după textul grec critic din CChSG 39, p. 160–164, cf. și PG 90, 132A–133A; PL 129, 621–624. Sunt ultimele rânduri pe care le avem de la Sfântul Maxim, care dobândesc astfel valoare de veritabil „testament” spiritual. „În iunie 657 moare papa Eugeniu I. Noul ales, Vitalian I, trimite legați la Constantinopol pentru a obține acordul imperial pentru sfințirea sa. Acest gest conciliant este apreciat la curte întrucât devansează dorințele împăratului amenințat de peste tot de arabi. El confirmă alegerea papei și-i trimite daruri bogate (un Evangheliar scris cu litere de aur) și o scrisoare în care evită orice formulă aflată în litigiu. După sfințirea sa, Vitalian I îi trimite patriarhului Petru al Constantinopolului o scrisoare, «synodika», în care fără a ieși din ortodoxia diotelită definită la Lateran în 649, evită să reia explicit condamnarea *Typos*-ului. Grație acestor duble tăceri echivoce, schisma este suprimată, iar numele papilor, iradiat începând cu Honoriu, figurează din nou în dipticele Constantinopolului. De acum nimic nu-i mai poate împiedica în voința lor de a-i nimici pe Sfântul Maxim și tovarășii lui care sunt un reproș viu pentru erezia bizantină și pentru diplomatica reticentă mentală a Romei. Dacă e un papă pe care ar trebui să-l blameze Sinodul VI Ecumenic în 681, acesta nu e nefericitul Honoriu I, înșelat de Serghie într-o chestiune pe care o ignora, ci lașul Vitalian I care a trimis în deplină cunoștință de cauză o «synodika» de comuniune patriarhului Petru care, fără a fi formal eretic (pentru că *Typos*-ul impunea doar tăcere asupra dogmei voințelor), nu scosese din diptice numele predecesorilor lui monoteliți, mulțumindu-se să adauge în urma papei Honoriu numele lui Vitalian, și care-i ținea întemnițați pe Sfântul Maxim și pe tovarășii lui. Această slăbiciune a Romei îl incită să-l convoace pe Sfântul Maxim pentru a-i smulge o adeziune la credința

— De care Biserică ții? De a Bizanțului²? A Romei? A Antiohiei? A Alexandriei? A Ierusalimului? Iată că toate s-au unit acum împreună cu eparhiile supuse lor. Deci, dacă ții de Biserica universală, unește-te și tu, ca nu cumva tăind tu acum o cale nouă străină vieții, să pățești ceea ce nu te aștepti!

Căroră le-am spus:

— *Fericind pe Petru pentru cele ce le-a mărturisit frumos despre El* [Mt 16, 17¹ *Cel ce este Dumnezeu a toate a arătat că Biserica universală [catolică] este mărturisirea dreaptă și mântuitoare a credinței în El*³. Însă vreau să aflu mărturisirea pe baza căreia s-a făcut unirea tuturor Bisericilor și, dacă e bine făcută, nu mă voi înstrăina de ea.

Și ei au zis:

— Măcar că nu avem poruncă privitoare la aceasta, o vom spune ca să fii cu totul lipsit de orice pretext. Spunem două lucrări din cauza diferenței lor și o singură lucrare din cauza unirii lor⁴.

monotelită pe care o prezintă ca fiind cea a pentarhiei patriarhale a Bisericii universale” (GARRIGUES, „Le Martyre”, p. 443–444).

² De remarcat faptul că în fruntea listei pentarhiei patriarhatelor Petru (654–666) pune nu Roma, ci Constantinopolul.

³ Biserica se identifică în esența ei ultimă cu dreapta mărturisire a credinței în Persoana divino-umană a lui Hristos după modelul mărturisirii Apostolului Petru (Mt 16, 18). „Nu mai rămâne din Biserica — comentează A. RIOU — decât o definiție incandescentă, temelia ei este propria ei deconstrucție pascală în martiriu” (*Le Monde et l'Église...*, p. 172). Încrederea reală manifestată de Sfântul Maxim în Biserica Romei se referă astfel în mod limpede nu la o harismă specială legată de scaunul sau episcopul ei, cât la Adevărul mărturisirii dreptei credințe în Persoana divino-umană a lui Hristos care susține interior întreaga Biserică universală și nu poate fi privilegiul nici unei Biserici locale. Cf. studiul exhaustiv „La question de la primauté romaine” al lui J.-CL. LARCHET, *Maxime le Confesseur, médiateur entre l'Orient et l'Occident*, Cerf, Paris, 1998, p. 125–201, care oferă răspunsul ortodox interpretării apologetice a dominicanului J.-M. GARRIGUES, „Le sens de la primauté romaine chez S. Maxime le Confesseur”, *Istina* 21 (1976), p. 6–24.

⁴ Această expresie arată că hristologia Constantinopolului rămâne pe o poziție cripto-severiană exprimată în „synodika” patriarhului Petru: două voințe naturale devenite prin unire o unică voință

— Ziceți că cele două s-au făcut una din cauza unirii, sau că e alta pe lângă acestea?

— Nu, au zis, ci cele două sunt una din cauza unirii.

— Ne îndepărtăm de realități, a zis el, plâsmuindu-ne o credință lipsită de substanță și un Dumnezeu inexistent. Căci dacă le confundăm pe cele două din cauza unirii lor și iarăși le împărțim în două din cauza diferenței lor, atunci nu va exista nici o unitate, nici o dualitate de lucrări, deoarece atunci ele se suprimă unele pe altele pururea și fac inactiv și cu totul inexistent pe Cei căroră îi sunt inerente prin natură. Fiindcă ceea ce nu are nici o mișcare nesuprimabilă din natură și nu este schimbată și modificată de nici o schimbare, este după Părinți lipsit de orice ființă, neavând o lucrare care să-l caracterizeze în mod ființial. Faceți deci ceea ce vi se pare potrivit, ca unii ce aveți puterea.

— Ascultă deci, au zis, stăpânul [împăratul] și patriarhul au hotărât ca, dacă nu te supui, să fii anatemitat printr-un „precept” [*praikeptos*] al papei Romei și să suporti moartea hotărâtă de aceștia.

— Ceea ce a fost hotărât înainte de veci de Dumnezeu să primească acum în mine un sfârșit care să-i aducă Lui slava cunoscută de El mai înainte de veci, am răspuns eu auzind aceasta⁵.

ipostatică. Denunțată de Sfântul Maxim și de ucenicii lui (cf. mai jos Epistola lui Anastasie către monahii din Cagliari [Sardinia] păstrată doar în latină), această hristologie ambiguă este acum acceptată tacit de Vitalian I care intră în comuniune cu Constantinopolul heterodox sacrificându-i pe mărturisitorii Ortodoxiei, pe Sfinții Maxim și cei doi Anastasie, Monahul și Apocrisiarul, așa cum făcuse mai înainte și Eugeniu I cu papa Martin I.

⁵ „Sfântul Maxim se găsește singur, abandonat și de Roma, renețat de Biserica instituțională. În această supremă părăsire, în fidelitate supremă față de credința ortodoxă, el devine, în singurătatea lui Hristos de pe Cruce, Biserica întreagă a cărei pătimire îi mântuie pe cei păcătoși. Acceptă «capătul» hotărât pentru El în Sfatul cel mai înainte de veci al Dumnezeului Celui viu, scop eshatologic prevăzut dinainte de veacuri de Dumnezeu sub figura Mielului înjunghiat (1 Ptr 1, 20, text comentat în *Răspunsuri către Talasie* 60). Împlinește astfel în moartea sa purificarea eshatologică a timpului său pentru a permite învierea lui la Sinodul VI Ecumenic” (A. RIOU, *op. cit.*, p. 199).

Ți-am făcut cunoscute cele declarate ca să le știi și să faci adaos de rugăciune și cerere lui Dumnezeu, cu rugămintea de a face cunoscute acestea domnului nostru divin [papei] și sfinților noștri Părinți de acolo [de la Roma] cei împreună cu el, în interesul acestei cauze.

Post-scriptum:

Anastasia mi-a poruncit să transcriu și să fac cunoscute vouă, preasfințiților, acestea pentru ca aflând de acestea să înălțați toți o rugăciune comună Domnului pentru Mama noastră comună, adică pentru Biserica universală, și pentru noi, nevrednicii voștri slujitori, spre a întări pe toți, inclusiv și pe noi, care perseverăm în această credință ortodoxă care a fost proclamată în mod evlavios în ea de către Sfinții Părinți. Căci este mare teamă în întreaga lume, dat fiind că această credință este persecutată de toți deopotrivă, dacă nu ne va sta în ajutor prin harul Său după obicei Cel ce vine pururea în ajutor lăsând cel puțin în Roma cea veche o sămânță de evlavie și confirmându-ne astfel făgăduința Sa nemincinoasă față de corifeul Apostolilor [Mt 16, 18]⁶.

⁶ „Această scrisoare e ultimul apel către Roma al mărturisirilor care, asumându-și personal până la martiriu datoria lor intransmisibilă de a mărturisi credința, nu se îndoiesc de darul lui Dumnezeu către Petru prin care scaunul Romei va continua să confirme Biserica universală în credința ortodoxă. Strigătul de credință lansat spre Biserica Romei are ceva sfâșietor. Fără a trăda credința mărturisită și Sinodul Lateran din 649, pe care Sfântul papă Agaton o va relua cu semetie în 680 în *Tomos*-ul său dogmatic adresat Sinodului VI Ecumenic (unde a fost aclamat ca odinioară la Chalcedon *Tomos*-ul papei Leon I cu formula: «Petru a vorbit prin Agaton!»), Roma se dezinteresează de soarta personală a Sfântului Maxim, a ucenicului acestuia și a fostului ei apocrisiar (ultimul înțemnițat de peste 15 ani), cum se resemnase și cu soarta tragică a propriului ei păstor, sfântul papă Martin I, căruia i-a ales un succesor înaintea morții lui și împotriva voinței exprese a celui ce era încă episcopul ei. De-a lungul drumului care-l duce de la mărturisire la martiriu, Sfântul Maxim încarnează în conduita sa față de Roma adagiul ecleziologic: *mereu cu Roma, niciodată contra Romei, uneori fără Roma*. Numeroși au fost cei care, după el, aveau să facă aceeași experiență” (GARRIGUES, *op. cit.*, p. 445–446).

Valabilă pentru primul mileniu creștin, situația avea să se schimbe încă începând cu secolul IX, și mai ales din secolul XI, când papalitatea romană, confiscată de franco-germani, avea să alunece tot mai evident pe o pantă dogmatică și eclezială tot mai străină de Adevărul Tradiției patristice înlocuit cu dezvoltările augustinismului și, ulterior, scolasticii. În fața acestor evoluții ale Romei ce vor conduce la Marea Schismă din 1054, Biserica Ortodoxă va prefera de dragul Adevărului *opozitia față de Roma; deci chiar și contra Romei când este vorba de Adevăr* — poziție asumată deja profetic de Sfântul Maxim în acest veritabil „testament spiritual”.

A aceluiași sfânt monah Anastasie,
ucenicul sfântului avvă Maxim,
către comunitatea monahilor
așezați în Cagliari (Sardinia)¹
(mai 658)

1. Timpul ne oprește, împotriva dorinței noastre, să vă scriem multe. Dar vă vom face cunoscute, preasfinților, toate într-un singur cuvânt. Cei ce sunt de cealaltă parte nu vor ca învățătura Părinților să fie stabilită printr-o definiție imuabilă, așa cum este potrivit în cel mai înalt grad unei mărturisiri, ci sunt împinși într-o parte și într-alta de opinii alternante pe care chiar și numai a le enumera mi se pare un lucru oneros. În acest fel deci au fost purtați de la

¹ *Anastasii Monachi Epistula ad monachos Calaritanos* (CPG 7725), păstrată numai în traducerea latină neclară în câteva puncte a lui Anastasie Bibliotecarul, *PL* 90, 623–626 și *PG* 90, 133–136. Trad. după ediția critică din *CChSG* 39, p. 166–169.

Prin intermediul ucenicului său Anastasie Monahul, Sfântul Maxim adresează monahilor din Calaris (Cagliari, Sardinia), al cărei episcop, Deusdedit, jucase un rol marcant la Sinodul Lateran din 649, această scrisoare în care-i roagă să meargă cât mai repede la Roma și să prevină clerul și poporul de această ultimă versiune a hristologiei Constantinopolului susținută de patriarhul Petrus (654–665) și la care aceștia i-au atras și pe apocrisiarii papei Vitalian I. Dacă *Typos*-ul din 647 era un document negativ care interzicea să se vorbească de una sau două voințe și lucrări în Hristos, noua poziție dogmatică a bizantinilor era o traducere a lui în termeni pozitivi susținând că în Hristos sunt atât două voințe și lucrări, cât și una singură, deci trei voințe și lucrări! Denunțând inconsistența acestei poziții — care-i fusese reproșată lui însuși și pentru care se apăraseră într-o scrisoare anterioară către monahii din Sicilia (*PG* 91, 112–132) —, Sfântul Maxim cere prin intermediul ucenicului său romanilor să rămână fermi pe poziția diofizită și diotelită a Sinoadelor de la Chalcedon și Lateran, refuzând orice fel de soluționare a controverselor printr-o acomodare politico-diplomatică.

cele inexistente la cele inconveniente, adică de la a nu spune nici o voință, nici două la a propovădui și două și una, adică trei voințe și lucrări în Unul și Același Hristos, ceea ce n-a decretat nici un cuvânt patristic, sinodal sau natural, și nici măcar furia ereticilor din vechime și a celor ce le-au urmat n-a ajuns până aici, știind că această opinie e deșartă și coruptă de propriul ei viciu interior.

2. Căci dacă proprietăți diferite caracterizează în mod natural un compus alcătuit din substanțe diferite, întrucât diferența naturilor nu este nicidecum suprimată de unire, ci mai degrabă proprietatea fiecărei naturi care concurge într-o singură persoană sau unică ipostasă rămâne salvagardată, precum zice Sfântul Sinod de la Chalcedon, iar Cel ce este Dumnezeu din Dumnezeu Tatăl și om din om, din Maica pururea Fecioară, este cunoscut ca fiind Același atât născut după natură în mod necorporal și fără vreo cauză, cât și născut în mod corporal și pentru o cauză, adică pentru mântuirea noastră, cum e atunci cu puțință ca una și aceeași persoană, adică Unul și Același Hristos, Domnul și Dumnezeul nostru, să fie închipuit printr-o altă proprietate naturală, peste acestea două care există spre încredințarea celor din care, în care și care El este?

3. Dacă însă aceleași voințe și lucrări ale Lui care există potrivit naturii sunt crezute printr-o alta, adică printr-o a treia [voință și lucrare] ca și prin dualitatea lor, atunci e necesar ca identitatea existenței să fie cunoscută prin identitatea arătării și fiecare să fie identică una cu două, adică trei în fiecare, fie naturale, fie ființiale. Dar, după ei, ele nu sunt naturale, ci ipostatice, și din această pricină ei li adaugă fie trei ființe, fie tot atâtea ipostase, iar în conformitate cu acestea și trei proprietăți egale în număr cu acestea, adică necreată, creată și nici una, nici alta [nici creată, nici necreată] adică inexistentă — fiindcă inexistent este ceea ce nu participă prin natură la nimic — astfel încât după ei prin identitatea pe care o au cu aceea, adică cu a treia, sunt inexistente și cele două naturi și cele două voințe și lucrări naturale ale Lui. Dar dacă spun că prin a treia nu e aceeași [voință și lucrare] în El, ci alta, afară de cele din care e cre-

zut a fi, atunci prin a treia proferează aceeași inexistență despre El, ca Unul Care, fiind la mijloc între ele, nu este nici una dintre ele, adică nici natura Sa necreată, nici ființa și puterea Sa creată. Fiindcă ei vor ca aceasta să fie sau ipostatică, sau compusă, sau „teandrică” [divino-umană] sau unitivă prin adiție. Dar nu numai că introduc această proprietate inexistentă, pentru că aceasta nu-L caracterizează după nimic din cele din care El este prin natură, dar îl fac exterior și față de înrudirea naturală pe care o are cu Dumnezeu Tatăl și-L arată străin chiar și de proprietatea congenitală pe care o are în comun cu Preacurata Sa Maică Fecioară, ca și cum n-ar avea voința și lucrarea Lui compusă sau ipostatică, teandrică sau unitivă după nici unul din aceștia [după Tatăl și după Maria]. Or El are într-adevăr din Tatăl o voință și o lucrare ființială și divină, necompusă și fără obârșie, iar din Maica Sa una creată și umană.

4. Apoi, dacă dogmatizează o singură lucrare din cauza unității, atunci presupun că naturile din care este El sunt divizate, ca și cum unitatea e cunoscută prin lucrare, nu prin ipostasă, cum spun ceea ce zic cei corupți de diviziune [nestorienii] închipuindu-și că această lucrare e una relațional-afectuoasă. Însă făcând astfel loc confuziei, ei interpretează rău, potrivit lui Sever, această lucrare „teandrică”, susținând că ea înseamnă o unică natură divină și umană, și nu două potrivit unirii, și prin aceasta introduc pentru ei o natură divino-umană iar nu un Dumnezeu care S-a făcut om. Prevăzând parcă aceasta, arătătorul celor dumnezeiești Dionisie², n-a zis că această „lucrare” e „unică”, ci că Hristos a venit la noi cu o lucrare divino-umană [„teandrică”] nouă, nu arătând o energie disjunctă de alta, ci pe amândouă unite conatural una prin alta și pentru alta, încredințând adevărul celor din care, în care și care El este. Și, ca să vorbim cu Părinții, fiecare din ele este în comuniune cu cealaltă, astfel că pătimirile Lui minunate sunt cunoscute fără nici o îndoială ca minuni adevărate prin înproprierea întreagă a celor făcute de El în mod natural.

² Epistola 4; PG 3.

Căci de Dumnezeu vestitorii noștri Părinți spun că toate cele ce sunt ale naturii sunt și duble și adevărate și unite în El, Care este dublu în ce privește natura. Nevrând să-și îndrepte cuvântul lor după cel al Părinților, ei au constrâns pe apocrisiarii Romei celei vechi să consimtă cu secta lor proprie și să propovăduiască o lucrare și o energie peste cele două existente, adică [de fapt] trei voințe și lucrări în Unul și Același Domn al nostru Iisus Hristos, amestecând un gust asemănător cu cel al pomului cunoștinței, așa cum și oferă celor ce caută o credință alcătuită și din bine și din rău.

5. De aceea cu astfel de scrisori îi trimit și celui care i-a trimis [papei Vitalian].

Deci pentru că din această pricină lucrurile aproape întregii Biserici universale și apostolice a lui Dumnezeu sunt în mare primejdie, vă rugăm și implorăm pentru ea, bărbați preasfinți, să nu o treceți cu vederea în primejdie, ci să o ajutați pe ea care se istovește în furtuni, știind că dragostea care este în Duhul Sfânt se naște în vremea necazurilor. Și, dacă e cu putință, vă rugăm să treceți cât mai repede, ca pentru o altă pricină, la bărbații evlavioși și tari ca piatra [cf. Mt 16, 18] ai Romei celei vechi și care sunt pururea împreună cu voi ocrotitorii noștri și luptători înflăcărați pentru adevăr, și implorați-i cu glasuri rugătoare și lacrimi pentru toți creștinii, ca să dobândească plată de la Domnul păstrând pentru toți și pentru ei înșiși credința ortodoxă fără noutatea recent inventată și neprimind și neaprobând nimic afară de cele ce au fost definite de Preasfinții Părinți și de Sfintele Sinoade, ca prin emulația acestui bun zel, continuând cu ajutorul lui Dumnezeu această lucrare de maximă importanță, să-L aibă debitor, fie acum, fie în ziua judecății, pe Domnul pe Care L-au avut creditor în unele ca acestea și Care nu dă nimic altceva decât pe Sine Însuși, dar pe Sine Însuși întreg, vouă tuturor ca și aceloră spre desfătări și odihnă veșnică. Rugați-vă lui Dumnezeu, fericiților și înainte-mergătorilor apropierei noastre de Dumnezeu, ca și noi să stăm împotriva arienilor care continuă aici [la Constantinopol], întrucât noi suntem săraci lipsiți și robii voștri nevrednici.

Documentele exilului Sfântului Maxim Mărturisitorul și ucenicilor lui

Scrisoarea lui Anastasie Apocrisiarul către Teodosie din Gangra¹ (665–666)

[Prologul traducerii latine]

Copie a scrisorii proprii a sfântului nostru părinte și învățător Anastasie, preotul și apocrisiarul de mare nume al Romei celei Vechi, noul mărturisitor sau — ceea ce trebuie spus mai mult — mare luptător și martir al adevărului, scrisă împreună cu mărturisirile sfinte și silogisme de mai jos cu minunată iscusință de însăși sfânta lui mână dreaptă care i-a fost tăiată sau mai degrabă cu putere și har dumnezeiesc după ce el însuși și părinții care au fost împreună cu el în ticălosul Bizanț au pățimit numai pentru cuvântul adevărului și pentru că n-au vrut sau, ca să vorbim mai adevărat, n-au putut să aibă comuniune cu ei în perfidia lor atât de publică și în impietatea lor atât de manifestă, potrivit sfântului și marelui în teologie Grigorie care, în Cuvântarea sa despre sine însuși și împotriva arienilor, spunea: „Ce fiare n-au dezlănțuit asupra trupurilor

¹ *Anastasii Apocrisiarii epistola ad Theodosium Gangrensem* (CPG 77333 și BHG 1233d). Păstrată în originalul grec într-un singur manuscris italo-grec: *Vatic. gr. 1912* (secolul X), f. 108 v–109 v, dar care are o lacună importantă (§ 3–5) datorită pierderii unei foi, lacună completată prin versiunea latină a lui Anastasie Bibliotecarul (PG 90, 171–178; PL 129, 659–664). Textul grec a fost editat pentru prima oară de R. DEVREESSE în *Analecta Bollandiana* 73 (1955), p. 5–16. Traducere după ed. critică P. ALLEN / B. NEIL, *CChSG* 39, 1999, p. 172–189.

sfinților fiindcă unii și-au făcut publică neomenia lor, acuzându-i doar de un singur lucru: de faptul că nu cedau impietății lor nici nu se întinau cu comuniunea [cu ei], fugind de ea ca de veninul unui șarpe fiindcă vatămă nu trupul, ci întunecă înseși adâncurile sufletului”². A fost trimisă din al treilea loc de exil, adică din Lazica, lui Teodosie, preot și monah din Gangra, așezat în Sfânta Cetate a Hristosului nostru [Ierusalim].

[Adresarea în textul grec original]

Stăpânului meu întru toate preasfințitului și preacinstului de Dumnezeu părinte duhovnicesc și învățător Teodosie preotul, preamicul Anastasie din mila lui Dumnezeu preot și monah, rob al robilor lui Dumnezeu. Să fie predată cu Dumnezeu în Sfânta Cetate a lui Hristos Dumnezeul nostru stăpânului meu Teodosie, preotul din Gangra.

1. De Dumnezeu insuflata carte a Proverbelor ne poruncește să facem „pomenirea dreptului cu laude” [Pr 10, 7]. Prin urmare, și eu preamicul, vrând să fac prin prezentul cuvânt pomenirea dreptilor acelora și mai cu seamă a cu adevărat „foarte marelui” Maxim — fiindcă acest lucru înseamnă de cele mai multe ori numele Maxim —, neajungând să laud după vrednicie virtutea și cunoașterea lui, ca și martiriul său pentru Hristos, am hotărât să însemnez prin această scrisoare pentru voi cei cinstiți de Dumnezeu numai ceea ce, cum am aflat, doreați să știți cel mai mult, și anume când au adormit în Domnul fericiții aceia.

2. Vă fac, așadar, cunoscut — trecând sub tăcere aici din pricina mulțimii lor, a începutului cuvântului și a timpului nepotrivit, cele mai multe din lucrurile cumplite care au fost aduse asupra noastră — că, ajungând noi în țara de Hristos iubitorilor lazi în ziua a opta a lunii iunie, anul al 5-lea al indicției în care ne aflăm [8 iunie 662], îndată ne-au despărțit unii de alții din ordinul celui care avea pe atunci autoritatea asupra celor de acolo, răpindu-ne până

² Cuvântarea 33, 4; SC 318, p. 162–164.

la un ac și o ață toate câte le aveam pentru nevoile cele mai necesare de la voi și de la iubitorii de Hristos de pe la voi. Iar pe acel dumnezeiesc bărbat, adică pe domnul avvă Maxim, care nu putea ședea nici pe un dobitoc, nici pe o litieră pentru că zăcea în neputință, împletind din ramuri un fel de targă l-au dus purtându-l pe ea și l-au închis în castrul numit Schemaris³, aproape de neamul celor numiți alani; iar pe domnul avvă Anastasie și pe mine păcătosul, urcându-ne pe cai ne-au dus și închis, pe acela în castrul numit Skotoris⁴ din Apsilias, aproape de Abasgia, iar pe mine în alt castru numit Bukolus din ținutul Mesimiana la hotarele zișilor alani, castru pe care luându-l alanii îl țin în stăpânire. Apoi, după puține zile luându-mă pe mine și pe fericitul Anastasie din zisul castru, pe acela l-au trimis într-un castru din ținutul numit Suania, deși era deja pe jumătate mort din pricina torturilor și chinurilor pe care le-am suportat în Bizanț, dar și din pricina nevoilor și împrejurărilor nenorocite în care am fost aduși aici. De aceea, la jumătatea drumului, cum spun unii, sau, cum spun alții, de îndată ce a fost închis în castrul din Suania în care a fost trimis, a murit. Deduc așadar că a adormit în Domnul în jurul zilei de 22 sau 24 iulie [662], fiindcă în ziua de 18 iulie din ordinul comandantului de atunci în locul numit Mukurisis⁵ am fost aduși amândoi în mijlocul armatei iubitoare de Hristos, și acela, cum spuneam, era deja pe jumătate mort, și de atunci nu l-am mai văzut, căci îndată pe el l-au trimis, cum s-a spus, în castrul din Suania, iar pe mine în castrul numit Thakyrria⁶ aproape de Iberia. De unde presupun că în jurul zilei de 22 sau 24 iulie, anul al 5-lea al indicției, a adormit în Domnul, precum s-a zis.

³ Fortăreața Tsikhe-Muris în Lechkhumi lângă Tsageri, Gruzia, unde în secolul XVIII a existat o mănăstire cu hramul Sfântului Maxim. Identificările toponimelor gruzine după K. KEKELIDZE, „Svedenia gruzinskih istočnikov o prepodobne Maksime Ispovednike”, *Trudi Kievskoi Duhovnoi Akademii*, 1912, p. 25–36.

⁴ Kodori, pe malul râului cu același nume.

⁵ Între râurile Rioni și Ckhenistsqali.

⁶ Fortăreața Takveri în defileul Lechkhumi.

3. Iar martirului lui Hristos Dumnezeu, adică avvei Maxim, dus sub pază în castrul mai sus-pomenit, i s-a făcut o vedenie dumnezeiască, și chemându-i pe unii din cei care erau în castru le-a zis: „În ziua a 13-a a lunii august, anul al 5-lea al indicției în care suntem, în ziua a șaptea a săptămânii [= sâmbătă 13 august 662] mă va lua la El Domnul”; ceea ce s-a și făcut. Așadar, în ziua a 13-a a mai sus-zisei luni august, anul al 5-lea al indicției, în ziua a șaptea, lăsând cele de aici a plecat la Domnul potrivit prorociei lui dumnezeiești. Se cuvine însă să vă facem arătat prin scrisori vouă preasfinților și prin voi tuturor sfinților care sunt acolo spre slava și lauda lui Dumnezeu Care face lucruri minunate întru sfinții Săi și slăvește pomenirea celor care-L slăvesc [1 Rg 2, 30] în chip ortodox și sincer, și o altă minune care se face de la Dumnezeu la sfântul lui mormânt, minune pe care o văd și despre care vorbesc până acum cei care locuiesc în castrul acela și în ținutul din jur și care a ajuns până la urechile unora dintre căpetenii și mai-mari: și anume faptul că în fiecare noapte trei făclii luminoase luminează sfântul mormânt al celui sfânt martir Maxim. Acestea le-am însemnat pe scurt despre acest vrednic de pomenire bărbat și despre fericitul Anastasie, pentru voi cei cinstiți de Dumnezeu și prin voi pentru orice sfântă Biserică a lui Dumnezeu care petrece acolo în dreapta credință, ca și voi cunoscând acestea să slăviți pe Dumnezeu Cel minunat întru Sfinții Lui [Ps 67, 36].

4. În același mod voi arăta pe scurt și cele ce s-au întâmplat după acestea cu mine păcătosul și în care sunt acum. Când am împlinit două luni în mai sus-zisul castru Thakyrria, zăcând în neputință având parte de foarte puțină odihnă, comandantul de atunci m-a trimis iarăși în părțile Apsiliei și Mesimianeii să fiu predat sub pază în castrul Phusta⁷ și, ca să vorbesc scurt, șapte luni m-a dus și plimbat prin toate ținuturile mai înainte-spuse gol și desculț, pe jos și chinuit de frig, de foame și de sete, vrând de fapt să mă smulgă și pe mine din această viață. Dar Dumnezeu

⁷ Lângă Sukhumi.

Care face toate prin pronia Sa mântuitoare, prevăzând nu știu ce pentru mine smeritul, m-a păstrat până acum în această viață cu multe necazuri și nenorociri. Și așa după câteva zile mai sus-zisul comandant a fost mutat de aici, iar cel care i-a urmat s-a arătat compătimitor pentru că m-a adus lângă casa lui aducându-mă înapoi din mai sus-pomenitul castru Phusta. După un an însă, pus în mișcare de lucrarea diavolului, m-a trimis iarăși în mai sus-zisul castru. Dar Dumnezeu Care iartă pe cei care-i iartă pe alții [cf. Mt 7, 2 par.], în aceeași zi în care m-a scos afară, a fost scos și el afară de aici și surghiunit în țara iubitorilor de Hristos abasgi. Și primind sfat, de la iubitorii de Hristos care fuseseră comandanți aici, să mă compătimească mai degrabă decât să mă prigonească pe mine cel mai mic și să audă de la mine mai degrabă rugăciuni decât suspine, iubitorii de Hristos comandanți ai Abasgiei au avut compătimire de mine smeritul, deși nu mă știau, iar el le-a făgăduit că dacă va ieși de acolo și va fi restabilit comandant, va face toate ce vor fi spre ușurarea și răcorirea mea. După puține zile, ajutat nu știu de unde, a ieșit iarăși și și-a reprimat comandamentul, dar n-a transpus în faptă nimic din cele pe care le-a făgăduit lui Dumnezeu și iubitorilor de Hristos comandanții mai sus-ziși. Din contră, odată scăpat din mâinile bărbatilor, uitându-și făgăduințele, a poruncit să fiu luat din castrul Phusta și să fiu trimis în castrul Schemaris.

5. Dar pe când mă duceam în mai sus-numitul castru, s-a întâmplat ca el să fie iarăși scos afară și surghiunit în locul unde a fost mai întâi. Dumnezeu însă a atârnat Duhul Său într-un bărbat râvnitor al binelui care avea în el în același timp frica și dragostea de Dumnezeu și care potrivit numelui [Grigorie] pe care-l purta avea o minte veghetoare potrivit lui Dumnezeu, și care imitând în pogorământ pe Dumnezeu sau pus în mișcare de compătimire, m-a adus înapoi pe drumul de la mai sus-zisul castru Schemaris și m-a așezat ca la cinci mile distanță de casa lui⁸ păzită de

⁸ Zichachoris, potrivit „Memorialului lui Teodor Spudeul” 2.

Dumnezeu, într-un loc cu adevărat potrivit pentru monahi oferind din belșug cele de neapărată trebuință și folos pentru trup. Pentru toate acestea Hristos, adevăratul Dumnezeu, pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria care L-a născut după trup și ale tuturor sfinților să-l „acopere” împreună cu iubiții lui fii și cu vrednica de cinste și de laudă lor mamă „de adunarea celor ce viclenesc, de mulțimea celor ce lucrează fărădelege” [Ps 63, 3], dându-le mângâierea celor bune, „ca având totdeauna toată îndestularea întru toate, să prisosească spre tot lucrul bun” [2 Co 9, 8] și să-i facă vrednici de șederea viitoare de-a dreapta Lui [cf. Mt 25, 33–34] ca să audă acel glas dumnezeiesc și blând: „Veniți, binecuvântați Părintelui Meu și moșteniți Împărăția cea gătită vouă de la întemeierea lumii, căci străin am fost și M-ați primit” și celelalte [Mt 25, 34–35]. Amin.

6. Vă implor preasfinților să cereți aceleași lucruri pentru ei în rugăciunile voastre sfinte, mai ales când vă veți ruga în Sfintele și cinstitele Locuri, căci vrednici sunt cei pentru care aduceți aceste rugăciuni, pentru că sunt fii adevărați ai sfintei [biserici] a Învierii lui Hristos Dumnezeu nostru [din Ierusalim]. Căci am primit și cinstit cu toată râvna și bucuria pe cel întru sfinți Ștefan⁹, fiul fericitului preot Ioan care a fost păstrătorul vaselor acelei preasfinte biserici, și i-am dat tot sprijinul ca unui om ce ține într-adevăr de sfânta biserică a Învierii lui Hristos Dumnezeu nostru atunci când a venit în căutarea mea. Și având ajutorul acelora m-a găsit acel sfânt Ștefan, căruia să-i facă milă Domnul Dumnezeu dreptul judecător în ziua aceea, ca și celor care l-au trimis, căci a făcut cu adevărat lucrul unui evanghelist [2 Tim 4, 8, 5]. Căci ca un cal duhovnicesc având drept călăreț urcat pe el pe Dumnezeu Însuși, potrivit Scripturii care spune: „Urcând pe caii Tăi și

⁹ Probabil episcopul palestinian Ștefan al Dorei, sufletul rezistenței antimonotelite din Palestina după moartea patriarhului Sofronie (638), refugiat la Roma, unde a luat parte la Sinodul Lateran (649), murind pe 1 ianuarie 665 în timpul vizitei pe care a făcut-o în Lazica apocrisiarul Anastasie aflat în exil.

călăria Ta e mântuitoare” [Avc 3, 8], a alergat prin toată Lazica, Apsilia și Abasgia, vestind fără teamă atât cele ale adevărului, cât și cele ale inovației introduse mai apoi, și prezența acestui bărbat s-a făcut pricină de folos și mântuire pentru mulți, iar pentru mine de liniște și mângâiere, și de atunci numele rău pe care ni l-au impus adevărații apostoli de la adevăr s-a risipit, iar adevărul s-a făcut vădit multora. Și după ce acești oameni buni au fost îndreptați prin venirea lui aici, de calendele lui ianuarie, anul al 8-lea al indicției în care suntem [1 ianuarie 665] acel nobil bărbat a adormit în Domnul la comandantul Abasgiei, și toți care l-au cunoscut s-au rugat pentru odihna lui ca pentru un sfânt.

7. De aceea se cuvenea ca unii dintre voi, care iubiți pe Dumnezeu și aveți râvna pentru Dumnezeu cu pricepere [Rm 10, 2], să vină și aici și să dea mărturie de cele ale adevărului și pentru adevăr, ca astfel ortodoxia să se întărească mai mult, iar inovația introdusă să fie combătută mai amplu, dar și ca eu smeritul să mă bucur de mângâiere și refacere, iar cei care vin să primească bună plată de la Hristos Dumnezeu pentru a Cărui cauză au venit. Și, mai ales, fiindcă au venit până în Iberia, cum mi s-a spus, de ce n-au venit și aici?

8. Prin urmare, vă implor preasfinților, dacă e cu putință, să-mi trimiteți printr-un om credincios din cei care vin în Iberia cartea cu actele procedurilor canonice ale sfântului Sinod Apostolic întrunit în Roma veche [în 649] din porunca sfântă a sfântului martir și corifeu apostolic Martin, ca să devină evidente și aici încă mai mult sfintele dogme ale Sfinților Părinți și urâciunile ereticilor care au răsărit atât în vechime, cât și acum. Căci cei care-L prigonesc fără dreptate pe Dumnezeu și pe noi, fac fără să vrea și acest lucru bun: exilându-ne în diferite locuri și ținuturi fac Ortodoxia Sfinților Părinți pe care o cinstim noi să se arate și mai mult, iar cacodoxia lor să fie înfierată și demascată în orice loc și orice ținut, potrivit cu cele spuse de Sfântul Dionisie episcopul Atenei și martorul Adevărului: „Dumnezeu știe răul ca bine și la El cauzele celor rele sunt puteri care

fac binele”¹⁰. Căci este într-adevăr un bine ca ortodoxia patristică să se arate și întărească, iar cacodoxia eretică să fie înfierată și demascată, chiar dacă acest lucru se face prin exiluri și celelalte necazuri; fiindcă așa s-a lătit și întărit de la început cuvântul adevărului, iar cel al necredinței s-a micșorat și a dispărut în timp ce sfinții profeți, apostoli și dascăli erau prizonieri, exilați și pătimeau celelalte lucruri cumplite.

9. Deci dacă, așa cum v-am rugat, împunși la inimă de Dumnezeu trimiteți sfânta carte, dacă aceia care o aduc vor să vină aici, să vină la prealăudatul și de Dumnezeu păzitul patriciu și cu ajutorul lui Dumnezeu magistrul Grigorie, luând evident scrisoare către el de la prealăudatul patriciu și strateg al Iberiei; dacă însă nu vor să vină până aici, să o dea zisului prealăudat strateg al Iberiei care trebuie să o trimită zisului nostru stăpân și prealăudat patriciu și, cu ajutorul lui Dumnezeu, magistrul Grigorie, ca făcând aceasta să primiți de la Dumnezeu nostru plată bună pentru cei ce se vor folosi de ea.

10. Iar alături de această scrisoare a mea către voi cei cinstiți de Dumnezeu și prin voi pentru preasfânta Biserică Ortodoxă, aveți acum și un sul cu opt citate din Sfântul Hipolit¹¹ episcopul portului Romei și martir al lui Hristos Dumnezeu, ca și prin ele să puteți ști că el vestește aprins, în acord cu toți ceilalți Sfinți Părinți, cele două naturi și lucrări ale Mântuitorului nostru Iisus Hristos și denunță pe cei ce dogmatizează o singură lucrare și natură a divinității și umanității Lui ca pe unii care vestesc astfel o schimbare, un amestec, o contopire și o divizare a celor două naturi ale Lui. Căutați cu grijă această carte sfântă a Părintelui nostru după suprascrierea pusă înaintea citatelor. Căci dacă o veți găsi, veți putea culege din ea multe mărturii necesare despre cele două naturi și lucrări ale Mântuitorului nostru Hristos. Fiindcă această carte ni s-a adus în Bizanț înainte de pătimirea noastră și, vrând noi s-o copiem

în întregime, potrivnicii noștri venind peste noi pe neașteptate cum le este obiceiul ne-au smuls-o hoștește și n-am mai putut lua din ea decât aceste opt citate.

11. Nu voi zăbovi să spun însă ceea ce mi-a scăpat în mijlocul celor zise: când mi s-a vestit de cel întru sfinți domn Ștefan unirea și înțelegerea tuturor făcută acolo unii cu alții și cu Dumnezeu printr-o mărturisire ortodoxă, m-am umplut de veselie ca pentru Domnul, și măcar că sunt păcătos am înălțat și nu voi înceta să înalț imne de mulțumire iubitorului de oameni Dumnezeu pentru un astfel și atât de mare bine, cerând ca ea să fie păzită până la sfârșit spre slava iubirii Sale suprabune de oameni și mântuirea noastră.

12. Vă îmbrățișez pe voi cinstiților de Dumnezeu și pe toți sfinții care sunt împreună cu voi și prin voi toată sfânta Biserică universală și apostolică a lui Dumnezeu de acolo, cerându-vă să mă pomeniți pe mine păcătosul și înlănțuitul în sfintele voastre rugăciuni către Dumnezeu în Sfintele și veneratele Locuri, și să mă sprijiniți și mângâiați pe mie cel mai mic prin literele voastre cinstite și mult dorite mie și să mă învredniciți, „chiar dacă e un lucru îndrăzneț a spune aceasta”¹², de vederea feței voastre înainte să ies și eu din această viață nenorocită și cu multe întristări.

Notă: Sfântul nostru părinte și martir Anastasie care a scris epistola aceasta a murit și el în luna octombrie, ziua 12, duminica, la ceasul al treilea, când la Sfânta Liturghie se spunea „Sfintele sfinților”, anul 10 al indicției [11 octombrie 666].

¹⁰ Despre numele divine IV, 30; PG 3, 729C.

¹¹ PG 90, 178–188 și PL 129, 665–674.

¹² GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea 40*, SC 358, p. 304.

Memorialul lui Teodor Spudeul¹

(668–669)

[Prologul traducerii latine]

Notă sau memorial pentru cei care cu dorință și zel dumnezeiesc vor să citească pe scurt cele cunoscute puținora, adică arătând împreună cu luptele lor și câte exiluri și în ce locuri și în ce timp au suferit martirul, precum și ziua plecării și înfățișării cu credință la Dumnezeu a sfinților și de Dumnezeu purtătorilor noștri părinți și învățători, a noilor mărturisitori și marilor martiri cu adevărat, mai cu seamă a [lui Anastasie Apocrisiarul] cel care a scris cu degetul lui Dumnezeu scrisoarea pusă mai sus, în care a însemnat, cum s-a spus mai sus, ziua celor ce au murit înaintea lui, adică a lui Maxim și a ucenicului său Anastasie [Monahul], dar despre el și despre frații lui, Teodor și Eupropie, n-a scris nimeni; cum pe cât știu nici un document sau om n-a scris ceva nici despre luptele lui Martin, preasfântul și preaapostolicul papă și martir, care are întâietate față de orice demnitate preoțească de sub cer, nici despre ale altor câtorva despre care nu face mențiune epistola de față.

¹ *Hypomnesticum* sau *Commemoratio Theodori Spudaei* (CPG 7968 și BHG 2261), cunoscut mai ales în traducerea latină a lui Anastasie Bibliotecarul (PG 90, 193–202 și PL 129, 681–690), a fost editat de Epifanovici (1917) și Devreesse (*Analecta Bollandiana* 53 [1935], p. 49–80). Traducerea s-a făcut după ediția critică P. Allen / B. Neil, CChSG 39, 1999, p. 196–227.

Istorie pe scurt. Cele făcute împotriva fericitului Martin papa Romei, a cuviosului Maxim și a celor împreună cu el

În anul 6118 de la crearea lumii [610 de la Nașterea lui Hristos] sau puțin mai târziu, pe când cu îngăduința lui Dumnezeu împărătea Heraclie [610–641] — căci stă scris în cartea lui Iov: „Voi da împărat un om fățarnic pentru îndărătnicia poporului [Iov 34, 30] — și pe scaunul arhieresc al Constantinopolului ședea Serghie [610–638], a primit loc să se introducă erezia monoteiștilor care s-a întins aproape 60 de ani; căci descendenții lui care au stăpânit prin succesiune împărăția și erezia s-au întins aflând pășune ca o cangrenă [2 Tim 2, 17]. Dintre ei a răsărit un împărat cu numele Constantin, iar unii spun că se numea Constans [641–668], pe care unii l-au numit Pogonatul [bărbosul] fiindcă avea o barbă lungă. Devenind și el posedat de această erezie, a făcut un *Typos* [647–648] plin de blasfemie pe care l-a afișat în exonartexul sfintei Mari Biserici a lui Dumnezeu din Constantinopol și care confirma erezia blasfematoare a monoteiștilor. Dar a primit pedeapsă dreaptă căci, plecând din Constantinopol vrând să se ducă la Roma, a ajuns [în 662] până în Sicilia, și aici pe când zăbovea în baie a fost omorât [în 668] de un slujitor care a prins prilejul potrivit. Acestea s-au întâmplat mai târziu. Dar să ne întoarcem la scopul nostru. Deci Martin, de cuvioasă pomenire, ajungând [în 649] întâistătătorul Romei celei Vechi și fiind împreună cu el și cel de evlavioasă pomenire Maxim și ucenicul său Anastasie, a făcut în Roma un Sinod din bărbați sfințiți și ortodocși și a anatemitizat mai sus-zisul impios *Typos*. Deci Constans n-a suportat că s-au făcut acestea, ci mai întâi² l-a închis într-o cetățuie pe cuviosul Maxim și pe ucenicul său și, văzând după multe anchete că rămân în ortodoxie, a poruncit să fie exilați în Tracia, în orașele Bizya și Perberis. Dar același

² Inexact; arestarea și procesul lui Maxim și Anastasie Monahul a avut loc în 655, după cel al papei Martin.

Constans i-a târât iarăși la el ca un șarpe, și fiind ei anchețați, aceștia l-au demascat mult mai mult pe el și pe cei împreună cu el. Iar el cuprins de nebunie le-a tăiat mâinile și limbile și i-a trimis în exil în Lazica. Și posedat de răutate a scris exarhului Ravennei, iar [în iunie 653] acesta a trimis armată la Roma și a pus mână pe vestitul Martin și l-a adus la Constantinopol. Și închizându-l și făcându-i multe supărări, l-a condamnat să fie trimis în Cherson, după cum ne învață un anume Teodor [Spudeul] care a compus pentru această dumnezeiască adunare o scriere care sună așa:

1. Cei care citesc copia sfintei scrisori a sfântului bărbat [Anastasie Apocrisiarul către Teodor] pusă aici mai sus trebuie să-i creadă în chip sigur pe cei ce ascultă de Dumnezeu Care cercetează inimile și rărunchii [Ps 7, 10], pentru că în ea s-a transcris, martor al adevărului fiind Domnul, din însăși scrisoarea scrisă de el sau, mai adevărat spus, scrisă printr-o minune uimitoare de degetul lui Dumnezeu, adică din însăși scrisoarea sfântului nostru părinte și învățător domnul avvă Anastasie, preotul și apocrisiarul orașului cu mare nume al Romei celei Vechi, care a fost cu adevărat un mare luptător și un nou mărturisitor și martor al adevărului, fiind scrisă de el — după ce a pătimit în Bizanț, cum s-a spus, împreună cu Maxim, tovarășul său de luptă și cu adevărat iubitor de înțelepciune sau, mai bine zis, înțelept de Dumnezeu, și foarte mare tovarăș de martiriu pentru Hristos adevăratul Dumnezeu și Mântuitorul nostru, adică li s-au tăiat cinstitele, sfintele și cu adevărat de Dumnezeu mișcatele lor limbi și mâini, împreună cu bătăi și torturi foarte amarnice, cu curgere de sânge și paradă în tot orașul, ceea ce n-a suferit vreodată nici cineva care era cu adevărat făcător de lucruri rușinoase; și dacă Dumnezeu Care Singur a adus toate de la neființă la ființă și învie morți [Rm 4, 17] nu i-ar fi păzit spre rușinarea celor potrivnici dintr-o asemenea cruzime și curgere de sânge, fiindcă nu li s-a îngăduit o cauterizare ca de obicei sau ceva care să strângă mâinile și limbile tăiate pentru încetarea curgerii sângelui, ei și-ar fi dat încă de atunci cu adevărat

sfintele și fericitele lor suflute doritului lor Dumnezeu; iar pe toate acestea cu adevărat atotîntinații și atotcîlășii apostafi ai adevărului li le-au făcut pentru nici un alt motiv decât numai din pricina prearelei cu adevărat invidii pe care demonul, obârșia răului, a sădit-o în ei ca și în iudeii asemănători lor, pentru că nu s-au putut opune nici puțin înțelepciunii dăruite lor în chip vrednic de Dumnezeu pentru apărarea adevărului real, iar aceștia nu voiau să aibă comuniune cu ei în impietatea și ateismul lor public —, fiind deci scrisă de el cu însăși sfânta lui mână dreaptă tăiată, adică numai cu ciotul, cu alte cuvinte fără palmă și degete, printr-un meșteșug uimitor, adică legând de ciot două bețișoare subțiri sau, mai bine zis, ca să vorbim mai adevărat, cu o putere și un har dumnezeiesc, așa cum a și grăit în chip cu totul neîmpiedicat și neoprit cu o limbă cu adevărat dumnezeiască și nevăzută, deși îi fusese tăiată din însăși rădăcina ei dinăuntru, cum ne-a povestit cu jurămintă înfricoșătoare Labarnikios patriciul Lazicăi care prin economia lui Dumnezeu a fost martor ocular la aceasta, măcar că n-a crezut în natura uimitoare a acestei minuni. Încă și Teodor, prim-secretarul prefectului pretoriului Constantinopolului ne-a relatat și el înaintea lui aceasta cu jurămintă înfricoșătoare, fiind cunoscător al sfintelor lor pătimiri ca unul care era stăpân și supraveghetor peste unele ca acestea, slăvind și mulțumind lui Dumnezeu pentru o astfel de minune și pentru bărbăția lor cu bună îndrăzneală, căci ca un câine sau un cerb din pricina unei mari alergări, a setei sau arșiței, așa și-au întins și predat limbile ca și mâinile lor, deși Sfântul Maxim era foarte mic de statură și neputincios cu trupul, cum este evident pentru toți. De aceea, izbiți de o astfel de și atât de mare disponibilitate din partea sfinților, potrivnicii care erau atotrăi înăuntrul lor și cu adevărat neoameni, ca niște fiare sălbatice, le-au retezat cu atât mai mult.

2. Dar nu numai această scrisoare a fost scrisă de el [Anastasio] așa, ci și alte multe cărți și tomuri cu lucrările lor și sfintele lor scrieri, pe care nu numai că prin purtarea de grijă a lui Dumnezeu le-am văzut cu ochii noștri, dar

prin harul lui Dumnezeu ne-am învrednicit potrivit poruncii lui [Anastasio] să le moștenim în parte, și ele fiind scrise cu aceeași metodă și mână, sau mai adevărat cu degetul lui Dumnezeu ca la marele Moise [Iș 31, 18] cu purtarea de grijă și conlucrarea atotputernicului, iubitorului de bine și iubitorului de oameni Dumnezeu, Singurul Care face minuni mari întru sfinții Lui [Ps 135, 4; 67, 36] și-i slăvește cu adevărat pe cei care-L slăvesc [1 Rg 2, 30] neclintit cu lucrul, cu cuvântul și cu adevărul; fiind scrise pe când petrecea în ultimul sau al treilea său exil în Lazica, în castrul numit Thusumis așezat deasupra ținutului Mochoes, la capătul Apsiliei, la răsărit de marea Pontului [Marea Neagră], chiar la picioarele munților Caucaz, aproape de țara iubitorilor de Hristos abasgi și de neamul alanilor, ca la cinci mile de satul Zichachoris, adică de prima casă a lui Grigorie patriciul și magistrul cu adevărat iubitor de Hristos al acestei țări a lazilor, de care s-a făcut bună pomenire în acea scrisoare, după ce din ordinul comandaților ticăloși de până la el de acolo a fost strămutat cu forța de șapte ori în acest al treilea exil în locuri anevoioase și în necazuri multe, iar în zisul castru Thusumis a adormit în Domnul, luptând lupta cea bună, păzind credința cu adevărat ortodoxă și săvârșind alergarea martiriului [2 Tim 4, 7] în luna octombrie ziua 11, duminică, ceasul al treilea, când la Sfânta Liturghie se spunea „Sfintele sfinților”, în anul al 10-lea al indicției [11 octombrie 666], după ce el însuși a spus mai dinainte ziua sfintei lui odihne unora care fuseseră la el cu trei luni înainte, făcând cu conlucrarea preasfântului și atoatelucrătorului Duh multe alte minuni acolo și în celelalte două exiluri ale lui, la Trapezunt³ și în Mesembria⁴, întorcându-i și luminându-i cu adevărat pe mulți. Umblând în această sfântă, atotfericită, cu multe sudori și purtătoare de cunună mărturisire și martiriu al lor, zisul sfânt Anastasio preotul și apocrisiarul a împlinit douăzeci de ani, din

³ Azi Trabzon, Turcia, port la extremitatea de est a coastei de sud a Mării Negre.

⁴ Azi Nessebăr, Bulgaria, port pe coasta de vest a Mării Negre.

anul al 6-lea al indicției trecute [647–648] până în anul al 10-lea al indicției de față [666], în toate cele trei exiluri a lui de care s-a vorbit mai înainte, în diferite strămutări, necazuri, nevoi și nenorociri nu mici și nu puține.

3. Iar ucenicii lui, Teodor și Euprepie, frați cu adevărat și sfinți, fii ai lui Plutinus preafericitul brutar imperial — adică peste toți brutarii publici care distribuie rațiile de grâu tuturor gărzilor imperiale — care erau împodobiți cu multă bogăție și diferite demnități, dar și cu virtuți dumnezeiești și cu fecioria mai mare decât toate, prin care, pe cât socot, s-au învrednicit să fie cinstiți cu atâtea lupte și cununi pentru Hristos ca unii neprihăniți și „curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu” [Mt 5, 8], aceștia deci, după primul exil la Trapezunt al povățuitorului lor și al nostru, unde au făcut multe milostenii și rodiri, vrând să fugă la Roma, au fost și ei reținuți îndată în aceeași prigoană lângă Abydos din același singur motiv, fiindcă n-au vrut să se întineze împreună cu ei de impietatea arătată în atotpurcatul și cu totul ateul *Typos* imperial făcut la sugestia celor din Biserica Constantinopolului, și confiscându-li-se toată averea pe care o aveau și luându-li-se demnitățile, primind de la prefect bice de moarte au fost exilați în Cherson⁵. Și acolo fiind separați cu forța unul de celălalt și repartizați în castele neamurilor păgâne care erau pe acolo, fratele cel mai tânăr, adică cel numit în chip potrivit Euprepie, fiind cu adevărat „cu bună distincție” între toți, împlinind nouă ani în această luptă iubitoare de Dumnezeu s-a dus la Domnul în luna octombrie, ziua 26, anul al 14-lea al indicției [26 octombrie 655], iar celălalt care e primul frate și a fost după vrednicie numit de către Domnul Teodor, adică „dar al lui Dumnezeu”, petrecând din același al 6-lea an al indicției trecute [647–648] și până în al 10-lea al indicției în care ne aflăm [666], adică până la sfânta adormire în Domnul a preasfântului părinte și povățuitor al lor și al nostru Anastasie preotul, cum s-a spus, fiind ei cu adevărat vrednici de milă și orfani din pricina

⁵ Colonie greacă antică în Crimeea, lângă actualul Sevastopol.

unei atât de mari rarități și lipse a cuvântului adevărului și a hranei duhovnicești, fiindcă acum și nu altcândva se împlinește cuvântul spus de Domnul despre cumplinele zile de pe urmă, când va fi „nu foame de pâine, nici sete de apă, ci foame de ascultarea cuvântului Domnului” [Am 8, 11], acest Teodor, așadar, petrece acum al douăzecilea an stăruind în întreceri, în sudori și pe piste de antrenament în același exil din Cherson.

4. Acest zis frate mai mare Teodor a socotit lucru vrednic să ne dea mai multe lucrări ale sfinților scrise cu mâna sa atunci când ne-am dus acolo să-l vizităm și să ne închinăm atât lui, cât și celui de atotcinstită pomenire Martin, corifeul și papă ecumenic și mare martir al adevărului.

5. El ne-a povestit și multe minuni făcute de acesta acolo împreună cu necazurile insuportabile venite peste ei, dăruindu-ne și o parte din ștergarul sau batista lăsată lor de sfântul și una din cizmele lui, pe care nici un alt om nu le poartă decât numai sfântul papă al Romei. Pentru că și el fusese exilat acolo după ce a suferit lucruri cumplite fiind trimis de la Roma [la Constantinopol], unde s-a predat dorind și poftind foarte tare martiriul pentru Hristos ca un imitator și urmaș al sfântului corifeu al Apostolilor Petru, atât pe corabie, cât și în Bizanț, și așa a fost bătut la pământ de dușmanii lui Dumnezeu, demni de părintele lor diavolul [In 8, 44], a fost dezbrăcat de haine, i s-au pus fiare și lanțuri grele în jurul sfântului său grumaz și a celorlalte cinstite mădulari ale lui, după care cu aceleași fiare pe el a fost purtat de paradă toată strada de mijloc de la palat până la prefectul pretoriului, fiind legat de „viglomagistru” adică de primul călău care umbla înainte cu sabia scoasă ca să-l taie mădular cu mădular. Acest lucru a fost hotărât și îngăduit de ticălosul sakellar „bukoleon” [taur-leu]⁶, numit pe drept cuvânt cu numele unei fiare însetate de sânge, ca unul care are fapte pline de sălbăticie făcute cu știința și avizul împăratului Constantin care, la instigarea

⁶ Poreclă dată sakellarului, care se numea probabil Leon, pentru a-i sublinia cruzimea.

ticălosului Pavel, care a fost întâi-stătătorul Constantinopolului, împreună cu Grigorie eunucul și prefectul acestui oraș pe drept cuvânt nenorocit, a făcut și zisul atotîntinat și atotprearău *Typos*. Și acest lucru [execuția papei Martin] care s-ar fi și făcut de era după râvna cu bună îndrăzneală și intenția lui, dacă intervenția iubitorului de oameni și preabunului Dumnezeu nu i-ar fi reținut pe potrivnici fie pentru că se rușinau de vitejia lui foarte viguroasă — căci se știe că de multe ori chiar și tiranii cruzi și neomenoși pătesc acest lucru, chiar dacă sunt foarte neîndurători și cruzi potrivit lui satan care lucrează în ei —, fie pentru că aveau pică pe martiriul lui ca acel Iulian cel nebun după idoli și apostat [361–363] asemenea lor, care era vestit și într-adevăr înțelept în cele rele, fie printr-un lucru mai bun și cunoscut numai lui Dumnezeu Care rânduiește toate spre folos, și Care l-a păzit printr-o purtare de grijă nesfârșită și nespasă. Deci făcând el 180 de zile în două temnițe, atât în arestul gărzilor, cât și în închisoarea prefectului, în mult necaz și foarte grea neputință, toată lupta lui durând trei ani sau mai bine, precum am putut cunoaște de la cele scrise despre el și atât de la soldații romani, cât și de la oamenii lui, care cu multe torturi au fost exilați în diferite locuri, a adormit și el în Domnul după ce a luminat în sinod cu dogme atotsfinte și adevărate slăvita Biserica una și unică, sfântă, universală și apostolică a lui Dumnezeu, întărind sfintele și atotevlavioasele dogme ale sfintelor Cinci Sinoade Ecumenice, ale celui de la Niceea [325], de la Constantinopol [380], de la Efes primul [431], de la Chalcedon [451] și iarăși de la Constantinopol [553] pe vremea împărăției lui Iustinian, și ale tuturor sfinților, de Dumnezeu înțelepțiților și întăriților noștri Părinți și adevăraților noștri Dascăli, cum cei ce vor să citească cu evlavie vor găsi în sfintele acte ale sfântului și atotevlaviosului Sinod apostolic reunit de el în Roma [Lateran, 649], trimitându-le în tot locul și în orice țară, arătând și propovăduind cu înflăcărare adevărul și dezvăluind și înfierând în chip foarte înțelept cele de rușine ale potrivnicilor, și luptând lupta cea bună [2 Tim 4, 7] mult dorită de el, s-a dus cu multă

veselie la Domnul dorit pentru Care și-a vărsat și sângele lui în luna septembrie, ziua 16, în al 14-lea an al indicției [16 septembrie 655], în ziua în care se săvârșește în fiecare an atotcinstita pomenire a apărătoarei cu multe lupte a dreptei credințe și a neprihănitei fecioare și martire Eufemia⁷, fiind depus în raclele sfinților în atotvenerata casă a preasfintei, preacuratei, atotlăudatei și plinei de har Stăpânei noastre, ca una care este în sens propriu prin fire în chip nemilos și adevărat Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară Maria, numit Vlahernița, în afara zidurilor ca la un stadiu de acel binecuvântat oraș Cherson. În aceeași sfântă casă odihnește și pomenitul sfânt Euprepie, aproape de păstorul a toată lumea și învățătorul lui adevărat care a împlinit cu fapta cuvântul Evangheliei: „Păstorul cel bun își pune viața pentru oile lui” [In 10, 10].

6. Iar sfântul, vestitul, atotexcelentul și atotînțeleptul mare apărător al adevărului împreună cu ei și martir „foarte marele” Maxim — căci, așa cum s-a arătat mai înainte, aceasta înseamnă în limba romanilor numele Maxim —, al cărui sfânt mormânt izvorăște în fiecare noapte lumini din ziua în care a adormit și până acum, luminând mereu tuturor și arătând îndrăzneala lui la Dumnezeu, cum arată scrisoarea de mai înainte și cum am auzit noi înșine de la mulți comandanți și locuitori de acolo, care ne-au vestit cu îndrăzneală și cu jurămintele această minune cu adevărat uimitoare și care au văzut cu ochii lor acest lucru — între care unul este însuși comitele Mistrian din același castru Schemaris care, fiind de veghe cu soldații săi, a văzut aceste lumini nu o dată, nu de două ori, ci de multe ori și a vestit tuturor cel dintâi în chip arătat acest lucru —, noi înșine neputând ajunge acolo din pricina dificultății aceluia munte, adică a vârfului Caucazului, fiindcă nu este munte mai înalt

⁷ Sinodul de la Chalcedon (451) s-a ținut în biserica de aici cu hramul Sfintei Mucenite Eufemia, ale cărei moaște se aflau acolo. Sfânta Eufemia, prăznuită azi pe 16 septembrie, era prăznuită după martirologiul ieronimian și sacramentarul gelasian pe 13 aprilie, dată la care fixează moartea papei Martin I succinta „Viața greacă” editată de P. PEETERS, *Analecta Bollandiana* 51 (1933), p. 261 și 249.

pe pământ, și a anotimpului de iarnă, încă și din pricina tulburării făcute atunci între neamurile din părțile acelea; Sfântul Maxim deci s-a mutat la Împărăția cea cerească împreună cu Anastasie [Monahul] ucenicul său, după ce începând din anul al 11-lea al indicției trecute [652–653] a petrecut în chip asemănător zece ani în trei exiluri, în Bizya, în Perberis din ținutul Traciei și în zisa Lazica, în multe zdrobiri și nevoi atroce și în lupte de acest fel, și a adormit, precum s-a zis, în luna august, ziua 13, anul al 5-lea al indicției [13 august 662], prezicându-și din descoperire dumnezeiască adormirea cu 15 zile înainte, cum stă scris mai sus, iar sfântul său martiriu pentru adevăr în Hristos Dumnezeuul nostru cu destui ani înainte; iar ucenicul său Anastasie [Monahul] a adormit în luna iulie, ziua 24, a aceleiași an al indicției [24 iulie 662].

7. Din acest al treilea exil al lor, adică din Lazica, ni s-a trimis, așadar, această preasfântă scrisoare pusă mai înainte și scrisă de mâna lui [Anastasie Apocrisiarul] sau, mai bine zis, gravată de Dumnezeu împreună cu citatele și silogismele de Dumnezeu grăitoare puse sub ea⁸; scrisoare pe care o avem în posesie împreună cu dispozitivul predat de Dumnezeu cu care a scris-o, și anume cu cele două sfinte bețișoare de lemn, precum și cu celelalte cărți și tomuri scrise cu mâna sa după patima lor, precum și cu multele lui lucrări și scrieri scrise cu mâna lui înainte de patimă, ca pe niște vase și relicve cu adevărat sacre și sfinte. Această sfântă scrisoare ne-a fost dată nouă, cu adevărat foarte micilor Teodosie și Teodor, frați buni și adevărați, și monahi smeriți și păcătoși, prin intermediul avvei Grigorie egumenul mănăstirii Sfântul Ioan Botezătorul din ținutul albanilor numită Betararus⁹, în sfânta biserică a Învierii lui Hristos Dumnezeuul nostru [din Ierusalim], în luna august, ziua 20, anul al 11-lea al indicției, mănăstire pe lângă care am trecut când ne-am întors din de multe ori zisul ținut al lazilor, unde ne-am dus, deși eram neputincioși,

⁸ PG 90, 178–188, 182–194; PL 129, 665–674, 673–680.

⁹ În nord-estul Armeniei și estul Gruziei, aproape de Marea Caspică.

săraci și nevrednici, să-i vizităm după obiceiul nostru nu numai din pricina greutății slujirii cuvântului [FA 6, 4] puse peste noi prin porunca scrisă a pomenitului sfânt corifeu apostolic papa Martin, atunci când ne-am dus personal la el în același Oraș cu mare nume [Roma] punând în mâna lui o certificare privitoare la dogmele cu adevărat evlavioase întărite de el printr-un Sinod, ci și pentru că ne-a poruncit acest lucru sub ochii noștri după ce au fost găsiți vinovați și pătimeau în Bizanț în arestul prefectului pretoriului numit Diomede, din care i-am însoțit în cel de-al treilea loc de exil al lor, în diferite rânduri menționata Lazica, învrednicindu-ne să le slujim în restul exilurilor și detențiilor lor, în osteneli, necazuri și nenorociri nu puține, după putința noastră — cu conlucrarea lui Dumnezeu și rugăciunile lor primite de Dumnezeu, fiind scoși de multe ori din mâinile nelegiuite ale necredincioșilor, din primejdiile mării și alte diferite ispite — din săraca danie părintească pe care o aveam, ca pentru Domnul, sau mai adevărat spus din darul lui Dumnezeu și de la străini; ne-am învrednicit să slujim și celorlalți luptători și martiri împreună cu ei și să fim martori oculari ai stigmatelor și pătimirilor lor pentru Hristos adevăratul Dumnezeuul nostru, încă și să auzim noi înșine învățătura lor cu adevărat înțelepțită de Dumnezeu și mântuitoare pe când se aflau ei în încercări, să ne desfășurăm de rugăciunile lor ascultate de Dumnezeu și cu adevărat bineprimite și să primim din mâinile lor unele din hainele care au fost rupte pe ei în timpul pătimirii lor împreună cu bandajele care au fost înfășurate pentru vindecare în jurul sfintelor lor mâini tăiate, sfințite și înroșite de cinstitul lor sânge. Nu fără un scop, pe cât socot, am hotărât să-i legăm și să-i pomenim pe amândoi împreună, ci pentru că au devenit unul și același lucru în lupta lor pentru cu adevărat sfânta credință ortodoxă și în legătura păcii [Ef 4, 3] și a iubirii dumnezeiești, fiindcă restul mulțimii nesfârșite a celor care au dat mărturie pe față și în ascuns prin diferite bătăi și necazuri în zisa persecuție cu anevoie de suportat și de îndurat — aceste pedepse și păgubiri aplicându-li-se în chip iscusit și viclean chipurile nu pen-

tru credință, ci din alte pretexte pentru ca să-i prindă mai ușor în înșelăciune pe cei mai simpli — îi lăsăm pe seama lui Dumnezeu Cunoșcătorul inimilor [Sus 42] Singurul Care îi știe în mod exact câți sunt și cauza pentru care au suferit, precum și celor iubitori de osteneală.

8. Pentru toți aceștia cerem și vă rugăm pe voi toți care citiți în adevăr aceste lucruri care țin realmente de adevăr, ca și cum am fi de față și v-am cădea la picioare, plecându-ne împreună cu genunchii trupești și genunchiul inimii noastre în simțirea inimii și lacrimi, *mai întâi* ca să fie întru toate o iertare pentru nimicnicia și neștiința noastră spre încredințarea și asigurarea celor cu adevărat credincioși care primesc cu credință unele ca acestea și pentru ca uitarea să nu acopere cu timpul asemenea și atât de mari sfinte lupte din pricina faptului că doar foarte puțini și rari le știu întocmai; fiindcă, după cum s-a spus, noi n-am îndrăznit să așternem în scris acestea ca pentru Domnul dintr-un alt motiv decât pentru că, din voia lui Dumnezeu, le-am văzut cu ochii noștri și ne-am temut de primejdia care vine din lenevie, fiindcă nu eram în stare să ajungem noi să scriem viața și lauda unor astfel și atât de mari lupte și sudori pentru dreapta credință ale acelor bărbați dumnezeiești cu adevărat minunați și mari în Domnul din pricina neciopliirii, simplității și lipsei noastre de învățătură, din pricina cărora avem în noi mai mult decât toți sărăcia cuvântului. Căci pentru cei ce vor să citească cu iubire de adevăr și de osteneală socotim că, în locul unor mari vieți și laude, sunt de ajuns foarte multele lor lucrări și scrieri dumnezeiești și cu adevărat de nesăturat ale acelora, împotriva impietății și în apărarea pietății, pe care, măcar că suntem mai mult decât toți modești și umili cu adevărat întru toate, le-am scris după puterea noastră în diferite cărți și tomuri, cu toată sânguința și exactitatea, împreună cu scârboasele scrieri ale potrivnicilor lor, și le-am dat iubitorilor adevărului spre slava, lauda și mulțumirea neîncetată a atotputernicului Dumnezeu Cel cu adevărat minunat întru sfinții Lui [Ps 67, 36], spre zelul și râvna celor ce vor să lupte pentru dreapta credință și spre rușinea și

ocara inevitabilă a dușmanilor adevărului și a lui Dumnezeu Însuși, precum și obiecțiile și opozițiile minciunilor și verdictelor răsuflăte și inconsistente aduse împotriva lor și, simplu spus, toate luptele și sudorile lor cu adevărat dumnezeiești și evlavioase din cele făcute împotriva lor în chip diferit de potrivnicii lor, adică noua inovație cuprinzătoare a tuturor ereziilor introdusă pe furiș a heracleienocyro-serghio-pyrrho-pavlo-petriților care spun că Hristos e lipsit de voință și de lucrare [omenească], sau mai adevărat spus a noilor epicurei, adică ateii cu totul, cum arată, pentru cei ce știu să distingă unele ca acestea, însăși experiența lucrurilor și însăși impioasele scrieri ale celor potrivnici, pentru ca cei sânguitori și iscușiți în cuvânt de după noi, găsind acestea și luând prilej din acestea, să dea cele datorate lui Dumnezeu și sfinților Lui, căci zice [Scriptura]: „Dă prilej înțeleptului și mai înțelept va fi” [Pr 9, 9]. *În al doilea rând*, cerem și vă rugăm să îndulciți pe Dumnezeu prin rugăciuni și cereri stăruitoare unite cu lacrimi și fapte bune să se milostivească de neputințele noastre și să facă să înceteze viclenia și răutatea, mașinațiunile și gravitatea de acum, care sunt dincolo de toate persecuțiile păgâne și eretice de până acum, ca Unul Care știe că ușoara stricăciune și alunecare a țărânilor noastre din pricina amăgirii și răutății lor covârșitoare, și să facă sfârșit, încetare și încheierea acestui rău atât de cumplit și vărsării cinstului lor sânge din pricina Lui, cum a fost pe vremea urâților și ateilor arieni vărsarea sângelui sfântului Petru, patriarh al Alexandriei și martir¹⁰; drept pentru care și ziișii noștri sfinți părinți și cu adevărat învățători ai dreptei credințe, mai cu seamă corifeul nostru apostolic papa Martin al Romei, s-au dat pe sine înșiși jertfă pentru poporul credincios, imitând și urmând întru toate pe Arbitrul luptei, Hristos Dumne-

¹⁰ Teodor Spudeul confundă pe Petru I, arhiepiscopul Alexandriei, mort în persecuția păgână din 311, cu Petru II al Alexandriei, urmașul în 373 al Sfântului Atanasie, dar scos din scaun până în 379 și înlocuit de un arian din porunca împăratului Valens; Petru II s-a refugiat la Roma, de unde a revenit la Alexandria în 379, păstorind până la moartea sa în 380.

zeul nostru, și pe corifeul Apostolilor Petru, al cărui urmaș a și ajuns ca unul cu adevărat vrednic. Fie ca El să dea sfintelor Lui Biserici de pretutindeni pace sigură și unire de nedesfăcut și să nu mai îngăduie până la sfârșit să răsară vreo erezie pentru mulțimea îndurărilor Lui [Ps 50, 3; 68, 17] și pentru slăbiciunea și ușurința cu care e bătută de vânturi firea noastră mai presus decât orice altă generație. În al treilea rând, cerem și ne rugăm ca noi și toți cei dreptcredincioși să fim păziți neschimbabili până la sfârșit în cu adevărat sfânta, ortodoxa și neprihănită noastră credință a creștinilor, singura universală și apostolică și să dobândim iertarea păcatelor și mântuire noi, cu adevărat păcătoșii slujitori ai tuturor celor cu adevărat ortodocși și adevărați închinători ai lui Hristos, adevăratul Dumnezeu și Mântuitorul nostru, Care îi slăvește în chip cu adevărat măreț pe cei care-L slăvesc cu adevărat [1 Rg 2, 30]. Căruia I se cuvine toată slava, cinstea, puterea și măreția în cer și pe pământ, închinarea și mulțumirea în simțirea inimii și adevărul însuși, cu frică și cutremur și cu veselie potrivit cuvântului prorocesc [Ps 2, 11] și, mai presus de toate, printr-o credință desăvârșită ca una care este piscul și desăvârșirea tuturor virtuților și singura călăuzitoare spre mântuire, împreună cu Tatăl Cel fără de moarte, îndurător și milostiv peste fire și cu preasfântul, de o ființă, de viață făcătorul și atotputernicul Duh dumnezeiesc, acum și pururea și în vecii nesfârșiți ai veacurilor. Amin.

Cuvânt de înfierare împotriva constantinopolitanilor în apărarea sfântului părintelui nostru Maxim scris de un monah din amărăciunea inimii¹

1. Cei care nu pricep cum se cuvine adevărul îmbrățișează în locul său minciuna. Căci atunci când, din pricina lenevrii sale, un suflet e nevrednic de luminarea lui Dumnezeu, el se umple de necunoaștere și întuneric, și vede lumina ca întuneric și întunericul ca lumină. Și așa cum un arcaș fără scop își aruncă săgeata fără țintă și fără meșteșug, chiar dacă întinde pentru aceasta coarda arcului, așa și acesta, când aruncă vorbe și fapte, le pune înaintea curbate, oblice și incoerente, mai cu seamă pentru cei ce s-au învrednicit să primească o picătură de cer. E ceea ce au pățit și preiraționalul, preanepreceptul și preaneghiobul împărat [Constantins II] și cei din jurul lui Epifanie [strălucitorul], sau mai bine zis Apofanie [nestrălucitorul], incendiatorul [pyrikaon] iar nu patriciul [patrikion], și Teodosie miopul [hyposkopolon], nu episcopul [episkopon]², care l-au făcut pe sfântul Maxim, al treilea Teolog, să aibă limba și mâna dreaptă tăiată, și care pe cei doi Anastasie, ucenicii lui dintru început, i-au condamnat la aceeași osândă.

2. Dar, ca să vorbesc puțin cu voi dintr-o mâhnire și supărare nu puțină, ce lucru impios și nepotrivit cu Scriptura

¹ *Contra Constantinopolitanos* (CPG 7740). Trad. după textul critic din CChSG 39, 1999, p. 230–232, și în PG 90, 201–206.

² Epifanie și Teodosie au fost interlocutorii Sfântului Maxim în timpul discuției de la Bizya și Rhegium din 656.

ați găsit în distinsele și folositoare pentru suflet ale lui învățături teologice și în ideile lui morale, gnostice și mistice, ca să-l rețeați ca o pedeapsă atât de neomenoasă pe dreptul acesta ca pe un netrebnic? Seminte rele, avortoni nedesăvârșiți, păsări de noapte, măruntaie ale pământului, pânțe leneșe, uriași ai meselor și vânători ai femeilor! Luați în mână cartea despre locurile ambigue [din Grigorie Teologul] pe care toată firea a admirat-o, o admiră și o va admira. Vedeți cele două sute de capitole [teologice și economice], pe lângă cele patru sute [despre iubire], care au strălucit ca niște pietre scumpe nu pentru voi nevrednicii, ci pentru cei foarte distinși. Iar codicele deciziilor [Sinodului de la Lateran, 649] să fie cinstit în tăcere, căci cele ce sunt mai presus de puterea care este în fire suferă ocară chiar și atunci când sunt laudate.

3. Mâna *voastră* dreaptă ar fi trebuit să fie tăiată fiindcă turbează când atinge, deoarece fiind întinată duce spre ceea ce nu spun din pricină că e greu de spus ca una care primește a doua idolatrie. Ochii *voștri* ar fi trebuit să-i scoateți ca o unealtă foarte la îndemână a diavolului, ca înaintemergători ai destrăbălării, ca instigatori la un desfrâu turbat. Limba *voastră* s-ar fi convenit să o tăiați din rădăcină ca una care a fost înălțată la cer și respinsă apoi de acolo, ca una care hrănește chin și osteneală, împinge pe gât plăcerea, zămislește blasfemia și scoate vorbe deșarte și care omoară pe cel sărac. Spatele *vostru* ar fi trebuit să fie sfâșiat și pieptul *vostru* plin de furie ca un vehicul al demonilor, ca o vizuină de șarpe, ca un birou al demonilor și ca o arhivă a impietății.

4. Acestea sunt măririle tale, Babilioane cu șapte coline, astfel de odrasle necuvioase și mâncătoare de lume alăptezi. Te împodobesti cu sângele sfinților, salți de bucurie la sângele amestecat cu țărână al cuvioșilor. Ai făcut să curgă tot sângele dreptilor și nu te înfricoșezi? Orice drept a fost prigonit de tine și nu roșești? Te trufești și nu recunoști, schiopătezi și întinzi mâinile în cadentă, pui curse și faci pe retorul, junghii și filozofezi, tai limba și te cumineci, tai mâna dreaptă, adică adevărul lui Dumnezeu, și strigi cu

nesimțire: „Sfintele sfinților”. Pe tine însă și pe cei ai tăi răzbunarea instabilă a lui Dumnezeu te va judeca, iar pe mărturisitori și cu nimic mai puțin decât martirii îi va primi Împărăția veșnică a lui Hristos; pe care, „chiar dacă e lucru îndrăzneț a spune aceasta”³, fie să o dobândim și noi prin rugăciunile lor bine-primate. Amin.

³ Cf. GRIGORIE DIN NAZIANZ, *Cuvântarea 40*; SC 358, p. 304.

Viața siriacă

Istoria privitoare la ticălosul Maximos din Palestina, care a hulit împotriva Ziditorului și i s-a tăiat limba¹

1. Acest Maximos era din satul Hesfin², căci aici s-a născut³ această neghină amară, tatăl său fiind un samaritean din Sihar, în vreme ce mama sa a o fost o persană, sclava⁴ unui oarecare iudeu numit Țadok din orașul Tiberiada. Tatăl acestui Maximos obișnuia să meargă și să-și vândă lucrurile în Tiberiada — căci era un producător de pânzeturi și vindea mărfuri scumpe, luxoase — și când era în Tiberiada, ușa în ușă cu casa lui Țadok, a comis adulter cu sclava persană a acestuia, căci era frumoasă foarte. Și ajungând ea însărcinată, cu următorul prilej când acesta a venit să-și vândă lucrurile, ea i-a spus: „Sau mă răscumperi de la stăpânul meu înainte ca el să bage de seamă starea în care mă aflu și să mă facă de ocară, sau îi voi spune despre tine îndată și te vor prinde și vei ajunge de răs și

¹ Traducere și note după versiunea engleză comentată a textului siriak editat și tradus pentru prima dată de SEBASTIAN BROCK, „An Early Syriac Life of Maximus the Confessor”, *Analecta Bollandiana* 91 (1973), p. 299–346; text siriak, p. 302–313, traducere engleză, p. 314–319, note și comentarii, p. 320–332.

² Aflat în ținutul Golan situat la nord-est de lacul Tiberiadei sau Galileei.

³ În anul 580, întrucât la procesul său din 655, Sfântul Maxim declară că e în vârstă de 75 de ani (PG 91, 128).

⁴ Iustinian interzisese evreilor să posede sclavi creștini. „Persană” = de religie zoroastriană.

batjocură, căci sunt într-adevăr însărcinată”. Iar el, fiind pus într-o situație stânjenitoare, a luat 200 de darici [monede de aur] și a răscumpărat-o de la Țadok, stăpânul ei.

2. Când rudele și cunoștințele lui samaritene au văzut ce făcuse, au rămas consternate, s-au adunat împreună și i-au zis: „Sau ne lași să o ardem de vie pe această femeie însărcinată, ca să îndepărtăm ocara de la noi și de la poporul nostru, sau te vom izgoni din comunitatea noastră”. Dar el n-a vrut să consimtă la aceasta zicând: „Deși sunt de acord să fac ce vreți, nu o voi face astăzi”. Însă ei unelteau ca să-l omoare în ascuns, pe el și pe fată împreună cu el. Dar el, aflând de uneltirea lor împotriva lui, a fugit noaptea luând-o și pe ea împreună cu el. A ajuns în mai sus pomenitul sat Hesfin și, intrând în el, s-a dus la casa unui preot numit Martyrios [MARTWR]. A stat cu el vreme de doi ani, atât el, cât și femeia lui, fiind botezați pe ascuns de acesta, tatăl lui Maximos primind numele de Theonas în loc de Abna, iar mama lui numele de Maria în loc de SNDH — căci acesta era numele ei de persană. Acest Martyrios care i-a botezat era fiul unchiului după mamă al lui Gennadios [GND], guvernatorul în funcție pe atunci al Tiberiadei și al întregului ținut înconjurător, și prin autoritatea lui acesta [Martyrios] a scăpat de orice pedeapsă de la samariteni⁵.

3. Când s-a născut rodul nelegiuirii lor, acest preot Martyrios i-a dat la botez numele de Moschion [MWSKY]⁶. Preotul Martyrios a dat părinților lui și un loc în Hesfin așezându-i lângă el, pe proprietatea bisericii. Nouă ani mai târziu, tatăl său a murit de hidropizie lăsându-și copilul în paza preotului Martyrios. Iar mama lui a murit și ea la un an după bărbatul ei căzând dintr-un rodiu, lăsând în urma ei trei copii, doi băieți și o fată. Sora lor a căzut în vatra unui cuptor arzându-se rău, drept pentru care a și murit.

⁵ Secolele VI—VII înregistrează o serie de răscoale foarte puternice ale samarinenilor.

⁶ Numai această „viață” ne transmite numele de botez prezumtiv al Sfântului Maxim, altfel necunoscut celorlalte surse ale „vieților” grecești.

4. Preotul Martyrios l-a luat și l-a dus pe Moschion la mănăstirea Vechea Lavră⁷, unde a fost primit de egumenul acesteia, avva Pantoleon. La trei ani după intrarea lui Moschion, fratele mai tânăr al acestuia [al lui Pantoleon] a murit în această mănăstire în urma mușcăturii unei cămile nărașe a unor răsăriteni ce staționaseră acolo; aceasta s-a întâmplat în ziua Închinării [Înălțării] Sfintei Cruci. Iar povătuitorul lui Moschion, Pantoleon, i-a schimbat numele în Maximos, după fiul nepotului său pe care-l iubea foarte mult, dar care murise fiind încă copil; în amintirea lui deci a dat el acestui ticălos numele acesta.

5. Acest preot Martyrios din Hesfin a scris o relatare despre acest Maximos și tatăl acestuia. Toate acestea mi-au fost istorisite de preotul Evloghios [WLWGYS] care cunoștea îndeaproape lucrurile persoanelor mai sus-menționate și care a întors spatele ticăloaselor lor învățături. Toate acestea le-am așternut în scris cu sânguință eu, Grigorios [GRYGWARY]⁸ din Reshaina, ucenic al lui Sophronios⁹, episcopul Ierusalimului; am așternut în scris aceste lucruri spre folosul credincioșilor: ele sunt cele ce am văzut, auzit și aflat de la persoane demne de crezare.

6. Acest Pantoleon a turnat și umplut pe acest ucenic al lui, Maximos, cu întreaga amărăciune a relelor lui învățături, găsind în el un vas în măsură să primească toată

⁷ Întemeiată de Sfântul Chariton la jumătatea secolului IV și situată la 2,5 km de Tekoa. Despre acest avvă Pantoleon, cunoscut doar din această „viață”, nu se știe nimic din alte surse.

⁸ Probabil o transcriere coruptă a numelui Gheorghios care apare în § 11. În manuscrisele siriace GRYGWR (Grigorios) sunt frecvent confundate.

⁹ Mărturisire oarecum surprinzătoare din partea unui adversar al Sfântului Sofronie. Atât Gheorghios/Grigorios, cât și Evloghios par să fi considerat că, sub influența Sfântului Maxim, învățătorul lor, Sfântul Sofronie, ar fi evoluat de la o poziție inițial monoenergistă și monotelită spre una dioenergistă și diotelită (nestoriană pentru ei). Ajuns patriarh al Ierusalimului între anii 634–638, Sfântul Sofronie fusese monah la mănăstirea Sfântul Teodosie aflată nu departe de cea a Sfântului Chariton, ceea ce explică ușor relația sa spirituală specială cu Sfântul Maxim.

scârboasa drojdie a blasfemiei lui. Fiind adversari, m-am ciocnit cu acest om¹⁰ plin de lucruri vrednice de urât atât în discuție, cât și în discursuri sofistice, căci era plin de o ucigașă mândrie, iar limba lui iute în răspunsuri viclene; pentru că Sophronios obișnuia să-l laude pe Maximos ca pe cineva înzestrat cu o înțelegere deosebit de subtilă.

7. După ce învățătorul acestuia, ticălosul origenist¹¹ Pantoleon, a murit, acest nemernic și-a făcut arătată în mod deschis înșelăciunea sprijinindu-se de acum încolo pe maimarii și autoritățile care primiseră mârșava învățătură a dascălului. Mai mult, el i-a oferit lui Sophronios însuși, care fusese încă dinainte captivat¹² de rățacirea lui, prilejul să-și arate deschis propria răutate: și anume Maximos i-a reamintit lui Sophronios, care era în aceeași rățacire, de scrisoarea în care — zicea — „Arkadios¹³, arhiepiscopul Ciprului, ți-a arătat dispreț”.

¹⁰ Textul e ambiguu, putându-se referi fie la Pantoleon, fie, mai plauzibil, la Sfântul Maxim însuși.

¹¹ Mănăstirea Vechea Lavra fusese implicată activ în controversele origeniste de la mijlocul secolului VI. Noviciatul Sfântului Maxim în această mănăstire explică bine cunoașterea profundă a origenismului pe care o demonstrează în detaliata lui combatere din *Ambigua* II, respingere care atestă persistența camuflată a ideilor origeniste în mediul monahal palestinian vehiculate sub protecția unor pasaje ambigue din *Cuvântările* Sfântului Grigorie din Nazianz.

¹² Contrar așteptărilor, „Viața siriacă” îl prezintă pe Sfântul Sofronie influențat de Sfântul Maxim, nu pe Sfântul Maxim ca ucenic al Sfântului Sofronie, care, născut în jurul anului 560, era mult mai vârstnic decât el.

¹³ Această scrisoare la care face aluzie „viața” nu s-a păstrat. Foarte probabil însă, ea reprezintă răspunsul arhiepiscopului Arcadie la o scrisoare anterioară a Sfântului Sofronie către el pe tema adaosului monofizit la imnul „Trisagion” aflat în uz general și în bisericele chalcedoniene din Cipru, scrisoare păstrată numai în traducere siriacă (și recent editată în „Patrologia Orientalis”, tom XXXIX, nr. 2, fasc. 179, 1978). Iritarea arhiepiscopului Arcadie împotriva lui Sofronie s-ar explica prin aceea că la data trimiterii scrisorii sale către el (anterioară izbucnirii controversei monoenergiste), Sfântul Sofronie, simplu monah, îl soma să se alăture clar Chalcedonului și să se delimiteze în mod clar de monofizism, suprimând acest adaos.

8. Fiindcă avea pică pe Arkadios, Sophronios a primit tot ceea ce a avut de spus acest ticălos, după care Maximos i-a spus: „Trimite și strânge-mi pe toți cei ce se îndoiesc de aceasta [învățătură] și-i voi uni cu o apărare”. Atunci acest Sophronios a trimis îndată o scrisoare lui Arkadios invitându-l¹⁴ să trimită mesageri la sfântul Cyrus al Alexandriei¹⁵ și la Honoriu patriarhul Romei¹⁶ și la Serghie patriarhul Constantinopolului¹⁷, spunând că trebuie să se facă un sinod și o adunare a episcopilor oriunde vor dori și să facă o judecată asupra acestor lucruri, zicând: „Nu este plăcut Domnului ca noi să cheltuim veniturile turmei și ale Bisericii, în vreme ce în mijlocul nostru se ridică valuri de dihonii și neînțelegeri. De ce să ajungem la pierzanie pe seama turmei pe care Întâiul și Marele Păstor ne-a încredințat-o?”

9. Căci era neînțelegere și sfadă între patriarhi asupra acestei mârșave învățături, iar Maximos nu înceta să provoace tulburare și neorânduială până ce a stricat cu totul locul în care se afla și întreaga lui vecinătate cu spurcata lui învățătură, zicând că nu trebuie să spunem „Cel ce Te-ai răstignit pentru noi” în „Trisagion”¹⁸. Și a scris patru

¹⁴ Faptul că Arcadie face invitațiile la sinod ar sugera faptul că la acea dată Sfântul Sofronie nu fusese încă ales patriarh, deși la data ținerii sinodului în Cipru el era deja patriarh.

¹⁵ Patriarh al Alexandriei între 630–643 și inițiator în 630 al formulei „monoenergiste” ca formula de „unire” printr-un compromis dogmatic cu monofiziții teodosieni (severieni) din Alexandria, formulă preluată oficial de patriarhul ecumenic Serghie și de bazileul Heraclie.

¹⁶ Papă între 625–638.

¹⁷ Patriarh ecumenic între 610–638. A se observa absența titlurului scaunului Antiohiei. Se vede că autorul „vieții” nu-l recunoaște pe patriarhul Ioan și consideră scaunul vacant. După moartea patriarhului chalcedonian Anastasie II în 609, împăratul Heraclie a lăsat scaunul vacant sperând într-o unitate cu monofiziții din Orient. Până în 639 nici un patriarh chalcedonian n-a mai păstorit la Antiohia.

¹⁸ Faimosul adaos monofizit introdus de patriarhul monofizit Petru Fullo († 488) al Antiohiei era, precum se vede, acceptat de multe biserici chalcedoniene din Orient. Potrivit cronicarului Mihail Sirianul, el a cauzat o schismă deschisă printre chalcedonienii din Siria în anul 727.

cărți¹⁹ făcând cunoscut în ele că în Hristos există două voînțe, două lucrări și două minți și că tot ceea ce are legătură cu Hristos e îndoit, afară doar de persoană [*qnume*].

10. Când sfințitul Arkadios a primit scrisoarea de la secretarul lui Sophronios și de la diaconul Ioan²⁰, care colindase biserica Muntelui Sinai, și a citit-o, n-a îndrăznit să îndeplinească cererea, scriind și trimițând scrisori sus-amintiților patriarhi. Sfințitul Cyrus al Alexandriei nu s-a dat înapoi de la osteneala călătoriei, ci a venit îndată, fără întârziere, la Arkadios al Ciprului împreună cu cinci episcopi de sub jurisdicția sa. Honoriu l-a trimis pe diaconul său, Gaios, bărbat virtuos, înțelept la minte și iscusit în dumnezeieștile Scripturi. Serghie, virtuosul patriarh al Constantinopolului, l-a trimis la ei pe arhidiaconul Petros. Iar când ei [toți] au sosit în Cipru, Arkadios a trimis după Sophronios, zicând: „Vino acum la noi și vom face cercetare asupra chestiunilor ce tulbură Biserica”.

11. Când Maximos a aflat ce episcopi erau în Cipru, s-a temut să meargă [el însuși], spunând: „Nu pot să iau asupra mea acest lucru astăzi, dar să meargă cu tine Anastasios²¹, ucenicul meu, iar eu îi voi da o carte pe această temă”. Așa că am pornit și am sosit în ostrovul Ciprului eu, Gheorghios, și doi dintre ucenicii mei, împreună cu opt alți²² episcopi de sub jurisdicția lui Sophronios.

12. Când am sosit, ne-au întâmpinat cu mare bucurie și cinstea cuvenită, iar în ziua următoare ne-am așezat să facem cercetare asupra acestei chestiuni. După ce s-au spus multe, unii dintre episcopi ziceau: „Să primim învăță-

tura lui Maximos”, în vreme ce alții spuneau: „Nu, fiindcă e primejdios”; și au hotărât să aștearnă această învățătură în scris și să o trimită victoriosului bazileu Herakleios. După ce au făcut aceasta, au trimis-o prin intermediul lui Gheorghios [GYWRGY], arhidiaconul sfințitului Arkadios, episcopul Ciprului, lui Leon, diaconul sfințitului Cyrus al Alexandriei, și al lui Elias, secretarul lui Sophronios. Acum Sophronios se temea de tulburarea ce avusese loc acolo din pricina lui cu puțin timp înainte.

13. Cei adunați acolo erau 46 de bărbați. Iar atunci când s-a scris scrisoarea în care era schițată învățătura lui Maximos, aducându-și aminte de ce s-a întâmplat cu scrisoarea lui Sophronios ce-i fusese trimisă anterior, Arkadios a spus: „Tot cel ce primește această învățătură și crede în ea din toată inima lui, să fie anatema”.

14. Sophronios i-a spus: „Ce vrei — ca această scrisoare să ajungă la basileu?” Arkadios i-a răspuns: „Aceasta pentru lipsa voastră de credință și din pricina învățaturii greșite pe care o susții tu și tovarășii tăi, împotrivindu-te adevărului”. Sfințitul Cyrus al Alexandriei însă a dat poruncă și a încetat disputa printr-un veto, zicând: „Nu ne-am adunat ca să facem sfadă, ci ca să cercetăm și să dezvăluim adevărul și ca să dezgolim și respingem rătăcirea”. Și astfel, fiecare a plecat spre orașul și țara sa, așteptând rezultatul scrisorii ce fusese trimisă.

15. Când sus-numiții bărbați au ajuns în Orașul imperial [Constantinopol], au intrat la victoriosul basileu Herakleios, iar scrisoarea cuprinzând învățătura lui Sophronios și a ticălosului Maximos a fost citită în prezența lor; de unde au putut înțelege că aceasta era străină de întreaga învățătură creștină. De îndată bazileul a alcătuit un „Edict”²³ și

¹⁹ Lucrări necunoscute ale Sfântului Maxim, în cazul în care informația autorului „vieții” e sigură și nu se referă mai degrabă la o colecție tardivă a scrierilor de polemică hristologică ale acestuia.

²⁰ Toate numele de diaconi care apar în § 10 și 12 sunt necunoscute din alte surse.

²¹ Binecunoscut din sursele „grecești” ale „vieții” Sfântului Maxim.

²² Textul sugerează deci că Gheorghios, autorul „Vieții siriace”, era la acea dată episcop sub jurisdicția patriarhiei Ierusalimului păstorită de Sfântul Sofronie care, în ciuda vârstei sale înaintate, a luat și el parte (cf. § 13–14) la lucrările Sinodului din Cipru care au avut loc probabil chiar la începutul păstoririi lui, în anul 634.

²³ E vorba nu de *Ekthesis*-ul din 638, ci de *Psephos*-ul cu un conținut similar din 634, și care pare să fi fost un rezultat nemijlocit al sinodului din Cipru (pe care însă nu-l cunoaștem decât din această „viață”). *Psephos*-ul interzicea orice discuție pe tema energiilor — practică urmată și de Sfântul Sofronie din *Synodika* sa laudată pentru aceasta de Sfântul Maxim (*Ep.* 19) — și, ca atare, era acceptat de toată lumea (cf. mai jos § 16) ceea ce n-a mai fost cazul cu *Ekthesis*-ul din 638.

l-a trimis celor patru scaune [patriarhale]. În acesta el a respins această mârşavă învăţătură şi a poruncit să fie ne-socotită şi dispreţuită ca fiind primejdioasă, iar în definiţia pe care a dat-o a precizat că oricine ar mărturisi-o sau ar crede să fie scos din treapta lui.

16. Când acest ordin imperial a sosit şi a fost primit de cele patru scaune patriarhale şi de toţi episcopii, aceştia şi-au adăugat semnăturile acordului lor şi au anatemitizat pe oricine ar adăuga sau scoate ceva. Prin urmare, toţi cei ce susţineau această învăţătură se temeau; şi astfel a fost pace până la moartea victoriosului bazileu Herakleios, iar învăătura lor a decăzut şi s-a stins.

17. Temându-se de bazileu şi de patriarhii care anatemitaseră această învăţătură, Maximos s-a închis acum într-o chilie mică. Îl slujeau aici Anastasios, ucenicul lui, ca şi ucenicul acestuia, Serghios. A stat în această chilie până când au apărut arabii şi au preluat controlul Siriei şi al multor altor ţinuturi²⁴.

18. Şi pentru că erezia obişnuieşte să se alieze cu necredinţa [păgânismul] şi să se întărească ca urmare a unei pedepse ori osânde, acest ticălos [Maximos], văzând că ţara se află sub controlul arabilor şi că nu mai era nimeni care să restrângă şi să nimicească învăătura lui, şi-a arătat încă o dată deschis înşelăciunea începând să-şi semene învăătura printre unii indivizi din regiunile Siriei. Şi fiindcă victoriosul bazileu Herakleios murise, împreună cu Kon-

²⁴ Datarea ca şi localizarea e vagă. E vorba probabil de intervalul dintre anii 636 (bătălia de la Yarmuk) şi 638 (căderea Ierusalimului). „Viaţa siriacă” nu dă nici o informaţie despre locul unde se afla Sfântul Maxim în timpul sinodului din Cipru. E foarte probabil ca el să fi fost la acea dată în Africa, unde se afla în mod sigur în anul 632 (cum reiese din finalul inedit al *Epistolei* 8 editat de R. DEVREESE, *Revue des sciences religieuses* 17, 1937, p. 25–35) şi unde se afla în strânse legături cu Sfântul Sofronie cum reiese din corespondenţă (cf. P. SHERWOOD, *An Annotated Date – List of the Works of Maximus Confessor*, Roma, 1952, p. 28–29). Sugestia dată Sfântului Sofronie de a provoca un sinod poate să fi fost făcută din Africa; în orice caz, potrivit „Vieţii siriace” (cf. mai jos § 18) între anii 633–641 el pare să fi revenit în Siria şi Palestina, activând scurt timp înainte de invazia arabă.

stantinos, fiul său, cu Herakleion şi mama lui [Martina], iar Konstans, fiul lui Konstantinos, căruia îi revenise Imperiul roman, era încă un copil²⁵, şi în acest timp Africa se afla în rebeliune împotriva bazileului²⁶, încurajat de toate acestea, luând pe Anastasios şi ceilalţi fraţi împreună cu el, [Maximos] a plecat şi a venit în Africa.

19. Anastasios era binecunoscut în aceste regiuni, fiind născut acolo, cum am menţionat înainte²⁷. Au purces şi au ajuns la o mănăstire aflată la extremitatea maximă a Africii numită în latineşte Hippo Diarrhytus [PN'ZRTWS]²⁸ unde trăiau câţiva novici din Nisibis. Egumenul acestei mănăstiri era Esha'ya, şi aici era şi fiul său numit Isho'²⁹. Erau în jur de optzeci de monahi acolo şi toţi erau nestorieni; iar când au aflat că Maximos şi Anastasios erau în acord în învăătura lor cu Nestorie, dascălul lor, i-au primit şi s-au declarat de acord cu învăătura lor. Astfel ei au dus la rătăcire întreaga Africă şi nu mai rămăsese nimeni care să ducă dispute cu ei afară de iubitorul de Dumnezeu pustnic, pe nume Luca, prin care ei au fost combătuţi de puterea lui Dumnezeu şi tot el a trimis îndată veste despre ei la Constantinopol. Acestui pustnic i-a adresat mai apoi Sfântul Makarios³⁰, patriarhul Antiohiei, cele trei cărţi ale sale împotriva învăăturii lui Maximos.

²⁵ Heraclie moare la 11 februarie 641. Constantin moare pe 24 mai 641. După care domnesc Heracleona şi mama lui, Martina, până la sfârşitul lui octombrie 641, când vor fi mutilaţi şi exilaţi, iar pe tron va fi adus Konstans II, care domneşte între 641–668.

²⁶ Inexactitate cronologică din partea autorului. Rebeliunea patri-cului Grigorie a avut loc abia în 647, dacă nu cumva el se referă la mişcările provocate de rechemarea în capitala bizantină a prefectului Gheorghe în 642.

²⁷ Nu în „viaţa” de faţă. Originea africană a ucenicului Anastasie e altfel necunoscută şi neatestată de alte surse.

²⁸ Bizerta. Mănăstire altfel necunoscută.

²⁹ Refugiaţi sirieni sunt atestaţi în Africa în secolul VII. Numele menţionate sunt altfel necunoscute. Să fie nişte adepţi ai şcolii de la Nisibis, conduse de Henana († 610)? În absenţa altor surse suntem constrânşi la speculaţii.

³⁰ Patriarhul Macarie al Antiohiei a fost principalul lider al partidei monoteliţilor la Sinodul VI Ecumenic de la Constantinopol (681)

20. După ce și-au semănat neghina lor și au dus la răătă-cire pe câți au putut în Africa, amăgind chiar și pe eparhul de acolo, pe numele lui Gheorghios [GYWRGY]³¹, s-au mutat de acolo și au venit în Sicilia³² de teamă ca să nu-i stingherească arabii³³ — căci, pentru acțiunea lor mânia lui Dumnezeu a ajuns întreaga Africă. Și după ce au străbătut toate ostroavele mării, s-au dus și la Roma, și prin violența lor au prins în cursă chiar și pe patriarhul de aici, Martinos³⁴. Acesta a primit întru totul învățătura lui, adunând un sinod de 190 de episcopi ca să întărească învățătura lui Maximos³⁵.

21. El [Martinus] i-a anatemizat pe patriarhii Constantinopolului³⁶ pentru că au refuzat să se pună de acord cu el. De aceea, bazileul Konstans s-a înfuriat pe el, a trimis după el și l-a adus în Orașul imperial [Constantinopol] îndemnându-l să se lepede de învățătura lui primejdioasă. Și fiindcă nu s-a lăsat convins, [bazileul] l-a trimis în exil în Lazika³⁷ pe timpul sfântului Pyrrhos [PWRY]³⁸, patriarhul

care l-a și anatemizat pentru aceasta. Actele Sinodului menționează într-adevăr o scrisoare a sa către Luca (MANSI X, 513/3, 515/6).

³¹ Relațiile bune dintre guvernatorul Africii Gheorghe și Maxim sunt atestate de corespondența Sfântului Maxim care intervine la câteva rânduri pe lângă Ioan Cubicularul împotriva rechemării sale din funcție, iar atunci când aceasta a avut totuși loc, îi adresează o lungă epistolă parenetică (*Ep. 1; PG 91, 363 sq.*).

³² O vizită a Sfântului Maxim în Sicilia e atestată de una din epistolele sale (cf. *PG 91, 133*).

³³ Arabii au invadat Africa în 647–648.

³⁴ Papă între iulie 649–654. Predecesorul său, papa Teodor (642–649), fusese un grec originar din Palestina.

³⁵ Aluzie la Sinodul de la Lateran, 5–13 octombrie 649, convocat încă de papa Teodor, și la care monahii greci refugiați la Roma, între care și Sfântul Maxim, au jucat un rol important. Cifra participanților e exagerată, mai probabil ea se situează în jurul a o sută de episcopi latini.

³⁶ Serghie (610–638), Pyrrhus (638–641) și Pavel (641–653), anatemizați împreună cu Cyrus al Alexandriei și Teodor al Faranului, de canonul 18 al Sinodului de la Lateran.

³⁷ De fapt în Cherson (Crimeea). Autorul „vietii” face probabil o confuzie cu locul de exil al Sfântului Maxim însuși, care a fost trimis în Lazica.

³⁸ A doua păstorie, între 8 ianuarie – 1 iunie 654.

Orașului imperial, și a lui Makedonios al Antiohiei³⁹; și acolo a murit de moarte rea⁴⁰. Pentru că nu din porunca lui Konstans ajunsese el patriarh [al Romei], ci prin înșelăciunea unor documente falsificate de el. Și a venit la Constantinopol fiind adus aici numai prin violența unui bărbat iscusit care era patriciul numit Theodoros⁴¹.

22. Toate acestea mi le-a spus [generalul] 'RMG(BWL-QR)⁴², care a urmat lui Theodoros, fratele bazileului⁴³, când a venit să se roage în sfânta cetate a Ierusalimului atunci când s-a făcut pace⁴⁴ între Mo'awia, emirul arab, și bazileul Konstans. Dar toate celelalte lucruri pe care am a le scrie îi privesc pe Maximos și Anastasios și pe monahii care au fugit din Africa în fața arabilor și au venit la Roma la mai sus-pomenitul Martinos; căci m-am silit să aștern în scris această istorie cât mai veridic cu putință.

23. Așadar, după ce Maximos a venit la Roma, arabii au preluat controlul ostroavelor mării și au intrat în Cipru și Arvad⁴⁵, pustiindu-le și luând [pe locuitorii lor] în robie; au preluat apoi controlul și asupra Africii⁴⁶, subjugând practic toate ostroavele mării [Mediterrane]. Căci, pe urmele ticălosului Maxim, mânia lui Dumnezeu pedepsea orice loc care primise rățăcirea lui.

24. Novicii, care fuseseră în mai sus-menționata mănăstire din Hippo Diarrhytus [PN'ZRTWS], au fugit și ei din fața arabilor și au venit la Roma unde au fost primiți de Martinos ca având aceeași credință cu el, dându-le și o mă-

³⁹ După V. Grumel, acesta a păstorit din 639 și până după 649. „Viața” siriacă ni-l arată în funcție și în prima jumătate a anului 654.

⁴⁰ Pe 16 septembrie 655.

⁴¹ E vorba de Theodoros Kalliopas, exarhul, care l-a arestat pe 17 iunie 653 la Roma și l-a expediat la Constantinopol.

⁴² Nume neidentificabil: Remigius Abul'QR?

⁴³ Fratele împăratului Heraclie, comandant începând din 630 al armatelor bizantine din Siria, căzut în dizgrație ca urmare a dezastuoasei înfrângeri provocate bizantinilor de arabi pe râul Yarmuk, afluent al Iordanului în Galileea (636).

⁴⁴ Nu este clar la ce fel de pace se referă. Pacea oficială s-a încheiat în 659.

⁴⁵ În 649–650.

⁴⁶ În 647–648.

năstire numită pe latinește Cellae Novae [QLWNWBWS]⁴⁷ care înseamnă „nouă chilii”. Și ei au rămas în rătăcirea lor, ducându-i la rândul lor în rătăcire pe câți au putut.

25. Iar când Maximos a văzut că Roma a primit întreg scârbavnicul noroi al blasfemiilor sale, s-a dus și la Constantinopol pe vremea când Mo'awia făcuse pace⁴⁸ cu bazileul Konstans fiindcă pornise un război cu Abu Turab⁴⁹, emirul Hirtei⁵⁰, la Siffin⁵¹, pe care l-a și biruit. Împăratul Konstans era în Azorbaijian⁵² [DRWYGN] și atunci a intrat Maximos în Constantinopol, sperând să-l corupă și pe el cu înșelăciunea lui, ca pretutindeni.

26. Maximos s-a dus deci de îndată și a stat la o mănăstire de călugărițe numită Plakidias⁵³ [PLQYDS] care era în cetate; iar prin ticăloșia lui a fost în stare să le ducă la rătăcire, despărțindu-le de adevăr și învățându-le credința lui primejdioasă și el... azvârlind darurile [euharistice]...⁵⁴

⁴⁷ E vorba probabil de mănăstirea Sfântul Savva de pe Aventin care apare și în alte surse, și e una din cele trei mănăstiri din Roma care a adăpostit monahi răsăriteni refugiați din fața arabilor.

⁴⁸ Referire probabilă la armistițiul de doi ani încheiat în 651. Pacea oficială s-a încheiat abia în 659.

⁴⁹ Numele de batjocură („gunoierul”) dat lui Ali b. Abu Talib.

⁵⁰ Kufa.

⁵¹ Faimoasa bătălie dintre Mo'awia și Ali din 657. Cronologia evenimentelor istorice ca și cea a vieții Sfântului Maxim apare aici telescopată.

⁵² Probabil o referire la expediția lui Constans II în Armenia din anul 652. Toate aceste date și alte surse arată că, arestat probabil în același an cu papa Martin (17 iunie 653), Sfântul Maxim era la Constantinopol în anul 653, pe când patriarh era încă Pavel, care moare în cursul aceluiași an (27 decembrie).

⁵³ Nici o mănăstire cu acest nume nu e menționată în documente. Se pare că textul se referă la *oikos tes Plakidias* sau, simplu, *ta Plakidias*, începând cu secolul VI reședința din Constantinopol a apocrisiarilor sau legaților papei de la Roma. Prezența unor călugărițe aici e altfel necunoscută. Textul actual al „vieții” pare să amalgameze aici etape diferite ale ultimei șederi a Sfântului Maxim la Constantinopol.

⁵⁴ Restul „vieții” s-a pierdut. Continuarea poate fi reconstituită sumar din rezumatul păstrate de două cronici siriene medievale redată mai jos.

Despre erezia impiosului Maxim
[din Cronica lui Mihail Sirianul, † 1199]⁵⁵

Despre erezia lui Maxim am găsit știri în respingerea lui făcută de Simeon, preotul mănăstirii din Qenneshrin, care spune că ea a luat naștere de la Teodor al Mopsuestiei. După care s-a răspândit printre monahii din mănăstirile de lângă Ierusalim, dintre care una se numea Vechea Lavră, iar cealaltă Marea Lavră. Aceștia susțineau opinia lui Origen care, pentru alipirea sa de Platon, înclina spre păgânism. Pentru o vreme ei și-au ascuns răutatea, dar opinia lor a fost descoperită de un monah din Mesopotamia pe numele lui Serghie, care se dusesse la Ierusalim să se roage, și s-a dus și în aceste mănăstiri tot ca să se roage. Primindu-l, ei au încercat să-l convertească la învățătura lor și i-au spus:

„Am învățat de la Origen că toate sufletele oamenilor, animalelor, păsărilor, târătoarelor și peștilor mării erau îngeri înainte de a păcătui. După ce s-au răcit în iubirea lor pentru Dumnezeu, au fost izgonite din cer și osândite să locuiască în trupuri ca într-o închisoare, și fiecare se chinuia după păcatul său, trecând din trup în trup. Apoi va avea loc apocatastaza, iar osânda împotriva sufletelor și demonilor va fi desființată după ce aceștia vor fi fost chinuiți pentru păcatul lor și se vor întoarce la slava dintâi. Căci după Înviere, Hristos va fi răstignit de trei ori, de două ori pentru demoni și o dată pentru suflete; învierea așteptată e eliberarea sufletelor din trupuri, căci trupurile nu vor învia. Când sufletele și demonii se vor fi curățit de păcatele lor și se vor fi prefăcut plecând de la starea lor dintâi, ele vor redeveni îngeri ca mai înainte, și Hristos va fi capul îngerilor. Hristos nu e cu nimic mai presus decât noi. Așa cum El este Dumnezeu, așa vom fi și noi prefăcuți și vom deveni dumnezei. Dumnezeu nu se uită la fața nimănui, ca să-L cinstească pe Hristos mai mult decât pe noi. Iată ce este cu adevărat învierea: eliberarea desăvârșită a sufletului din trup. Și fiindcă trupul vrea ce vatămă duhul,

⁵⁵ Ed. J. B. CHABOT, Paris, 1899–1924; text siriac, vol. 4, p. 423–427; trad. franceză, vol. 2, p. 433–437.

iar duhul vrea ce vatămă trupul, alta este voința sufletului și alta e cea a trupului. Și așa Hristos are două voințe.” Iar despre trupuri ziceau că la înviere vor fi rotunde [sferice].

Când acest evlavios monah a auzit de la ei aceste cuvinte, a fugit din mănăstirea lor în timpul nopții, s-a dus la împăratul Iustinian și i-a dat de știre despre aceasta. Iar acesta a poruncit să fie izgoniți din mănăstire.

După care, patriarhul Mina a reunit cel de-al cincilea Sinod [Ecumenic] și a anatemizat pe oricine spune că sunt două voințe sau două lucrări în Hristos. A anatemizat și pe impiosul Teodor al Mopsuestiei, pe ale cărui necurate scrieri se întemeia această opinie. Sinodul a anatemizat și erezia agnoeților, care spun și ei două voințe și două lucrări.

Împăratul Heraclie a dat și el un edict și a anatemizat pe oricine spune două voințe sau două lucrări.

Pe vremea lui Constans, fiul lui Heraclie, s-au ivit ucenicii lui Platon. Mai-marele lor, Maxim, de loc din satul Iasfin, din ținutul Tiberiadei, a urcat în Africa, unde a găsit niște învățăcei nestorieni. Aceștia, văzând că se potriveau cu învățătura lor, l-au primit. După care, Maxim a urcat la Roma și l-a sedus pe patriarhul Martin, care i-a primit pe acești învățăcei și le-a dat o mănăstire.

Mai apoi, Maxim s-a dus la Constantinopol. Când împăratul Constans a auzit vorbindu-se de învățătura sa, a adunat un sinod, unde Maxim a discutat cu Constantin de Perga, care i-a dovedit că era de un cuget cu Nestorie și Teodor. Împăratul l-a prevenit, dar cum el nu asculta de fel, a poruncit să fie închis într-o mănăstire de maici ca să-l acopere de ocară. Acest necucernic însă le-a dus în rătăcire și pe maici, așa că ele nu mai voiau să primească darurile [Euharistia] pe care le sfînșea Axus, egumenul lor; el spunea că Duhul Sfânt nu coboară peste aceste daruri și peste cele ale patriarhului Pavel. Aceste femei azvârleau darurile sub talpa încălțăminteii lor, cum le învățase să facă Maxim. Când lucrul s-a descoperit, împăratul le-a târât prin cetate și le-a ars pe rug, iar lui Maxim a pus să i se taie limba. Dar acesta, departe de a înceta, s-a pus să scrie scrisori. Când i s-a făcut cunoscut aceasta, împăratul a porun-

cit să-i se taie mâna dreaptă, el însă a început din nou să scrie cu mâna stângă; atunci i s-a tăiat și mâna stângă și a fost trimis în surghiun. N-a fost ridicat la nici una din treptele preoției Bisericii lui Dumnezeu. Sfârșit.

*Despre originea ereziei maximienilor
ce dăinuie încă în Bisericile chalcedonienilor
[din Cronica anonimă de până la 1234]⁵⁶*

Despre erezia zisă a maximienilor și care mai încolo s-a răspândit printre chalcedonieni am aflat știri din respingerea făcută de un anume Simeon, preot al mănăstirii din Qenneshrin care spune acesta: ea a luat naștere de la ereticul Teodor, după care s-a răspândit printre monahii a două mănăstiri așezate lângă Ierusalim. Aceștia susțineau opinia lui Origen care, pentru alipirea sa de Platon, a înclinat spre filozofia păgână. Și cum țineau ascunsă această părere, răutatea lor a fost descoperită de un monah din Mesopotamia numit Serghie cel Sărac. Acesta se dusesse la Ierusalim ca să se roage și, auzind de aceste mănăstiri, a venit și aici să se roage. Monahii l-au primit cu bucurie pentru că era un bărbat vestit pentru virtutea sa și au căutat să-l convertească și pe el la învățătura lor ticăloasă, spunându-i așa:

„Am învățat de la Origen⁵⁷ că toate sufletele oamenilor, animalelor și păsărilor erau îngeri înainte de a păcătui, dar după ce s-au răcit în iubirea lor față de Dumnezeu, au fost trimise din cer și osândite să locuiască în trupuri ca într-un exil și fiecare e chinuit după păcatul său trecând din trup în trup. După care va avea loc apocatastaza, iar osânda împotriva sufletelor și a demonilor va fi desființată după ce vor fi fost chinuite după păcatul lor și se vor în-

⁵⁶ Ed. J. B. CHABOT, *CSCO* 81 (*syr* 36), Paris, 1920, p. 264–267: text siriac; 109 (*syr* 56), Paris, 1937, p. 206–208: text latin.

⁵⁷ Scolie: „Origen, Platon și Aristotel spun că trupurile oamenilor nu vor învia în ziua învierii, că nu vor fi chinuri în lumea care vine, ci că în lumea aceasta sunt chinuite sufletele, adică îngerii căzuți din slavă, demonii înșiși fiind chinuiți aici numai în trupuri ca într-o închisoare.”

toarce la slava dintâi. Căci după această înviere, care e eliberarea așteptată a sufletelor din trupuri, când sufletele și demonii se vor fi curățit de păcatele lor și se vor fi întors la starea lor dintâi, vor fi redevenit îngeri ca mai înainte, atunci vor fi preschimbate în Firea dumnezeiască.” Din acest motiv egumenul lor zicea: „Eu am fost odată arhanghel. Și Hristos era un arhanghel și nu e cu nimic mai înalt decât noi. Așa cum El a devenit Dumnezeu, așa și noi vom fi transformați la înviere și vom deveni dumnezei. Căci Dumnezeu nu se uită la fețe ca să-L cinstească pe Hristos mai mult decât pe noi. Iată ce e cu adevărat învierea: eliberarea sufletului de trup prin moarte. Și fiindcă trupul dorește ceea ce vatămă duhul și duhul dorește ceea ce vatămă trupul, urmează că una e voința trupului și alta voința sufletului. Și așa Hristos are două voințe.”

Când acest evlavios monah a auzit acestea, a ieșit din mănăstirea lor și s-a dus la împăratul Iustinian și i-a dat de știre despre acestea. Iar acela a poruncit să fie izgoniți din mănăstirea lor.

După care s-a reunit un Sinod care se numește al cincilea [Ecumenic] și s-a anatemitizat aici oricine spune că sunt două voințe și două lucrări în Hristos.

După un timp, când domnea împăratul Heraclie și a aflat că această erezie înflorește, a dat atunci un edict prin care mustra pe oricine spunea două voințe sau două energii.

După moartea lui Heraclie, când nepotul său Constans a ajuns rege, au ieșit ca neghina și s-au ivit uceniciei acestei erezii, al cărei cap era Maxim, de la numele cu care a fost chemat s-au supranumit. Acesta era de loc din Iasfin, din ținutul cetății Tiberiada. Cum Maxim a urcat în Africa, a găsit acolo scolastici din Nisibis care erau nestorienii, iar aceștia văzând că învățătura sa se potrivea cu cea a lui Nestorie, învățătorul lor, l-au primit.

Apoi s-a dus la Martin, patriarhul Romei, și l-a sedus. Iar când arabii au intrat în Africa acești nestorienii au fugit și s-au dus la Roma, la Maxim, iar acesta i-a primit ca pe niște oameni ce gândeau ca și el și le-a dat o mănăstire ca să locuiască în ea.

Maxim a coborât la Constantinopol și a început să învețe această învățătură. Când împăratul Constans a auzit vorbindu-se de învățătura sa, a poruncit să se adune un sinod al întregii împărății romane. Deși vorbiseră cu Maxim și-l preveniseră de mai multe ori, el nu s-a întors de la impietatea sa. Atunci împăratul a poruncit să fie închis într-o mănăstire de maici și să fie muștrat de egumena ei pentru zăpăceala sa. Dar Maxim a aflat mijlocul de a le duce în rătăcire și pe maici spre învățătura sa. Le-a poruncit să nu primească darurile [Euharistia] aduse de Abasos, preotul lor, spunându-le că Duhul Sfânt nu a pogorât peste ele. Iar aceste nenorocite le aruncau sub talpa sandalelor lor, cum le învățase să facă Maxim. Când purtarea lor a fost făcută cunoscută și a fost înștiințat despre ea împăratul, acesta a poruncit să fie târate prin cetate și să fie arse pe rug, iar lui Maxim a pus să i se taie limba. Dar, departe de a se lepăda de răutatea lui, acesta a început să scrie scrisori. Când lucrul s-a descoperit, i s-a tăiat mâna dreaptă; el însă a început să scrie din nou cu mâna stângă; atunci împăratul a poruncit să i se taie și mâna stângă. După care l-a trimis în surghiun în Cucuza armenilor unde a și murit.

Această istorie Simeon din Qenneshrin a luat-o din cărțile maroniților împotriva maximienilor, și eu am luat-o după cartea sa.